ספרי׳ – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פאַרקווי סניף אה״ק כפר חב״ד ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

קו

זה המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר הודו לה' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:

א הַלְלוּיָהּ ׀ הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה יַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ:
ג אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה בְכָל־עֵת: ד זָכְרֵנִי יְהוָה בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ:
ה לִרְאוֹת ׀ בְּטוּבַת בְּחִירֶיךָ לִשְׂמֹחַ בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ לְהִתְהַלֵּל עִם־נַחֲלָתֶךָ: ו חָטָאנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ
הֶעֱוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ: ז אֲבֹתֵינוּ בְמִצְרַיִם ׀ לֹא־הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רֹב חֲסָדֶיךָ וַיַּמְרוּ עַל־יָם
בְּיַם־סוּף: ח וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיִּגְעַר בְּיַם־סוּף וַיֶּחֱרָב וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהֹמוֹת
כַּמִּדְבָּר: י וַיּוֹשִׁיעֵם מִיַּד שׂוֹנֵא וַיִּגְאָלֵם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיְכַסּוּ־מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר:
יב וַיַּאֲמִינוּ בִדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְהִלָּתוֹ: יג מִהֲרוּ שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא־חִכּוּ לַעֲצָתוֹ: יד וַיִּתְאַוּוּ תַאֲוָה בַּמִּדְבָּר
וַיְנַסּוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם שֶׁאֱלָתָם וַיְשַׁלַּח רָזוֹן בְּנַפְשָׁם: טז וַיְקַנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן
קְדוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח־אֶרֶץ וַתִּבְלַע דָּתָן וַתְּכַס עַל־עֲדַת אֲבִירָם: יח וַתִּבְעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לֶהָבָה
תְּלַהֵט רְשָׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחֹרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַסֵּכָה: כ וַיָּמִירוּ אֶת־כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל
עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעָם עֹשֶׂה גְדֹלוֹת בְּמִצְרָיִם: כב נִפְלָאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נוֹרָאוֹת עַל־יַם־סוּף:
כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מֵהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאֲסוּ
בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה לֹא־הֶאֱמִינוּ לִדְבָרוֹ: כה וַיֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם
לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת: כח וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיַּכְעִיסוּ בְמַעַלְלֵיהֶם וַתִּפְרָץ־בָּם מַגֵּפָה: ל וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה:
לא וַתֵּחָשֶׁב לוֹ לִצְדָקָה לְדֹר וָדֹר עַד־עוֹלָם: לב וַיַּקְצִיפוּ עַל־מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:
לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיְבַטֵּא בִשְׂפָתָיו: לד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:
לה וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעַבְדוּ אֶת־עֲצַבֵּיהֶם וַיִּהְיוּ לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לז וַיִּזְבְּחוּ
אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לַשֵּׁדִים: לח וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַּם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצַבֵּי כְנָעַן
וַתֶּחֱנַף הָאָרֶץ בַּדָּמִים: לט וַיִּטְמְאוּ בְמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיְתָעֵב
אֶת־נַחֲלָתוֹ: מא וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שֹׂנְאֵיהֶם: מב וַיְלָחֲצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּכָּנְעוּ תַּחַת יָדָם:
מג פְּעָמִים רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהֵמָּה יַמְרוּ בַעֲצָתָם וַיָּמֹכּוּ בַעֲוֹנָם: מד וַיַּרְא בַּצַּר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם:
מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָיו: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנוּ ׀
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: מח בָּרוּךְ־יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם ׀ וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ:

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה׳, כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ: ה רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם: ז וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשָׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא־טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ: יב וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשְׁלוּ וְאֵין עֹזֵר: יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדֵּעַ: יז אֱוִילִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: יח כָּל־אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מָוֶת: יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים: כד הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג: כז יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע: כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם: ל וַיִּשְׂמְחוּ כִי־יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ: לג יָשֶׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם לְצִמָּאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יָשֶׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן: מ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ: מא וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יְהוָה:

מפתח כללי

א) מזמורי תהלים ק״ו ק״ז ..... ב

ב) מאמר ד״ה זכור את אשר עשה לך עמלק ש״פ תצוה, פ׳ זכור, ט׳ אדר, ה׳תשח״י ..... ה

ג) משיחות ש״פ ויקרא, פרשת זכור י״א אדר-שני, ה׳תשמ״ט ..... טו

ד) לקוטי שיחות פרשת ויקרא (בלה״ק) ..... כד

ה) חידושים וביאורים בהל׳ מלכים ..... כט

ו) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת ויקרא ..... לה

ז) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת ויקרא ..... מה

ח) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... מז

שיעורי רמב״ם – ע״פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת ויקרא ..... מט

י) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת ויקרא ..... סח

יא) – ספר המצוות לשבוע פרשת ויקרא ..... עו

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

יב) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו״ר הזקן ..... עח

יג) שולחן ערוך הלכות תפילין - אדמו״ר הזקן ..... עט

יד) תורה אור מבואר - ד״ה חייב אינש - אדמו״ר הזקן ..... פ

טו) מאמרים קונטרסים - אדמו״ר האמצעי ..... פא

טז) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... פב

יז) המשך והחרים תרל״א - אדמו״ר מוהר״ש ..... פג

יח) קונטרס ומעין - אדמו״ר מוהרש״ב ..... פד

יט) ספר המאמרים תרצ״ב - אדמו״ר מוהריי״צ ..... פה

כ) לקוטי דיבורים - אדמו״ר מוהריי״צ ..... פו

כא) אגרות קודש – אדמו״ר מוהריי״צ ..... פט

כג) נביאים וכתובים יהושע פרק א - דברי הימים-א פרק א ..... צא

כב) חומש, רש״י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת ויקרא ..... צז

כג) לוח זמנים לשבוע פרשת ויקרא ..... קיט

בס"ד. ש"פ תצוה, פ' זכור, ט' אדר*, ה'תשח"י

– לפני התפלה, בחדרו הק' –

(הנחה בלתי מוגה)

זכור את אשר עשה לך עמלק וגו', ומסיים תמחה את זכר עמלק וגו'[1], והיינו, שיש בזה ב' ציווים, הציווי לזכור תמיד מה שעשה עמלק, והציווי למחות זרעו כו'[2]. וצריך להבין, הלא העיקר הוא הציווי דתמחה, ומהו ענין הציווי דזכור. ומה גם שהענין דזכור אינו בא כהכנה להציווי דתמחה, אלא הוא ציווי בפ"ע, שהרי במנין המצוות נימנו ב' ציוויים, זכור את אשר עשה לך וגו', ותמחה את זכר עמלק וגו'. ולהבין זה צריך להקדים תחילה כללות ענין עמלק, ויובן זה מהעונש שלו, שזהו מ"ש[3] ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, והיינו[4], שבשאר האומות כתיב[5] אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו כולם שכם אחד, שיהי' אצלם ענין של בירור כו', משא"כ בעמלק כתיב ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, שלא יתברר, אלא יהי' בו ענין של מחי' ושבירה לגמרי.

ב) **והענין** בזה, דהנה, מ"ש ראשית גוים עמלק ואחריתו גו', היינו שבעמלק יש ב' הענינים דראשית ואחרית, והטעם שיש ב' הענינים דראשית ואחרית בעמלק, היינו בלעו"ז, הוא לפי שלמעלה ישנם ב' הענינים דראשית ואחרית, וכיון שהקליפה מתדמה לגבי הקדושה כקוף בפני אדם[6], לכן מב' הענינים דראשית ואחרית כפי שהם למעלה, יורד ומשתלשל גם בלעו"ז ב' הענינים דראשית ואחרית, שזהו מ"ש ראשית גוים עמלק ואחריתו וגו'. וביאור ענין ראשית ואחרית למעלה, דהנה כתיב[7] אני ראשון ואני אחרון, ראשון ואחרון קאי על כללות ההשתלשלות שמאור הממלא מראשית כל המדריגות עד אחרית כל המדריגות, שכל זה נמשך מבחי' אני, שזהו אור הסובב. ובפרטיות יותר, הנה כדי שלא יהי' ס"ד לומר שרק ראשית ההשתלשלות הוא מאני, מאור הסובב, אבל אחרית ההשתלשלות, שהו"ע ההשתלשלות לירד למטה עד לבחי' העשי' שיש שם התלבשות כח הפועל בנפעל, עד שאפשר שהנברא יהי' יש ודבר נפרד בהרגשתו, אין זה מאור הסובב, לכן נאמר ואני אחרון, היינו, שגם אחרית ההשתלשלות, כפי שנמשך עד לבחי' העשי' כו', הנה כל זה הוא מבחי' אני, שזהו אור הסובב. וכמ"ש[8] כל אשר חפץ הוי' עשה בשמים ובארץ, דהיינו שחפץ הוי' אור הסובב הוא גם בארץ, וזהו גם מ"ש אנת הוא עילת העילות

) מאמר זה הוא "חלק מהמאמר זכור את אשר עשה – תרס"ה – עם איזה שינוים והוספות".

*) לשון ה"פתח דבר" לד"ה זכור תרס"ה שי"ל בקונטרס בפ"ע (קה"ת – מוצאי ש"ק ט' אדר), בצירוף "איזה מ"מ והערות" מכ"ק אדמו"ר שליט"א (ונדפס לאח"ז בסה"מ תרס"ה ע' רי ואילך (וראה שם ע' של)). כמה מהערות כ"ק אדמו"ר שליט"א נעתקו לקמן.

1) תצא כה, יז. שם, יט.

2) סהמ"צ להרמב"ם מ"ע קפח-קפט. סמ"ג עשין קטו-קטז. ועוד.

3) בלק כד, כ.

4) ראה ג"כ תו"א ס"פ תצוה. סידור שער הפורים. סהמ"צ להצ"צ מצות זכירת מעשה עמלק (הערה בקונטרס הנ"ל).

5) צפני' ג, ט.

6) ראה זח"ב קמח, ב.

7) ישעי' מד, ו.

8) תהלים קלה, ו.

וסיבת הסיבות[9], היינו, שישנם למעלה ב׳ הענינים דעילה וסיבה, עילה קאי על ההשתלשלות שבדרך עו״ע, שזוהי ההשתלשלות שבערך, שהרי העלול כמו שהוא כלול בהעילה, וגם אחר יציאתו מהעילה, מתלבשת העילה בהעלול באיזה אופן שיהי׳, ובכללות הו״ע ההשתלשלות שמאור הממלא, שהיא בדרך עו״ע מדרגא לדרגא שבערך זל״ז. אבל ענין סיבת הסיבות קאי על השתלשלות שבאין ערוך, שזהו רק בדרך סיבה, והו״ע אור הסובב, שהוא רק בדרך סיבה להשתלשלות. וזהו מ״ש אני ראשון ואני אחרון, שאור הסובב הוא סיבה לא רק לראשון, ראשית ההשתלשלות, אלא גם לאחרון, אחרית ההשתלשלות. וזהו ענין ראשית ואחרית כפי שהוא למעלה בקדושה. וכיון שהקליפה מתדמה לקדושה, הנה גם בלעו״ז ישנם ב׳ הענינים דראשית ואחרית שבעמלק. ועז״נ ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, שאין זה בדרך בירור, כי אם באופן של שבירה ועקירה לגמרי.

ג) **וביאור** החילוק שבין עמלק לשאר האומות כפי שהוא בענין העבודה, דהנה ידוע שז׳ האומות הם ז׳ המדות הרעות, שהם המקור לענין העבירות, שעל זה אמרו רז״ל[10] אין אדם עובר עבירה אא״כ נכנס בו רוח שטות, שהרוח שטות הו״ע המדות רעות שמכסים על האמת. ויש בזה כמה פרטים, והיינו שיש מי שבא לענין העבירה מצד זה שנדמה לו שעודנו ביהדותו ואינו נעשה נפרד[11], אבל אילו הי׳ יודע את האמת כמו שהוא שע״י העבירה נעשה נפרד, אזי לא הי׳ עושה זאת בשום אופן[12], וכמאמר אדמו״ר הזקן[13]: אַ איד ניט ער וויל און ניט ער קאָן ווערן אַ נפרד פון אלקות, וא״כ, אילו הי׳ יודע שע״י העבירה נעשה נפרד, כפי שהוא באמת, לא הי׳ בא לידי עבירה, אלא שזהו מצד הרוח שטות שמכסה על האמת. ויש מי שהרוח שטות אצלו היא למטה מזה, שחושב שאין איש רואה אותו ואין שום אדם יודע מזה, כמארז״ל[14] כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם. ומצד הרוח שטות הרי הוא בא לידי תאוות בדברים המותרים, ועד תאוות בלתי רצויים, ועד שנופל בתאוות דברים האסורים ממש, שבא לעשות עניני עבירה בדברים ותאוות כאלו שאינם לפי מהותו לגמרי, דהיינו שמצד מהותו ושכלו כפי שאינו מעוור מהתאוה, אין לו שייכות אליהם כלל, אלא שהרוח שטות והתאוה מבלבלים מהותו, וענין הבלבול הוא שמהפכים את מהותו ושכלו שנעשה מהות אחר (עס איז ניט ער), להיות נלהב ולהוט (צוקאָכט און פאַרקאָכט) ומושקע בתאוות כאלו שמצד עצמו לא הי׳ שייך אליהם כלל.

והנה סיבת הרוח שטות (כפי שהיא בדרגא היותר עליונה) הוא העדר הגילוי אלקות (לא רק בנפשו הבהמית, אלא גם) בנפש האלקית, והיינו, שמצד זה שאלקות הוא בהעלם אצלו, הרי הוא בא להענינים הלא טובים, שמקורם הם ז׳ המדות רעות, שזהו״ע ז׳ האומות כפי שהוא בעבודה. וכיון שהסיבה בזה היא ההעדר דגילוי אלקות, מובן, שענין זה הוא מצד ההעדר או החסרון בעבודת התפלה, כי, ע״י עבודת התפלה נעשה גילוי אלקות בנפשו

---

9) תקו״ז בהקדמה (יז, א).
10) סוטה ג, א.
11) תניא פי״ד.
12) ראה תניא פכ״ד. וראה ג״כ המשך וככה תרל״ז פל״ט ואילך. קונטרס ומעין מ״ב ואילך (הערה בקונטרס הנ״ל).
13) ראה אג״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ד ע׳ שפד (נעתק ב״היום יום״ כה תמוז). שם ע׳ תקמז (נעתק ב״היום יום״ כא סיון). ועוד.
14) ברכות כח, ב.

הפרטית וגם בעולם, שזהו סדר עבודת האדם במשך היום, שבתחלת היום הנשמה היא רק באפו[15], ואח"כ ע"י עבודתו בעבודת התפלה פועל המשכת גילוי אלקות בנפשו הפרטית, שמתפשט הגילוי בכל הציור קומה שלו, ועד שנמשך גם בעולם. וכל זה הוא כאשר עבודת התפלה היא כדבעי, אבל כאשר עבודת התפלה היא שלא כדבעי, אזי לא נעשה אצלו גילוי אלקות, אלא האלקות הוא בהעלם אצלו, ומצד ההעלם בא הרוח שטות המביאו לז' המדות רעות, שהו"ע ז' האומות, שהם השרש לעניני העבירות. וכיון שהסיבה לזה היא העדר הגילוי אלקות, מובן, שאפשר להיות בזה התיקון בדרך בירור, ע"י המשכת גילוי אלקות, והיינו שעבודת התפלה תהי' כדבעי, שעי"ז פועל הגילוי אלקות בנפשו, ובמילא נעשה הבירור בז' האומות, שהם ז' המדות רעות. וכל זה הוא רק בז' המדות רעות, שסיבתם היא העדר גילוי אלקות, ולכן ע"י המשכת גילוי אלקות פועל בהם הבירור.

אמנם יש קליפה תחתונה יותר שבה אי אפשר להיות התיקון בדרך בירור, והיא קליפת עמלק, שענינה הוא שיודע את רבונו ומכוין למרוד בו[16], שענין זה אינו מצד העדר גילוי אלקות, שהרי יודע הוא את רבונו, והיינו שהאלקות הוא בגלוי אצלו, ואעפ"כ מכוין למרוד בו, שזהו"ע של התנשאות וחוצפה ללא טעם, מלכותא בלא תגא[17]. ובענין זה אי אפשר להיות התיקון בדרך בירור, ע"י המשכת גילוי אלקות, דכיון שיודע את רבונו ומ"מ מכוין למרוד בו, א"כ מה יועיל המשכת גילוי אלקות, אלא תיקון קליפה זו הוא בדרך עקירה וביטול, ששבירתן דוקא היא תקנתן[18]. וזהו מש"נ בעמלק אחריתו עדי אובד, תמחה את זכר עמלק, שהו"ע העקירה והשבירה לגמרי.

ד) **והנה** קליפת עמלק בעבודה בנפש האדם הו"ע הקרירות[19], כמ"ש[20] אשר קרך, שפועל בו ענין הקרירות, שלא יתפעל משום דבר, והיינו, שגם כאשר מראים מלמעלה דבר פלא, שזהו"ע גילוי אלקות למטה, הנה ענינו של עמלק הוא לקרר ולהכחיש ולומר שאינו כן. וכאשר אינו יכול להכחישו לגמרי, אזי מתחכם לקררו ולומר שאין זה פלא עכ"פ, דכיון שזהו ענין שנעשה ע"י הקב"ה שהוא כל יכול, הרי לגביו אין זה פלא כלל, וא"כ למה יתפעל מזה. ואם הפלא שבדבר הוא מוחשי כ"כ שאינו יכול גם לקרר את הפלא שבדבר, אזי מקררו לעשות הסכם בנפשו שהפלא לא יפעול בו התפעלות. וגם כאשר מוכרח שהפלא שבדבר יפעול בו התפעלות, אזי מקררו לעשות הסכם והחלטה שההתפעלות לא תפעול עליו לשנות הנהגתו ומכש"כ לשנות מהותו.

וזהו ענין קליפת עמלק, שהגם שיודע את רבונו, היינו, שיש אצלו גילוי אלקות, מ"מ, הרי הוא מתייגע ומכוין למרוד בו, עי"ז שפועל ענין של קרירות, מבלי הבט על כך שע"פ השכל צ"ל אצלו ענין של התפעלות כאשר רואה דבר פלא. דהנה, הגם שהאמת

15) ראה ברכות יד, א. לקו"ת פינחס עט, ד. סה"מ תרפ"ט ע' 84 ואילך. ד"ה לכה דודי תשי"ד פ"ד (תורת מנחם סה"מ אלול ע' רלז). וש"נ.

16) ראה תו"כ בחוקותי כו, יד. זח"ב סה, א. ועצ"ע (הערה בקונטרס הנ"ל).

17) ראה סנהדרין קה, א.

18) ע"פ כלים רפ"ב.

19) סה"מ עטר"ת ע' רצד. תרפ"א ע' קעב. תרפ"ה ע' רח. תש"ט ע' 65 (השני). ועוד.

20) תצא כה, יח. תנחומא תצא ט. פרש"י עה"פ.

היא שלגבי הקב״ה אין זה דבר פלא, וכמ״ש לעושה נפלאות וגו׳[21], עושה פלא וגו׳[22], היינו, שלגבי הקב״ה הנה כל הנפלאות הם רק בחי׳ עשי׳ בלבד[23], מ״מ, כיון שלגבי האדם הרי זה פלא, צריך הדבר לפעול בו התפעלות, ומה שלגבי הקב״ה אין זה דבר פלא, לא צריך להיות סתירה ומניעה להתפעלות האדם. וכמו שאנו רואים בשני בני אדם, שיש דבר שאצל אחד אינו פלא ואילו אצל השני הרי זה פלא, הנה מה שאין זה פלא לגבי חברו, אינו סתירה ומניעה לפעול בו ההתפעלות הראוי׳, כיון שאצלו הרי זה פלא. ואם כן הוא בב׳ בנ״א שהם בערך זל״ז, שאין סתירה להתפעלות שלו מה שאצל חבירו שבערך אליו אין זה פלא, הרי מכש״כ שמה שלגבי הקב״ה אין זה פלא, לא צריך להיות סתירה שתהי׳ אצלו ההתפעלות הראוי׳. ומה שאין הענין כן, הרי זה מצד הקרירות דעמלק, שזהו״ע קליפת עמלק, שאף שראה את האותות והנפלאות שהיו ביציאת מצרים, מ״מ, לא נתפעל, ויצא להלחם בישראל, שזהו מצד ההתנשאות ללא טעם, בחוצפה גדולה. ולכן אי אפשר להיות בו הבירור, אלא התיקון הוא בדרך שבירה דוקא, וכמ״ש[24] צא הלחם בעמלק, באופן דתמחה את זכר עמלק, כיון שזהו״ע של התנשאות ללא טעם.

ה) **והענין** בזה, כידוע שיש ב׳ אופני התנשאות, התנשאות שע״פ טעם (עכ״פ טעם המדומה), והתנשאות שלא ע״פ טעם כלל. התנשאות שע״פ טעם היא כמ״ש[25] אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו, והיינו, שמצד זה שיש אצלו ג׳ הענינים דחכמה גבורה ועשירות (שבהם נכללים גם שאר מעלות האדם), שייך שתהי׳ אצלו התנשאות, ולכן נאמר אל יתהלל גו׳. אבל עכ״פ הרי זו התנשאות שע״פ טעם, והיינו, דעם היות שהאמת היא שגם מי שיש בו מעלות אלו אינו צריך להיות בהתנשאות מזה, וכמו בענין החכמה, שכאשר החכם מתחכם בהחכמה אזי רואה שיש עוד מה שלא השיג, והיינו שלא הגיע עדיין לעומקה ולאמיתתה של החכמה, ומצד זה צריך להיות בביטול ולא בהתנשאות, וכן מצד כללות ההתבוננות שמעלות אלו ניתנו לו מלמעלה (כמבואר בקונטרס ומעין[26]), ובודאי לא ניצל זאת עדיין כל צרכו, והלואי הי׳ מנצל זאת כו׳, ומהתבוננות זו בא לידי החלטה שמוטב לו לנצל ענינים אלו ככל האפשרי, ולא להיות בהתנשאות, מ״מ, הרי התנשאות זו היא התנשאות שע״פ טעם, שכיון שרוכש בקרבו מעלות אלו, לכן הוא מתנשא. אך יש התנשאות שלא ע״פ טעם, והיינו, שאין בו שום מעלה כלל להתנשא בה, אפילו לא מצד טעם המדומה, ולא עוד אלא שגם הוא עצמו יודע מזה, ולכן הרי הוא בזוי גם בעיני עצמו, ומבלי הבט על שפלותו, הרי הוא מתנשא, שהתנשאות זו היא התנשאות ללא טעם, והיא מצד החוצפה בלא טעם. והנה, כאשר ההתנשאות היא ע״פ טעם, אזי אפשר להיות ענין הבירור, אם עי״ז שמראים לו שאין בו המעלות הנ״ל (כאשר ההתנשאות היא מצד טעם המדומה, שנדמה לו שיש לו ממה להתנשא, אבל האמת אינו כן), או עי״ז שמראים לו שהגם שיש בו מעלות הנ״ל (כאשר

21) תהלים קלו, ד.
22) שם עז, טו.
23) ראה תו״ח ויחי רלו, ג. ובכ״מ.
24) בשלח יז, ט.
25) ירמי׳ ט, כב.
26) מאמר טז.

יש לו באמת מעלות אלו), מ"מ, לא צריך להיות בהתנשאות. והיינו לפי שההתנשאות שבאה מצד הטעם היא מוגדרת לפי ערך הטעם, ולכן אפשר להיות הבירור בזה. אבל כאשר ההתנשאות היא ללא טעם, אזי אינה מוגדרת, אלא היא בלי גבול, ולכן אי אפשר להיות הבירור בזה, כי אם עקירה ושבירה דוקא, ששבירתן היא תקנתן. וב' אופני התנשאות הנ"ל מצינו בהמן, שהוא מזרעו של עמלק. התנשאות שע"פ טעם, כמ"ש[27] ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו, דאף שהגזים בזה, מ"מ, התנשאות זו היתה ע"פ טעם, או טעם המדומה עכ"פ. והתנשאות ללא טעם, שגם כאשר הראו לו אח"כ שכל הכבוד וכו' אינו כלום, ושאין לו ממה להתנשא, מ"מ התנשא, שהתנשאות זו היא ללא טעם. ולכן מצינו שמבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק[28], שזהו מצד ההתנשאות שהיתה אצלו ע"פ טעם, שבזה אפשר להיות ענין הבירור, וזהו שמבני בניו למדו תורה בבני ברק, שהו"ע גילוי אלקות למטה. אבל ענין ההתנשאות ללא טעם, הרי זה קליפת עמלק שבה לא שייך בירור, כי אם שבירה, שזהו מ"ש תמחה את זכר עמלק.

ו) **וביאור** הענין בעבודת האדם, דהנה ידוע שבמדות רעות יש ב' ענינים, ישנו כח המתאוה שבו שייך ענין הבירור, וישנם הלבושים שבהם נתלבש כח המתאוה, שהוא רצון זר פרטי זה ומדות אלו שבהם נתלבשה התאוה, וכן ג' הלבושים דמחשבה דיבור ומעשה, שהם רע בעצם, ובהם אי אפשר להיות בירור ותיקון כלל, כי אם בדרך עקירה, והיינו, שתיקון הרצון זר אינו באופן של בירור, כי אם באופן שעוקר רצונו לגמרי מהדברים הלא טובים, והיינו ע"י ענין התשובה[29] באופן של חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, שעוקר רצונו מהענינים הלא טובים ומשים רצונו בקדושה, שעי"ז מעביר ומדחה את הרצון הזר. וכן בהתלבשות כח המתאוה בג' הלבושים דמחדו"מ צריך להיות ענין של עקירה דוקא, וכמו באותיות המחשבה בענינים לא טובים, שהתיקון על זה הוא כמ"ש[30] חומת בת ציון הורידי כנחל דמעה[31], והיינו לפי שהדמעות באות ממותרי מוחין, מקום המחשבה, ולכן ע"י הדמעות עוקר הוא את המחשבות הלא טובות. וכמו"כ צריך לעקור את לבושי הדיבור והמעשה, שזהו שבענין התשובה צ"ל גם וידוי דברים[32], כמ"ש[33] קחו עמכם דברים, שע"י הוידוי דברים עוקר את אותיות הדיבור בענינים הלא טובים, ולכן נתתקן הוידוי על סדר הא"ב, כי ע"י אותיות אלו עוקר את אותיות הדיבור דלעו"ז, וכן את גוף הדבר שע"י המעשה. וכל זה הוא בנוגע להרצון זר הפרטי ולבושי המחדו"מ שבהם נתלבש הכח המתאוה, שבהם אי אפשר להיות התיקון בדרך בירור, כי אם עקירה ושבירה לגמרי. אבל כח המתאוה עצמו, הרי גם כאשר נתלבש בענינים לא טובים, יכול להעלותו מהקליפה ולהפכו לקדושה, והיינו שכח המתאוה אפשר להלבישו בקדושה,

---

27) אסתר ה, יא.

28) גיטין נז, ב.

29) ראה לקו"ת תצא לז, א. סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי תשובה.

30) איכה ב, יח.

31) ראה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פי"א-י"ב (הערה בקונטרס הנ"ל).

32) רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"א.

33) הושע יד, ג.

ואפשר להלבישו להבדיל בקליפה, כיון שמצד עצמו הוא פשוט, אלא שיש ממוצע המקשרו, והוא כח המסית שמעורר את הכח המתאווה להתאוות תאוה, וע״ד מארז״ל[34] עינא וליבא תרין סרסורי דעבירה נינהו, דכשם שענינו של הסרסור שמקשר ב׳ דברים, כך הכח המסית הוא הממוצע המקשר את כח המתאוה עם התאוה עד שנולד אצלו הרצון זר, וכמו״כ העין הוא ממוצע בין כח המתאוה לחמדת הלב, שע״י ראיית העין מתעורר באהבה ורצון כו׳, וכמ״ש[35] ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו׳, ואמרו רז״ל[36] העין רואה ואז הלב חומד, והיינו מפני שבראי׳ יש התלבשות תענוג[37], וע״י התענוג שיש לו בהדבר הרי הוא מתעורר להתאוות לזה. ולכן אנו רואים בשני בנ״א שא׳ מהם רואה דבר תאוה ומתעורר לזה והשני רואה ואינו מתעורר לזה כלל, כי, אף שלשניהם יש כח המתאוה, הרי כח המתאוה הוא פשוט, אלא שיש הממוצע המקשרו, והוא התענוג, ולכן זה שהי׳ לו תענוג בדבר הזה, הנה בראותו את הדבר תאוה, נתעורר לזה, משא״כ השני כו׳. וכיון שכח המתאוה הוא פשוט, לכן גם בהתלבשותו בהענינים לא טובים אפשר להוציאו משם ולהפכו לקדושה, לאהבת הוי׳, וכמ״ש[38] ואהבת גו׳ בכל לבבך, ודרשו רז״ל[39] בשני יצריך, ביצ״ט ויצה״ר, והיינו שיפעול שגם היצה״ר ישוב לאהבת הוי׳. ולכאורה, כיון שכל ענינו של היצה״ר הוא כשמו, לפעול העלם כו׳, ולהסית את האדם, א״כ איך יכול האדם לפעול שגם היצה״ר יהי׳ לו אהבת ה׳. אך הענין הוא, ע״פ מ״ש בתניא[40] מזהר[41] המשל דזונה ובן המלך, שאף שהמלך שוכר אותה כדי להסית את בנו, וענינה הוא להסיתו, הרי פנימיות רצון המלך הוא שלא תוכל להסיתו, וכן הוא בענין היצה״ר, שפנימיות הכוונה ורצון העליון הוא שלא יוכל להסית את האדם, ולכן גם היצה״ר עצמו אינו רוצה באמת שישמעו אליו. ולכן יכול האדם לפעול ע״י עבודתו שגם היצה״ר יהי׳ לו אהבה לאלקות, והיינו שפנימיות הכוונה הנ״ל היא נתינת כח שיוכל לפעול זאת בעבודתו. וכל זה הוא בכח המתאוה, שאפשר לתקנו ולבררו מהקליפה ולהלבישו בקדושה. אבל יש קליפה תחתונה יותר, קליפת עמלק, שענינה הוא התנשאות ללא טעם, שבזה אי אפשר להיות התיקון בדרך בירור, כי אם בדרך עקירה ושבירה לגמרי, ועז״נ ואחריתו עדי אובד, שצ״ל המחי׳ לגמרי.

ז) **והנה** ב׳ אופני התנשאות בלעו״ז הנ״ל (ס״ה) באים ומשתלשלים מהקדושה, והיינו, שגם בקדושה יש התנשאות שע״פ טעם ושכל דקדושה, ויש התנשאות ללא טעם, וכיון שהקליפה מתדמה כו׳ כנ״ל, לכן ישנם ענינים אלו גם בלעו״ז. והענין בזה, דהנה כתיב[42] כי גאה גאה (ב״פ), שקאי על ב׳ אופני ההתנשאות, התנשאות שע״פ טעם והתנשאות ללא טעם. וכמו״כ מצינו בעבודה שיש גם גיאות דקדושה, וכדברי רשב״י[43] ראיתי בני עלי׳ והן מועטין, אם אחד הוא אני, ואם שנים הם אני ובני, ועד להתנשאות היותר נעלית כאמרו

34) ירושלמי ברכות פ״א ה״ה.
35) שלח טו, לט.
36) ראה פרש״י עה״פ.
37) ראה קונטרס העבודה פ״ב (הערה בקונטרס הנ״ל).
38) ואתחנן ו, ה.
39) ספרי ופרש״י עה״פ.
40) ספ״ט. ספכ״ט.
41) ח״ב קסג, א.
42) בשלח טו, א. וראה תו״א בשלח סב, ג. סג, ג ואילך. תו״ח בשלח רלז, ב ואילך.
43) סוכה מה, ב.

אנא סימנא בעלמא[44], שזהו"ע של התנשאות ללא טעם בקדושה. אמנם, ענין ההתנשאות ללא טעם בקדושה הוא באופן של תכלית הביטול בביטול המציאות, כמו במאמר רשב"י אנא סימנא בעלמא, שאם הי' עדיין מציאות יש לעצמו, לא הי' יכול לומר כן, ורק להיותו בתכלית הביטול לאלקות, שהאלקות הי' בו בגילוי עד שלא הי' שום מציאות בפ"ע, אלא כל מציאותו היא רק האלקות שבו, לכן אמר אנא סימנא בעלמא, וא"כ הרי זה תכלית הביטול לגמרי[45]. ועד"ז במשה רבינו שהי' בתכלית הביטול לאלקות, כמ"ש[46] והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, שהי' בטל בעצם בביטול שלמעלה מן השכל. והגם שמבואר[47] טעם הענוה שלו שזהו מצד החשבון שאילו ניתנו לזולתו הכחות והחושים שלו הי' מגיע למעלה יותר, הנה זה גופא שטעם זה פעל אצלו ענוה הוא מצד הביטול העצמי שלו, שהרי פשוט הדבר שמשה רבינו הגיע בכחותיו וחושיו למעלה מאד אשר אחר זולתו לא הי' מגיע לזה, ורק מצד זה שהי' בתכלית הביטול בביטול המציאות, לכן הי' יכול לעשות חשבון כזה שאינו אמיתי בעצם שיפעול בו ענוה. ומכל זה מובן שענין התנשאות ללא טעם שבקדושה הוא באופן של תכלית הביטול. אמנם, מענין ההתנשאות בקדושה משתלשל ענין ההתנשאות בלעו"ז, להבדיל ריבוי הבדלות לאין קץ באין ערוך, הן ההתנשאות שע"פ טעם, והן ההתנשאות שלא ע"פ טעם, אלא שלהיותו בקליפה, אין זה ענין הביטול (כמו שהוא בקדושה), אלא אדרבה, תוקף הישות והחוצפה בלא טעם. וכמבואר[48] במ"ש[49] וסוס אשר רכב גו', דסו"ס בגימטריא ב"פ גס, שקאי על ב' אופני התנשאות הנ"ל. והחילוק ביניהם, שהתנשאות שע"פ טעם, להיותה מוגדרת ע"פ הטעם, לכן אפשר להיות בה ענין של בירור, משא"כ התנשאות שלא ע"פ הטעם, אי אפשר להיות בה ענין של בירור, כי אם ענין של שבירה וביטול. וענין זה נעשה ע"י הביטושים שמבטש את עצמו, כמארז"ל[50] לעולם ירגיז אדם כו', וכן אמרו רז"ל[51] אנחה שוברת גופו של אדם, וכמו בגשמיות, שכאשר יש חסרון בענין של פרנסה ובריאות, היינו, שחסר בההשפעה מלמעלה בג' הענינים דבני חיי ומזוני, שבהם נכלל כללות הצטרכות האדם, הרי זה פועל בו שבירה וביטול מהותו, וכן הוא בעבודה, שכאשר מבטש את עצמו, ודואג ומיצר באמת על מצבו איך שהוא להוט ומושקע בענינים בלתי רצויים עד לתאוות של דברים האסורים ממש, הרי זה פועל שבירה במהותו ומשנה את מהותו. וכמו"כ עי"ז שירעים בקול רעש ורוגז כו' לומר אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול כו' עד מתי תסתיר וכו' (כהלשון המובא בתניא[52]), והיינו, דכיון שהקליפה היא בהתנשאות ללא טעם, לכן אופן הביטוש הוא ג"כ ע"י דיבורים שלמעלה מן השכל והטעם. וזהו"ע התיקון דעמלק בעבודה שנעשה בדרך שבירה וביטול דוקא.

---

44) זח"א רכה, א.

45) ראה גם ד"ה ויצב תרל"ג (סה"מ תרל"ג ח"א ע' מח ואילך). תרנ"ה (סה"מ תרנ"ה ע' מט ואילך). ועוד.

46) בהעלותך יב, ג.

47) ראה גם מאמרי אדה"ז תקס"ב ע' נא. תרצ"ז ע' 298. סה"מ ה'שי"ת ע' 236. ספר השיחות ה'ש"ת ע' 68. ועוד.

48) ראה תו"א מג"א קכ, ב. אוה"ת שם ע' נח.

49) אסתר ו, ח.

50) ברכות ה, א.

51) שם נח, ב.

52) פכ"ט (לז, א).

ח) **וזהו** מ״ש ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, שכשם שישנו הענין דראשית ואחרית בקדושה, שזהו מ״ש אני ראשון ואני אחרון, וכמשנת״ל שלא רק ראשית ההשתלשלות הוא מבחי׳ אני, דהיינו אור הסובב, אלא גם אחרית ההשתלשלות למטה בעשי׳, שהוא בבחי׳ התלבשות כח הפועל בנפעל, עד שאפשר שהנברא יהי׳ ליש ודבר נפרד בהרגשתו, גם זה הוא מבחי׳ אני, דהיינו אור הסובב, הנה כן הוא להבדיל בהענינים דראשית ואחרית בלעו״ז, שעז״נ ראשית גוים עמלק ואחריתו וגו׳, היינו, שעמלק הוא לא רק ראשית לכל גוים, דראשית היינו הרצון זר שממנו נולדים אח״כ המדות רעות, והמקור לזה הוא עמלק, אלא הוא גם אחרית לכל גוים, דאחרית היינו כפי שהמדות מתלבשים בג׳ הלבושים דמחדו״מ, וגם המקור לזה הוא עמלק. וראי׳ לדבר, שאנו רואים שכאשר המדה באה בלבושי המחדו״מ אזי נעשה בה הריבוי והתוקף יותר מכמו שהי׳ בלידתה קודם התלבשותה בלבושי המחדו״מ, שלכן, העצה למי שנולדה אצלו מדת הכעס, שלא יביאה בדיבור, אלא ישתוק, ואם אי אפשר לו לשתוק, יהי׳ הדיבור בקול נמוך עכ״פ, עד שיבא לידי שתיקה, שאז יוכל לבטלה לגמרי. ומזה מוכח שכאשר המדה מתלבשת בלבושי המחדו״מ אזי היא מתגברת ונעשית בתוקף יותר. ולכאורה, מאין בא הריבוי והתוקף בהמדה ע״י לבושי המחדו״מ, אך הענין הוא, לפי שגם האחרית הוא מעמלק, ולכן נעשה בה הריבוי והתוקף. ועז״נ ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, שהעצה והתיקון לזה הוא העקירה והשבירה לגמרי, שזהו מ״ש תמחה את זכר עמלק.

ט) **וזהו** מ״ש במדרש[53] שתי זכירות כתבתי לכם בתורה, זכור את אשר עשה כו׳, ומחה אמחה את זכר כו׳, הוו זהירין בהם, ואם עשיתם כך הרי אתם בנים של אברהם שנמשל לאפר שנאמר[54] ואנכי עפר ואפר, ובאם לאו התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, שנאמר[55] בחומר ובלבנים. והענין בזה, כמבואר בהמאמר ד״ה זכור תרס״ה[56], דכיון ששבירת קליפת עמלק היא ע״י הביטושים כנ״ל [וכמשנת״ל שקליפת עמלק הו״ע ההתנשאות ללא טעם, ושבירתה וביטולה הוא ע״י ההתנשאות ללא טעם בקדושה, שהיא באופן של ביטול בתכלית], לכן, אם עשיתם כך, הרי אתם בנים של אברהם שנאמר בו ואנכי עפר ואפר, שזהו ענין הביטול בתכלית. ואם לאו, דהיינו שאינו יכול לפעול הביטוש, או שהביטוש אינו אדעתא דנפשי׳, שאז אינו פועל שבירת קליפת עמלק, אזי התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, דאף שלא מצינו שנשתעבדו למצרים, הרי אמרו רז״ל[57] שכל הגלויות נקראות על שם מצרים, וגם ברוחניות ישנו ענין השעבוד בחומר ובלבנים ע״י העמל והיגיעה בלימוד התורה, כמ״ש בזהר[58] בחומר דא קל וחומר ובלבנים דא ליבון הלכתא כו׳. והענין בזה, דהנה כתיב[59] יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת, ופרש״י אדם זה

---

53) תנחומא ס״פ תצא. — גירסאות שונות בתנחומא (פסיקתא וילקוט). והמובא כאן הוא ע״פ מ״ש בבחיי (הערה בקונטרס הנ״ל).

54) וירא יח, כז.

55) שמות א, יד.

56) סה״מ תרס״ה ע׳ רכ ואילך.

57) ב״ר פט״ז, ד.

58) ח״ג קנג, א (ברע״מ). הובא ונתבאר בתו״א, תו״ח ואוה״ת ר״פ שמות.

59) קהלת ב, כא.

הקב"ה (אדם העליון) שנאמר בו[60] ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם, שעמלו בחכמה שנאמר[61] ה' בחכמה יסד ארץ. ולכאורה, הרי לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו[62]. אך הענין הוא, דאף שבריאת והתהוות העולמות היא לא בעמל, מ"מ, כאשר צריך להיות אח"כ גילוי אלקות בעולם, שזהו הענין דמתן תורה שבו נפעל קישור העליון עם התחתון, המעלה עם המטה[63], הנה ענין זה הוא באופן של עמל, וע"ד לשון חז"ל[64] קשה כקרי"ס, דבקרי"ס הלכו ביבשה בתוך הים[65], והו"ע התחברות עלמא דאתגליא עם עלמא דאתכסיא[66], אם בדרך מלמטה למעלה או בדרך מלמעלה למטה[67], וענין זה נקרא קשה כביכול. וזהו גם ענין שעמלו בחכמה, היינו, שזה שיהי' למטה גילוי בחי' חכמה, נקרא עמל. והנה, עמלק נקרא ג"כ עמל[68], והוא העמל דלעו"ז, שמתייגע ביותר להעלים על גילוי אלקות, וכמשנ"ל (ס"ד) בענין קליפת עמלק שיודע את רבונו ומכוין למרוד בו, שגם כאשר ישנו ענין של פלא, דהיינו גילוי אלקות בעולם, וראיית הפלא צריך לפעול בו התפעלות, אזי מתייגע עמלק לקררו ולומר שאינו כן, וכאשר אי אפשר לו להכחיש לגמרי, אזי מקררו לומר שאין זה פלא עכ"פ לגבי הקב"ה הכל יכול, ולמה יתפעל, ואם הפלא הוא מוחשי כ"כ שאי אפשר לקרר את ההתפעלות מהפלא שבדבר, הרי הוא פועל בו לעשות החלטה שלא תפעול בו התפעלות, וגם כשמוכרח הדבר שתפעול בו התפעלות, אזי עושה בו הנחה והחלטה שההתפעלות לא תפעול עליו לשנותו מעניניו ומכש"כ לשנות מהותו, שזהו העמל דקליפת עמלק, עמל דלעו"ז, שמבלי הבט שע"פ השכל צריך לבוא לידי התפעלות, הרי הוא עמל ומתייגע לקררו, עד שבא לעשות דברים שהם נגד השכל, דהיינו שמצד מהותו ושכלו בעצם אין לו שייכות לדברים ותאוות כאלו, ומה שבא לעשותם הרי זה רק מפני שעושה החלט שההתפעלות לא תסתור לזה. וכאשר אינו יכול לפעול השבירה דעמלק ע"י הביטושים, הנה העצה לזה היא עמל תורה[69] (התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, בחומר ובלבנים, קל וחומר וליבון הלכתא), שע"י העמל שבתורה נעשה שבירת העמל דלעו"ז, וכמארז"ל[70] אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד אם אבן הוא נימוח, והיינו שבכדי לפעול השבירה והביטול של העמל דלעו"ז צ"ל עמל תורה, שזהו משכהו לביהמ"ד, ואז, אם אבן הוא, היינו שגם אם הוא כמו אבן דומם שאין לו שייכות אל השכל, שזהו"ע קליפת עמלק שהוא למעלה מן השכל כנ"ל, הנה גם אז הוא נימוח ע"י העמל דתורה, וכמו שאנו רואים בגשמיות שכאשר יורדים המים אפילו טיפין טיפין הרי הם פועלים שבירה אפילו באבן[71], וכמו"כ הנה ע"י העמל תורה (שנמשלה למים[72]) פועלים שבירה אפילו בקליפת

60) יחזקאל א, כו.
61) משלי ג, יט.
62) ב"ר פ"ג, ב.
63) ראה סה"מ תרכ"ט ע' רכא ואילך. ובכ"מ.
64) פסחים קיח, א. סוטה ב, א. וש"נ.
65) בשלח יד, כט. טו, יט.
66) ראה מאמרי אדה"ז תק"ע ע' עו ואילך. ועם הגהות כו' – אוה"ת בשלח ע' תקסה ואילך. ובכ"מ.
67) ראה זח"ב מח, ב. פרי עץ חיים שער חג המצות פ"ח. שער האמונה לאדמו"ר האמצעי פנ"ד (פו, ב ואילך).
68) ראה אוה"ת מג"א ע' רצט.
69) ראה סנהדרין צט, ב.
70) סוכה נב, ב.
71) ראה אבות דר' נתן פ"ו.
72) ראה תענית ז, א.

עמלק, שזהו העמל דלעו״ז, שלמעלה מן השכל והדעת. וזהו פירוש התקינו כו׳, לשון תיקון, היינו, שתיקון העמל דלעו״ז הוא ע״י שעבודה של מצרים, שזהו״ע עמל תורה כנ״ל.

י) **ובזה** יובן ענין ב׳ הציווים זכור את אשר עשה לך עמלק, ותמחה את זכר עמלק, והיינו כמשנת״ל שבקליפת עמלק אי אפשר להיות התיקון בדרך בירור, כי אם באופן ששבירתן זוהי תקנתן, שבירה וביטול לגמרי, שזהו״ע תמחה את זכר עמלק, וענינו בעבודה הוא ע״י הביטושים שמבטש את עצמו, ועל זה צריך להיות הזכירה דמעשה עמלק, היינו, שיתבונן איך שהוא להוט ומושקע בעניני תאוה כאלו שמצד עצמו אין לו שייכות אליהם, שכל זה בא מצד קליפת עמלק, וידאג על זה כו׳ (און ער זאָל ווייטאָגן אויף דעם), והזכירה וההתבוננות הנ״ל צ״ל בכל יום, שזהו הציווי הראשון זכור את אשר עשה לך עמלק, ומזה יבוא לבטש את עצמו, ועי״ז יקיים הציווי השני תמחה את זכר עמלק, שע״י הביטושים יפעול את השבירה והמחי׳ דקליפת עמלק. ועי״ז יעשה לו ית׳ דירה בתחתונים, כמארז״ל[73] אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק, והיינו, שע״י שבירת ומחיית עמלק לגמרי, פועלים שיהי׳ השם שלם והכסא שלם, שזהו״ע דירה לו ית׳, כפי שיהי׳ בקרוב ממש ע״י משיח צדקנו, במהרה בימינו.

73) ראה פרש״י ס״פ בשלח. תנחומא ס״פ תצא.

אגרות קודש

ב״ה, ג׳ אד״ש, תשי״ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ״ז אד״ר:

כבקשתו יזכירוהו ואת זוגתו תחי׳ על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע למילוי משאלות לבבם לטובה לזחו״ק.

ולפלא שאינו מזכיר דבר מההוספה בלימוד תורת החסידות דא״ח והשתדלות מתאימה בהכרח השעה בהפצת תורת החסידות אשר תגיע גם חוצה, וקשור הוא זב״ז כמבואר באגה״ק של רבנו הזקן ד״ה סגולה ל(הולדת) בנים. נדפס בסידור מאה שערים, עיי״ש.

במ״ש אודות לתת צו לעושי רצוני וכו׳ אין זה נוהג כלל בבית הרב והזן ומפרנס לכל בטובו בחן ובחסד וברחמים ימציא לו פרנסתו ופרנסת ב״ב מידו הקדושה והרחבה.

בודאי משתתף בהתועדות אנ״ש ובפעולות אנ״ש לתכלית האמורה לעיל ויוסיף בזה כהציווי דמעלין בקדש.

בברכה.

בס"ד. משיחות ש"פ ויקרא, פ' זכור, י"א אדר שני ה'תשמ"ט.

א. שבת זו - שקביעותה בי"א באדר - היא התחלת ימי הפורים, כדאיתא במשנה[1] "מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו", היינו, שהתחלת הזמן דקריאת המגילה הוא - י"א אדר[2].

וענין זה (החידוש שבקביעות שנה זו) הוא בהוספה על השייכות דשבת שלפני פורים לפורים בכל השנים:

א) "כל שיתא יומין מתברכין מיומא שביעאה"[3], שבו נאמר[4] "ויברך אלקים את יום השביעי גו'", היינו, שהמשכת הברכה דימי הפורים היא מיום השבת שלפניו.

ב) ועיקר: בשבת זו (שלפני פורים) קורין פ' זכור[5] כדי "לסמוך מחיית עמלק למחיית המן"[6] (שהמן הוא מזרעו של עמלק[7]), ובלשון הגמרא[8] "דלא תיקדום עשי' לזכירה", היינו, שבשבת שלפני פורים היא ה"זכירה" ובפורים היא ה"עשי" דאותו ענין - מחיית עמלק.

ולכן, יש להתחיל בביאור ענין הפורים, כולל ובמיוחד - ביאור הלימוד וההוראה בעבודת האדם לקונו, שזהו התוכן הפנימי דקריאת המגילה (שתחילתה בי"א אדר), כתורת הבעש"ט[9] בפירוש מאמר המשנה[10] "הקורא את המגילה למפרע לא יצא", שאין לקרות את המגילה כסיפור שאירע בעבר ("למפרע"), כי אם, באופן ש"הימים האלה נזכרים ונעשים"[11], שע"י הזכרון נעשים (מחדש) כל עניני הפורים כבפעם הראשונה, היינו, שחי מחדש כל עניני המגילה בעבודתו לקונו.

וכן יש לבאר הלימוד וההוראה בעבודת האדם לקונו מקריאת פ' זכור, וכן ביאור הקשר והשייכות דפורים ופ' זכור לפרשת השבוע, כדלקמן.

ב. ענינו של פורים הוא - "קיימו מה שקיבלו כבר" (במתן־תורה)[12], היינו, שאז היתה עיקר ושלימות קבלת התורה, וטעם הדבר - כיון שבימי הפורים הי' מסירת־נפש, ש"מסרו[13] עצמן למות כל השנה כולה, ולא עלה להם מחשבת חוץ ח"ו[14], ועי"ז נעשית שלימות הקבלה על קיום התומ"צ.

ועד"ז בימי הפורים בכל שנה ושנה - שמתחדש הענין ד"קיימו מה שקיבלו כבר", שלימות הקבלה דקיום התומ"צ בכל השנה כולה, ע"י התעוררות וגילוי נקודת היהדות, כח האמונה והמס"נ[15], שחודרת בכל פרטי העבודה דקיום התומ"צ.

וההכנה לזה - בקריאת פ' זכור, "זכור את אשר עשה לך עמלק", עד "לא תשכח"[16].

ענינו של עמלק - חוצפא שבהיפך מטעם ודעת, הניגוד והלעו"ז להתקשרות של בנ"י עם הקב"ה באופן שלמעלה מטעם ודעת[17], וההתחלה בזה היא "אשר קרך בדרך"[18], שגם כאשר יהודי הולך כבר בדרך התורה[19], מנסה עמלק לקרר אותו, שעבודתו תהי' באופן של קרירות, "קרך" מלשון קרירות, ואח"כ נמשך ויורד למטה מזה - "קרך" מלשון מקרה, שלא יראה עניני השגחה פרטית כו'[20], ולאחרי זה יכול לפגוע ממש ח"ו באלה שהם במעמד ומצב ד"הנחשלים אחריך"[21].

---

1) ריש מס' מגילה.

2) ראה בארוכה לקו"ש חכ"א ע' 197 ואילך, שהתחלת קריאת המגילה בי"א אינה שהאדם יוצא י"ח קריאת המגילה (ש"כל החודש כשר למקרא מגילה" (ירושלמי מגילה פ"א ה"א)). כי אם, שזהו התחלת הזמן דמקרא מגילה ממש, עיי"ש.

3) זח"ב סג, ב. פח, א.

4) בראשית ב, ג.

5) מגילה כט, סע"א - במשנה. רמב"ם הל' תפלה פי"ג ה"כ. טושו"ע או"ח סתרפ"ה ס"ב.

6) פרש"י שם (ד"ה ומפסיקין).

7) תרגום לאסתר ג, א.

8) שם ל, א.

9) כש"ט הוספות סע"ח. וש"נ.

10) מגילה רפ"ב.

11) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת' בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.

12) שבת פח, א.

13) תו"א מג"א צז, א. ועד"ז שם בהוספות קכ, ד. שערי אורה צ, ב. סה"מ עטר"ת ע' שו. תרפ"א ע' קצא. תש"ח ע' 118. ה'ש"ת ע' 9, ועוד.

14) להעיר שהדיוק בלשון "ח"ו" (בנוגע לענין בלתי־רצוי) אינו רגיל (כ"כ) בדרושי חסידות [וי"ל הטעם - כיון שסומכים על התחלת התורה באות בי"ת, ר"ת ברכה (ראה לקו"ש חט"ו בתחלתו. וש"נ), שעי"ז נעשית גם שלילת הענינים הבלתי־רצויים כו'], ואעפ"כ, בענין זה - שלא עלה להם מחשבת חוץ - ממשיכים ח"ו, מדגישים הענין ד"ח"ו", בכל המאמרים שבהם נזכר ענין זה.

15) להעיר, שבכל המגילה נקראים בנ"י בשם "יהודים", ע"ש ההודאה והביטול ומסירת נפשם לה' (ראה תו"א שם צז, א. קכא, ד. שערי אורה צג, א ואילך. ועוד).

16) ס"פ תצא (כה, יז־יט).

17) אוה"ת דרושי פ' זכור ע א'תשפג.

18) שם יח, ובפרש"י.

19) כמו במאורע ד"ויבוא עמלק" בפעם הראשונה - בהיות בנ"י "בדרך" בעת הליכתם להר סיני לקבל התורה (מתוך תשוקה וגעגועים כו').

20) ולמטה מזה - מלשון מקרה וטומאה, כמ"ש בפירוש רש"י ריש פרשתנו: "לשון עראי וטומאה, כמ"ש ויקר אלקים אל בלעם. (וראה ויק"ר פ"א, יג). ולהעיר מהשייכות דעמלק לבלעם – כדאיתא במדרש (אסת"ר פ"ז, יג) "ויבוא עמלק, מהיכן בא, מאצל בלעם הרשע כו'" (ראה אוה"ת שם ע' א'תשפו). ולהעיר, ששם הפרשה ע"פ מנהג ישראל (תורה היא) הוא - "זכור" (ולא "זכירת עמלק"), (גם) ענין הזכרון כשלעצמו.

21) תצא שם.

ועז"נ "זכור את אשר עשה לך עמלק", "לא תשכח" - שעי"ז תהי' זהירות ושלילה בתכלית של "קרירות", כדי שלא יבוא למעמד ומצב ירוד כו', נוסף לכך שענין הקרירות כשלעצמו הוא היפך מציאותו של יהודי, כי, מציאותו של יהודי היא "אש", לקוחה מהקב"ה, שנאמר בו[22] "ה' אלקיך אש אוכלה", ועד"ז בנוגע לשלילת ענין ה"מקרה", שאצל יהודי מודגש ביותר הענין דהשגחה פרטית[23] - כמ"ש[24] "עיני ה' אל צדיקים" ("ועמך כולם צדיקים"[25]), השגחה בשתי עינים[26].

זאת ועוד:

הענין ד"זכור" ו"לא תשכח" הוא לא רק בנוגע לענין הבלתי־רצוי ד"עמלק", אלא גם[27] בנוגע לענין החיובי והרצוי, שצריך להיות חקוק בזכרונו של כאו"א מישראל - שההתקשרות של יהודי עם הקב"ה מתוך ביטול ומס"נ שלמעלה מטעם ודעת[28] צריכה להיות חקוקה בזכרונו תמיד[29], שלא יפול בזה ענין של שכחה ושינוי כלל ("לא תשכח"), שעי"ז תהי' הנהגתו במשך כל היום כולו כדבעי, גם בעת עסקו בעניני הרשות, ועד גם בעת השינה[30] (ועד שבחלומו רואה עניני קדושה[31], ובמכ"ש וק"ו שאין אדם רואה אלא מהרהורי לבו[32], אפילו הרהור בלבד, ועאכו"כ ענין שחקוק בזכרונו תמיד).

וזהו שקריאת פ' זכור היא הכנה לפורים - שעי"ז שמבטל (קליפת) עמלק, ומעורר ומגלה את נקודת היהדות, ההתקשרות להקב"ה שלמעלה מטעם ודעת, ונעשה חקוק בזכרונו תמיד, נעשה אצלו הענין ד"קיימו מה שקבלו כבר", שלימות הקבלה על קיום התומ"צ (כולל גם עבודתו בעניני הרשות, ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"[33] ו"בכל דרכיך דעהו"[34]) באופן מחודש ונמשך בכל השנה כולה.

ג. ויש להוסיף בביאור השייכות והקשר דפ' זכור (ביטול ענינו של עמלק) לי"א אדר, התחלת הזמן דקריאת המגילה, התוכן דימי הפורים:

על הפסוק[35] "כי יד על כס י־ה מלחמה לה' בעמלק" (בקרה"ת דפורים), שעליו דרשו חז"ל[36] "שאין שמו (של הקב"ה) שלם כו' עד שימחה שמו של עמלק" - מבואר בכ"מ[37] שעמלק מסתיר ומכסה על י־ה שבשם, "כס י־ה", כיסוי והעלם על י־ה, שלא יומשך ויתגלה בו־ה.

וענינו בעבודת האדם:

בכאו"א מישראל יש ד' אותיות הוי', כמ"ש[38] "כי חלק הוי' עמו", "חלק משם הוי' ב"ה, כדכתיב[39] ויפח באפיו נשמת חיים, ומאן דנפח מתוכי' נפח"[40], היינו, שנשמתו של כאו"א מישראל "חלק אלקה ממעל ממש"[41], חלק מן העצם, אשר, כשאתה תופס בחלקו אתה תופס בכולו[42], ולכן, יש בו (גם) ד' אותיות שם הוי', ונחלקות לב' סוגים - "הנסתרות להוי' אלקינו"[43], י־ה שבשם, שקאי על "דחילו ורחימו דבמוחא ולבא", ע"י ההתבוננות בגדלות ה' כו', "והנגלות לנו ולבנינו"[43], ו"ה נגלות, שקאי על העבודה בפועל בלימוד התורה וקיום המצוות[44].

וענינו של עמלק - מלשון "ומלק (את ראשו)"[45], להפריד בין הי"ה לו"ה, ש"הנסתרות", ההתבוננות בגדלות ה' שבמוח וההתעוררות דאהבת ה' ויראת ה' במדות שבלב, לא יומשכו ויחדרו ב"הנגלות", בעבודה בפועל.

---

22) ואתחנן ד, כד. וראה לקו"ת ר"פ אחרי. ובכ"מ.
23) ראה לקו"ש חי"ח ע' 166 ואילך. וש"נ.
24) תהלים לד, טז.
25) ישעי' ס, כא.
26) ראה לקו"ש חלק ל ע' 150. וש"נ.
27) להעיר ממארז"ל שהתורה "כללות ופרטות נאמרה" (ראה חגיגה ו, סע"א ואילך. וש"נ). ועד"ז בנדו"ד, שנוסף על הענין הפרטי שעליו נאמר "זכור גו'" (בנוגע לעמלק), ישנו גם הענין הכללי ד"זכור" - בנוגע לכל ענין הרצוי. כבפנים.
28) שזוהי העצה לבטל קליפת עמלק – כמ"ש בהפטרה דפ' זכור ששמואל הוכיח את שאול באמרו "הנה שמוע מזבח טוב" (ש"א טו, כב), שצ"ל ענין הקב"ע שלמעלה מטו"ד (אוה"ת שם ע' א'תשעח).
29) להעיר גם מסיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (ראה ספר התולדות אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' 14. וש"נ) אודות סדר חינוכו ע"י אביו כ"ק אדנ"ע, שמזמן לזמן הי' שואל אותו "וואס געדענקסטו" (מה אתה זוכר), בעניני יהדות וקדושה שעוררו רושם עז בנפשו כו'. ולהעיר ממ"ש (האזינו לב, ז) "זכור ימות עולם גו' שאל אביך גו' זקניך גו'".
30) כמ"ש (תהלים סג, ז - בשיעור תהלים החדשי) "אם זכרתיך על יצועי" (ראה אוה"ת שם ע' א'תשצו).
31) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שדמ, א. לקו"ש ח"ד ע' 1026 ובהנסמן בהערה 10 שם.
32) ראה ברכות נה, סע"ב.
33) אבות פ"ב מי"ב.
34) משלי ג, ו.
35) ס"פ בשלח.
36) פרש"י עה"פ. תנחומא ס"פ תצא. ועוד.
37) ראה לקו"ש חכ"א ע' 195, 205. וש"נ.
38) האזינו לב, ט.
39) בראשית ב, ז.
40) אגה"ת פ"ד.
41) תניא רפ"ב.
42) כש"ט הוספות סקט"ז. וש"נ.
43) נצבים כט, כח.
44) ראה אגה"ת שם בסוף הפרק. לקו"ת ר"פ ראה. שם כט, א, ובכ"מ.
45) פרשתנו א, טו.

וזהו"ע דמחיית עמלק בעבודת האדם - שיתגלה אצלו שם הוי' בשלימותו, שם שלם אחד, עי"ז שאין הפסק בין "הנסתרות" (י"ה) ל"הנגלות" (ו"ה), שה"נסתרות", הענינים הפנימיים והנסתרים נמשכים ובאים בגילוי בפועל ממש, ב"הנגלות".

וענין זה נרמז גם בזמן קריאת המגילה - מי"א עד ט"ו:

איתא בשל"ה[46] שי"א הוא "כמנין אותיות ו"ה מהשם", וט"ו הוא "כמנין י"ה", וזהו ש"מגילה נקראת בי"א כו' ובט"ו"[47] - לרמז שהשלימות דפורים ("קיימו מה שקיבלו כבר") היא באופן שנקודת היהדות (כח האמונה והמס"נ שלמעלה מטו"ד) חודרת ומאירה הן בו"ה (י"א), בעבודה בפועל ("הנגלות"), והן בי"ה (ט"ו), במוח ולב ("הנסתרות"), ובסדר מסודר, מן הקל אל הכבד - תחילה י"א, ו"ה, עבודה בפועל, ואח"כ ט"ו, י"ה, מוח ולב[48].

ונמצא, שהתוכן דימי הפורים (וההכנה שע"י קריאת פ' זכור) הוא - להמשיך ה"נסתרות" ב"הנגלות", כולל גם הדרגא הכי נעלית שב"נסתרות", עצם הנשמה, נקודת היהדות, אמונה ומס"נ שלמעלה מטו"ד (למעלה גם מה"נסתרות" שבמוח ולב, ההבנה וההשגה במוח והמדות שבלב), שגם דרגא זו ד"נסתרות" תאיר ותתגלה בעבודה בפועל.

ד. ויובן בתוספת ביאור – בהקדם ביאור העילוי דפורים לגבי מ"ת, שבמ"ת הי' רק התחלה ("החלו לעשות"[49]), ועיקר ושלימות הקבלה דתומ"צ היתה בפורים:

לכאורה, איך יתכן שבזמן מ"ת, כשמעמדם ומצבם של בנ"י הי' בתכלית העילוי, לא הי' אלא התחלה בלבד, ואילו בפורים, כשמעמדם ומצבם של בנ"י הי' בתכלית השפלות, דוקא אז היתה עיקר ושלימות הקבלה דתומ"צ?!

והביאור בזה - שהיא הנותנת:

עיקר ושלימות הקבלה דתומ"צ היא - שקיום התומ"צ יהי' בתוקף בל ישונה, היינו, שבאיזה מעמד ומצב שיהי' (לא רק במעמד ומצב של גילוי אלקות, אלא גם במעמד ומצב של העלם והסתר) יעמוד יהודי בכל התוקף בקיום התומ"צ, ע"י שמתגלה אצלו עצם הנשמה, שקשורה ומאוחדת עם הקב"ה בתוקף נצחי לעולם.

וזהו החידוש דפורים לגבי מ"ת - שבו נתגלתה ההתקשרות של ישראל עם הקב"ה שמצד עצם הנשמה:

במתן תורה, כשבנ"י היו במעמד ומצב דתכלית העילוי, שהאור האלקי הי' אצלם בגילוי, ועד ש"כפה עליהם הר כגגית"[12], שנתגלה אצלם בחי' אהבה רבה כו'[50] - היתה קבלת התורה (בעיקר) מצד הגילוי מלמעלה[51], ובמילא, אין זה חודר במציאותם לגמרי, כך, שלא יודעים עדיין כיצד תהי' הנהגתם במעמד ומצב כשהאור האלקי לא יהי' אצלם בגילוי כו':

משא"כ בפורים, כשבנ"י היו במעמד ומצב דתכלית השפלות, בחשכת הגלות, "בימי אחשורוש", ש"הושחרו פניהם של שונאי ישראל בימיו כשולי קדירה"[52], ולא האיר אצלם גילוי אור אלקי, כמארז"ל[53] "אסתר מן התורה מנין, דכתיב[54] ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", ואעפ"כ עמדו בכל התוקף בקיום התומ"צ בכח עצמם - ה"ז גמר ושלימות הקבלה האמיתית דתומ"צ, "קיימו וקבלו היהודים", "קיימו מה שקבלו כבר", באופן שבטלה ה"מודעא רבה לאורייתא"[12], כיון שהקבלה היא בכח עצמם.

בסגנון אחר קצת: הקבלה במ"ת היתה בעיקר מצד כחות הגלויים, הבנה והשגה ורגש הלב כו', ואילו הקבלה דפורים היתה בעיקר מצד עצם הנשמה, כי, מפני ההעלם וההסתר דזמן ומצב הגלות היו הכחות הגלויים במעמד ומצב של העלם והסתר, ואז נתגלתה אצלם נקודת היהדות, עצם הנשמה, שלמעלה מכחות הגלויים, שמצד עצמה היא בבחי' העלם שלמעלה מגילוי, ועל ידה נעשית ההתקשרות עם הקב"ה ע"י קיום התומ"צ בתוקף נצחי בל ישונה לעולם.

---

46) חלק תושב"כ שכט, א. של, ב. נת' באוה"ת מג"א (הוספות) ע' מב ואילך. ד"ה מגילה נקראת תרכ"ט.

47) להעיר מאוה"ת תצוה ע' א'תשנא, שהקריאה בט"ו היא בערים מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, שעל ידו הי' הנצחון דמלחמת עמלק, עיי"ש.

48) ועפ"ז יומתק הטעם שמקדים "מגילה נקראת בי"א כו' ובט"ו" - אף שלכאורה הי' צריך להתחיל מהזמן העיקרי דקריאת המגילה, ט"ו (וי"ד), ואח"כ להוסיף גם הזמנים שמקדימין הקריאה (כהסדר בהמשך המשנה - כרכין המוקפין חומה כו' קורין בט"ו, כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד, ואח"כ - ההקדמה לימי הכניסה). וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 198 ואילך.

49) אסתר ט, כג. וראה תו"א מג"א צו, ג ואילך. ובכ"מ.

50) ראה תו"א שם צח, ד. ובכ"מ.

51) ועד כדי כך, ש"פרחה נשמתן", ומה שנתקיימה מציאותם ה"ז רק עי"ז שהחזירה להן הקב"ה באופן נסי (שבת פח, ב. תניא ספל"ו - שיעור יומי דעש"ק זה).

52) מגילה יא, א. אסת"ר בתחלתו.

53) חולין קלט, ב.

54) נצבים לא, יח.

ה. עפ"ז יש לבאר גם השייכות דפורים לגאולה האמיתית והשלימה[55] - כמרומז גם בלשון חז"ל[56] "מיסמך גאולה לגאולה":

תוכנה של הגאולה האמיתית והשלימה, הוא, שלימות הכוונה והתכלית דמ"ת, לעשות לו ית' דירה בתחתונים[57], ש"כבר הי' לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה"[58], אלא, שאז הי' רק לפי שעה בלבד, ועיקר הגילוי והשלימות יהי' בגאולה האמיתית והשלימה - כי, במ"ת הי' ענין זה מצד הגילוי מלמעלה, ולעתיד לבוא יהי' ענין זה מצד התחתונים, ע"י עבודת המטה[59].

וכיון שעיקר הענין דעבודה בכח עצמו התחיל בפורים, לכן, מודגשת בפורים השייכות לגאולה האמיתית והשלימה.

בסגנון אחר קצת: במ"ת הי' גילוי אלקות בעולם, כמ"ש[60] "וכל העם רואים את הקולות גו'", "מסתכלים למזרח ושומעים את הדיבור יוצא אנכי כו', וכן לארבע רוחות"[61], וכמארז"ל[62] "שור לא געה כו' אלא העולם שותק ומחריש"; משא"כ בפורים הי' מעמד ומצב של העלם והסתר, "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", אבל, "הסתר" זה גם מורה על בחי' נעלית שלמעלה מגילוי "שאפילו בבחי' ביום ההוא הוא בבחי' הסתר והעלם, לפי ששרשה מבחי' סתימו דכל סתימין", ולעתיד לבוא תהי' בגילוי בעולם[63].

וענין זה נעשה ע"י עבודתם של ישראל בחשכת הגלות "בימי אחשורוש", "שהושחרו פניהם כו'", ובמעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים"[64], שאז, מתגלית אצלם נקודת היהדות, עצם הנשמה, בחי' שלמעלה מגילוי (העלם למעליותא[65]), ורואים שגם במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים" ה"ה "עם אחד"[64], ע"י התקשרותם העצמית ל"ה' אחד", כולל גם שממשיכים ומגלים אחדותו של הקב"ה בעולם ("גוי אחד בארץ"[66], שממשיכים אחדותו של הקב"ה גם בארץ התחתונה[67]) - שעי"ז מתגלה בכל העולם כולו מלכותו של הקב"ה, אחשורוש שלמעלה, שאחרית וראשית שלו[68], שנעשה "מושל בכיפה"[69], "מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה"[70], כפשוטו ממש, באופן גלוי לכל העמים, כמ"ש "והיתה לה' המלוכה"[71], "ביום[72] ההוא יהי' ה' אחד ושמו[73] אחד"[74].

ו. וע"פ האמור שפורים שייך לגאולה האמיתית והשלימה - יש לבאר גם (ע"ד הרמז) הטעם שכמה מהמצוות דפורים[75] מתחילים באות מ"ם, "מקרא מגילה", "משלוח מנות", "מתנות (לאביונים)"[76], "משתה (ושמחה)"[77].

ובהקדמה:

---

55) להעיר ממארז"ל (ראה ירושלמי מגילה פ"א ה"ה. רמב"ם סוף הל' מגילה. ועוד) כל המועדים בטלים חוץ מפורים. שנאמר (אסתר ט, כח) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם - נתבאר בתו"א שם. ובכ"מ.

56) מגילה ו, סע"ב.

57) ראה תנחומא נשא טז. ועוד.

58) תניא פל"ו (מו, א) - שיעור היומי דעש"ק זה.

59) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקל ואילך.

60) יתרו כ, טו.

61) תניא שם. וראה תקו"ז תכ"ב (סד, ב). תנחומא שמות כה. שמו"ר פ"ה, ט.

62) שמו"ר ספכ"ט.

63) תו"א מג"א צ, ד. ומבאר שם. שזהו מ"ש "ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה" שבחי' הוא, בחי' סתים, יהי' בבחי' זה שהוא בחי' התגלות כאילו הוא לנוכח (תו"א שם).

64) אסתר ג, ח.

65) וזהו גם ענין ה"שחרות" לאמיתתו ("הושחרו פניהם כו'") – למעליותא*, שחרות והעלם שלמעלה מגילוי, ע"ש מ"ש "אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש" ("שמש ומגן ה' אלקים"), ועד"ז "שחורה אני ונאוה. – בחי' "ישת חושך סתרו", "מגלה עמוקות מני חושך" (ראה בארוכה לקו"ת ריש פרשתנו. שה"ש ד, ב ואילך. ובכ"מ). ולהעיר ממארז"ל (יומא כט, א) "מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים" – נתבאר בלקו"ש חט"ז ע' 359 ואילך. וש"נ.

66) ש"ב ז, כג. ועוד.

67) ראה אגה"ק רס"ט. ובכ"מ.

68) מדרש הובא במאו"א ע' א אות קפב.

69) מגילה יא, סע"א. וראה אסת"ר פ"א, ד־ה.

70) אסתר א, א.

71) עובדי' בסופו.

72) זכרי' יד, ט.

73) כולל גם - הענין דשמו שלם. עי"ז שימחה שמו של עמלק.

74) ובפרטיות יותר - שענין האחדות ד"שמו אחד" חודר בכל השמות, שבעה שמות שאינן נמחקים (שבועות לה, א. וש"נ), ועד לשבעים שמות (הובאו גם בבעה"ט בהעלותך יא, טז), ועד – בכל סדר ההשתלשלות.

75) המצוות העיקריות - שנתפרשו במגילה, ובהם מודגש יחודו של פורים לגבי שאר ימים טובים. משא"כ שאר המצוות דפורים (קריאת התורה, אמירת ועל הנסים. ואיסור הספד ותענית) - שלא נתפרסו במגילה, וישנם גם בשאר ימים טובים.

76) להעיר, שהעיקר הוא תיבת "מתנות" (שמתחילה במ"ם), ובפרט להיותו "אביון" ש"תאב לכל דבר" (פרש"י משפטים כג, ו), הרי בודאי שהעיקר הוא ה"מתנות".

77) להעיר, שהעיקר הוא תיבת "משתה" (שמתחילה במ"ם), כי גם ה"שמחה" צריכה להיות באופן של "משתה" דוקא.

---

*) ואילו ה"שחרות" כפשוטה (קושי הגלות) – היא בתורה, ע"י היגיעה בשקו"ט כו', שזהו הלימוד באופן ד"במחשכים הושיבני" (ראה ד"ה אמר רבא חייב איניש לבסומי כו' תרפ"א פ"ו. תש"ח פי"א. ועוד).

כללות ענין הגלות והגאולה נרמז באות מ"ם - כידוע[78] שמ"ם פתוחה מורה על הגלות, כמרומז בפסוק[79] "חומות ירושלים אשר המ פרוצים", מ"ם פתוחה בסוף התיבה, ומ"ם סתומה מורה על הגאולה, כמרומז בפסוק[80] "לסרבה המשרה ולשלום אין קץ", מ"ם סתומה באמצע התיבה.

וסתימת הפריצה דמ"ם פתוחה שתהי' מ"ם סתומה, "לסרבה המשרה", נעשית ע"י עבודתם של ישראל, עבודת המטה דוקא - כי, העולם כפי שנברא ע"י הקב"ה, ה"ה מסובב רק משלש רוחות, כמארז"ל[81] "עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת", היינו, שיש בו נתינת מקום ל"פירצה", ענין של ירידה, עד לירידת הגלות כו': וע"י עבודתם של ישראל, עבודת המטה, בכח עצמם, שעיקרה (כאמור) במעמד ומצב של העלם והסתר, ובמצב זה ממשיכים ומגלים האל"ף, אלופו של עולם, בתוך פירצת הגלות[82] - אזי נעשה העולם מסובב מכל ד' רוחותיו, באופן שנשללת האפשרות של "פירצה", "לסרבה המשרה ולשלום אין קץ", גאולה שאין אחרי' גלות ע"י מלכא משיחא[83].

וע"פ האמור שעיקר הענין דעבודת המטה התחדש בפורים, שאז היתה הקבלה בכח עצמם, ולא מצד הגילוי מלמעלה - מובן, שענינה של אות מ"ם (סתימת הפירצה דמ"ם פתוחה[84] לעשותה מ"ם סתומה ע"י עבודת המטה) שייך בעיקר לפורים[85], וי"ל שענין זה נרמז גם בכך שכמה מהמצוות דפורים מתחילות באות מ"ם[86].

ולהעיר, שענין זה הוא בהדגשה יתירה בשנה זו - שנת הארבעים, כמדובר בארוכה בהתוועדויות שלפנ"ז[87] העילוי המיוחד דשנת הארבעים, כלשון הכתוב[88] ש"נתן ה' אלקיכם לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע", והשייכות המיוחדת לגאולה האמיתית והשלימה ע"י מלכא משיחא.

ז. ויש להוסיף בזה, שע"פ האמור לעיל תומתק יותר ההדגשה במצוות דפורים (הנ"ל) באחדותם של ישראל[89]:

נתבאר לעיל (סוס"ג ואילך) שענינו של פורים הוא להמשיך ה"נסתרות" בה"נגלות", היינו, שהדרגא הכי נעלית ד"נסתרות", עצם הנשמה, תומשך ותתגלה בעבודה בפועל, ועד"ז למעלה, שהדרגא הכי נעלית ד"נסתרות", "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", תומשך ותתגלה בכל העולם - ע"י עבודתם של ישראל בכח עצמם, שגם בחשכת הגלות, במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים", פיזור ופירוד, ב"עלמא דפרודא"[90], ה"ה באופן ד"עם אחד", ע"י אהבת ישראל ואחדות ישראל, ומצד התאחדותם העצמית עם הקב"ה, נקודת היהדות, שהיא אצל כל ישראל בשוה, ועד שמגלים אחדותו של הקב"ה בכל העולם.

וכיון שעיקר החידוש דפורים הוא שגם במצב של פיזור ופירוד עושים כביכול ומגלים אחדותו של הקב"ה, ע"י אחדותם של ישראל - לכן, מודגש הדבר גם בפרשת ימי הפורים, כדאיתא בספרים[91] שגזירת המן היתה בגלל הטענה על ענין הפירוד, "מפוזר ומפורד בין העמים", ולכן תוכן המצוות דפורים ה"ז בענין האחדות - החל מ"משלוח מנות ומתנות לאביונים", שבהם מודגשת ביותר אחדותם של ישראל, שעל ידם נעשה קירוב ואחדות בין הנותן להמקבל (רעהו, האביון).

ועד"ז בנוגע ל"משתה ושמחה" ו"מקרא מגילה" - שגם בהם מודגש ענין האחדות:

---

78) ראה ספר הערכים חב"ד ערך אותיות התורה אות מ"ם (ב) ס"ז (ס"ע רב ואילך). וש"נ.

79) נחמי' ב, יג.

80) ישעי' ט, ו.

81) ב"ב כה, סע"א ואילך. וראה פרדר"א פ"ג.

82) ע"ד המשכת האל"ף באמצע תיבת "גולה" שעי"ז מהפכים מ"גולה" ל"גאולה" (ראה לקו"ת בהעלותך לה, ג. ובכ"מ).

83) להעיר, שא' השמות של משיח הוא "מנחם" (סנהדרין צח, ב) – שמתחיל במ"ם פתוחה ומסיים במ"ם סתומה.

84) כלומר, לא רק אפשרות למצב בלתי רצוי – הפירצה שמצד הבריאה, כי אם, פירצה דמצב בלתי־רצוי ממש, ירידת הגלות.

85) אף שגם מ"ת שייך ל(אות)מ"ם, שהרי התורה ניתנה לארבעים יום – כי, המ"ם יום דמ"ת הם בדוגמת מ"ם פתוחה (כיון שהעיקר הוא הגילוי מלמעלה*) לגבי המ"ם דפורים, כש"קיימו מה שקיבלו כבר" בכח עצמם, בדוגמת החידוש דמ"ם סתומה.

86) להעיר, שגם בשמו של "המן" (וכן בשמו של "עמלק") יש אות מ"ם – מ"ם דלעו"ז, והתיקון לזה – ע"י מרדכי, שמתחיל במ"ם, מ"ם דקדושה.

87) ראה קונטרס משיחות ש"פ בא וש"פ בשלח (תשמ"ט). ועוד.

88) תבוא כט, ג.

89) נוסף לכך שהגאולה האמיתית והשלימה היא ע"י ביטול סיבת הגלות (ראה יומא ט, ב), ע"י ההוספה באהבת ישראל ואחדות ישראל.

90) ראה תניא ספל"ג. ובכ"מ.

91) ראה מנות הלוי (לר"ש אלקבץ) אסתר ד, טז. ט, כב. מגילת סתרים שם ט, יט. ועוד.

---

*) ואולי י"ל דבכללות – ה"ז החילוק שבין לוחות (דכולן ניתנו למ' יום) ראשונות ללוחות שניות, שניתנו לאחרי הקדמת התשובה, עבודת המטה, ונמצא, שמ"ם יום דלוחות ראשונות הם בדוגמת מ"ם פתוחה ומ"ם יום דלוחות שניות הם בדוגמת מ"ם סתומה (ראה הדרן על הש"ס תשמ"ט בסופו). אבל בפרטיות – הרי, גם נתינת לוחות שניות היתה באופן של גילוי מלמעלה, שלכן, עיקר הענין ד"קיימו מה שקבלו כבר" בכח עצמם הי' בפורים דוקא.

ב"משתה ושמחה" - כפס"ד הרמב"ם[92] ש"אין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים כו'", היינו, שב"משתה ושמחה" דפורים מודגשת ביותר האחדות עם העניים[93].

וכן ב"מקרא מגילה" - ש"צריך לחזור אחר עשרה"[94], ויתירה מזה – לא רק עשרה, אלא "ברוב עם"[95], ועד ש"מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה" בציבור[96].

ובהמשך להמוזכר לעיל שהמצוות דפורים מתחילית באות מ"ם, שרומזת על הגאולה - יש להוסיף ולהעיר, שגם התיבות "מפוזר ומפורד" מתחילות באות מ"ם, מ"ם דלעו"ז, ועי"ז שפועלים ענין האחדות במקום הפיזור והפירוד (ע"י המצוות דפורים (כשאכתי עבדי דאחשורוש אנן) שמתחילות באות מ"ם) מגלים שהפיזור הוא למעליותא[97] - "צדקה עשה הקב"ה בישראל שפיזרן לבין האומות"[98], כדי שתתגלה האחדות האמיתית גם במקום ומצב של פיזור ופירוד, שעי"ז סותמים הפירצה דהמ"ם (שלילת אפילו דהאפשרות למצב בלתי־רצוי), ונעשה "לסרבה המשרה ולשלום אין קץ", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י מלכא משיחא, ותיכף ומיד[99] ממש[100].

ח. וההוראה מזה בנוגע למעשה בפועל - גודל ההשתדלות בכל עניני הפורים מתוך אהבת ישראל ואחדות ישראל:

נוסף על קיום כל המצוות דימי הפורים ע"י כאו"א מישראל, "מנער ועד זקן טף ונשים" אשר "בכל מדינות המלך", מלכו של עולם, "הקרובים והרחוקים", עד לפנה נדחת בקצוי תבל - יש להרעיש ולפרסם בכל מקום ומקום, הן בחוץ לארץ והן (ועאכו"כ) בארצנו הקדושה, ע"ד ההשתדלות שכל עניני הפורים יהיו באופן ד"ברוב עם הדרת מלך"[101], לא מבעי בנוגע למקרא מגילה, דמאי קמ"ל, אלא גם בנוגע לשאר עניני הפורים, משלוח מנות ומתנות לאביונים, ומשתה ושמחה, שאף שלא מצינו שיקפידו לעשותם "ברוב עם", אלא כאו"א לעצמו, מ"מ, כיון שרוצים וצריכים לסיים הגלות (ה"פיזרן לבין האומות") ע"י ההוספה באחדותם של ישראל, כדאי ונכון ביותר להשתדל ככל האפשרי שגם ענינים אלו יהיו "ברוב עם", ועד כדי כך, שכאשר יודעים שבפנה נדחת בעולם נמצא יהודי אחד (יחיד), יש להשתדל להביא אליו (אם אין אפשרות להביאו למקום הציבור) עוד תשעה יהודים כדי שגם הוא יוכל לקיים עניני הפורים בציבור.

ובפרטיות יותר:

בנוגע ל"משתה ושמחה" – אף שכאו"א חוגג סעודת פורים בביתו, עם בני משפחתו כו', הרי, ידוע המנהג שהי' בכמה קהילות קדושות בישראל שהיו הולכים בפורים מבית לבית כדי להשתתף ולהוסיף בסעודת ושמחת פורים של יהודים נוספים[102], נוסף לכך שיכולים להוסיף בשמחת פורים "ברוב עם" לאחרי הסעודה בביתו עם בני משפחתו.

ובנוגע ל"מתנות לאביונים" – מובן וגם פשוט שהנתינה "ברוב עם" צריכה להיות בתכלית הזהירות בכבודם של העניים, ע"י הנתינה "ברוב עם" לגבאי צדקה או לקופת צדקה, נוסף על הנתינה לקופת צדקה שבביתו הפרטי, שקבענה ועשאה חלק מן הבית, ובפרט בחדר התבשיל [כדי להדגיש שגם האכילה והשתי' הפרטית שלו חדורה בענין הצדקה, ועד שקופת־הצדקה נעשית דבר קבוע, ואילו האכילה ושתי', וכלי האכילה אינם דבר קבוע, אלא מטלטלין], כמדובר כמ"פ.

ועוד ועיקר - לעורר אודות כללות הענין ד"קיימו מה שקיבלו כבר", חידוש הקבלה דכל עניני התומ"צ על כל השנה כולה, שיהיו חדורים בנקודת היהדות, אמונה ומס"נ, שנעשית חקוקה בזכרונו תמיד, באופן שלא שייך בזה שכחה או שינוי, ופועלת פעולה בעבודה בפועל, כאמור, שעצם הנשמה, "הנסתרות", נמשכת ומתגלה בעבודה בפועל, ב"הנגלות", וכל זה - מתוך הדגשה מיוחדת באהבת ישראל ואחדות

---

92) הל' מגילה פ"ב הי"ז.

93) ועי"ז ניתוסף יותר באחדותו עם הקב"ה – כפי שמסיים שם "שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה כו'".

94) שו"ע או"ח סו"ס תרצ.

95) כמ"ש במג"א שם (סקכ"ג): אע"ג שיש לו ק' אנשים מצוה לקרותה בצבור משום ברוב עם כו'.

96) שו"ע שם סתרפ"ז ס"ב ובמג"א שם (סק"ב).

97) וזו היתה טעותו של המן – שראה את הענין הבלתי־רצוי שבמעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים", ו"לא הי' יודע" [ע"ד לשון חז"ל (מגילה יג, ב) בנוגע לשבעה באדר, ש"לא הי' יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד"] שעי"ז באים לעילוי גדול יותר.

98) פסחים פז, ב.

99) "מיד" (שמתחיל במ"ם) דייקא, שהרי, "תיכף" יכול להיות גם לאחרי משך זמן, משא"כ "מיד", שפירושו בהלכה (שצ"ל בסגנון ברור) – בפס"ד הרמב"ם (הל' תשובה פ"ז ה"ה) "מיד הן נגאלין" – "מיד" ממש.

100) ב"פ מ"ם – "כפלים לתושי'".

101) משלי יד, כח.

102) ע"ד שמצינו בנוגע ל"הקפות" בשמחת תורה – ש"גם כי עשה כן בהכ"נ שלו, אם הולך לבהכ"נ אחר שלא גמרו, ירנן וישמח ג"כ עמהם" (סידור אדה"ז לפני "סדר הקפות").

ישראל, שפועלים זאת על כל ישראל, לא רק "ברוב עם", אלא כל העם ממש, שנעשים "עם אחד" בגלוי, ע"י גילוי נקודת היהדות שהיא אצל כל ישראל בשוה, ועד שפועלים ומגלים אחדותו של הקב"ה בכל העולם.

וכל ענינים אלו - באופן של "זירוז", כפי שקורין בתפלת מנחה בפ' צו, "אין צו אלא לשון זירוז", ובזה גופא - "מיד ולדורות", כולל גם ההדגשה המיוחדת ש"ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס"[103], הן "חסרון כיס" כפשוטו (שנותן מממונו לצדקה ולקניית המנות לרעהו), והן חסרון כח ומרץ כו', היינו, שלמרות ה"חסרון כיס" שבדבר עושה זאת באופן של "זירוז", ועי"ז פועל "זירוז" בהתגלות ה"אוצרות" ה"מכוסים" (בתוך "כיס" וכיו"ב), עד לאוצר העיקרי - הגילויים דלעתיד לבוא, שלעת עתה ה"ז כמו אדם שיש לו תיבה מלאה אבנים טובות ומרגליות שסגורים בתיבה[104], ויש לו ה"מפתח" של התיבה, ובכחו וביכלתו לפותחה בכל עת שירצה.

ט. ויש להוסיף ולקשר כל האמור לעיל לפרשת השבוע - פ' ויקרא[105]:

על הפסוק "ויקרא אל משה" - מפרש רש"י: "לכל דברות ולכל אמירות ולכל ציויים קדמה קריאה, לשון חבה, לשון שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר[106] וקרא זה אל זה, אבל לנביאי אומות העולם נגלה עליהן בל' עראי וטומאה, שנאמר[107] ויקר אלקים אל בלעם",

ותוכן הענין - ע"פ "יינה של תורה"[108] - שציוויי התורה לכאו"א מישראל הם באופן ד"ויקרא אל משה" (בחי' משה שבכאו"א מישראל[109]), ש"קדמה קריאה, לשון חבה" - חיבתו של הקב"ה לכאו"א מישראל[110], שעי"ז ניתוסף גם באהבת ישראל ואחדות ישראל.

ורש"י מוסיף "לשון שמלאכי השרת משתמשין בו" - שהחיבה אינה באופן שיכולה להביא קנאה ותחרות כו', כי אם, כמו אצל מלאכי השרת שאין ביניהם קנאה ותחרות[111].

זאת ועוד:

החילוק בין "ויקרא" ל"ויקר" (שנאמר בבלעם[112]) הוא בתוספת אל"ף, שרומז לאלופו של עולם, וכידוע[113] הרמז בציורה של אות אל"ף (שהמלמדים היו רגילים להסביר וללמד לילדים) - יו"ד למעלה, הקב"ה, ויו"ד למטה, יהודי (א איד, א יו"ד), והוא"ו (ההמשכה, אות אמת) שמחברם יחד להיות מציאות אחד, אות אחת, ובפרט שמספרה של אות אל"ף הוא אחד (משא"כ שאר האותיות, החל מב', שמספרם לא אחד), היינו, שאות אל"ף מלמדת[114] ענין האחדות - אחדותו של כל יהודי עם הקב"ה, ובמילא, אחדותם של כל ישראל זה עם זה.

ואחדות זו מודגשת במקום ומצב של פירוד דוקא - שיש נתינת מקום לענין של נבואה אצל אוה"ע, ועד כדי כך, שצריך לשלול ש"ויקרא כו' לשון חבה" שאינו שייך לנביאי אוה"ע[115], ואעפ"כ, גם במקום ומצב זה נעשה בישראל ענין האחדות.

י. וענין נוסף בהמשך הפרשה - "וכל[116] קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלקיך מעל מנחתך"[117]:

התכונה המיוחדת של מלח היא - שעל ידו נעשה קיום הדבר הנמלח, כלשון הכתוב[118] בנוגע למתנות כהונה: "ברית מלח עולם"[119] ("כרת ברית עם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים", "מלח שאינו מסריח לעולם").

---

103) תו"כ ופרש"י ר"פ צו.

104) ראה לקו"ת דברים א, ב. סה"מ תרכ"ז ס"ע תלג ואילך. תרכ"ט ריש ע' רט. ועוד.

105) ע"ד הקשר דכללות ענין הפורים לפ' ויקרא – ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 20 ואילך.

106) ישעי' ו, ג.

107) בלק כג, ד.

108) ראה "היום יום" – כ"ט שבט.

109) תניא רפמ"ב. וראה לקו"ת פרשתנו ב, א.

110) להעיר, שמחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, אפילו לתורה (ב"ר פ"א, ד) – "קדמה כו' חבה", קדימת חיבתן של ישראל לציוויי התורה. ולהעיר מדברי אסתר למרדכי "אם אין ישראל למה הוא הפסח", "אם ישראל אינם למה תורה" (אסת"ר פ"ח, ו. פרדר"א פ"נ. יל"ש אסתר רמז תתרנו).

111) ראה שבת פט, רע"א. ולהעיר מברכות יז, א. רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ב.

112) ראה לעיל (הערה 20) ע"ד השייכות דבלעם לעמלק, "אשר קרך", לשון מקרה וטומאה.

113) ראה ספר הערכים חב"ד ערך אותיות התורה אות אל"ף סט"ז (ס"ע קצה ואילך) וש"נ.

114) להעיר שאל"ף היא מלשון אולפנא ולימוד – "אאלפך חכמה" (איוב לג, לג. וראה שבת קד, א).

115) ראה לקו"ש ח"ז ע' 25, שכיון שנאמר "ויקרא" סתם, ולא נאמר מי הוא הקורא, היינו, שהקריאה היא ממהותו ועצמותו ית', בחי' שלא אתרמיז בשום אות כו' – הרי, מצד עצמותו ית' "איני יודע באיזה מהן חפץ", ואעפ"כ, "ואוהב את יעקב" דוקא.

116) ב, יג.

117) בהבא לקמן – ראה לקו"ת פרשתנו ו, א ואילך. אוה"ת פרשתנו ע' רכו ואילך. ועוד.

118) קרח יח, יט.

119) ראה לקו"ת שם, ג (מכתבי האריז"ל) ש"מלח כחשבון ג' שמות הוי', ולכן נאמר גבי אהרן מלח ברית עולם, כי הכהנים מברכים את העם שלש ברכות שהן ג' שמות הוי' דיברכך יאר וישא, ששרשן גבוה מאד נעלה למעלה מהשתלשלות, ובזה הוא קיום העולם, וזהו שנק' מלח שהוא קיום הדבר כו'".

120) פרש"י עה"פ.

ותכונה נוספת במלח – שמכרית ומכלה דברים בלתי־רצויים[121], להיותו מבחי' גבורה דקדושה, "ברית אלקיך", שם אלקים, "שיש בו ק"ך צירופים המשתלשלים למטה כו' ומהם יונקים ק"ך צירופים דנוגה, שבין שניהם נעשים מ"ר, ב"פ ק"ך, וכחשבון עמלק[122], והמלח ממתיק הדינים (מר) הנ"ל ע"י שממשיך משרש ועיקר הגבורות דקדושה" (שנעשים גבורות ממותקות)[123], כמבואר בלקו"ת דפרשתנו[124].

וממשיך לבאר שאיתא בתקו"ז[125] ש"מלח אותיות חלם"[126], "לשון חיזוק, כמו יחלמו ביניהם[127] שפרש"י יחזקו, וכן ותחלימני והחייני (כמ"ש בחזקיהו[128]), פרש"י תבריאני ותחזקני", היינו, לא רק בריאות וחיזוק סתם, אלא שגם במצב ירוד של חולי נעשה בריאות וחיזוק בשלימות, ענין הרפואה[129].

וביאור הענין בעבודת האדם:

הקירוב לאלקות [שזהו"ע הקרבן, "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'"[130]] צ"ל באופן ד"במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלקיך", להיות קיום נצחי, ובאופן ד"ברית אלקיך", ע"ד מ"ש[131] לעברך בברית ה' אלקיך, שהוא בחי' התקשרות ואהבה רבה ונפלאה למעלה מהשכל"[132], היינו, שמעורר את נקודת היהדות, אמונה ומס"נ שלמעלה מטו"ד, בחי' ה"נסתרות"[133], להיות בגילוי ממש, "הנגלות" ("שיהי'[124] בבחי' אלקיך ממש בבחי' גילוי בפנימיות"[134]).

ועיקר החידוש בזה - שפעולה זו נעשית לא רק בנפש האלקית, אלא גם בנפש הבהמית, שע"י המלח מבטל הרע דנה"ב ומהפכו לקדושה[135], ע"ד ענין הרפואה, ומיתוק הגבורות.

וזהו גם השייכות והקשר לפורים (ופ' זכור) - חידוש הענין ד"קיימו מה שקבלו כבר", שלימות הקבלה דקיום התומ"צ, ע"י התעוררות נקודת היהדות, האמונה והמס"נ שלמעלה מטו"ד (לאחרי ההקדמה דמחיית עמלק, כנ"ל), ובאופן שפועלים זה במעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים", שגם שם הם "עם אחד" בפועל ובגלוי (כנ"ל בארוכה), דוגמת הענין ד"מלח ברית אלקיך", גילוי ההתקשרות העצמית דישראל עם הקב"ה ("ברית") גם במעמד ומצב שיש צורך בכליון והפיכת הרע, וענין הרפואה.

ולהעיר, שתיבת "מלח" מתחילה אף היא במ"ם[136] - וי"ל שהוא לרמז שפעולת ה"מלח" היא במקום שיש צורך לסתום הפירצה דמ"ם פתוחה (המעמד ומצב ד"מפוזר ומפורד בין העמים"), ולעשותה מ"ם סתומה, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו[137], "לסרבה המשרה ולשלום אין קץ", כנ"ל בארוכה.

יא. ויה"ר ש"מעשינו ועבודתינו"[138] בעניני פורים החל מי"א באדר (זמן התחלת מקרא מגילה), ובפרט

---

121) כמ"ש (ישעי' נא, ו) "כי שמים כעשן נמלחו", ופרש"י לשון רקבון – בנוגע לשמים דקליפה, היינו, שהמלח יש בו כח להכרית את הרע להיות שמים כעשן נמלחו (ראה לקו"ת שם, ב. ושם: וע"ד שפי' בש"ך ס"פ תצא בשם המדרש בענין תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, אתה מתחת השמים ואני ממעל לשמים).

122) מאו"א ע' מ אות צב (וביאיר נתיב שם מל"ת להאריז"ל).

123) להעיר מהמבואר בהמשך תער"ב (ח"ג ע' א'שטו ואילך) העילוי שבהמתקת הגבורות (שלא ע"י חסדים, אלא) בשרשן, שהיא עיקר ההמתקה האמיתית – כי, המתקת הגבורות ע"י החסדים, גם כשהיא באופן דאתהפכא (כמו מי מרה שנמתקו ע"י עה"ח), היא ע"י גילוי מלמעלה, ואילו המתקת הגבורות בשרשן (כמו מי יריחו שנמתקו ע"י המלח) ה"ז באופן שנמתקין מצד עצמם. ובהמשך הענין שם, שהדוגמא להמתקת הגבורות ע"י החסדים – הענין דמתן תורה (שהגילוי הוא מלמעלה), והדוגמא למיתוק הגבורות בשרשן – הענין דקטורת, שא' מסממני' "מור", דם חי' הנק' ידוע שנהפך ונעשה בושם טוב, וענין זה שייך למרדכי (ענין הפורים), כמארז"ל (חולין קלט, ב) "מרדכי מן התורה מנין, שנאמר מר דרור, ומתרגמינן מירא דכיא", שזהו"ע ה"מור", כמבואר בתו"א (מג"א צט, א).

124) ו, רע"ג.

125) תכ"א (נד, א).

126) וכן אותיות "מחל" – ש"משם נמשך המחילה ביוהכ"פ". – ולהעיר מהשייכות דיוהכ"פ לפורים, "כפורים" כמו פורים (תקו"ז שם (נז, ב). תו"א מג"א צה, סע"ד ואילך. ועוד).

127) איוב לט, ד.

128) ישעי' לח, טז.

129) להעיר ממארז"ל (ב"ר פס"ה, ט) "חזקיהו חידש חולי שנתרפא כו' עושה תשובה כו'".

130) פרשתנו א, ב. וראה לקו"ת פרשתנו ב, ב ואילך.

131) נצבים כט, יא.

132) לקו"ת שם ו, א.

133) להעיר מהמבואר בהתחלת הדרוש בלקו"ת (שם ד, א ואילך) ש"מלח" קאי על פנימיות התורה – בחי' סתים ("נסתרות") שבתורה, שעל ידה נעשית ההתקשרות דבחי' סתים שבישראל עם בחי' סתים דקוב"ה (לקו"ת שם ה, ג. ובכ"מ).

134) להעיר ש"מלח" הוא גם אותיות "לחם" (ראה לקו"ת שלח מו, ג. סידור (עם דא"ח) שער ברהמ"ז קא, ג. אוה"ת שם ע' רכח), עיקר המזון, שנכנס בפנימיותו ומחי' אותו כו'.

135) לקו"ת פרשתנו שם ו, ב.

136) וגם: מלח הוא בספירת הבינה (אוה"ת שם ע' רכו), שמספרה ארבעים ("בן ארבעים לבינה"), והיא מ"ם סתומה (לקו"ת במדבר ד, א. ובאוה"ת תצוה ע' א'תשנב, מקשר זה עם העילוי דשנת הארבעים).

137) להעיר, שענין הרפואה שב"מלח" – מלח מלשון חיזוק, כמ"ש ותחלימני והחייני, תבריאני ותחזקני – נאמר בחזקי', שרצה הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד, א).

138) בהוספה על כללות מעשינו ועבודתינו כל משך זמן הגלות (תניא רפל"ז), ובפרט בשנים האחרונות שסיימו כבר "לצחצח את הכפתורים" (ראה שיחת שמח"ת תרפ"ט), ובפרט בשנה זו, שנת העיבור, ושנת "תשמט ידך", שכבר עברו ששה חדשים (ביחד עם חודש העיבור) ל"מעשינו ועבודתינו" בשנה מיוחדת שסימנה "תשמט ידך", שהקב"ה משמט כל הענינים הבלתי־רצויים כו', כמדובר כמ"פ.

– אדר שני, לאחרי ההכנה דאדר ראשון ופורים קטן - ימהרו ויזרזו עוד יותר את הגאולה האמיתית והשלימה באופן ד"מיסמך גאולה לגאולה"[56],

ובפרט ע"י ההוספה בשמחה - "משנכנס אדר מרבין בשמחה"[139], ועאכו"כ בי"א באדר, ומוסיף והולך בי"ב בי"ג בי"ד ובט"ו - שפורצת גדר[140], החל מפריצת גדרי הגלות, שאז תהי' גם השמחה בשלימותה, וגם לאחרי ט"ו אדר[141] (שושן פורים) - שמחה חדשה ("שיר[142] חדש")[143], "שמחת עולם על ראשם"[144].

ויתירה מזה - "מיסמך גאולה לגאולה" בסדר הפכי - שתחילה תבוא הגאולה האמיתית והשלימה תומ"י, ואח"כ ימי וגאולת פורים, שהרי, "ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", גם לאחרי ביאת משיח צדקנו[145].

שכן תהי' לנו - ש"מיד הן נגאלין"[146], מיד ממש, באופן של "זירוז", כההוראה דפ' צו שקורין במנחה, "אין צו אלא לשון זירוז, מיד ולדורות", עד לתכלית הזירוז - "לא עיכבן כהרף עין"[147] שעוד לפני תפלת מנחה ("טרם יקראו ואני אענה"[148]) יבוא משיח צדקנו לכאן, "בית גדול" (מגדלין בו תורה ומגדלין בו תפלה[149], וכן גמ"ח) של הנשיא הגדול, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ש"הקיצו ורננו שוכני עפר"[150] והוא בראשם,

ובמילא, תהי' תפלת מנחה ביחד עם קרבן תמיד של בין הערביים, כפי שקורין בתפלת מנחה "זאת תורת העולה גו' והקטיר עלי' גו'"[151], "שלא[152] יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערביים"[153] - בירושלים עיר הקודש, "קרית מלך רב"[154], עיר הבירה דמלכו של עולם[155], ובבית המקדש השלישי[156], ש"בנוי ומשוכלל"[157] שירד[158] ויתגלה למטה, תיכף ומיד ממש.

---

139) תענית כט, סע"א. מג"א או"ח סו"ס תרפו.

140) ראה בארוכה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.

141) שלאח"ז נאמר "ולא יעבור" (אסתר ט, כז. מגילה בתחילתה).

142) ישעי' מב, יו"ד. וראה מכילתא בשלח טו, א. ועוד.

143) נוסף לכך שכללות ענין השמחה קשור עם ענין החידוש, כמובן מהדין ד"פנים חדשות" בנוגע לשמחת נישואין (טושו"ע אה"ע סס"ב ס"ז).

144) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

145) ראה לעיל הערה 55.

146) כנ"ל הערה 99.

147) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

148) ישעי' סה, כד.

149) מגילה כז, רע"א.

150) ישעי' כו, יט.

151) צו ו, ב־ה.

152) פרש"י עה"פ.

153) וכן הדלקת המנורה (שאין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת הנרות בין הערביים (רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"א)) – מה"אש תמיד" שבמזבח, "אש שנאמר בה תמיד, היא שמדליקין בה את הנרות, שנאמר בה להעלות נר תמיד כו'" (פרש"י שם, ו), כולל גם הרמז בנוגע לבנ"י – "מנורת זהב כולה" דקאי על כללות נש"י שיש בהם ז' סוגים, ז' נרות, שנעשים "מקשה", מציאות אחת, ו"אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (ראה לקו"ת ר"פ בהעלותך. ובכ"מ), שלימות האחדות דבנ"י עם הקב"ה וכן שלימות אחדותם זה עם זה.

154) תהלים מח. ג.

155) ולא כבזמן הגלות, שכיון שירושלים אינה בשלימותה, ישנו ענין של עיר הבירה (גם דאחשורוש שלמעלה כביכול) ב"שושן", אלא, עיר הבירה היא ממש "ירושלים", וכפי שהיא בשלימותה, כמרומז בשמה, ע"ש יראה וע"ש שלם (תוד"ה הר - תענית טז, א (מב"ר פנ"ו, יו"ד). וראה לקו"ת דרושי ר"ה ס, ב. ובכ"מ.

156) להעיר, שבנין ביהמ"ק בא לאחרי מחיית זרעו של עמלק – כמארז"ל (סנהדרין כ, ב) "שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה".

157) פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד.

158) ואולי י"ל שלאמיתו של דבר – אין זו ירידה ח"ו עבור ביהמ"ק של מעלה, אלא אדרבה - עלי', ע"ד מ"ש רבינו הזקן בתניא (פל"ו) ש"תכלית השתלשלות העולמות כו' אינו בשביל עולמות העליונים הואיל ולהם ירידה מאור פניו ית', אלא התכלית הוא עוה"ז התחתון כו'", ועל ידו דוקא נעשית העלי' דכל סדר השתלשלות, גם עולמות העליונים.

לקוטי שיחות פרשת ויקרא כרך ז׳

מתורגם ללשון הקודש

א.
פרשת ויקרא קשורה למהות הפורים

פרשת ויקרא נקראת פעמים רבות בשבת הסמוכה לפורים. מכך מובן[1], שבפרשת ויקרא נרמזות משמעויותיו ומעלותיו של פורים.

מהי מהותו ומעלתו של פורים?

אחת ממצוות הפורים, והרי חובות היום מצביעות, כמובן, על תוכנו, היא – ״חייב[2] אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״[3].

החובה ״לבסומי...״ נבדלת משאר חובות הפורים (א) בהיותה היחידה שהיא למעלה ממדידה – ״עד דלא ידע״. (ב) המבדק לגבי ״לבסומי״ באופן שלמעלה ממדידה הוא דוקא לגבי ״עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״, ואילו כאשר ״לא ידע״ לגבי ענינים אחרים, אין הדבר קובע, ואין הוא מקיים את החובה ״לבסומי״.

מכך מובן, שהציווי ״לבסומי״ מצביע על המשמעות הפנימית של פורים, המיוחדת דוקא לו, שבה הוא מיוחד לגמרי[4] משאר המועדים.

ב.
״חייב אינש לבסומי״ - מהות הפורים

ויש להוסיף בכך:

הציווי ״לבסומי...״ הוא הקיום של ״ימי משתה ושמחה״, הנאמר במגילת אסתר[5]. כלומר, ״לבסומי...״ הוא דין לגבי אופן המשתה[6].

ויש לומר, שהמצוה של משתה ושמחה שונה מכל שאר המצוות שתיקנו חכמים בימי הפורים, בכך שהחובה לקיום מצוה זו חלה במשך יום הפורים כולו – בכל רגע ורגע שבו[7], שלא כשאר מצוות יום הפורים. לדוגמא, במצות קריאת מגילה, הרי כאשר אדם קרא את המגילה בפורים פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום, הוא קיים בכך מצוה זו בשלמותה[8]. אף מצות מתנות לאביונים, אשר מצוה להרבות בה?, בכל זאת אין היא קיימת כחובה במשך כל היום. לעומת זאת, לגבי ״משתה ושמחה״, שציוי זה מופיע בסמוך למילה ״ימי״, כנאמר ״ימי משתה ושמחה״ (בשונה מהמצוות ״ומשלוח מנות... ומתנות לאביונים״, המופיעות אחר כך) – יש לומר, שהחובה חלה בכל רגע של ״ימי״, שעל ידי קיום המצוה פעם אחת ביום היא נמשכת[10] על כל רגע ורגע במשך היום כולו[11].

וכיון שהציווי על ״משתה״, ״לבסומי״, הוא באופן של ״עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״ – הרי שהחובה ״לבסומי... עד דלא ידע...״ חלה במשך כל היום.

וגם מכך מובן, בנוסף לאמור לעיל בסעיף א׳, שבמצוה ״לבסומי... עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״ – מתבטאת מהות הפורים, יותר משאר מצוות היום.

ג.
התכלית של ״ארור המן״ היא ״ברוך מרדכי״

כיצד ייתכן שהתורה מצווה על היהודי להשתכר עד כדי כך שלא יבדיל ״בין ארור המן לברוך מרדכי״? על כך אומרים המפרשים[12], שהכוונה היא ״שלא ידע לחשב שארור המן בגימטריא ברוך מרדכי״.

אך אינו מובן:

א) מדת ההשתכרות ״שלא ידע לחשב״ אינה קשורה דוקא לגימטריא של ״ארור המן ״ ושל ״ברוך מרדכי״. כאשר אדם שתוי, אין ביכולתו לחשב שום גימטריא – אפילו פשוטה הרבה יותר מאשר ארור המן וברוך מרדכי[13]. ומדוע אומרת הגמרא[3] ״עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״?

---

1) ראה של״ה חלק תושב״כ ר״פ וישב (נעתק בלקו״ש [המתורגם] ח״ה ע׳ 131 הערה 1).

2) בש״ס שלנו הגירסא מיחייב. אבל במאור הקטן על הרי״ף, שער הכוונות בסופו, של״ה פ׳ תצוה ובכל דרושי דא״ח שראיתי הל׳ הוא חייב איניש. וכן הוא ג״כ בא״ח (הובא בב״י סי׳ תרצה), שו״ע או״ח סתרצ״ה ס״ב, סי׳ יעבץ ועוד.

3) מגילה ז, ב.

4) משא״כ שאר המצות שבפורים – אף שגם הן שייכות במיוחד לפורים ומורות על ענינו (כמו במצות המיוחדיות של כל יו״ט) – מכיון שהן במדידה, יש להן איזו השתוות וערך לשאר היו״ט. אבל החיוב דלבסומי עד דלא ידע, מכיון שהוא למעלה ממדידה, הרי הוא פנימי ועצמי יותר שלא בערך כל דבר שבמדידה (אפילו דפורים) ושונה לגמרי משאר מועדים ויו״ט.

5) ט, כב.

6) ראה רמב״ם הל׳ מגילה פ״ב הט״ו: כיצד חובת סעודה זו (וקאי על ״המשתה והשמחה״ שבהלכה שלפנ״ז).. ושותה יין עד שישתכר כו׳.

7) אף שסעודת פורים זמנה ביום אחר הצהרים (רמ״א באו״ח שם).

8) שו״ע או״ח ר״ס תרפז.

9) רמב״ם שם הי״ז.

10) ובדוגמת נטילת ד׳ מינים, שלמ״ד (סוכה מו, ב) לכולא יומא אתקצאי, נטילתו את הד׳ מינים ברגע אחד של היום – ונמשכת היא על כל משך היום (ראה צפע״נ קונטרס השלמה ע׳ 6).

11) מאיסור תענית – שגם זה נלמד מ״ימי משתה״ – שאסור בו כל היום כולו אין ראי׳ לענייננו, כיון שזהו דבר הסותר והיפך דשמחה.

12) אגודה – הובא בד״מ וב״ח בטור או״ח ר״ס תרצה. וכ״ה במג״א שם סק״ג.

13) כדמוכח מהא דע״י לבסומי שחטי׳ רבה לר״ז (מגילה שם).

ב) הגימטריות המוזכרות בתורה אינן מקריות ח״ו, אלא הגימטריא מצביעה על קשר מהותי ופנימי בין שני הדברים בעלי אותו ערך מספרי[14]. כפי שמובן מן המבואר בספר התניא[15], שנבראים אשר שמם זהה בגימטריא שלל מילים מסויימות מתוך עשרת המאמרות, הרי זה מפני שהחיות האלקית של נבראים אלו ״משתלשלת״ ממילים מסויימות אלו בעשרת המאמרות. מכך מובן, שיש דמיון מיוחד בין שני דברים שיש לשמותיהם אותו ערך מספרי.

ולפי זה אין מובן: מהי ההשוואה בין ״ארור המן״ לבין ״ברוך מרדכי״, והרי הם, לכאורה, ענינים הפוכים?

ההסבר לכך הוא: חיותו של כל דבר קשורה לכוונה העליונה שלשמה נברא דבר זה. תכלית ההתהוות של ״ארור המן״ היא להגיע לידי ״ונהפוך הוא״, שעל ידי עבודתם הרוחנית של ישראל הוא יתהפך ל״ברוך מרדכי״, כפי שהכוונה היא בהתהוות כל הרע, כדי להופכו ל״יום ואור״[16]. ומכך יוצא, שהחיות האלקית והכוונה של ״ארור המן״ היא — ״ברוך מרדכי״[17].

וזוהי המשמעות הפנימית של ״עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״: להפוך את ״ארור המן״ ל״ברוך מרדכי״ עד אשר ״לא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״ — לא יהיה ביניהם הבדל[18], עקב הפיכת ״ארור המן״ ל״ברוך מרדכי״.

וביתר עומק: מיד בראותו את ״ארור המן״ חש האדם אך ורק[19] בכוונה ובמהות הפנימית — ״ברוך מרדכי״[20].

ד.

בעלי תשובה הופכים זדונות לזכויות

אך יש להבין: כאשר הופכים את ״ארור המן״ ל״ברוך מרדכי״ אכן אין הבדל ביניהם. ואם כך, מדוע נאמר ״עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״, שמכך מוכח שבכל זאת יש הבדל ביניהם, אלא שמפני השכרות אין אדם זה מבחין בהבדל?

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את דברי חז״ל[21] ״גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות״, שעל ידי תשובה מאהבה נהפכים ניצוצות הקדושה אשר בתוך הזדונות[22] לזכויות.

וזוהי מעלתם של בעלי התשובה על הצדיקים, כפי שקובעת ההלכה ״במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד שם״[23] — כי צדיקים ״מבררים״ רק את הניצוצות אשר בדברים המותרים, שחיותם היא מ״קליפת נוגה״, אך אין באפשרותם, לפי התורה, לברר את הניצוצות שנפלו לדברים האסורים, אשר משלוש הקליפות הטמאות, ואדרבה, עליהם לדחותם[24]. ואילו בעלי תשובה ״מבררים״ גם את הניצוצות שנפלו אל הדרגה הנחותה של שלוש הקליפות הטמאות, ואף את הניצוצות שנפלו ל״זדונות״, הנמוכים יותר מהדברים האסורים, שהרי הם ההיפך מרצונו יתברך[25], הם הופכים לזכויות[26].

ה.

הכוח להפיכה - ״לא ידע״

בכוחה של התשובה ״לברר״ גם את הניצוצות שב״זדונות״, על־אף שהם ההיפך מרצון ה׳, כי התשובה מגיעה לעצמותו, יתברך, ״בעל הרצון״[27], אשר הוא אינו מוכרח ח״ו ואינו ״נתפס״ ברצון[28]:

מצד עצמותו, יתברך, ״איני יודע באיזה מהם חפץ...״[29], אלא הקדוש־ברוך־הוא בחר בבחירה חפשית להיות ״חפץ במעשיהן של צדיקים״ ו״אינו חפץ במעשיהן של רשעים״. ולכן אין ה״זדונות״ תופסים מקום לגביו, ואין בכוחם להסתיר את ניצוצות הקדושה שבהם[30].

והדרגה של ״בעל הרצון״, אשר איננו מוגדר ברצון של תורה ומצוות, ״נמשכת״ דוקא על ידי עבודת התשובה:

---

14) ראה שומר אמונים ויכוח הראשון סי׳ כא־ג.

15) ח״ב פ״א. פ״ז (פד, ב).

16) תניא פכ״ז — עה״פ (משלי טז, ד) וגם רשע ליום רעה.

17) אלא דלהיות שהחיות אלקי שב״ארור המן״ הנמשך מ״ברוך מרדכי״ הוא בתכלית ההעלם, לכן הוא באופן של ״גימטריא״ שהוא חיות מועט ביותר (תניא ח״ב שם). וראה עד״ז לקו״ש ח״ה ע׳ 347 בענין ״בכל״.

18) להעיר מהמ״ד שבשעת מ״ת ענו על הן הן ועל לאו הן (נת׳ בלקו״ש [המתורגם] ח״ו ע׳ 131 ואילך).

19) ועפ״ז מובן החיוב דכשם כו׳ לקבולי בשמחה (ברכות ס, ב) — חיוב ע״פ תורת אמת, היינו שמחה אמיתית. כשם. וראה תניא פכ״ו.

20) ועפי״ז יומתק הלשון ״דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי״ — שמלשון זה משמע שאינו יודע ההפרש שביניהם. משא״כ להפירוש ״שלא ידע לחשוב שארור המן בגימטריא ברוך מרדכי״, הרי אדרבה, ה״לא ידע״ הוא במה שדומין זל״ז, ולא בההפרש שביניהם.

21) יומא פו, ב.

22) שגם הן נקראות בשם ״זדונות״, כי הניצוץ ״מתרחק ונחשך כ״כ עד שהוא כמו רע״ ע״ד הענין דחתיכה נעשית נבלה (ד״ה פדה בשלום העת״ר (המשך תער״ב ח״ב) פשע״ד — ונעתק בקיצורים לתניא ע׳ קמג) — אבל לא הזדונות עצמם ח״ו (ד״ה נ״ח עת״ר. וראה להלן הערה 28*.

23) מובא בפשיטות בכ״מ בדא״ח. והוא דעת ר׳ אבהו בברכות (לד, ב) והביאו הרמב״ם בהל׳ תשובה פ״ז ה״ד. וראה בארוכה בהערה 1 לד״ה פדה בשלום תש״ט (סה״מ תש״ט ע׳ 183), לקו״ש חי״ד ע׳ 361.

24) ראה גם לקו״ת שה״ש ו, ד.

25) ראה תניא פכ״ד.

26) ראה בכ״ז בארוכה דרמ״צ קצא, א.

27) ד״ה תקעו תרצ״א (בסה״מ קונטרסים ח״א) קרוב לסופו. ובכ״מ.

28) ראה ד״ה שובה אעת״ר קרוב לסופו, וז״ל: שרש ענין התשובה הוא מפני שעצמות אוא״ס אינו מוכרח ח״ו ברצונו, שהגם שהרצון דמצות הוא ג״כ בפנימיות ועצמות אוא״ס, אינו מוגבל ומוכרח ח״ו בהרצון.

29) ב״ר ספ״ב. וראה לקו״ת צו ז, ד.

30) אבל אין לומר שמכיון שאינו מוכרח ברצונו אפשר שגם הזדונות עצמן יהפכו לזכיות — שהרי המצות מתייחסות אל העצמות. וכדמופורש בד״ה שובה שם שגם בפנימיות ועצמות אוא״ס (שרש התשובה) ישנו הרצון דמצות (וכמובן גם מב״ר שם, ש(גם) בהבחי׳ שעלי׳ אמרו ״ואיני יודע באיזה מהם חפץ״ בבחי׳

צדיקים, אף אלו המגיעים לדרגה של עובדי ה' באהבה רבה בתענוגים, הם בבחינת "יש מי שאוהב"[31], "מציאות דקדושה", כי יש להם תענוג בעבודתם, ולפיכך הם מגיעים רק לדרגת הרצון. ואילו בעלי תשובה, שעבודתם הרוחנית היא מתוך "ביטול", משום שאינם מרוצים ממצבם וחפצים להתנתק ממנו – "אסורה מכאן"[32], מגיעים לבעל הרצון[33].

וזוהי המשמעות של "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי"[34]: הכוח להפיכת "ארור המן" ל"ברוך מרדכי" נובע רק מהעבודה של "לא ידע", דרגת ההתבטלות שמעל לטעם ודעת, שדוקא היא מגיעה לדרגה של "איני יודע באיזה מהם חפץ...", ומשם נמשך הכוח להפיכת "ארור המן"[35] ל"ברוך מרדכי"[36].

ו.
התחלת וסוף הפרשה - ניגודים?

ענין זה של "עד דלא ידע..." נרמז בשני הקצוות של התחלת פרשת ויקרא וסופה:

בתחילת הפרשה מדובר על דרגה נעלית ביותר. כדברי רש"י על "ויקרא אל משה": "לכל דברות ולכל אמירות ולכל ציווים קדמה קריאה, לשון חיבה". בקריאה כזו[37], המשמעות של "קדמה" אינה רק בזמן, אלא גם במעלה. כלומר, הקריאה "לשון חיבה" היא גם כן ענין בפני עצמו[38], הנעלה מן הדברות, מן האמירות ומן הציווים שבתורה[39]. הדבר מובן גם מכך שנאמר "ויקרא" באופן סתמי, ולא "ויקרא הוי'" וכדומה – כי ה"קריאה של חיבה" באה מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו, כפי שהוא נעלה אף משם הוי'[40], "דלא אתרמיז בשום אות..."[41].

ואילו בסוף הפרשה[42] מדובר על "נפש כי תחטא". אין מדובר כאן על חטא בשוגג, כבכמה ענינים קודמים בפרשה, אלא על חטא במזיד. ועל איזה חטא מדובר כאן? – "ומעלה מעל בה'", בגידה ח"ו ור"ל בקדוש־ברוך־הוא[43]. ויותר מכך – "ונשבע על שקר". ואף המילים האחרונות שבפרשה הן "לאשמה בה".

ואין מובן: הרי שם הפרשה אינו נקבע רק מפני שזוהי התחלתה[44], אלא הוא מבטא את תוכן הפרשה כולה – עד המילים האחרונות[45]. ואדרבה: מפני הכלל של "נעוץ תחילתן בסופן וסופן בתחילתן"[46], יש לסוף הפרשה קשר מיוחד עם תחילתה – "ויקרא לשון חיבה", וכיצד ייתכן שהמילים האחרונות שבפרשת ויקרא – לשון חיבה – החותמות את הפרשה, הן "לאשמה בה"?

ז.
החיבה האמיתית - הפיכת הזדונות לזכויות

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את המשך דברי רש"י:

לאחר שרש"י מפרש ש"ויקרא" היא לשון חיבה, ושהקריאה קדמה לכל דברות ולכל אמירות ולכל ציווים, הוא ממשיך ואומר: "אבל לנביאי אומות העולם נגלה

זו גופא חפץ הוא במעשיהן של צדיקים ואינו חפץ במעשיהן של רשעים)

[ואדרבה: מכיון שעצמותו ית' אינו נתפס בהרצון, ושלילת הרע הוא מצד בחירתו – הרי מצד בחירה זו נעשה הרע מושלל ומופרך בתכלית, עוד יותר מאשר בבחי' הגילויים (כמבואר בלקו"ש ח"ד ע' 1341)]

כי אם, שמכיון שאינו נתפס כו' אי"ז מעלים לגבי' כו', כבפנים.

31) תניא פל"ה, לז.

32) רש"י שמות ג, ג. וקאי על התנועה דתשובה (תורת הבעש"ט עה"פ וירא מלאך הוי' אליו (נדפס בסה"ש תש"ב ע' 46). ד"ה מן המיצר תש"ה בתחלתו).

33) ראה עד"ז ד"ה תקעו הנ"ל פ"ד.

34) ראה עד"ז תו"א צט, ריש ע"ד (וראה להלן בשוה"ג להערה 55). ד"ה אמר רבא חייב אינש תש"ח פ"ר.

35) היינו הניצוצות שבו, אבל לא את "המן" עצמו כנ"ל הערה 20; 28. וגם ענין זה נרמז ב"עד דלא ידע", שגם בבחי' "לא ידע", ישנו שיעור – "עד" (ראה עד"ז ד"ה אמר רבא כו' הנ"ל שם).

36) ראה עד"ז המשך ר"ה תרצ"ה (בסה"מ קונטרסים ח"ב) בסופו, ד"ה היום הרת עולם תשי"ג, שהענין ד"אתהפכא חשוכא לנהורא" הוא מצד יכולת העצמות אשר היכולת להאיר ושלא להאיר הו"ע אחד – ולכן ע"י גילוי בחי' זו, אפשר להפוך גם את החשך לאור. עיי"ש.

37) משא"כ באם קורא אותו (לא משום חיבה, אלא) משום "שלא יאמר אדם דבר לחבירו אא"כ קורהו" (יומא ד, ב), שאז אדרבה: הקריאה היא הכנה להדיבור ולמטה ממנו.

38) ועפי"ז יובן מ"ש רש"י "יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר לדיבור היתה קריאה ולא להפסקות. ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה" – דלכאורה: מה נוגע לפסוק זה לבאר "ומה היו הפסקות משמשות" –

כי מכיון שהקריאה לשון חיבה הו"ע בפ"ע שאינו נוגע ל"וידבר" (ומה שהקריאה קדומה לדיבור, היינו רק לפי שאין רגיל והווה לקרוא את מישהו כשאין מדברים אליו), לכן בפשטות (אלולי הלימוד מ"וידבר" שלדיבור היתה קריאה ולא להפסקות) הי' צריך לומר שגם להפסקות היתה קריאה – בכדי לבטאות את החיבה יותר, ושכל צורך ההפסקות היתה רק בכדי שיהי' אפשר ענין הקריאה – חיבה. אבל אחרי שמ"וידבר" למדים אנו שלא היתה קריאה להפסקות, הוקשה לי' לרש"י "ומה היו הפסקות משמשות (ומתרץ) ליתן כו'".

(ומה שהפירוש "יכול אף להפסקות היתה קריאה" כתב רש"י בד"ה ויקרא אל משה השני – אף שהטעם לס"ד זו הוא לפי שקריאה הוא לשון חיבה (שבד"ה שלפני') – נתבאר בארוכה בההתועדות).

39) וכבמשנה אבות (פ"ג, יד) חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה.

40) ראה זח"א קב, ב. לקו"ת ר"פ ויקרא. וראה סד"ה ויקרא העת"ר (בהמשך תער"ב ח"ב).

41) לקו"ת פנחס פ, ב. וראה זח"ג רנז, ב. וראה לקמן הערה 45.

42) פרשתנו ה, כא ואילך.

43) ה, כא ופרש"י שם.

44) אחת ההוכחות לזה בפשטות: סדרה המתחלת "אלה תולדות נח" נקראת "נח", וסדרה המתחלת "ואלה תולדות יצחק" נקראת "תולדות". ולכאורה – באם נאמר ששמות הסדרות הן רק על שם התחלתן – הרי "אלה תולדות נח" מכיון שהיא הראשונה המתחילה "אלה תולדות" הוצרכה להקרא בשם "תולדות" (מכיון שתיבת "תולדות" היא לפני תיבת "נח") והסדרה "ואלה תולדות יצחק" שלאחרי' המתחילה ג"כ בתיבת "תולדות" – בשם "יצחק" (בכדי להבדילה מפ' אלה תולדות נח)? ומזה מוכרח ששמות הסדרות הן ע"ש תוכנן, ולכן נקראת פרשה הראשונה בשם "נח" ופ' השני' – "תולדות" – כי שמות אלו מורות על תוכנן, כמבואר במקום אחר (ראה לקו"ש ח"ה ע' 354 ואילך).

45) שהרי כולם הם חלקים ונקראים פ' ויקרא וכיו"ב. ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 58 ואילך. לקו"ש ח"ה ע' 337 ואילך.

46) ספר יצירה פ"א מ"ז.

עליהן בלשון עראי וטומאה...". בכך אין מובן: כיצד תיתכן בכלל מחשבה כזאת, שהקדוש־ברוך־הוא יראה חיבה כה גדולה לנביאי אומות העולם, חיבה הנעלית אף מן התורה, אשר כדי לשלול מחשבה זו צריך רש"י להבהיר ולציין שאליהם לא היתה קריאה זו?

ההסבר לכך הוא, שדוקא היא הנותנת: אילו היתה הקריאה בדרגה של התורה, הרי אז היה מובן בפשטות שאין לכך קשר אל אומות העולם, כי "ומשפטים בל ידעום"[47], והרי גוי שעוסק בתורה חייב מיתה[48].

אך כיון שהקריאה קדמה לכל הדברות וכו', והיא נובעת מדרגה הנעלית משם הוי'[49], כדלעיל בסעיף ו', אפשר היה לחשוב, שכיון שמצד עצמותו, יתברך, "איני יודע באיזה מהן חפץ...", ייתכן שקריאה זו היא גם לנביאי אומות העולם. לכן מבהיר רש"י, שלא זו בלבד שלנביאי אומות העולם לא היתה קריאה מלשון חיבה, אלא להיפך: "נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה...". והסיבה לכך היא, משום שגם בדרגה שבה "אח עשו ליעקב" – שניהם שווים, לכאורה – הרי "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי"[50].

זהו ההסבר לקשר שבין תחילת הפרשה לבין סופה, "נעוץ תחילתן בסופן וסופן בתחילתן": דוקא "לאשמה בה" – זדונות אלו, הנהפכים לזכויות על ידי "וכיפר... ונסלח", שהכפרה והסליחה האמיתית היא כאשר הזדונות נהפכים לזכויות – דוקא זהו הסיום והחותם של "ויקרא לשון חיבה". על ידי כך מתבטאת החיבה האמיתית של הקדוש־ברוך־הוא לישראל, אשר קדמה לתורה, אשר מצד חיבה זו, הרי אף כאשר יהודי עובר על מצוות התורה ועושה מעשה עשו ר"ל, גם אז "ואוהב את יעקב" אשר ביהודי זה, והקדוש־ברוך־הוא מכפר וסולח לו על אשמותיו, עד שהזדונות נהפכים לזכויות.

ח.
מלח - "ברית אלקיך"

נקודה משותפת זו – אתהפכא חשוכא לנהורא – המופיעה בפרשת ויקרא ובפורים, נרמזת במיוחד בפסוק[51] "ולא תשבית מלח ברית אלקיך..." שבפרשת ויקרא:

על פסוק זה מבואר ב"לקוטי תורה"[52], שה"מלח" נקרא "ברית אלקיך", כי בשם אלקים יש ק"כ צירופים, שמהם יונקים את חיותם ק"כ הצירופים של "נוגה". מפעמיים ק"כ צירופים אלו, של שם אלקים ושל "נוגה", נוצרת ביחד המילה "מר", שהיא פעמיים ק"כ – "וכחשבון עמלק". ולכן נקרא המלח "ברית אלקיך", כי המלח ממתיק את הדינים ואת המרירות ("מר") אשר באה משם אלקים.

ט.
רמזיו של הצמח צדק

לפי האמור לעיל יובן דבר תמוה המוזכר במאמר שצוטט לעיל מ"לקוטי תורה", בסעיף קודם[53]: במאמר זה כתוב, שהתורה היא חכמתו יתברך "שבה מלובש אור אין סוף ברוך הוא ממש", ועל כך מוסיף אדמו"ר הצמח צדק בסוגריים: "ולכן נקרא התורה משל הקדמוני, שהיא בחינת חכמה עילאה שהוא כלי לאור אין סוף ברוך הוא קדמונו של עולם, כמו שנתבאר מזה בדרוש פורים".

בכך אין מובן:

א) "משל" כולל דבר והיפוכו: מצד אחד הוא כלי לנמשל, והנמשל מלובש בו. ומצד שני, הוא איננו הנמשל, ויותר מכך: הוא מסתיר את הנמשל. כנאמר ב"תורה אור", ב"דרוש פורים", שהצמח צדק מפנה אליו, כדלעיל[54], "שאינו ממהות הנמשל כלל"[55], "שמעלים על הנמשל"[56]. יש להבין: במאמר זה ב"לקוטי תורה" מדובר על מעלת התורה, "שבה מלובש אור אין סוף ברוך הוא ממש". ומה מוסיף אפוא האיזכור שהתורה נקראת "משל הקדמוני", והרי, אדרבה – כינוי זה מצביע על כך, שכמשל, התורה מעלימה על הנמשל – "קדמונו של עולם"?

ב) כאשר מפנים לדרוש מסויים, נוהגים בדרך כלל, וכך נוהג גם הצמח צדק, לקרוא למאמר על שם תחילתו. ואם כך, צריך היה לומר כאן "כמו שכתוב בדיבור המתחיל חייב אינש לבסומי". ומדוע נאמר "בדרוש פורים"?

ההסבר לכך הוא: כאשר הצמח צדק מציין כאן שהתורה נקראת "משל הקדמוני" ומפנה ל"דרוש פורים", הוא רומז לענין הקשור ל"אתהפכא חשוכא לנהורא" – שזהו תוכן המאמר "ולא תשבית מלח".

---

47) תהלים קמז, יט.

48) סנהדרין נט, רע"א.

49) להעיר מלקו"ת אחרי (כו, ב־ג), שתומ"צ ממשיכים בחי' הוי', ותשובה (שכנ"ל סעיף ה' מגיעה היא בבחי' "איני יודע כו'") ממשכת מבחי' "צור" שלמעלה מהוי'. ולהעיר גם מתו"א ד"ה חייב אינש כו' עד דלא ידע (ק, ב) הטעם מה שלא נזכר שם הוי' במגילה, כי "בפורים ע"י המס"נ הגיעו לעצמו א"ס ב"ה שלמעלה מבחי' שם הוי'".

50) מלאכי א, ב־ג. נת' בתו"א קכ, ג. לקו"ת לג"פ לז, א ואילך. אוה"ת בראשית (ח"ג) תקס"ה, א ואילך. ובכ"מ.

51) ב, יג.

52) ו, רע"ג.

53) בסעיף ב' (ד, ג).

54) והוא ד"ה חייב אינש (השני).

55) צח, ב.

56) שם, ג.

י.

משל - העלם גדול ביותר

כאמור לעיל, משל מסתיר את הנמשל. במובן מסויים ההסתרה של המשל אף גדולה יותר מההסתרה על ידי "חידה" על הדבר. כיון שהחידה כשלעצמה – ללא המשמעות שאליה היא רומזת – אינה בעלת הגיון ורעיון שכלי, ואף סותרת להגיון, לפעמים, כחידת שמשון "מעז יצא מתוק..."[57], לכן ברור שהחידה רומזת לענין מסויים אחר. אך המשל הוא בעל תוכן והגיון, גם ללא הנמשל, ולכן ייתכן, שכששומעים את המשל אף לא ישימו לב שהוא נושא בתוכו נמשל[58].

(אכן, לפעמים נאמר, שהמשל מסתיר את הנמשל פחות מחידה המסתירה את נושא החידה. אך זאת, כאשר כבר יודעים שהמשל כולל בתוכו נמשל, ואז קל יותר להגיע לנמשל על ידי המשל, מאשר על ידי חידה. אך נכון הוא, שייתכן לפעמים לחשוב, שהמשל עצמו הוא תוכן הענין, ולא לדעת שיש לו נמשל – ומסיבה זו מסתיר המשל יותר מאשר החידה).

ויש לומר, שלכך מתכוון הצמח צדק בדבריו "ולכן נקרא התורה משל הקדמוני...שהוא כלי לאור אין סוף ברוך הוא...", שגם את ההעלם של המשל יש להפוך להיותו כלי.

ולפיכך הוא מפנה ל"דרוש פורים"[59], כדי לרמוז לענין של "פורים", שמהותו העיקרית היא, כאמור לעיל בסעיפים ג' וה', הפיכת "ארור המן" ל"ברוך מרדכי".

יא.

מסירות נפש - עבודה של "לא ידע"

כאמור לעיל, מסעיף ג' ואילך, כולל הציווי "לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", אשר כאמור לעיל בסעיף ב', הוא חל בכל רגע מפורים ומבטא את מהות הפורים, שני פרטים: הפיכת "ארור המן" ל"ברוך מרדכי", והעבודה הרוחנית של "לא ידע", התבטלות שמעל לשכל, המעניקה את הכוח ל"אתהפכא".

וכיון ששני ענינים אלו מבטאים את מהות הפורים, מובן, שברמיזתו ל"פורים", על ידי הפנייתו ל"דרוש פורים", מתכוון הצמח צדק גם לענין של "לא ידע".

בתחילת הסעיף שהוזכר לעיל מתוך המאמר ב"לקוטי תורה", שבו מציין הצמח צדק בהגהתו את ענין "משל הקדמוני", מדובר על מסירות נפש, הנובעת מ"עצמיות הנפש שלמעלה מהשכל". לכן יש לומר, שהגהה זו אינה קשורה רק למילים שלפניה ובסמוך לה, שבתורה "מלובש אור אין סוף ברוך הוא ממש", אלא גם לראשית הסעיף, כאשר מדובר על מסירות נפש.

כי שני ענינים אלו, מסירות נפש ו"משל הקדמוני", קשורים זה לזה: ענין מסירות הנפש, הנובע מ"עצמיות הנפש שלמעלה מהשכל, שבטלה לעצמיות אור אין סוף ברוך הוא שלמעלה מעלה גם כן מהחכמה" – בדרגת "לא ידע" שבאדם, הקשורה לדרגה שבה "איני יודע באיזה מהם חפץ" – הוא הנותן כוח ומתבטא בעבודה של "משל הקדמוני" – הפיכת ה"משל" ל"כלי" לקדמון.

לכך רומז הצמח צדק בהפנייתו ל"דרוש פורים", בכוונתו לשני הענינים שבפורים: העבודה של הפיכת "ארור המן" ל"ברוך מרדכי", וכן לנתינת הכוח לכך – לעבודה של "לא ידע", המובארת בראשית הסעיף.

יב.

הכל מדוייק ביותר

כאן רואים, כפי שרואים במקומות רבים, שכל עניני תורת החסידות, אפילו הענינים שמופיעים, לכאורה, רק בדרך אגב – מדוייקים לחלוטין, ונרמזים בהם דברים נפלאים,

ואפילו הפסוקים או מאמרי חז"ל, שבהם פותחים המאמרים, ואף הפרשיות (שבהן נאמרו המאמרים או נקבעו

57) שופטים יד, יד.

58) להעיר, שהענין מה "שהתורה היא חכמתו ית' כו'" שבלקו"ת שם [שעל זה מבאר הצ"צ בהחצע"ג "ולכן נק' התורה משל הקדמוני"], בא בתור הקדמה למה שמבאר להלן שם (סעיף ד') המעלה בעסק התורה הנגלית – עסק ההלכות, ולא הסיפורים שבתושב"כ והאגדות

והרי ההלכות (דוגמת המשלים), מכיון שמלובשות בשכל – אפשר לטעות ח"ו שאין בהן רק החיצוניות, גופי תורה – ובל' הזהר (בהעלותך קנב, א): חשיבותא דגופא נשמתא. כהאי גוונא אורייתא אית לה גופא כו' גופי תורה כו' נשמתא דאיהי עיקרא דכולא אורייתא ממש כו'. משא"כ הסיפורים והאגדות, מכיון שלא נתלבשו בהוראות (שזהו פי' ל' תורה וענין התורה), רואים בזה שהם מרמזים על סודות (התורה) – דוגמת החידה.

וזהו מש"כ כאן "משל הקדמוני.. שהוא כלי", שע"י לימוד פנימיות התורה (הנקראת "מלח"), נעשה גם המשל (נגלה דתורה) כלי לאוא"ס ב"ה כדלקמן בפנים (בדוגמת המלח שממתיק את הבשר), וע"ד המבואר בקונטרס עה"ח פי"ב ואילך ובכ"מ.

59) להעיר אשר ה"דרוש פורים" שאליו מכוון בלקו"ת, התחלתו היא "חייב אינש כו' עד דלא ידע כו'*. וי"ל שלכן נקרא דרוש זה בשם "דרוש פורים" סתם – אף שישנם כמה דרושים המדברים בעניני פורים – כי במצוה זו מתבטא ענין פורים.

אלא שמ"מ אינו מציין ל"דרוש המתחיל חייב אינש כו' עד דלא ידע" – אף שכוונתו ב"דרוש פורים" היא לענין "חייב כו' עד דלא ידע" שבפורים – כי אז, מכיון שאופן הציון בכ"מ הוא ל"ד"ה כו'", לא הי' ניכר שמרמז בזה איזה ענין, ובמילא לא היינו יודעים שכוונתו היא (גם) לענין "חייב כו' עד דלא ידע", כ"א לדרוש המתחיל חייב כו'. ולכן מציין ל"דרוש" פורים".

*) ולהעיר ג"כ שבדרוש זה (צט, ד) מבואר שהפירוש "עד דלא ידע כו'" הוא, שע"י המס"נ שלמעלה מהדעת (ראה להלן סעיף יא, שכוונת הצ"צ בהציון ל"דרוש פורים" היא גם לבחי' "לא ידע"), מגיעים בעצמות אוא"ס ב"ה, שלגבי' – כולם שווים ממש.

המשך בעמוד לד

סימן ב

נצחיות הבטחת הגאולה

א

כתב הרמב"ם בהל' מלכים[1]: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה וכו' וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר[2] ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'. ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון שעומד מבניו כו'" (ומביא כמה פסוקים מפרשת בלעם ומפרשם על דוד ועל מלך המשיח).

ובהלכה שלאח"ז ממשיך הרמב"ם: "אף בערי מקלט הוא אומר[3] אם ירחיב ה' אלקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו[4], אבל בדברי נביאים אין הדבר צריך ראיי' שכל הספרים מלאים בדבר זה".

ויש לעיין, מה חסר בראיות הראשונות (מהכתוב "ושב גו'" (שבפ' נצבים) ומפרשת בלעם), שהוזקק הרמב"ם להוסיף הראי' גם מהכתוב ב"ערי מקלט"?

הצורך בשתי ראיות הראשונות מובן, כי כוונת הרמב"ם כאן (בהלכות מלכים) היא על האמונה במלך המשיח, היינו שנוסף על החיוב להאמין בכללות ענין הגאולה, שהקב"ה עתיד לגאול את ישראל (באיזה אופן שהוא), חייבים להאמין במלך המשיח[5] (עם פרטי ענינו ומעלותיו המפורטים ברמב"ם בפרק זה), כדיוק לשון הרמב"ם "וכל מי שאינו מאמין בו": ודבר זה אינו מפורש בפסוק "ושב ה"א את שבותך גו' וקבצך וגו' והביאך ה', אלא רק ב"פרשת בלעם" ש"שם נבא בשני המשיחים", דוד ומלך המשיח[6] [ומטעם זה מביא גם אריכות הראי', עם כו"כ פסוקים המדברים בהם, כי בפסוקים אלה נרמזים גם פרטי ענינו ומעלותיו של מלך המשיח (שחייבים להאמין בהם), כמשנ"ת במ"א[7].

ולאידך לא הסתפק בהראי' מפרשת בלעם, ועוד זאת, שהביאה רק כראי' שני' – כי אין כוונת הרמב"ם כאן רק להביא ראיות מתורה שבכתב על ביאת המשיח, אלא להוכיח דמי שאינו מאמין בו.. כופר... בתורה... ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו", והעדות הזו אינה רק ע"פ פירוש פסוקי התורה שבתורה שבע"פ [שגם "הכופר בפרושה והוא תורה שבע"פ" הוא בכלל "כופר בתורה"[8]], אלא "אלו הדברים (ה)מפורשים בתורה"[9] – ואילו נבואות בלעם נאמרו בדרך משל וחידה, בלשון שאי אפשר לומר ש"הדברים (ה)מפורשים בתורה"[10]; משא"כ בפסוק הראשון שמפורש בו ע"ד גאולה, קבוץ גליות וכו'.

אבל צריך ביאור (כנ"ל) – מה נוסף ע"י הראי'[11] מהכתוב בערי מקלט[12]?

---

1) פי"א ה"א.

2) נצבים ל, ג-ה.

3) שופטים יט, ח-ט. וראה ספרי עה"פ. תוספתא מכות ספ"ב. ירושלמי שם פ"ב ה"ו.

4) צע"ק ממחז"ל (סנהדרין עא, א) דבן סורר ומורה ועיר הנדחת "לא הי' ולא עתיד להיות . . (אלא) דרוש וקבל שכר". ואולי יש לחלק. ואכ"מ.

5) ולהעיר מדעת ר' הלל (סנהדרין צט, א) "אין להם משיח לישראל", ובפרש"י (וראה גם חידושי הר"ן) שם "אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו" (ובראש אמנה לאברבנאל פי"ד פירש זה באו"א). ודברי הרמב"ם הם לאחרי שהכריעו חכמים שלא כדבריו, שלכן האומר עתה כדעת ר' הלל הרי הוא כופר בכלל התורה (שו"ת חת"ס יו"ד סשנ"ו). וראה לקמן הערה 42.

6) ולהעיר שבפיה"מ הקדמה לפ' חלק (יסוד הי"ב) הקדים הרמב"ם הראי' מפרשת בלעם להא דפ' נצבים – "ומי שהסתפק בו . . כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים" (וי"ל שנקט ע"פ סדרם בקרא משא"כ בהי"ד שהוא ס' הלכות הלכות).

7) לקו"ש חי"ח ע' 281 ואילך. [-נדפס לעיל פ' פקודי סי' א].

8) רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח.

9) וראה בית אלקים (להמבי"ט) שער היסודות פנ"ב.

10) ובראב"ע בלק (כד, יז) פירש כל הכתובים רק על דוד. ע"ש.

11) ובפיה"מ שם לא הביא ראי' זו. – ולכאורה אין כוונת הרמב"ם בס' היד (ספר הלכה) להביא כל המקומות שבתושב"כ שמפורש בהם ע"ד הגאולה (ובפרט שלכאורה ישנם עוד – ראה ס' הגאולה להרמב"ן שער א' "ויותר חזק מזה בסוף התורה . . פ' האזינו". וראה ויחי מט, י וברש"י ורמב"ן שם. ועוד).

12) בלקו"ש שם (ע' 280) נת' שכוונת הרמב"ם בראי' זו היא

גם יש לדייק, שהרמב"ם כתב ראי' זו בהלכה בפ"ע, ולכאורה ה"ל לכללה בהלכה הקודמת ביחד עם ב' ראיות הראשונות[13]?

ב

ונראה לומר, שבראי' זו מערי מקלט יש חידוש עיקרי לגבי ב' ראיות הראשונות: בזה שציוותה תורה "אם ירחיב גו' ויספת גו'" (שבימות המשיח חייבים להוסיף בערי מקלט, בלשון הרמב"ם[14] "בימי המלך המשיח מוסיפין שלש אחרונות על אלו השש") – נעשה הענין דביאת המשיח א' מתנאי מצוה שבתורה.

כלומר: אע"פ שענין הגאולה העתידה מפורש בתורה (והרמב"ם (בפירוש המשניות[15]) מנה האמונה בזה בין עיקרי ויסודי התורה), מ"מ אין זה חלק ממצוות התורה, שהרי לא מצינו בתורה ציווי להאמין בהגאולה[16] (ורק כי כיון שזהו ענין המפורש בתורה, לכן, כל מי שאינו מאמין בה, הרי הוא "כופר.. בתורה ובמשה רבינו"); אבל ע"י הציווי ד"אם ירחיב גו' ויספת גו'", נעשה ענין הגאולה אחד מפרטי מצוה בתורה.

וע"י שנעשה חלק ממצוה בתורה, יש בו גם התוקף שבענין המצוות. וכמ"ש הרמב"ם בהלכות יסודי התורה[17] "דבר ברור ומפורש בתורה, שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גירעון ולא תוספת", ש"מצוה" פירושו ציווי התורה, וכהמשך דברי הרמב"ם שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם". וכן כתב גם בהלכות מלכים שם[18], בהמשך הענין אודות המלך המשיח, "עיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן (וכל[19] המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצות מפשוטן, הרי זה ודאי בדאי[20] ורשע ואפיקורוס)".

ולכן, כיון שענין הגאולה הוא פרט במצות ערי מקלט, הרי כשם שערי מקלט "היא מצוה עומדת לעולם כו' אין לה לא שינוי כו'", כך אי אפשר להיות שינוי ח"ו בהבטחה זו.

ועפ"ז מובן גם דיוק לשון הרמב"ם בראי' זו "ולא צוה הקב"ה לתוהו"[21] – שכוונתו להדגיש, דכיון שזהו ענין של מצוה ("צוה הקב"ה"), הרי זה מחייב שאי אפשר להיות שינוי ח"ו בזה, כי "לא צוה הקב"ה לתוהו".

ג

ליתר ביאור:

בנוגע להבטחות הקב"ה (ע"י נביא) ישנם אופנים מסויימים ששייך שיחול בהם שינוי, כמו דברי הפורענות שהנביא אומר" שאפשר שיבטלו, מפני "שהקב"ה ארך אפים ורב חסד כו' [או כי] אפשר שעשו תשובה ונסלח להם"[22], וכן גם בהבטחה לטוב אם היתה רק "בין הקב"ה ובין הנביא" אפשר שלא תתקיים אם "יגרום החטא"[23]:

ומזה מובן, שגם כאשר ברור שהבטחת הנביא תתקיים [כמ"ש הרמב"ם[24] "שכל דבר טובה שיגזור הא־ל אפילו על תנאי אינו חוזר", וכמו שביאר בפיהמ"ש שלו[25] שכ"שיאמר הקב"ה לנביא להבטיח לבני אדם בבשורה טובה" מוכרח הדבר להתקיים, ואין שייך שיתבטל מחמת חטא] – אין זה מפני שהבטחה שע"י נביא בעצם אינה

להוכיח עוד יותר שגדרו של משיח הוא שאז יהי' קיום התומ"צ בשלימותן, שהרי מצוה זו תהי' בשלימות רק אז. ובמ"א (לקו"ש חכ"ד ע' 109 ואילך) נת' שראי' זו היא גם הקדמה לדברי הרמב"ם בהלכה שלאח"ז, שמלך המשיח א"צ "לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם", שזהו בהתאם לדברי הרמב"ם להלן שם (רפי"ב) שבימות המשיח "עולם כמנהגו נוהג" – שהראי' לזה מתושב"כ היא מערי מקלט לעת"ל, שגם אז אפשרי ויהי' הורג נפש בשגגה (אבל ראה המשך השיחה שם).

אבל פשטות ל' הרמב"ם היא, שכוונתו להביא ראי' מתושב"כ על עצם ביאת המשיח, כהמשך לשונו "ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו, אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראי' שכל הספרים מלאים בדבר זה".

13) ראה במקומות שנסמנו בהערה הקודמת.

14) הל' רוצח פ"ח ה"ד (וראה הל' שמיטה ויובל רפי"ג).

15) בהקדמה לפ' חלק.

16) שזהו אחד מהטעמים שלא הביאו הרמב"ם בס' היד בהל' יסודי התורה – כי "בס' משנה תורה . . כוונתו . . לבאר המצוות אשר בספר תורת האלקים . . הביא . . הלכות יסודי התורה לבאר אותם היסודות שיש בכללם מצות . . לא . . כל יסודי התורה" (ראש אמנה פי"ט).

17) רפ"ט. וראה גם הל' תשובה פ"ג סוף ה"ח (והל' מעשה הקרבנות ספ"ב). פיה"מ שם היסוד הט' (ובתרגום קאפח שם). וכן בהקדמתו לפיה"מ (שמציין בפ' חלק שם).

18) סוף ה"ג.

19) כ"ה בדפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור.

20) בכת"י תימן "ה"ז בודאי רשע כו'".

21) ובפרט שלכאורה הי' אפשר להביא ראי' מעצם ההבטחה ד"ירחיב ה"א את גבולך", שקאי על ארץ "הקיני והקנזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן ועדיין לא נכבשו" (רמב"ם הל' רוצח שם).

22) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ד. וראה גם הקדמת הרמב"ם לפיה"מ.

23) פיה"מ להרמב"ם שם, ע"פ ברכות ד, א. וראה הנסמן בהערה 25.

24) הל' יסוה"ת שם (מברכות ז, סע"א).

25) בהקדמה שם. וראה גם מאירי לברכות ד, א. שו"ת הרדב"ז ח"ג סי' א'סג. רא"ם לפרש"י וישלח (לב, ח), הובא בלח"מ להל' יסוה"ת שם. ובב(רא"ם ו)גו"א שם (וכן בצל"ח ברכות שם) הקשו על חילוק זה ממחז"ל עה"פ "עם זו קניתי" (ברכות שם. הובא לקמן בפנים ס"ד). וכבר האריכו במפרשים בחילוקים שונים. ואכ"מ.

ניתנת לשינוי[26], אלא מפני שהבטחות אלו אין בהם שינוי בפועל (וכמבואר ברמב"ם שם, שזהו כדי שיוכלו לבחון אם נביא אמת הוא).

משא"כ נצחיות התורה, ש"עומדת לעולם ולעולמי עולמים", הוא מפני שהיא למעלה מגדר שינוי, היינו שאי אפשר שישתנה, דכמו ש"אני ה' לא שניתי"[27], שאין שייך בו ית' שינוי ח"ו, כן גם בתורתו של הקב"ה (שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה), שאין שייך בה גדר שינוי[28].

ומזה מובן לענין הבטחת הגאולה, דאף שלהיותה הבטחה לטוב ומה שאמר הקב"ה לנביא "להבטיח לבני אדם בבשורה טובה" אי אפשר שיתבטל מפני גרימת החטא, כנ"ל[29] [ועוד זאת, שמעיקרא לא שייך בנדו"ד שיגרום החטא, שהרי (בלשון הרמב"ם[30]) "כבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לנעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר[31] והי' כי יבואו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה"א ושב ה"א וגו'", היינו שהובטחנו על זה גופא, שישראל יעשו תשובה (ולא יהי' מצב של "יגרום החטא")] – מ"מ, הוודאות שבזה היא רק מצד גדרי הנבואה ואופנה; משא"כ עי"ז שהבטחת הגאולה היא חלק ופרט ממצוה בתורה, חל עלי' גדר נצחיות התורה – שהיא נצחיות שאין שייך בהם שום ביטול.

ד

א לא שלכאורה עדיין יש מקום לשאלה:

הרי הכלל של נצחיות התורה הוא בכל חלקי התורה[32], ובפרט בחמשה חומשי תורה, וכמ"ש הרמב"ם[33] ש"חמשה חומשי תורה . אינן בטלין לעולם", שכל הנכתב בתורת משה הוא נצחי וקיים לעולם; וא"כ, כיון שהבטחת הקב"ה על הגאולה מפורשת בתורת משה, כבר חל ע"ז גדר הנצחיות של "חמשה חומשי תורה", ומה נתוסף בזה עי"ז שהיא גם פרט ממצות התורה?

וי"ל כי יש חילוק עיקרי בין הנצחיות שבמצות התורה להנצחיות שבשאר חלקי תורה (שבכתב)[34]: בשאר חלקי התורה אפשר שענין הנצחיות שבהם יתקיים (לא כפשוטו, אלא) רק בתוכנם הרוחני (וע"ד "דברי הימים והסיפורים"[35] שבתורה שבכתב, שהנצחיות שבהם היא ב"חכמות ופלאים"[35] הנרמזים בהם, ולא בהענינים כפשוטם, שהרי הם מאורעות שבעבר); משא"כ זה שהתורה היא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", היינו, שציווי התורה כפשוטם קיימים "לעולם ולעולמי עולמים" בלי שינוי גרעון או תוספת[36].

[וכדיוק לשון הרמב"ם הנ"ל "וכל המוסיף כו' והוציא הדברים של מצות מפשוטן הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס", דרק כאשר אומר על מצות התורה שאינן כפשוטן יש עליו גדר זה ד"בדאי ורשע ואפיקורוס"[37] (כי אז הוא

---

26) ולהעיר מפסק הרמב"ם (סוף הל' מגילה) ש"כל ספרי הנביאים . . עתידין ליבטל לימות המשיח". וראה הנסמן בהערה 34.

27) מלאכי ג, ו.

28) ראה בארוכה בזה – לקו"ש חי"ט ע' 182 ואילך. חכ"ג ע' 33 ואילך.

29) ובפרט שהגאולה אינה רק הבטחה (בתורה) אלא גם (בלשון) נבואה, כדיוק לשון הרמב"ם "ושם נבא בשני המשיחים" – ראה גו"א וישלח שם (ובספרו גבורות ה' פ"ז), שיש חילוק בין הבטחה (סתם) ונבואה, שהבטחה אפשר שלא תתקיים מפני החטא, משא"כ נבואה.

[ועפ"ז הי' אפשר לתרץ אריכות ל' הרמב"ם "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא"*. אלא שהרמב"ם לא ס"ל כחילוק הגו"א (שלכן הוצרך לחלק בין הבטחת הקב"ה לנביא עצמו או מה שמבטיח לאחרים). וראה לקו"ש חי"ח ע' 274 הערה 23 ובשוה"ג שם. וראה לקמן סעיף ו].

*) ולהעיר מקרית ספר (להמבי"ט) להל' מלכים שם "וכשם שנתקיימה נבואתו במשיח ראשון תתקיים באחרון" (היינו שכוונת הרמב"ם להדגיש הוודאות שתתקיים נבואה זו).

30) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

31) נצבים ל, א-ג (הבטחת הגאולה שברמב"ם הל' מלכים שם).

32) דכל אות ואות שבתורה, הן בתושב"כ (גם נביאים וכתובים) והן בתושבע"פ (גם אגדות שבה) היא חלק מתורת אמת ותורה הנצחית – ראה בארוכה לקו"ש חכ"ג שם. וש"נ.

33) סוף הל' מגילה.

34) שהרי כמה אופנים ודרגות ישנם בענין הנצחיות. וראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 225, החידוש בנצחיות שבתורה שבכתב. ע"ש. וראה הערה 36.

35) ל' הרמב"ם בפיה"מ בהקדמה לפ' חלק היסוד השמיני.

36) ומובן, שזה מורה על סוג נעלה יותר בענין הנצחיות: ענינים שהנצחיות שבהם היא רק בתוכנם הרוחני (ואילו בגשמיות בטל הדבר), ה"ז הוראה שיש איזו הגבלה בנצחיות עצמה, שה"אמת" שבהם היא ברוחניות ולא בגשמיות; משא"כ במצוות והלכות התורה, שהנצחיות היא (גם) בגשמיות כפשוטו, ה"ז מפני שהנצחיות קשורה עם "אמת ה'" כפי שהיא למעלה מכל גדר שינוי כלל, שאין שום הגבלה וחילוקים בנצחיות זו (לחלק ולומר שהדבר נשאר קיים ברוחניות), אלא הוא מוכרח להתקיים גם בעולם הזה, כפשוטו.

וכמשנ"ת במ"א (לקו"ש חכ"א ע' 114 ואילך) במעלת הלכות התורה*, שדוקא הן נק' "אמת לאמיתו" דתורה (ראה סה"מ תרכ"ז (ע' רפב. רצא) והמשך תרס"ו (ע' תלא), ע"פ שבת י, א. וש"נ), כי ה"אמת" שבהם היא (עד) למעשה בפועל.

*) והרי היסוד דנצחיות התורה שבהל' יסוה"ת שם הוא גם בנוגע לפירוש המצות דתושבע"פ (ראה שם ה"א. וראה הל' תשובה פ"ג ה"ח. פיה"מ בהקדמה לפ' חלק יסוד הט'). אלא שבסוף הל' מגילה, משווה הנצחיות ד"הלכות של תורה שבע"פ" לחמשה חומשי תורה (בכלל). ואכ"מ.

37) אף שי"ל שהרמב"ם מדייק כן, כי עיקר כוונתו בזה היא למ"ש אח"כ ע"ד אותו האיש (בדפוסים ששלטה בהם בקורת הצנזור נשמט), שגרם "להחליף התורה", וכן ע"ד ה"ערלי לב . . (ש)נושאים ונותנים . . במצוות התורה . . אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה . . דברים נסתרים יש בהן ואינן כפשוטן".

כופר ביסוד של נצחיות התורה), משא"כ כשמוציא שאר המקראות מידי פשוטן[38] אין עליו גדר זה].

וכשם שהוא בסיפורי התורה, כ"ה גם בענין הבטחות הקב"ה שנכתבו בתורה, שקיומן בפועל תלוי באופן ההבטחה לפי התנאים וגדרים שפירשו בחז"ל, ואם נכתבה ההבטחה בלי תנאים אלה אינו ודאי שתתקיים לפי פשוטה דוקא.

[וכדמצינו בפירוש, שהכלל שהבטחת הקב"ה אפשר שלא תתקיים בפועל מפני "שמא יגרום החטא" חל גם על הבטחות המפורשות בתורה, כדאיתא בברייתא[39]: "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית[40], עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה (שבאו (לארץ) בימי יהושע. רש"י), עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שני' (כשעלו מגלות בבל בימי עזרא. רש"י), מכאן אמרו חכמים ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא, כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא".

ולכאורה, כיון שהבטחה זו ("עם זו קנית") נכתבה בתורה שבכתב (לפני הזמן ד"ביאה שני")[41], והתורה הזאת לא תהי' מוחלפת ו"אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת", איך אפשר לומר שיחול שינוי בהבטחה זו ולא תתקיים בפועל (מאיזו סיבה שתהי')? וע"כ צ"ל, כי הגדר של נצחיות התורה אינו שייך בכלל ללימוד פירוש הכתובים (האם זהו בגשמיות או ברוחניות, בכל אופן או בתנאי וכו')].

וזהו החידוש בענייננו, שכיון שהבטחת הגאולה היא פרט ממצות ערי מקלט, חל עלי' גדר נצחיות מצות התורה, אשר (א) מוכרח להתקיים בפשטות ובגשמיות[42], (ב) ובאופן שאין שייך בזה שינוי, כנ"ל.

ה

עפ"פ כל הנ"ל יש לבאר הטעם שהרמב"ם מוסיף הראי' על מלך המשיח מהא ש"אף בערי מקלט הוא אומר אם ירחיב . . ויספת . . ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו":

אין כוונת הרמב"ם (רק) להביא עוד הוכחה מתורה שבכתב (חמשה חומשי תורה) על מלך המשיח, אלא בא להוסיף ענין חדש בחומר הדבר של "מי שאינו מאמין בו", דנוסף לזה ש"כופר . . בתורה ובמשה רבינו" מפני ש"התורה העידה עליו" – הרי הוא גם "גורע" אחת ממצות התורה, שהרי לדעתו פרט זה של מצות ערי מקלט לא יתקיים, וחל עליו מ"ש הרמב"ם (בהלכה שלאח"ז) "הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס".

[ולכן כתב הרמב"ם ראי' זו בהלכה בפ"ע – כי בשתי הראיות הראשונות כוונתו להוכיח "מי שאינו מאמין בו . . כופר . . בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו", ובראי' זו בא לרמז על חומר נוסף בענין זה, שהוא גורע ממצות התורה].

אלא שלכאורה אם הוא "כופר . . בתורה ובמשה רבינו" מה מוסיף זה שהוא גורע ממצות התורה?

אבל ע"פ הנת"ל יש לומר שיש נפק"מ לדינא – ובהקדים ביאור דינו של האומר שאינו מאמין בגאולה העתידה לבוא מפני שסובר שאף שהובטחנו על הגאולה, חל בזה שינוי ונתבטלה הבטחה זו (מפני החטא וכיו"ב)[43], שלכאורה אי אפשר לומר עליו ש"כופר . . בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו" (שהכוונה בזה שכופר בדבר המפורש בתורה שבכתב, כנ"ל בתחילת השיחה) – שהרי אינו כופר בהבטחה הכתובה בתורה, אלא ס"ל שגם על הבטחה כזו שייך ענין החרטה (וצ"ע אם יש לו דין כופר בתורה שבע"פ);

אבל כיון שהגאולה היא פרט וגדר במצות התורה, אשר "היא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", שזה מכריח שאי אפשר להיות שינוי ח"ו בהבטחת הגאולה, הרי באמרו היפך מזה, יש עליו דין כופר בתורה (כי אף שמאמין שהציווי "ואם ירחיב גו' ויספת גו'" הוא מן השמים, הרי באמרו שיתבטל פרט זה דהמצוה – "כבר

38) וראה ברייתא דל"ב מדות (מדה כו) "אתה מוצא בנביאים ובכתובים שדברו במשל, בד"א בדברי קבלה אבל בדברי תורה ומצוה אי אתה יכול לדורשן בלשון משל כו'". וראה פי' מדרש תנאים להמהרז"ו) שם, שהכוונה שלא נדרוש לשנות פשוטה של הלכה ("מצוה") ע"ש.

39) ברכות ד, א. סנהדרין צ, ב.

40) בשלח טו, טז.

41) משא"כ בהא דיעקב הי' ירא שמא לא תתקיים הבטחת הקב"ה כי יגרום החטא – שעדיין לא נכתבה אז בתורה.

42) אלא לכאורה, כיון שפשטות המקראות דההבטחה דפ' נצבים קאי על הגאולה העתידה [משא"כ בנבואות בלעם שאינו מפורש בפשט, כנ"ל בתחילת השיחה. וכן הא ד"עם זו קנית"], א"כ צריכה להתקיים בפשטות, כהכלל ד"אין מקרא יוצא מידי פשוטו" (יבמות כד, א. וראה שבת סג, א. וראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית בערכו).

אבל: (א) צ"ע (ובפרט לדעת הרמב"ם*) אם כלל זה אמור גם בהבטחות התורה. ב) ראה לקמן בפנים (סוף סעיף ו) נפק"מ להלכה בזה שהיא תנאי ופרט במצוה. ועצ"ע.

*) שמדגיש (כנ"ל) שרק אם "הוציא הדברים של מצות מפשוטן ה"ז כו'". וראה רמב"ם הל' מלכים רפי"ב ובמגדל עוז שם. ולהעיר ממו"נ (ח"ב פכ"ט-ל. ובכ"מ). וידועות תשובות הרשב"א בזה (ח"א סתי"ד-תיח. וראה שם ס"ט "באמת הרבה כתובים דברו דרך משל כו'". ע"ש). ואכ"מ.

43) וע"ד דעת ר' הלל שאין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקי' (כנ"ל הערה 5), שסבר שגרם החטא, אף ש"התורה העידה עליו" ו"בדברי הנביאים . . כל הספרים מלאים בדבר זה". – וראה שו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' א'רנח) ועיקרים בתחילתו.

בטלה תורה זו" – הרי הוא "כופר בתורה"[44].

ויש לומר עוד נפק"מ – באומר שאינו מאמין בגאולה העתידה לבוא מפני שמפרש המקראות של הבטחת התורה שלא כפשוטם (שאומר שהגאולה תהי' רק ברוחניות וכיו"ב), שלכאורה אי אפשר לומר עליו ש"כופר . . בתורה ובמשה רבינו", שהרי מודה דמה שכתוב בתורה הוא אמת, אלא שסובר שכוונת התורה אינה לפשטות הענין אלא שלא כפשוטו. וגם את"ל שזהו היפך הכלל[45] ד"אין מקרא יוצא מידי פשוטו", צ"ע אם אפשר לומר שחל עליו שם "כופר בתורה ובמשה רבינו" משום שמפרש מקראות שלא כפשוטם.

אבל מצד זה שהגאולה היא פרט וגדר במצות התורה, אז באמרו שהגאולה לא תהי' כפשוטה הרי הוא מוציא "דברים של מצות מפשוטן" וחל עליו הדין ד"הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס".

ו

הנה בדרך זו יש לבאר עוד דיוק בלשון הרמב"ם – שבהראי' מ"פרשת בלעם" אומר "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים", שלכאורה אינו מובן טעם הדגשה זו ד"ושם נבא"[46] (שנאמר בדרך נבואה).

[ודוחק גדול לומר, שכיון שמקדים שזהו "בפרשת בלעם", צריך להוסיף "ושם נבא" דאל"כ מנא לן שיש אמת בדברי בלעם – שהרי כיון ש"פרשת בלעם" נכתבה בתורת משה[47], מובן ופשוט, שדברים אמיתיים הם[48].

ויש לומר, שגם בזה כוונת הרמב"ם היא להשמיענו חומרא נוספת במי שאינו מאמין במלך המשיח, שנוסף ע"ז שהוא "כופר . . בתורה ובמשה רבינו", הרי הוא כופר גם בדברי נבואה.

דאף שדברי תורה חמורים מדברי נביאים[49] – מ"מ מצינו גם חומר בדברי נבואה לגבי דברי תורה, שהעונש על דברי תורה תלוי בסוג העבירה, אם היא עבירה קלה או חמורה כו', משא"כ העובר על דברי הנביא, אין נפק"מ באיזה ענין עבר, ואפילו אם הוא בדברי הרשות, חייב מיתה בידי שמים[50].

ויש לומר הטעם, משום שאע"פ שהתוקף של דברי תורה גדול הרבה יותר מהתוקף שבדברי נבואה – מ"מ לגבי בני אדם, יש חומרא בדברי נבואה. כי הנבואה הוא מה ש"הא-ל מנבא את בני האדם"[51], "מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם"[52], וכיון שזהו גילוי דברו לבנ"א[53], לכן, בנוגע לפעולה לבני אדם יש בדברי נביאים תוקף וחומר לגבי דברי תורה[54]. ומשום הכי, כששומע אדם ציווי מפי הנביא, הרי זה כאילו שומע הציווי מפי הקב"ה, ובמילא לא משנה תוכן הציווי, ואם עובר עליו הרי הוא מורד במלך, שחייב מיתה[55] (ללא נפק"מ באיזה ענין מרד).

ומזה מובן, שיש חומרא בענין הנבואה בכלל (לגבי דברי תורה), גם במקום שלא חל בפועל האיסור של עובר על דברי הנביא (כי לא שמע מפי הנביא וכו'). וזוהי כוונת הרמב"ם כאן במ"ש "ושם נבא", לרמז שמי שאינו מאמין במלך המשיח, יש בו גם משום חומרא זו[56].

ועפ"ז נמצא, שבשלש הראיות שהביא הרמב"ם, מלמדנו, שענין הגאולה ע"י מלך המשיח נאמר ונכתב בכל חלקי תורה שבכתב – הן בסיפורי (והבטחות) התורה, כמפורש בפ' נצבים; הן בנבואות שבתורה, כמפורש ב"פרשת בלעם" ש"שם נבא"; והן במצות שבתורה, כמפורש במצות ערי מקלט,

ולכן מי שאינו מאמין במלך המשיח, נוסף ע"ז שהוא "כופר . . בתורה ובמשה רבינו", הרי הוא כופר גם כן בנבואות שבתורה, וכן כופר במצוות התורה, "העומדת לעולם ולעולמי עולמים".

ז

עדיין צריך ביאור – מאי טעמא נבחרה מצות ערי מקלט, שהענין דביאת המשיח הוא פרט במצוה זו דוקא?

---

44) הל' תשובה פ"ג ה"ח.

45) נסמן לעיל הערה 41. וראה שם בשוה"ג.

46) ראה לעיל הערה 29.

47) ובפרט ע"פ הדגשת חז"ל (ב"ב יד, ב) "משה כתב ספרו ופרשת בלעם".

48) ראה גם ספר הגאולה להרמב"ן שם.

49) ראה חגיגה י, ב. וש"נ. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך דברי קבלה.

50) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ט ה"ב.

51) ל' הרמב"ם שם רפ"ז. ע"ש ובפיה"מ הקדמה לפ' חלק היסוד הו'.

52) שם הל' תשובה פ"ג ה"ח.

53) ראה בארוכה בזה לקו"ש חכ"ג ס"ע 85 ואילך.

54) ראה גם לקו"ש חי"ט שם (ע' 184 ואילך), בטעם שהרמב"ם מקשר ענין התורה עם נבואת משה. ע"ש. וראה מו"נ (ח"ג פמ"ה) "אמונת הנבואה קודמת לאמונת התורה כי אם אין נביא אין תורה".

55) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ח.

56) דאע"פ דזה ש"כופר . . במשה רבינו" היינו בפשטות שכופר "בנבואתו של משה"* - ה"ז מפני שהכופר בתורה כופר בדרך ממילא בנבואת משה (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ט ה"א. שם ה"ה. וראה בארוכה לקו"ש חי"ט שם), ומובן, שאינו דומה לענינים אלה שבתורה, שהם דברי נבואה באופן גלוי.

*) עפמ"ש בשו"ת חת"ס (יו"ד שם) שפרשת בלעם היא הדבר היחידי שאין שום עד ראי' בדבר ואנו מאמינים בה אך ורק מפני נבואת משה – מובנת עוד יותר הדגשת הרמב"ם "כופר בתורה ובמשה רבינו", כיון שהבטחת הגאולה היא "בפרשת בלעם".

ויש לומר בזה:

ענינם של ערי מקלט בפשטות הוא – מקום שמירה והגנה מגואל הדם, שבהיות האדם (שהרג בשגגה או גם בזדון) בעיר מקלט, לא יוכל לנגוע בו לרעה;

וכשם שישנו ענין ה"מקלט" במקום, כן הוא בזמן, והוא "אותו הזמן"[57], ש"לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות"[55], שתהי' "קליטה" מכל הענינים הבלתי רצויים של זמן הגלות, וישראל יושבים בטח על אדמתם.

ועד"ז ברוחניות הענינים – ובפרט ע"פ הידוע[58] שהענין ד"ערי מקלט" מורה על הקליטה מהיצר הרע (שנקרא "גואל הדם"), וכמחז"ל[59] "דברי תורה . . קולטין". וכמו שעיר מקלט בפשטות היא גם כפרה[60] להורג נפש, כן הוא גם ברוחניות, שהורג נפש מרמז על כל מעשה עבירה, שעל ידה פוגם בנפשו, שדברי תורה שלומד פועלים קליטה וכפרה לנפשו.

וזוהי השייכות של מצוה זו לביאת המלך המשיח[61], כי אז תוגמר קליטתן וכפרתן של ישראל[62] במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ דברים ור"ח אלול תשמ"ו;
מוצאי ש"פ פינחס תשל"ח – לקו"ש חלק ל"ד ע' 114 ואילך)

57) רמב"ם סוף הל' מלכים.

58) ראה ל"ת וש' הפסוקים להאריז"ל פ' משפטים (בטעם שאלול ר"ת "אנה לידו ושמתי לך" – משפטים כא, יג). וראה בארוכה לקו"ש ח"ב (ע' 380 ואילך. ע' 623 ואילך.). ח"ט ע' 297 ואילך. ועוד.

59) מכות י, א.

60) ראה מכות ב, ב. תוד"ה מידי – שם יא, ב. ובכ"מ. וראה רש"י עה"ת נח ט, ה.

61) ובאוה"ת מסעי (ס"ע א'תטו) שהוספת ערי מקלט לעת"ל ענינה (ברוחניות) התגלות טעמי תורה ע"י משיח צדקנו.

62) ויומתק יותר ע"פ המבואר בכתהאריז"ל (ל"ת, ש' המצות וספר הליקוטים שופטים) ששייך לתיקון חטא הבל כו' (ע"ש בארוכה. ונת' במאמרי אדה"ז - תקס"ה ח"ב ע' תתא ואילך. ע' תתמט ואילך) – שמובן שזהו ענין כללי ביותר, הנוגע לתיקון כל העולם כולו.

המשך מעמוד כח

לקוטי־שיחות פרשת ויקרא

בספרי החסידות), קשורים בפנימיותם לנושאים המופיעים במאמרים[60]. כפי שרואים בענין של "משל הקדמוני", הקשור ל"ולא תשבית מלח", שבו מתחיל המאמר, ולפרשת ויקרא, שבה מודפס המאמר, בכללותה. כאמור לעיל, "מלח" ו"ויקרא" מצביעים על "אתהפכא חשוכא לנהורא", הנובעת מהעבודה שלמעלה מטעם ודעת.

דבר זה מלמדנו עד כמה עלינו להתעמק ולעיין בלימוד תורת רבותינו נשיאינו ודבריהם, גם בענינים הנראים שמובאים, לכאורה, רק בדרך אגב,

כדברי חז"ל על הפסוק[61] "כי לא דבר רק הוא מכם" – "כי לא דבר רק הוא, ואם רק – מכם הוא. למה, מפני שאין אתם יגעים בתורה".

גם ענינים אלו מדוייקים ביותר. יש בהם תוכן רב, והם רומזים לדברים נפלאים.

(משיחת ש"פ ויקרא תשכ"ה)

60) ראה ד"ה וכתבתם תשכ"ט, הטעם מה שהמאמר ד"ה זה דשנת תרכ"ט נאמר כפ' עקב – אף שהפסוק וכתבתם נאמר גם בפ' ואתחנן שלפני פ' עקב – כי תוכן המאמר שייך לפ' עקב, עיי"ש.

61) האזינו לב, מז. ירוש' פאה פ"א, ה"א.

יום ראשון ב' אדר ב'

מורה שיעור לשנה מעוברת: –86– ואם ירחיב ה'... –86– כמ"ש לקמן.

ליקוטי אמרים

ואם ירחיב ה' לו עוד אזי טהור ידים יוסיף אומץ ומחשבה טובה כו' וגם שאר היום כולו שעוסק במשא ומתן יהיה מכון לשבתו ית' בנתינת הצדקה שיתן מיגיעו שהיא ממדותיו של הקב"ה מה הוא רחום וכו' וכמ"ש בתיקונים חסד דרועא ימינא ואף שאינו נותן אלא חומש הרי החומש מעלה עמו כל הארבע ידות לה' להיות מכון לשבתו ית' כנודע מאמר רז"ל שמצות צדקה שקולה כנגד כל הקרבנו' ובקרבנות היה כל החי עולה לה' ע"י בהמה אחת וכל הצומח ע"י עשרון סלת אחד בלול בשמן כו' ומלבד זה הרי בשעת התורה והתפלה עולה לה' כל מה שאכל ושתה ונהנה מארבע הידות לבריאות גופו כמ"ש לקמן.

וְאִם – הוא חושב לעצמו ומחליט: **יַרְחִיב ה' לוֹ עוֹד** – ויהיה לו יותר פנאי ללמוד תורה, **אֲזַי "טָהוֹר יָדַיִם יוֹסִיף אוֹמֶץ"**[7], – אז, הוא מחליט, יקדיש יותר ויותר מזמנו ללימוד תורה, **וּ"מַחֲשָׁבָה טוֹבָה כו'"**. – אותה מחשבה טובה, שהחליט במחשבתו, ש"לכשירחיב" ילמד תורה יותר ויותר (עד לכל היום כולו), נחשבת כאילו אכן **עשה** כך (כמאמר חכמינו ז"ל[8]: "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה"[9], **וְגַם שְׁאָר הַיּוֹם כֻּלּוֹ שֶׁעוֹסֵק בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, יְהֶיה מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – על–ידי, **בִּנְתִינַת הַצְּדָקָה שֶׁיִּתֵּן מִיגִיעוֹ**, – מפרנסתו, **שֶׁהִיא** – נתינת הצדקה, **מִמִּדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא** – בהן צריך יהודי להתדבק, ואותן הוא צריך לעשות, **"מַה הוּא רַחוּם וְכו'"**[10], – אף אתה רחום, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים**[11]: **"חֶסֶד דְּרוֹעָא יְמִינָא"**. – חסד היא ה"יד הימנית" של הקב"ה כביכול, כלומר: על–ידי ההתנהגות במדת החסד, נעשה האדם כלי ו"מכון" ל"דרועא ימינא", לחסדו של הקב"ה. **וְאַף שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא חֻמָּשׁ** – מפרנסתו, זהו השיעור המירבי לנתינת צדקה – ממילא מוקדש לצדקה רק החלק החמישי משעות עבודתו במשך היום, כיצד, איפוא, הוא יכול בשאר ארבעת חלקי היום, שהוא מקדיש לצרכיו, להיות "מכון לשבתו יתברך"? – התשובה היא: **חֲרֵי הַחֻמָּשׁ** – שהוא נותן לצדקה, **מַעֲלֶה עִמּוֹ כָּל** – שאר, **הָאַרְבַּע יָדוֹת לַה', לִהְיוֹת מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, כַּנּוֹדָע מַאֲמַר רַז"ל**[12] **שֶׁמִּצְוֹת צְדָקָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַקָּרְבָּנוֹת, וּבְקָרְבָּנוֹת הָיָה כָּל הַחַי** – כל בעלי החיים, **עוֹלָה לַה' עַל יְדֵי בְּהֵמָה אַחַת,** – שהביאו לקרבן, **וְכָל הַצּוֹמֵחַ** – היה עולה, **עַל יְדֵי "עִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן" כו'**. – שהיו מביאים לקרבן מנחה. כך גם במתן צדקה: על–ידי נתינת חלק אחד מפרנסתו לצדקה – מעלים גם את שאר החלקים. **וּמִלְבַד זֶה, חֲרֵי בִּשְׁעַת הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה עוֹלֶה לַה' כָּל מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה וְנֶהֱנָה מֵאַרְבַּע הַיְרוֹת לִבְרִיאוּת גּוּפוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן**. – הרי שגם שאר זמנו, שהקדיש אותם להרוויח את ארבעת החלקים לצרכיו **הוא** – נעשים למשכן ולמכון לשבתו יתברך, על–ידי תורתו ותפילתו. באמור לעיל הוסבר שאחרי שאדם מגיע למרירות ול"לב נשבר", על–ידי חשבון מצבו הרוחני, שאינו כמו שצריך להיות – ישתדל האדם להגיע לאחר מכן לשמחה אמיתית; ופרטים שונים בשמחה זו: – השמחה על יציאת נפשו האלקית מגלות הגוף והנפש הבהמית, והתעלותו ושובו למקור האלקי על–ידי תורה ומצוות: – השמחה על קרבת האלקים בשעת התעמקותו בענין "יחוד ה' האמיתי"; – וחדוותו הגדולה מן השמחה השוררת למעלה, על–ידי שהוא שבר והכניע את ה"סטרא אחרא"; להלן יוסבר, שכל הפרטים האלה בשמחה, אינם סותרים לעובדה, שיחד עם כך יהיה נתון במרירות ובלב נשבר בגלל מצב גופו ונפשו הבהמית; שכן, אף שמרירות ושמחה הן שתי תנועות הנוגדות אחת את השניה – הרי, מאחר שהן נובעות משני גורמים שונים, יש באפשרות שני הלבי רוח מנוגדים אלה למשול יחד בנפשו של האדם.

---

7. איוב יז, ט. **8.** קידושין מ, א. **9.** בהתאם להסברו הנרחב של כ"ק אדמו"ר שליט"א באחת משיחותיו הקדושות, הכוונה במה שמוסיף שיחליט באם יהיה לו יותר זמן - ילמד יותר, והקב"ה מצרף מחשבה טובה זו למעשה - היא: כדי שיהיה במשך כל היום משכן ומכון לשבתו, לא רק בשעה שהוא לומד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית - הרי זה על-ידי החלטתו שכשיעזור לו השי"ת ויהיה לו יותר זמן פנוי, ילמד יותר, בזמן הפנוי הרב יותר - הוא יכול הרי לקוות ולהתברך שיהיה זה "כל היום", שתהיה מלאכתו נעשית על-ידי אחרים ויהיה לו זמן ללמוד כל היום. החלטה זו, שאז ילמד כל היום. כשהיא - אותה מחשבה - מצורפת ונחשבת כ"מעשה", הרי זה אמור למשך כל היום, שבמשך כל היום יהיה משכן ומכון לשבתו יתברך; ולכן הכניס רבנו הזקן נקודותיים (:) לפני המלים "ואם ירחיב", כדי להפריד ענין זה ולהראות שיש לכך יותר שייכות למה שהוא אומר להלן, שהוא מחפש עצות איך להיות כל היום משכן ומכון לשבתו. אלא שהוא מחפש להלן עצות על הזמן הנותר מהיום שאין הוא לומד בו - על-ידי ענין הצדקה - הרי זה מפני ש"מחשבה טובה" היא רק "כאלו עשאה", ברם. הדבר הרי לא נעשה בפועל - בא רבנו הזקן ואומר שביכלתו להיות משכן ומכון לשבתו במעשה בפועל על-ידי ענין הצדקה. **10.** שבת קלג, ב. **11.** תיקוני זהר, תיקון א. **12.** סוכה מט, ב; בבא בתרא ט, א.

יום שני ג' אדר ב'

מורה שיעור לשנה מעוברת: –86– והנה בכל פרטי... –86– מסטרא דא.

וְהִנֵּה, בְּכָל פְּרָטֵי מִינֵי שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל - אֵין מֵהֶן מְנִיעָה לִהְיוֹת "נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס", – ושיהיו לו, וְ"לֵב נִשְׁבָּר", וְרוּחַ נְמוּכָה - בְּשָׁעַת הַשִּׂמְחָה מַמָּשׁ, – באותו זמן ממש שהוא שרוי בשמחה, יכול שתהיה לו גם מרירות ולב נשבר וכדומה. מֵאַחַר כִּי הֱיוֹתוֹ נִבְזֶה בְּעֵינָיו וְכוּ' - הוּא מִצַּד הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, – מהחשבונות המראים לו את שפלות גופו ונפשו הבהמית, וֶהֱיוֹתוֹ בְּשִׂמְחָה - הוּא מִצַּד נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית וְנִיצוֹץ אֱלֹהוּת הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ – בנפש האלקית, לְהַחֲיוֹתָהּ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל [בְּפֶרֶק לא]. – ולכן, אין המרירות והשמחה סותרות ומפריעות אחת לשניה, כי כל אחת מהן נובעת מסיבה אחרת. וּכְהַאי גַּוְנָא אִיתָא בַּזֹּהַר[13]: – בדומה לזה נאמר ב"זוהר": "בְּכִיָּה תְּקִיעָא בְּלִבָּאי מִסְטָרָא דָּא, וְחֶדְוָה תְּקִיעָא בְּלִבָּאי מִסְטָרָא דָּא": – בכיה תקועה בלבי מצד אחד, וחדוה תקועה בלבי מצד אחר. – רבי אלעזר ברבי שמעון, בשמעו מאביו, רבי שמעון (בר יוחאי), סודות התורה בענין חורבן בית המקדש – אמר, שבשעת מעשה היה לבו גם עצוב – מחורבן בית המקדש, שרק עתה נודע לו גודל החורבן, וגם שמח, בצד השני של לבו, מסודות התורה שנתגלו לו. הרי, כשישנן שתי סיבות נפרדות – יכולות שתי "תנועות" מנוגדות, כמו בכיה ושמחה, לבוא לידי ביטוי באותו זמן.

ליקוטי אמרים

והנה בכל פרטי מיני שמחות הנפש הנ"ל אין מהן מניעה להיות נבזה בעיניו נמאס ולב נשבר ורוח נמוכה בשעת השמחה ממש מאחר כי היותו נבזה בעיניו וכו' הוא מצד הגוף ונפש הבהמית והיותו בשמחה הוא מצד נפש האלהית וניצוץ אלהות המלובש בה להחיותה כנ"ל [בפ' ל"א] וכה"ג איתא בזהר בכיה תקיעא בלבאי מסטרא דא וחדוה תקיעא בלבאי מסטרא דא:

יום שלישי ד' אדר ב'

מורה שיעור לשנה מעוברת: –86– פרק לה. והנה... –מד– תורתם ועבודתם

פֶּרֶק לה. לפני שאנו מתחילים ללמוד פרק ל"ה, כדאי להזכיר שוב – כפי שנאמר בקיצור בפרק י"ז – שספר ה"תניא" (כפי שכתוב בדף–השער) מיוסד על הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", שקל מאד לקיים תורה ומצוות "בפיך ובלבבך", כלומר, בשלשת כוחות הביצוע הנקראים "לבושים"; "בפיך" – בכוח הדיבור, "בלבבך" – בכוח המחשבה, ו"לעשותו" בכוח המעשה; ובמובן עמוק יותר, רומזת המלה "בלבבך" גם על רגשי הלב הפנימיים – אהבה ויראה להקב"ה. על כך שאל בפרק י"ז, שלכאורה זהו נגד החוש שלנו, שכן, אין הדבר קל כל כך להגיע לרגש מלא של אהבה לה' ושל יראה ממנו – והתורה הרי מדברת כלפי כל הדורות – כיצד, איפוא, "קרוב הדבר מאד" לקיים תורה ומצוות באופן של "בלבבך", באהבת ה' וביראת ה'?! והסביר שם, שהמלה "לעשותו" היא פירושו של "בלבבך", כלומר, מדובר בסוג כזה של "בלבבך", אהבה כזו, המביאה ל"לעשותו", לקיום תורה ומצוות **במעשה** – רגש כזה הוא "קרוב מאד". כלומר, אחרי שיתעמק במוחו בגדלותו של הקב"ה, והמוח הרי שולט בטבעו על הלב, יביא הדבר שיתעורר בלבו רצון והחלטה ללמוד תורה ולקיים מצוות; והלב הרי שולט על כל שאר האברים, שהם כלים שעל ידם מבצע האדם את רצונו והחלטתו. לאחר מכן הסביר רבנו הזקן, שגם מי שאין לו ידיעה בגדלותו של הקב"ה ואין באפשרותו להתבונן בכך – גם הוא ביכלתו להגיע לאהבת ה' ולירא‍ת ה', על ידי שיעורר בתוכו את ה"אהבה המסותרת" אל הקב"ה, הנמצאת בכל לב יהודי, והכוללת בתוכה גם יראה, הפחד שלא להינתק מהקב"ה, גם הוא ביכלתו לקיים תורה ומצוות "בלבבך", עם הלב, באהבה ה' וביראת ה'. בהמשך באים מספר פרקים המסבירים את הדרכים ביצד להרחיק את האפשרויות של ההפרעות בעבודת ה'; וביצד יוכל תמיד לעבוד את השי"ת בשמחה, שהיא עיקר גדול בעבודת ה'. ברם, ממה שמסיים את הפסוק "כי קרוב" במלה "לעשותו", מוכח, שעיקר ותכלית הכל הוא קיום מצוות במעשה. בהתאם לכך תוסבר, בפרקים הבאים, הסגולה המיוחדת והנעלית שישנה במצוות מעשיות. [מן הענין לזכור מה שלמדנו, ש"בינוני" נקרא מי שלא עבר עבירה מימיו, לא במעשה, לא בדיבור ואף לא במחשבה; ורק בכוחות הפנימיים שבלבו, חזק עדיין היצר הרע ולכן אפשר שתהיינה לו תאוות גם לדברים אסורים – מכך יכולים לעלות בו גם הרהורי עבירה, אלא שה"בינוני" לוחם מיד עם יצרו הרע, ואינו מאפשר לו להביא לביצוע את רעיונותיו ואף לא לחשוב ולהרהר בהם].

ליקוטי אמרים

פרק לה והנה לתוספת ביאור תיבת לעשותו וגם להבין מעט מזעיר תכלית בריאת הבינונים וירידת נשמותיהם לעו"הז להתלבש

וְהִנֵּה, לְתוֹסֶפֶת בֵּאוּר תֵּבַת "לַעֲשׂוֹתוֹ", – שבפסוק: "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", שכפי האמור, מורה המלה "לעשותו" על מעלה גדולה ומיוחדת בקיום מצוות במעשה, וְגַם לְהָבִין מְעַט מְזֻעָר – וכן להבין, לפחות במקצת, את תַּכְלִית בְּרִיאַת הַבֵּינוֹנִים – "**שנבראו** באופן **שישארו** בינונים, שאין לאדם הבחירה בזה כל כך כו' (פי"ד)" – לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א. כלומר: מהי "תכלית בריאת הבינונים" – בהדגשת המלה **בריאת** – **שנבראו** באופן **להישאר** בינונים, שלא כל אחד יש לו הבחירה במידה כזו – להתעלות למעלה מדרגת הבינונים, ועליהם להישאר תמיד במדריגת הבינונים, כפי שהוסבר בפרק י"ד, וִירִידַת נִשְׁמוֹתֵיהֶם לָעוֹלָם הַזֶּה, – ומהי תכלית ירידת נשמותיהם לעולם הזה, באופן

---

13. חלק ב. דף קנה, א; חלק ג. דף עה, א.

של לְהִתְלַבֵּשׁ בַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְלִיפָּה וְסִטְרָא אָחֳרָא, – שהיא ההיפך מהנשמה; מֵאַחַר שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְשַׁלְּחָהּ – להשתחרר מן הנפש הבהמית, כָּל יְמֵיהֶם, – ואף לא, וְלִדְחוֹתָהּ מִמְּקוֹמָהּ מֵחֶלֶל הַשְּׂמְאלִי שֶׁבַּלֵּב – באופן שֶׁלֹּא יַעֲלוּ מֻמְנָה – מהנפש הבהמית, הָרְהוּרִים אֶל הַמּוֹחַ, – גם דבר זה לא יהיה בידם לבצע, כִּי מָהוּתָהּ וְעֶצְמוּתָהּ שֶׁל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁמֵּהַקְלִפָּה הִיא בְּתַקְפָּהּ וּבְגִבּוֹרָתָהּ אֲצַלָּם בְּתוֹלַדְתָּהּ, – ומלחמתם בנפש הבהמית אין לה השפעה על עצם הנפש הבהמית, רַק – וכל שהוא מצליח להשיג במלחמתו היא רק שֶׁלְּבוּשֶׁיהָ אֵינָם מִתְלַבְּשִׁים בְּגוּפָם כַּנּ"ל לְעֵיל, – (בפרק י"ב), שאין ה"בינוני" מאפשר ללבושי הנפש הבהמית להתלבש בגופו – לעשות, לדבר ולחשוב במה שאסור; וְאִם כֵּן – מאחר שעצם הנפש הבהמית נשאר בו בתקופו, נשאלת השאלה: לָמָּה זֶּה יָרְדוּ נִשְׁמוֹתֵיהֶם – של ה"בינונים", לָעוֹלָם הַזֶּה לִינַע – להתיגע, לָרִיק חַס וְשָׁלוֹם, לְהִלָּחֵם כָּל יְמֵיהֶם עִם הַיֵּצֶר, וְלֹא יָכְלוּ לוֹ? – ואף שבפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שמלחמתו זו של ה"בינוני" בנפש הבהמית – שלא להרשות השתלטותה במחשבה, דיבור ומעשה – גורמת למעלה נחת רוח רבה, ואם כן אין זה "לריק"! – אף על פי כן "לשם כך לא צריכה עדיין להיות **ההתלבשות** בנפש הבהמית, **אדרבה** – עליהם להיות שני צדדים נוגדים ושונאים וכו' וכשהנפש האלקית מנצחת, יעשה ויפעל בלי הנפש הבהמית כו'" – לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א. כלומר: מאחר שחידושה של הנפש האלקית "לכפות את הסטרא אחרא" באה על ידי ההתלבשות בתוך הנפש הבהמית – ולא באופן ששתי הנפשות מתבצרות בעמדותיהן הנפרדות – הרי זה מורה, שבנוסף ל"אתכפיא סטרא אחרא" ולנחת רוח היוצאת מכך, קיימת כאן כוונה נוספת, לפעול בתוך הנפש הבהמית עצמה – ונשארת במילא הקושיא: בפרט **זה**, לפעול על הנפש הבהמית, יוצא הדבר שה"בינוני" עמל כל ימי חייו לשוא חס ושלום? אלא: **וּתְהִי זֹאת נֶחָמָתָם, לְנַחֲמָם בְּכִפְלַיִם לְתוֹשִׁיָּה, וּלְשַׂמֵּחַ לִבָּם בַּה' הַשּׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ תּוֹרָתָם וַעֲבוֹדָתָם.** – כלומר, נחמתם ושמחתם של ה"בינונים", תהיה באור האלקי השוכן אתם בשעה שהם לומדים תורה ועוסקים בעבודת ה'.

ליקוטי אמרים

מד בנפש הבהמית שמהקליפה וס"א מאחר שלא יוכלו לשלחה כל ימיהם ולדחותה ממקומה מחלל השמאלי שבלב שלא יעלו ממנה הרהורים אל המוח כי מהותה ועצמותה של נפש הבהמית שמהקליפה היא בתקפה ובגבורתה אצלם כתולדתה רק שלבושיה אינם מתלבשים בגופם כנ"ל וא"כ למה זה ירדו נשמותיהם לעו"הז ליגע לריק ח"ו להלחם כל ימיהם עם היצר ולא יכלו לו ותהי זאת נחמתם לנחמם בכפליים לתושיה ולשמח לבם בה' השוכן אתם בתוך תורתם ועבודתם

יום רביעי ה' אדר ב'

מורה שיעור לשנה מעוברת: –מד– והוא בהקדים לשון... –מד– בראשו עכ"ל

וְהוּא, בְּהַקְדִּים – נקדים תחילה ציטוט לְשׁוֹן הַיָּנוּקָא [בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בָּלָק[14]] עַל פְּסוּק[15]: "הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ" - "וְכִי בְּאֵן אֲתַר עֵינוֹי דְּבַר נַשׁ כּוֹ", – וכי באיזה מקום נמצאות עיניו של אדם. האם הם במקום אחר, שאומר שהחכם, דוקא, עיניו בראשו? אֶלָּא קְרָא הָכִי הוּא וַדַּאי, – אלא בודאי כוונת הפסוק היא: דְּתָנֵן: – שהרי למדנו, לֹא יְהֵךְ בַּר נַשׁ בְּגִלּוּיֵהּ דְּרֵישָׁא אַרְבַּע אַמּוֹת, – אל ילך אדם ארבע אמות בגילוי ראש; מַאי טַעֲמָא, – מדוע? דִּשְׁכִינְתָּא שַׁרְיָא עַל רֵישֵׁיהּ, – כי שכינה שורה על ראשו, ולכן, וְכָל חָכְמָה עֵינוֹהִי וּמִילּוֹי בְּרֵישֵׁיהּ אִינּוּן, – עיניו של כל חכם (כל התעניינותו ותשומת לבו ולכן גם) דיבוריו (מרוכזים) בראש. כלומר: בְּהַהוּא דִּשְׁרָיָא וְקַיְמָא עַל רֵישֵׁיהּ, – באור השכינה ה"שורה" ו"קיים" על ראשו; וְכַד עֵינוֹי תַּמָּן, לְנַדָּע, – וכשעיניו (התעניינותו ומבטו) מוסבים לשם, עליו לדעת דְּהַהוּא נְהוֹרָא דְּאַדְלִיק עַל רֵישֵׁיהּ - אִסְתַּרְיךְ לְמִשְׁחָא, – אותו אור ה"דולק" על ראשו (המאיר על נשמתו) זקוק לשמן. בְּגִין דְּגוּפָא דְּכַר נַשׁ אִיהוּ פְּתִילָה, וּנְהוֹרָא אַדְלִיק לְעֵילָּא, – שכן, גופו של אדם משול לפתילה (ממנה נמשך האור ובה קבועה האש) והאש בוערת מעליה; וּשְׁלִמָּה מַלְכָּא צָוַח וְאָמַר[16]: – ושלמה המלך "צווח" ומצוה: וְשֶׁמֶן עַל רֹאשְׁךָ אַל יֶחְסָר, דְּהָא נְהוֹרָא דִּבְרֹאשׁוֹ אִסְתַּרְיךְ לְמִשְׁחָא, – שכן, האור שעל ראשו זקוק ל"שמן", וְאִינּוּן עוֹבְדָאן טַבְאָן, – ואלה הם מעשים טובים שאדם עושה. המעשים הטובים מהווים השמן לאותו אור. וְעַל דָּא הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ", – ועל כך, עיניו של החכם בראשו, והוא דואג שלא יחסר ה"שמן", המעשים הטובים, לצורך אותו אור, עַד בָּאן לְשׁוֹנוֹ. – של ה"זוהר".

ליקוטי אמרים

והוא בהקדים לשון הינוקא [בזהר פ' בלק] על פסוק החכם עיניו בראשו וכי באן אתר עינוי דבר נש כו' אלא קרא הכי הוא ודאי דתנן לא יהך בר נש בגילוי' דרישא ארבע אמות מאי טעמא דשכינתא שריא על רישיה וכל חכם עינוהי ומילוי ברישיה אינון בההוא דשריא וקיימא על רישיה וכד עינוי תמן לנדע דההוא נהורא דאדליק על רישיה אצטריך למשחא בגין דגופא דב"נ איהו פתילה ונהורא אדליק לעילא ושלמה מלכא צוח ואמר ושמן על ראשך אל יחסר דהא נהורא דבראשו אצטריך למשחא ואינון עובדאן טבאן וע"ד החכם עיניו בראשו עכ"ל.

---

14. קפז, א. **15.** קהלת ב, יד. **16.** קהלת ט, ח.

יום חמישי ו' אדר ב'

מורה שיעור לשנה מעוברת: –מד– והנה ביאור... –90– והמשכיל יבין.

ליקוטי אמרים

והנה ביאור משל זה שהמשיל אור השכינה לאור הנר שאינו מאיר ונאחז בפתילה בלי שמן וכך אין השכינה שורה על גוף האדם שנמשל לפתילה אלא ע"י מעשים טובים דווקא ולא די לו בנשמתו שהיא חלק אלוה ממעל להיות היא כשמן לפתיל' מבואר ומובן לכל משכיל כי הנה נשמת האדם אפי' הוא צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגי' אעפ"כ אינה בטילה במציאות לגמרי ליבטל וליכלל באור ה' ממש להיות לאחדים ומיוחדים ביחוד גמור רק הוא דבר בפני עצמו ירא ה' ואוהבו. משא"כ המצות ומעשים טובים שהן רצונו ית' ורצונו ית' הוא מקור החיים לכל העולמות והברואים שיורד אליהם על ידי צמצומים רבים והסתר פנים של רצון העליון ב"ה וירידת המדרגות עד שיוכלו להתהוות ולהבראות יש מאין ודבר נפרד בפני עצמו ולא יבטלו במציאות כנ"ל משא"כ המצות שהן פנימית רצונו ית' ואין שם הסתר פנים כלל אין החיות שבהם דבר נפרד בפני עצמו כלל

88

וְהִנֵּה בְּאוֹר מָשָׁל זֶה, – שב"זוהר", **שֶׁהַמְשִׁיל אוֹר הַשְּׁכִינָה לְאוֹר הַנֵּר שֶׁאֵינוֹ מֵאִיר וְנֶאֱחָז בַּפְּתִילָה בְּלִי שֶׁמֶן, וְכָךְ אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל גּוּף הָאָדָם שֶׁנִּמְשָׁל לִפְתִילָה, אֶלָּא עַל יְדֵי מַעֲשִׂים טוֹבִים דַּוְקָא,** – שהאדם עושה, המשמשים כ"שמן" לאותו אור, **וְלֹא דַּי לוֹ בִּנְשָׁמָתוֹ, שֶׁהִיא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל, לִהְיוֹת הִיא** – שהנשמה תהיה **כְּשֶׁמֶן לִפְתִילָה** – כלומר, שהנשמה תשמש "שמן" לפתילה, הגוף, שהרי טבע האש להימשך למעלה, ואין היא נאחזת למטה, כי אם על ידי אחיזתה בפתילה הבוערת או בעץ הבוער; אך מאידך הפתילה עצמה נאכלת במהירות, והאש נעתקת ממנה מהר; זאת ועוד: אש כזו הבאה מהפתילה בלבד לא תפיק אור זך, מכיון שאין הפתילה מותאמת לגמרי להיהפך לאש – ולכן נזקקים לשמן, שהוא חומר הנהפך לגמרי לאש, ואז מתקיימת האש ומאירה אור זך. מכאן מובן מדוע אין הגוף יכול לשמש כשמן לאור השכינה השורה על האדם, שכן, הגוף נשאר במציאותו ואינו נהפך לחלק מהאש עצמה. אבל הנשמה שהיא חלק אלקה, יכולה לכאורה, להיעשות לשמן לאור השכינה, מכיון שביכלתה להיהפך לאור הקדושה השורה על האדם. ואם כך – מדוע על האדם להזדקק למעשים טובים דוקא. שהם ישמשו כשמן? **מְכֹאָר וּמוּבָן לְכָל מַשְׂכִּיל,** – רבנו הזקן מסביר להלן, שנשמתו של אדם – אף של צדיק גמור שעובד את הקב"ה ביראה ובאהבה בתענוגים – אין היא, בכל זאת, בטלה במציאות. עד כדי כך שתיהפך לגמרי לאור ה', שהרי היא בכל זאת איזו מציאות – שהרי **יש מי** שירא, **ויש מי** שאוהב; וכך ישנם כאן **שני** דברים, שהאחד אוהב את השני או ירא מפניו. ולכן, אין הנשמה יכולה לשמש כשמן לאור ה'. ורק מצוות ומעשים טובים, שכפי שיסביר להלן, הם דבר **אחד** עם אור ה' – יכולים לשמש כשמן לאור ה' המאיר ביהודי. ועל כך הוא אומר ב"תניא": **כִּי הִנֵּה נִשְׁמַת הָאָדָם, אֲפִלּוּ הוּא צַדִּיק גָּמוּר עוֹבֵד ה' בְּיִרְאָה וְאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים** – שהוא מרגיש באהבה את התענוג מאלקות, דבר הנחשב למדריגה נעלית ביותר; **אַף-עַל-פִּי-כֵן אֵינָהּ** – נשמתו איננה **בְּטֵלָה בַּמְּצִיאוּת לְגַמְרֵי לִבָּטֵל וְלִכָּלֵל בְּאוֹר ה' מַמָּשׁ, לִהְיוֹת לַאֲחָדִים וּמְיֻחָדִים בְּיִחוּד גָּמוּר,** – עם אור ה', **רַק הוּא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ - יְרֵא ה' וְאוֹהֲבוֹ;** – **הוּא** ירא את ה', **הוּא** אוהב את ה'. כלומר: אין הנשמה נהפכת לגמרי לאור ה', כמו השמן הכלה לגמרי ונהפך לאור הנר. ולכן אין הנשמה עצמה יכולה לשמש כ"שמן" לאור ה'. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁהֵן רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ** – הקב"ה רוצה, שיהודי יקיים אותה מצוה; **וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הוּא מְקוֹר הַחַיִּים לְכָל הָעוֹלָמוֹת וְהַבְּרוּאִים,** – אמנם גם כל העולמות והנבראים חיים רק מכיון שהקב"ה רוצה שהם יחיו; אך ההבדל בין הרצון המחיה את הבריאה לבין הרצון שבמצוות מתבטא בכך, שהעולמות והנבראים שואבים את חיותם מהרצון העליון, על ידי **שֶׁיּוֹרֵד** – הרצון העליון, **אֲלֵיהֶם עַל יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים וְהֶסְתֵּר פָּנִים שֶׁל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ-הוּא** – "פנים" היינו פנימיות, פנימיותו של הרצון העליון מסתתרת, ומאירה רק חיצוניותו של הרצון **וִירִידַת הַמַּדְרֵגוֹת,** – ממדריגה עליונה לתחתונה ממנה, **עַד שֶׁיּוּכְלוּ לְהִתְהַוּוֹת וּלְהִבָּרְאוֹת יֵשׁ מֵאַיִן** – ושיוכלו להיות **וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְלֹא יִבָּטְלוּ בַּמְּצִיאוּת** – שכן, אילו התהוותם מהרצון העליון היתה שלא על ידי הצמצומים הרבים ו"הסתרת פנים" וכו' – לא היו הם בציור של "יש" ו"דבר נפרד", אלא היו בטלים במציאות לגמרי. דוקא כשפנימיות הרצון העליון "מסתתרת" וגם חיצוניות הרצון העליון באה לידי גילוי על ידי צמצומים רבים וירידת המדריגות – קיימת אפשרות להתהוותם של העולמות והנבראים, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[17], **מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן פְּנִימִית רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאֵין שָׁם הֶסְתֵּר פָּנִים כְּלָל** – שכן, המצוות הן הן רצונו הפנימי של הקב"ה בכל הבריאה. למשל: אדם עוסק במסחר ומרוויח, ובריווחו הוא מפרנס את משפחתו – הרי שרצונו לעסוק במסחר ולהרוויח הנו רצון חיצוני בלבד; הרצון הפנימי והאמיתי הוא לפרנס את משפחתו – ובגלל רצון זה, הוא כבר רוצה גם להרוויח, ולשם כך הוא רוצה לעסוק במסחר. הדברים יובנו כך גם בהקשר לענייננו: רצונו של הקב"ה בקיומם של עולמות ונבראים (חיצוניות הרצון) הוא רק כדי שיהיו יהודים שיקיימו את המצוות (פנימיות הרצון), ודבר זה מציאותי רק כשישנו עולם שנברא. ומכיון שהמצוות הן הרצון הפנימי והאמיתי, ושום דבר אינו מסתיר עליהן, הרי במילא: **אֵין הַחִיּוּת שֶׁבָּהֶם** – שבמצוות, **דָּבָר נִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ כְּלָל, אֶלָּא הוּא מְיֻחָד וְנִכְלָל**

---

17. פרק י, כא, כב.

בְּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהָיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ בְּיִחוּד גָּמוּר. – ולכן מובן הדבר, שרק המצוות יכולות לשמש "שמן" לאור השכינה, שכן, הן נהפכות ממש ומתמזגות באורו של הרצון העליון, כמו השמן שנהפך ומתמזג באש הנר [על ידי כך נכלל ברצון העליון לא רק הכוח של הנפש האלקית המקיים את המצוה, כי אם גם כוח המעשה של הגוף המקיים את המצוה המעשית, כמו הכוח שמניח את התפילין, או שמחזיק את האתרוג וכדומה, הרי הוא נכלל באור ה' של הרצון העליון, כפי שיסביר רבנו הזקן בהמשך]. להלן מוסבר, מדוע אי אפשר שתהיה השראת השכינה על האדם על ידי אהבה ודבקות רוחניות בין הנשמה לאלקות, אלא על ידי קיומן של מצוות: **וְהִנֵּה, עִנְיַן הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה, הוּא גִּלּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְאוֹר אֵין-סוֹף בָּרוּךְ-הוּא בְּאֵיזֶה דָּבָר,** – שכן, בעצם הרי נמצא הקב"ה בכל מקום, וכשאומרים שעל דבר זה שורה השכינה, הכוונה היא **להתגלות האלקית על אותו דבר, וְהֵינוּ לוֹמַר,** – כלומר:

שֶׁאוֹתוֹ דָּבָר נִכְלָל בְּאוֹר ה' וּבָטֵל לוֹ בַּמְּצִיאוּת לְגַמְרֵי, שֶׁאָז הוּא שֶׁשּׁוֹרָה וּמִתְגַּלֶּה בּוֹ ה' אֶחָד. – השראת השכינה פירושה – התגלות השכינה, וההתגלות באה רק היכן שישנה התבטלות. **אֲבָל כָּל מַה שֶּׁלֹּא בָּטֵל אֵלָיו בַּמְּצִיאוּת לְגַמְרֵי - אֵין אוֹר ה' שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה בּוֹ. וְאַף צַדִּיק גָּמוּר שֶׁמִּתְדַּבֵּק בּוֹ** – בהקב"ה, **בְּאַהֲבָה רַבָּה** – שהיא מדריגה נעלה ביותר בדרגות האהבה והדבקות להקב"ה, בכל זאת: **חֲרֵי לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל בֶּאֱמֶת,** – אין מחשבה שתוכל "לתפוס" (להשיג) את הקב"ה באמת. **כִּי אֲמִתַּת** – הענין של **"ה' אֱלֹהִים אֱמֶת"** - **הוּא יְחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ,** – של הקב"ה, **שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֶפֶס בִּלְעָדָיו מַמָּשׁ,** – כפי שלמדנו בפרק כ', שאמיתת ענין אחדות ה' אינה מתבטאת רק בכך שהוא א-ל אחד; אלא, שרק הוא נמצא, ובלעדו אין שום דבר קיים – כי הכל בטל להקב"ה. **וְאִם כֵּן זֶה הָאוֹהֵב,** – הצדיק, עליו אנו אומרים שהוא אוהב את הקב"ה, **שֶׁהוּא יֵשׁ** – בהרגשתו, בכך שמורגש כאן זה **מי** שאוהב, **וְלֹא אֶפֶס** - **לֵית מַחֲשָׁבָה תְּיֵילֵיהּ תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל,** – הרי שאין מחשבתו (הוא וכוחותיו) "תופסת" ומשיגה את הקב"ה כלל, **וְאֵין אוֹר ה' שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה בּוֹ, אֶלָּא עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ בְּלִי שׁוּם הֶסְתֵּר פָּנִים.** – פנימיות רצונו וחכמתו של הקב"ה איננה מסתתרת כלל בקיום המצוות, ולכן, דוקא, על ידי קיום המצוות יכולה להיות באדם השראה והתגלות של אור הוי', ולא על ידי עבודה רוחנית מופשטת. **הגהה** ביחס למה שנאמר כאן, שההתגלות של אלקות ואור אין סוף ברוך הוא בדבר, באה דוקא כשהדבר בטל במציאות לחלוטין ונכלל באור ה' – ומשום כך, גם צדיק גמור, על אף דבקותו ואהבתו הרבה ("אהבה רבה") לאלקות, אין ה"מחשבה" שלו, "תופסת" ומשיגה כלל את הקב"ה, אלא דוקא על ידי קיומן של המצוות שהן רצונו וחכמתו של הקב"ה – אומר רבנו הזקן בהגהה:

*(וְכַאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מְמוֹרִי עֲלָיו הַשָּׁלוֹם, – הרב המגיד ממזריטש, **פֵּרוּשׁ וְטַעַם לְמַה שֶּׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים, שֶׁאוֹר-אֵין-סוֹף בָּרוּךְ-הוּא אֵינוֹ מִתְיַחֵד אֲפִלּוּ בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת אֶלָּא עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתוֹ תְּחִלָּה בְּסְפִירַת חָכְמָה,** – דוקא אז, באמצעות ספירת ה"חכמה", מתייחד הקב"ה עם עניני עולם האצילות.

ליקוטי אמרים

אלא הוא מיוחד ונכלל ברצונו ית' והיו לאחדים ממש ביחוד גמור. והנה ענין השראת השכינה הוא גילוי אלהותו ית' ואור א"ס ב"ה באיזה דבר והיינו לומר שאותו דבר נכלל באור ה' ובטל לו במציאות לגמרי שאז הוא ששורה ומתגלה בו ה' אחד אבל כל מה שלא בטל אליו במציאות לגמרי אין אור ה' שורה ומתגלה בו ואף צדיק גמור שמתדבק בו באהבה רבה הרי לית מחשבה תפיסא ביה כלל באמת כי אמיתת ה' אלהים אמת הוא יחודו ואחדותו שהוא לבדו הוא ואפס בלעדו ממש. וא"כ זה האוהב שהוא יש ולא אפס לית מחשבה דיליה תפיסא ביה כלל ואין אור ה' שורה ומתגלה בו אלא ע"י קיום המצות שהן רצונו וחכמתו ית' ממש בלי שום הסתר פנים*

הגהה

(וכאשר שמעתי ממורי ע"ה פי' וטעם למ"ש בע"ח שאור א"ס ב"ה אינו מתייחד אפי' בעולם האצילות אלא ע"י התלבשותו תחלה בספי' חכמה והיינו משום שא"ס ב"ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו וזו היא מדרגת החכמה וכו'):

מה נכללות באור ה' א"ס ב"ה ומיוחדות בו ביחוד גמור והיא השראת השכינה על

ועל כך אמר הרב המגיד ממזריטש "פירוש" ו"טעם": "פירוש" – מהי משמעות התלבשותו של הקב"ה בספירת החכמה; ו"טעם" – מדוע אין הוא מתייחד בשום דבר רק אחרי התלבשותו בספירת החכמה. **וְהֵינוּ מְשׁוּם שֶׁאֵין-סוֹף בָּרוּךְ-הוּא, הוּא אֶחָד הָאֱמֶת,** – ה"אחד" האמיתי, כלומר: **שֶׁהוּא לְבַדּוֹ הוּא וְאֵין זוּלָתוֹ, וְזוֹ הִיא מַדְרֵגַת הַחָכְמָה וְכוּ'):** – מדריגת החכמה היא ה"הרגשה" שהוא לבדו נמצא, ובלעדו אין דבר קיים. זהו המשמעות שאור אין סוף מתלבש בספירת החכמה: אור אין סוף מתגלה כמו ש"הוא לבדו ואין זולתו", ולכן אין הוא מתייחד בשום דבר, רק אחרי שהוא מתלבש תחילה בספירת החכמה. שכן, אור אין סוף מתייחד רק בדבר שהוא בטל במציאות והוא "נרגש" בו כמו ש"הוא לבדו ואין זולתו". הרגשה זו היא, כאמור, מדריגת החכמה. תוכנה של הגהה זו, הוא ענין עמוק בחסידות, ובעזרת ה' יובן בהרחבה יותר בהמשך השיעורים. ממה שלמדנו עד עתה, מובן מדוע המצוות דוקא נעשות ל"שמן" לאור השכינה, ולא הנשמה עצמה, או העבודה הרוחנית של דבקות ואהבה. להלן יוסבר שבמצוות עצמן קיים הבדל בענין: על ידי מצוות המחשבה והדיבור, באה השראת השכינה על הנפש האלקית. ואילו, כדי להמשיך את אור השכינה על הגוף והנפש הבהמית, הרי זה

דוקא על ידי מצוות מעשיות, הנעשות עם הגוף, ובניצול יתר של כוח הנפש הבהמית המחיה את הגוף[18]. **וְהִנֵּה, כְּשֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֲזַי נִשְׁמָתוֹ, שֶׁהִיא נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית, עִם שְׁנֵי לְבוּשֶׁיהָ הַפְּנִימִים לָבָדָם, שֶׁהֵם כֹּחַ הַדִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה** – "מחשבה" – הכוח לחשוב, היא לבוש פנימי של הנפש, בהיותה מאוחדת עם הנפש; שלכן המחשבה פועלת תמיד, בלי הפסק, מפני שהיא קשורה בקירוב יותר עם הנפש – והנפש הרי נמצאת **תמיד**. כך גם כוח הדיבור, הוא לבוש פנימי של הנפש – בהשוואה לכוח המעשה הפועל בדבר שהוא נפרד לגמרי מן האדם. ובשעה שאדם לומד תורה, הרי הנפש האלקית ושני הלבושים: דיבור ומחשבה: **נִכְלָלוֹת בְּאוֹר ה'** – שהוא **אֵין-סוֹף בָּרוּךְ-הוּא וּמְיֻחָדוֹת בּוֹ בְּיִחוּד גָּמוּר. וְהֵיא הַשָּׂרָאַת הַשְּׁכִינָה עַל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[19] **שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה עִמּוֹ.** – השכינה שורה אז על נפשו האלקית ושני לבושיה, מחשבה ודיבור, בהם היא מתלבשת כשהוא חושב ומדבר תורה.

מה

ליקוטי אמרים

הנהה

(וכאשר שמעתי ממורי ע"ה פ' ומעם למ"ש בע"ח שאור א"ס ב"ה אינו מתייחד אפי' בעולם האצילות אלא ע"י התלבשותו תחלה בספי' חכמה והיינו משום שא"ס ב"ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו וזו היא מדרגת החכמה וכו'):

והנה כשהאדם עוסק בתורה אזי נשמתו שהיא נפשו האלהית עם שני לבושיה הפנימים לבדם שהם כח הדבור ומחשבה נכללות באור ה' א"ס ב"ה ומיוחדות בו ביחוד גמור והיא השראת השכינה על נפשו האלהית כמארז"ל שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו. אך כדי להמשיך אור והארת השכינה גם על גופו ונפשו הבהמית שהיא החיונית המלובשת בגופו ממש צריך לקיים מצות מעשיות הנעשים ע"י הגוף ממש שאז כח הגוף ממש שבעשיה זו נכלל באור ה' ורצונו ומיוחד בו ביחוד גמור והוא לבוש השלישי של נפש האלהית ואזי גם כח נפש החיונית שבגופו ממש שמקליפת נוגה נתהפך מרע לטוב ונכלל ממש בקדושה כנפש האלהית ממש מאחר שהוא הוא הפועל ועושה מעשה המצוה שבלעדו לא היתה נפש האלהית פועלת בגוף כלל כי היא רוחניית והגוף גשמי וחומרי והממוצע ביניהם היא נפש החיונית הבהמית המלובשת בדם האדם שבלבו וכל הגוף ואף שמהותה ועצמותה של נפש

אַךְ כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר וְהָאָרַת הַשְּׁכִינָה גַּם עַל גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ הַבְּהֵמִית, שֶׁהִיא – הנפש הבהמית, **הַחִיּוּנִית, הַמְלֻבָּשֶׁת בְּגוּפוֹ מַמָּשׁ** – היא מחיה את הגוף בחייו הגשמיים – **צָרִיךְ לְקַיֵּם מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת הַנַּעֲשׂוֹת עַל יְדֵי הַגּוּף מַמָּשׁ,** – בכוח המעשה. **שֶׁאָז כֹּחַ הַגּוּף מַמָּשׁ שֶׁבְּמַעֲשֶׂיהָ זוֹ** – למשל: כשאדם מניח תפילין, ישנו כאן הכוח הגופני המניע את היד ומבצע אתה מצות הנחת תפילין בפועל ממש. במילא מהווה כוח זה חלק מאותה מצוה – שיהודי מניח תפילין – ולכן הוא **נִכְלָל בְּאוֹר ה' וְרָצוֹנוֹ וּמְיֻחָד בּוֹ בְּיִחוּד גָּמוּר, וְהוּא** – כוח הגוף, **לְבוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית.** – כמו שלמדנו בפרק ד', שמעשה המצוות מבוצע על ידי הלבוש השלישי – לבוש המעשה – של הנפש האלקית. **וַאֲזַי** – כשכוח המעשה נכלל ומיוחד עם הרצון העליון, **גַּם כֹּחַ נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבְּגוּפוֹ מַמָּשׁ שֶׁמִּקְלִפַּת נוֹגַהּ,** – כפי שלמדנו בפרק א' שהנפש הבהמית היא מקליפת נוגה, **נִתְהַפֵּךְ מֵרַע לְטוֹב וְנִכְלָל מַמָּשׁ בַּקְּדֻשָּׁה כְּנֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית מַמָּשׁ, מֵאַחַר שֶׁהוּא** – כוח זה, **הוּא הַפּוֹעֵל וְעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה,** – אף שעשיית מצוה באה מהנפש האלקית, מעיר כאן רבנו הזקן, שהנפש האלקית לבדה אין בכוחה לפעול על הגוף לבצע פעולה גשמית, כהנחת תפילין. אלא, דוקא, על ידי הנפש הבהמית, שהיא ה"ממוצע" בין הנפש האלקית לבין הגוף, יכול הגוף להיות מופעל מהנפש האלקית, **שֶׁבִּלְעָדָיו** – בלי כוחה של הנפש החיונית, **לֹא הָיְתָה נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית פּוֹעֶלֶת בַּגּוּף כְּלָל, כִּי הִיא** – הנפש האלקית, **רוּחָנִית, וְהַגּוּף גַּשְׁמִי וְחָמְרִי,** – ורוחניות וגשמיות הן שני דברים נוגדים; **וְהַמְמֻצָּע בֵּינֵיהֶם** – בין הנפש האלקית לבין הגוף, **הִיא נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית הַבְּהֵמִית הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּדַם הָאָדָם שֶׁבְּלִבּוֹ וְכָל הַגּוּף.** – [**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "המדובר (ונוגע) ומודגש כאן הוא עניין **הפעולה**. ויש לומר גם כן שהוא מפני דהתחברות הנפש (גם הנפש הבהמית) בגוף הוא בכח המפליא לעשות (שו"ע או"ח)". כ"ק אדמו"ר שליט"א מתכוון (לפע"ד) בהערתו זו: במדובר כאן שה"נפש החיונית הבהמית" היא ה"ממוצע" בין הנפש האלקית לבין הגוף, הכוונה היא (וכאן זה נוגע ומודגש) לתיווך **בפעולת** הנפש האלקית בגוף: הנפש האלקית הרוחנית יכולה להפעיל את הגוף (לעשות מצוה) רק באמצעות הנפש החיונית הבהמית, שהיא **בעצם** המלובשת ממש בדם הגשמי. – כאן לא מדובר (כפי שיכולים לשגות ולומר) בנפש הבהמית בתור "ממוצע" בעצם ההתאחדות של הנפש הרוחנית עם הגוף הגשמי (שכן, ענין זה אינו נוגע כאן כלל). וכ"ק אדמו"ר שליט"א מוסיף (מלבד זאת שאין זה נוגע כאן) גם **הסבר**, שלא שייך כאן כלל לדבר אודות הנפש הבהמית בתור "ממוצע" במובן של התחברות הנפש עם הגוף – שכן, לאמיתו של דבר, עצם ההתחברות של הנפש (גם של הנפש הבהמית) עם הגוף, בא על ידי "כח המפליא לעשות", כלומר: בצורה פלאית ועל–טבעית (ולא שזה מתאפשר על ידי ממוצע)]. הנפש הבהמית היא כזו, שהגשמיות שברוחניות שלה, יש לה שייכות ובאפשרותה להתלבש ברוחניות שבגשמיות של האדים העולים מן הדם. ומכיון שהנפש הבהמית היא ה"ממוצע" בין הנפש האלקית לבין הגוף, ועל ידה "פועלת" הנפש האלקית בגוף ועושה את מעשה המצוה – לכן נכלל גם כוחה בקדושה בשעת עשיית המצוה. להלן מסביר רבנו הזקן, כיצד על ידי קיום מצוה אחת, ישנה השראת השכינה על כל גוף האדם: **וְאַף שֶׁמָּהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ שֶׁל**

---

18. ראה לקמן פרק לז. ועיין ביאור מהר"י שי' קארף. **19.** אבות ג, ו.

נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁבְּלִבּוֹ, שֶׁהֵן מִדּוֹתֶיהָ הָרָעוֹת, עֲדַיִן לֹא נִכְלְלוּ בְּקְדֻשָּׁה, – שכן, רק הלבושים וכוחות הביצוע של הנפש הבהמית, שעל ידם המצוה נעשית, נכללים בקדושה, ולא המדות שהן המהוות עצם הנפש הבהמית – כפי שלמדנו בפרק י"ב, שבצדיקים בלבד, נכללות המדות בקדושה; **מִבָּל מָקוֹם מֵאַחַר דְּאִתְכַּפְיָן לְקֻדְשָׁה,** – מכיוון שהמדות הרעות נכנעות לקדושה, **וּבְעַל כָּרְחָן עוֹנִין אָמֵן,** – למעשיה של הנפש האלקית, **וּמַכְפִּימִין וּמְתַרְצִין לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה, עַל יְדֵי הִתְנַבְּרוּת נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית שֶׁמַּמְשַׁלְתָּ עַל הַלֵּב,** – כפי שלמדנו בפרק י"ב, שעל אף שרגשי הלב ב"בינוני" לא נכללו[90] בקדושה, יש בו, אבל, הכוח לשלוט עליהם, על ידי התבוננות בגדלות הוי' ברוך הוא במוחו, ולפעול על הלב בקשר לעשיית מצוות בפועל, **וְהֵן** – המדות הרעות של הנפש הבהמית, הן **בְּשָׁעָה זוֹ** – כשהנפש האלקית מתבוננת בגדלותו של הקב"ה, **בְּבְחִינַת גְּלוּת וְשֵׁנָה,** – הן כאילו ישנות ונמצאות בגלות, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – בפרק י"ב. **וּלְכָךְ אֵין זוֹ מְנִיעָה** – אין בכך משום מניעה, **מֵהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה עַל גּוּף הָאָדָם בְּשָׁעָה זוֹ.** – להלן ממשיך רבנו הזקן להסביר כיצד אכן ישנה השראת השכינה על כל גוף האדם על ידי מצוה אחת. **דְּהַיְנוּ,** – כלומר: **שֶׁכֹּחַ נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית הַמְלֻבָּשׁ בָּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה,** – למשל: כוח המעשה של היד המניחה תפילין, **הוּא נִכְלָל מַמָּשׁ בְּאוֹר ה' וּמְיֻחָד בּוֹ בְּיִחוּד גָּמוּר,** – הכוח הזה מתמזג ומתייחד לגמרי עם אור ה' שבמצוה, **וְעַל יְדֵי זֶה מַמְשִׁיךְ הָאָרָה** – אור אלקי שבבחינת "הארה", **לִכְלוּלוֹת נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבְּכָל הַגּוּף, וְגַם עַל הַגּוּף הַנַּשְׁמִי,** – ולא רק על האבר המקיים את המצוה, באיזו צורה נמשכת ההארה על כל נפש החיונית ועל כל הגוף? – **בְּבְחִינַת מַקִּיף מִלְמַעְלָה מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו.** – בהקיפה את הנפש הבהמית ואת הגוף. **וְזֶהוּ שֶׁכְּתוּב**[20]: **"וּשְׁכִינָתָא שַׁרְיָא עַל רֵישֵׁיהּ"**[21] – **"עַל"** דַּיְקָא. – **על** הראש, **על** דוקא, בבחינת **מקיף**; **וְכֵן "אַכָּל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינָתָא שַׁרְיָא".** – וכך גם מה שחכמינו ז"ל אומרים, שעל כל עשרה יהודים שורה שכינה, שאין הכוונה שהשראת השכינה מורגשת **בתוכם**, אלא היא שורה **עליהם**, באופן של מקיף[22]. מכיוון שלפי האמור, קיימים הבדלים בדרגות השונות של השראת השכינה: כפי שהיא בנפש האלקית, כפי שהיא בכוח הנפש הבהמית העושה את המצוה[23], כפי שהיא בנפש הבהמית בכלל, וכפי שהיא בגוף שהיא בבחינת מקיף בלבד, **על ידי עשיית מצוה, על עשרה שאינם עוסקים במצוה, על אחד שאינו עוסק במצוה** (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א – כלומר: בהשראת השכינה על הגוף עצמו, אפשר גם לחלק בין ההשראה הבאה על ידי קיום מצוה, להשראה שעל עשרה מישראל וכו' – כמפורט). – בא רבנו הזקן לומר ש**כל אחד** מאופני השראת השכינה, אינו פועל שינוי ח"ו או ריבוי באור. ההבדל הוא רק בכך, כיצד קולטים את ההשראה אותם גופים שעליהם שורה השכינה. ואילו באור עצמו אין שום שינוי. ובלשון ה"תניא": **וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינַת הַמְּשָׁכַת אוֹר הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת גִּלּוּי אוֹר-אֵין-סוֹף בָּרוּךְ-הוּא** – שכן, הקב"ה הרי נמצא בכל מקום, אלא שהוא מוסתר מהנבראים – החידוש ש**בהשראת** השכינה הוא, שישנה ההתגלות של אור אין סוף, גילוי זה של אור אין סוף **אֵינוֹ נִקְרָא שִׁנּוּי חַס וְשָׁלוֹם בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא רִבּוּי,** – העובדה שקודם לא היתה השראת השכינה ולאחר מכן היא ישנה – אינה אומרת שבהקב"ה נשתנה או ניתוסף משהו ח"ו על מה שהיה קודם, **כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין**[24] – כמו שהגמרא אומרת במסכת סנהדרין: **דְּ"אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִינָא לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל,** – "מין" מסויים אמר לרבן גמליאל: **אָמְרִית כָּל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָא שַׁרְיָא,** – אתם אומרים שעל כל עשרה מישראל שורה השכינה, **כַּמָּה שְׁכִינְתָא אִית**

ליקוטי אמרים

הבהמית שבלבו שהן מדותיה הרעים עדיין לא נכללו בקדושה מ"מ מאחר דאתכפין לקדושה ובע"כ עונין אמן ומסכימין ומתרצין לעשיית המצוה ע"י התגברות נפשו האלהית שבמוח ששליט על הלב והן בשעה זו בבחי' גלות ושינה כנ"ל ולכך אין זו מניעה מהשראת השכינה על גוף האדם בשעה זו דהיינו שכח נפש החיונית המלובש בעשיית המצוה הוא נכלל ממש באור ה' ומיוחד בו ביחוד גמור וע"י זה ממשיך הארה לכללות נפש החיונית שבכל הגוף וגם על הגוף הגשמי בבחי' מקיף מלמעלה מראשו ועד רגליו וז"ש ושכינתא שריא על רישיה על דייקא וכן אכל בי עשרה שכינתא שריא. והנה כל בחי' המשכת אור השכינה שהיא בחי' גילוי אור א"ס ב"ה אינו נקרא שינוי ח"ו בו ית' ולא ריבוי כדאיתא בסנהדרין דאמר ליה ההוא מינא לרבן גמליאל אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא

---

20. "הוא לשון הזהר דלעיל" - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כיון שאיסור גילוי הראש (דבזהר) הוא תמיד - גם שלא בשעת עשיית מצות, מובן דהטעם ע"ז - דשכינתא שריא - הוא ג"כ תמידי, **דתמיד** שריא (ולא שנעשה זה ע"י עשיית מצוה), ולכן צ"ע בפי' התניא". **22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם זה אינו שייך לעשיית מצוה (ובזה תובן קצת השייכות כאן)". הרבי שליט"א מתרץ בהערתו האמורה: לכאורה אין למאמר חכמינו ז"ל זה כל שייכות לענייננו בו מדובר אודות האור המקיף הנמשך על הנפש הבהמית ועל הגוף על ידי מצוה, שכן מה שהשכינה שורה על כל עשרה בישראל, זהו תמיד, גם כשאין הם עסוקים במצוה. אלא, מתרץ הרבי שליט"א: אדרבה, היא הנותנת. רבנו הזקן רוצה הרי לומר שהארת השכינה מאירה בדרך מקיף על **כל** הנפש הבהמית ועל **כל** הגוף (כפי שאומר הלשון "מראשו ועד רגליו") ולא רק על אותו חלק בגוף או אותו כוח של הנפש הבהמית המבצע את המצוה בפועל. לכן מביא רבנו הזקן מאמר חכמינו ז"ל זה, המדבר אודות **כל בי** עשרה - גם כשאין הם בשעת מעשה עוסקים במצוה - ובכל זאת שורה השכינה **עליהם** - בדרך מקיף על כל פנים. **23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צ"ע - שה"ה **נכלל** באור ה'. ולא עוד - "שנכלל ממש". **24.** לט, א.

לְכוּ"? – אם כך, כמה שכינות יש לכם? **וְהֵשִׁיב לוֹ** – רבן גמליאל: **מָשָׁל מֵאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַנִּכְנָם בְּחַלּוֹנוֹת רַבִּים כוּ',** – אף שאור השמש מאיר על ידי חלונות אין–ספור, אין בכך משום "ריבוי" של כל מיני אורות, כי אם אור אחד – אור השמש; כך גם כשאור השמש מאיר דרך זכוכית צבועה, והאור מקבל את צבע הזכוכית – הרי שאין בכך משום "שינוי" באור עצמו – אור השמש נשאר תמיד בגוונו העצמי. רק שבעיני המסתכל נראה האור בגוון אחר, מפני שהוא מקבל את האור על ידי השתקפותו בזכוכית הצבועה. ומכאן ה"שינוי" כביכול, הנראה לו.

ליקוטי אמרים

כמה שכינתא אית לכו והשיב לו משל מאור השמש הנכנם בחלונות רבים כו' והמשכיל יבין:

משל נוסף על כך (קרוב יותר לחושו של אדם): מים הנמצאים בכלי של זכוכית ומקבלים צבע הכלי – הרי שהמים עצמם לא נשתנו בצורתם, שכן, בהוצאת המים מהכלי, אין להם יותר צבע הכלי. כך גם בנמשל, ביחס להשראת השכינה, שהאור עצמו הוא אותו אחד, בלי שינוי וריבוי ח"ו; כל ההבדל נובע רק מן הצורה שבה אור זה מתקבל בעצם שעליו הוא שורה, **וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין:** – בין חסידים היתה ל"והמשכיל יבין", הוספה של ביטוי: "והעובד מרגיש". כלומר: מי שעובד את ה' **מרגיש** את הענין, שהוא למעלה בהרבה מאשר להבין.

יום שישי ז' אדר ב'

מורה שיעור לשנה מעוברת: –90– פרק לו. והנה... –90– ואפסי עוד.

פֶּרֶק לו. בפרק הקודם החל רבנו הזקן להסביר את המלה "לעשותו" (מלת הסיום של הפסוק: "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו") – שתכלית הכל היא "לעשותו", לקיים מצוות במעשה. וזאת משום שעל ידי מעשה, נמשך אור השכינה גם על הנפש הבהמית והגוף ולא רק על הנפש האלקית. ברם, עדיין הדברים טעונים הסברה: מהי המעלה הגדולה המיוחדת בהמשכת האור על הנפש הבהמית והגוף, שבגללה מהווה המעשה את התכלית? – יסביר, לכן, רבנו הזקן בפרק ל"ו, שכל תכלית בריאת העולמות היא, כי נתאוה הקב"ה להיות לו "דירה בתחתונים", בעולמות התחתונים ובנבראים – ובעיקר בעולם הזה, שהוא העולם התחתון ביותר, בו שורר חושך כפול ומכופל. והכוונה היא להפוך את החושך לאור, ושיאיר בו אור אין סוף במדה מרובה יותר מאשר בעולמות העליונים. ולכן, מתבטאת ה"תכלית", בקיום מצוות במעשה דוקא. שכן, על ידי כך מתבצע ענין הדירה בתחתונים, שבנפש הבהמית והגוף, ובאמצעותם בכל העולם כולו – יאיר אור אין סוף.

ליקוטי אמרים

פרק לו והנה מודעת זאת מארז"ל שתכלית בריאת עולם הזה הוא שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים. והנה לא שייך לפניו ית' בחי' מעלה ומטה כי הוא ית' ממלא כל עלמין בשוה. אלא ביאור הענין כי קודם שנברא העולם היה הוא לבדו ית' יחיד ומיוחד וממלא כל המקום הזה שברא בו העולם וגם עתה כן הוא לפניו ית' רק

אליו מפני שהם במדריגה עליונה יותר מאשר העולמות התחתונים שרחוקים ממנו מפני שהם במדריגה פחותה יותר – וזה אינו אמת, שכן, לגבי הקב"ה, כל העולמות שווים. פירוש הדברים: לגבי הקב"ה אין העולמות והמדריגות העליונים ביותר תופסים מקום כלל, **בדיוק** כפי שהדבר ביחס לעולמות ולמדריגות התחתונים; הקב"ה נמצא בתחתונים באותה מדה שהוא נמצא בעליונים. לכן, מן ההכרח לומר, שמשמעות "בתחתונים" היא לגבי העולמות: **בהם ולגביהם** קיים סדר השתלשלות של עולמות שהם עליונים ותחתונים במעלה ובמדריגה. העליונות והנחיתות מתבטאות בכך שבעולמות העליונים ישנו **גילוי** אלקות, אלקות היא שם בהתגלות; ואילו בעולמות התחתונים האלקות מוסתרת ונעלמת. ובהתאם לכך – עולמנו אנו, העולם הזה, הוא התחתון ביותר, מפני שבו האלקות מוסתרת ונעלמת יותר מאשר בכל שאר העולמות. **וְהִנֵּה, לֹא שַׁיָּךְ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ בְּחִינַת מַעְלָה וּמַטָּה,** – עליון ותחתון במדריגה, **כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין בְּשָׁוֶה.** – הוא נמצא בעולמות התחתונים באותה מדה כמו שהוא נמצא בעולמות העליונים, ולכן, אין הבדל לגביו בין העולמות העליונים והעולמות התחתונים, **אֶלָּא בְּאוֹר הָעֶנְיָן,** – מה שחכמינו ז"ל אומרים, שהקב"ה נתאוה להיות לו "דירה בתחתונים", שאין הכוונה לתחתונים לגביו יתברך, אלא, כפי שיסביר, שלגבי **העולמות** עצמם הם נקראים תחתונים, **כִּי קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם** – כלומר, **כל** העולמות, **הָיָה הוּא לְבַדּוֹ יִתְבָּרֵךְ יָחִיד וּמְיֻחָד, וּמְמַלֵּא כָּל הַמָּקוֹם הַזֶּה שֶׁבָּרָא בּוֹ הָעוֹלָם,** – כל שיכול היה להיחשב במקום וכאפשרות לבריאת העולמות – היה ממולא באור אין סוף; **וְגַם עַתָּה** – לאחר בריאת העולמות, **כֵּן הוּא לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ.** – כלומר: לגבי הקב"ה אין הבדל בין לפני הבריאה לבין לאחרי הבריאה; הבריאה כולה לא יצרה שום שינוי בו יתברך

---

1. מדרש תנחומא נשא, ז, א.

וביחודו המוחלט. רַק שֶׁהַשִּׁנּוּי הוּא אֶל הַמְקַבְּלִים חִיּוּתוֹ וְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, – לגבם נתהווה שינוי: לפני הבריאה לא היו בנמצא "מקבלים" לקבל את החיות והאור, ואילו לאחרי הבריאה – ישנם "מקבלים", שֶׁמְּקַבְּלִים – את החיות והאור ממנו יתברך, עַל יְדֵי לְבוּשִׁים רַבִּים הַמְכַסִּים וּמַסְתִּירִים אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, – שכן, בלי אותם לבושים לא היו יכולים לקבל את החיות והאור והיו מתבטלים במציאות לגמרי. כְּדִכְתִיב: – כמו שכתוב[2]: "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי", – ולא רק האדם, שהוא בעל גוף גשמי, אלא גם הנבראים הרוחניים, כמלאכים, אינם יכולים לקבל את האור והחיות האלקי בלי לבושים המסתירים; וְכִדְפֵרְשׁוּ רַז"ל[3] שֶׁאֲפִלּוּ מַלְאָכִים הַנִּקְרָאִים "חַיּוֹת" – הקודש, אֵין רוֹאִין כּוֹ'. – אלקות, כי אם על ידי לבושים המסתירים ומאפשרים שיוכלו לקבל. הרי, שכל העולמות והנבראים מקבלים את חיותם האלקית על ידי לבושים והסתרים. ובכך, כפי שיוסבר כאן מיד, מתבטא ההבדל בין העולמות העליונים לעולמות התחתונים: החיות האלקית בעולמות העליונים היא יותר בהתגלות והסתרתה היא במדה פחותה יותר, ואילו בעולמות התחתונים – החיות האלקית מוסתרת יותר. וְזֶהוּ עִנְיַן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת וִירִידָתָם מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, – כלומר, ההשתלשלות והירידה המדורגת של העולמות, מעולם לעולם, מתבטאת במדת ההסתרה שלהם, עַל יְדֵי רִבּוּי הַלְּבוּשִׁים הַמַּסְתִּירִים הָאוֹר וְהַחִיּוּת שֶׁמִּמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, – ככל שרבים הלבושים וההסתרה גדלה – כך גדלה הירידה, עַד שֶׁנִּבְרָא עוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי וְהַחֻמְרִי מַמָּשׁ, – העולם הזה הוא "גשמי" – שלכן לא נראית בו כלל האמת שהחיות האלקית מחיה כל דבר, ונוסף לכך הוא גם "חומרי", שלכן נראה גם השקר כאמת, וְהוּא הַזֶּה, הַתַּחְתּוֹן בַּמַּדְרֵגָה, – בין כל העולמות, שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, בְּעִנְיַן הֶסְתֵּר אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ וְחִשּׁוּךְ כְּפוּל וּמְכֻפָּל, – אין עולם שבו האור כל כך מוסתר כמו שהדבר בעולם הזה, עַד שֶׁהוּא – עולם הזה, מָלֵא קְלִפּוֹת וְסִטְרָא אָחֳרָא, שֶׁהֵן נֶגֶד ה' מַמָּשׁ, לוֹמַר: "אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד". – הקליפות אומרות על עצמן שהן הן המציאות הבלעדית ומלבדן – אפס. מכל האמור מובן, שהמשמעות של "בתחתונים", היא – העולם־הזה, בהיותו התחתון ביותר במדריגה. מעתה, כיוון שקיימת השתלשלות אחת של עולמות עליונים ותחתונים, יש מקום לדון, אלו מהם הם עיקר ותכלית ההשתלשלות: העולמות העליונים שבהם ישנו גילוי אלקות, ואילו העולמות התחתונים באים רק כדי להבליט מעלת העליונים, שכן, כשקיים חושך והעלם ניכרת אז מעלת האור והגילוי, או שהתכלית היא בעולמות התחתונים בהם אלקות בהעלם (אלא, שכדי שיווצרו עולמות תחתונים, היה צריך להיות סדר ההשתלשלות, והיבראותם המוקדמת של העולמות העליונים), אך כיון שאין שום תכלית בהעלמת האור האלקי – הרי הכוונה היא להפוך את החושך וההעלם לאור וגילוי. – וזהו תוכן מאמר חכמינו ז"ל ש"נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים": שהתכלית היא שבכל העולמות התחתונים, בהם שורר חושך והעלם – יומשך אור וגילוי במדה מרובה יותר מאשר בעולמות העליונים, עד כדי שיוכלו להיות ל"דירה" לו יתברך – כפי שיוסבר להלן.

ליקוטי אמרים

שהשינוי הוא אל המקבלים חיותו ואורו ית' שמקבלים ע"י לבושים רבים המכסים ומסתירים אורו ית' כדכתיב כי לא יראני האדם וחי וכדפי' רז"ל שאפי' מלאכים הנק' חיות אין רואין כו' וזהו ענין השתלשלות העולמות וירידתם ממדרגה למדרג' ע"י ריבוי הלבושי' המסתירים האור והחיות שממנו ית' עד שנברא עו"הז הגשמי והחומרי ממש והוא התחתון במדרגה שאין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו ית' וחשך כפול ומכופל עד שהוא מלא קליפות וס"א שהן נגד ה' ממש לומ' אני ואפסי עוד.

שבת קודש ח' אדר ב'

מורה שיעור לשנה מעוברת: –90– והנה תכלית... –מו– יבטלו במציאות.

וְהִנֵּה, תַּכְלִית הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת וִירִידָתָם מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה - אֵינוֹ בְּשִׁבְיל עוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים, – בהם ישנו גילוי אלקות, הוֹאִיל וְלָהֶם – לעולמות העליונים מהווה הדבר יְרִידָה מֵאוֹר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ, – שכן, בהיותם עולם, מלשון העלם, אין האלקות בהתגלות גמורה בהם, כי אם על ידי אי אלו לבושים, והרי זה ירידה לגבי מה שהיה לפני בריאת עולמות אלה, שאז היתה אלקות בהתגלות גמורה – ואי אפשר, לכן, לומר שהתכלית היא בגילוי האלקות שבעולמות העליונים, מאחר שגילוי זה הנו העלם וירידה לגבי מה שהיה קודם, והתכלית היא הרי בגילוי האור ולא בהעלם ובירידת האור, אֶלָּא הַתַּכְלִית הוּא עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, – וכל העולמות העליונים נבראו במגמה, שהאור האלקי ירד בהשתלשלות ממדריגה עליונה לתחתונה ממנה, עד להיווצרות עולם של חושך והעלם – עולם הזה – ודוקא העולם הזה הוא התכלית, מפני שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת נַחַת רוּחַ

ליקוטי אמרים

והנה תכלית השתלשלו' העולמו' וירידתם ממדרגה למדרגה אינו בשביל עולמות העליוני' הואיל ולהם ירידה מאור פניו ית' אלא התכלית הוא עו"הז התחתון שכך עלה ברצונו ית' להיות נחת רוח לפניו

---

2. שמות לג, כ. **3.** ספרי סוף פ' בהעלותך. במדבר רבה סוף פ' נשא.

לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא אָחֳרָא – כשהסטרא אחרא נכפפת ונכנעת לקדושה, וְאִתְהַפַּךְ חֲשׁוֹכָא לְנְהוֹרָא, – וחושך הקליפות נהפך לאור של קדושה, שֶׁיָּאִיר אוֹר ה' אֵין סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּמָקוֹם הַחֹשֶׁךְ וְהַסִּטְרָא אָחֳרָא שֶׁל כָּל עוֹלָם הַזֶּה כֻּלּוֹ, בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז – ביתר עליונות וביתר חוזק, וְיִתְרוֹן אוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, – כשהחושך עצמו נהפך לאור, באה מכך מעלה נוספת באור. כלומר: האור מאיר בעולם הזה ביתר תוקף, מֵהֶאָרָתוֹ בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים, – מאשר הארת האור האלקי בעולמות העליונים[4], שֶׁמֵּאִיר שָׁם עַל יְדֵי לְבוּשִׁים וְהֶסְתֵּר פָּנִים, – שגם בעולמות העליונים ההארה היא על ידי לבושים, שפנימיות האור מסתתרת, הַמַּסְתִּירִים וּמַעֲלִימִים – הלבושים והסתר פנים מעלימים ומסתירים על אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלֹּא יִבָּטְלוּ – העולמות, בַּמְּצִיאוּת. – שכן, אם האור היה מאיר בלי לבושים, היו העולמות בטלים במציאות. נמצא שבעולמות העליונים אין אור אין סוף מאיר כמו שהוא; ואילו בעולם הזה יאיר האור כמו שהוא בלי לבושים באמצעות הכנעת הסטרא אחרא, כאמור. ברם, הדבר טעון הסברה: מאחר שאף העולמות הרוחניים והעליונים יותר אינם יכולים לקבל את האור רק על ידי לבושים, כיצד, איפוא, יוכלו לקבל את האור בעולם הזה בלי לבושים?! – את זה מסביר רבנו הזקן בהמשך הדברים, שלשם כך נתן הקב"ה את התורה, הנותנת כוח לקבל את אור אין סוף כמו שהוא, ועם זאת לא להיות בטל במציאות:

ליקוטי אמרים

מו ית' כד אתכפיא ס"א ואתהפך חשוכא לנהורא שיאיר אור ה' אין סוף ב"ה במקום החשך והס"א של כל עוה"ז כולו ביתר שאת ויתר עז ויתרון אור מן החשך מהארתו בעולמות עליונים שמאיר שם ע"י לבושים והסתר פנים המסתירים ומעלימים אור א"ס ב"ה שלא יבטלו במציאות.

---

4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי הכוונה לתרץ בזה קשיא הידועה: דאין לברוא דבר גדול ונעלה אך ורק בשביל דבר קטן ממנו. ולזה **מבאר** דעוה"ז (ע"י העבודה, **דרק** בעולם מלא קליפות אפשרית היא) נעשה ביתר שאת כו'". כ"ק אדמו"ר שליט"א מעיר בהערתו זו, כפי הנראה מאריכות לשונו של רבנו הזקן, שאינו מסתפק בסיום (שהעולם הזה הוא ה"תכלית". מפני שכך "עלה ברצונו יתברך להיות לו נחת רוח כד אתכפיא...") ורבנו הזקן מוסיף, שאור אין סוף ברוך הוא יאיר במקום החושך של העולם הזה **ביתר שאת ויתר עז מהארתו בעולמות עליונים** - אומר על כך כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכוונת רבנו הזקן לתרץ את הקושיא הידועה: כיצד יכולים לומר שהעולמות העליונים, בהם מאיר כל כך הרבה אור אין סוף ברוך הוא, הם בשביל התכלית של העולם הזה בו מאיר אור אין סוף ברוך הוא, בהעלם? הרי, לא בוראים "דבר גדול בשביל דבר קטן"? לכן מסביר רבנו הזקן, שהעולם הזה (על ידי העבודה של "אתהפכא", האפשרית רק בעולם הזה המלא קליפות) יתעלה במדה כזו. **שבו** יאיר אור אין סוף ברוך הוא ביתר שאת ויתר עז מאשר בעולמות העליונים כו'.

אגרות קודש

ב"ה, ה' אד"ש, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו כותב סדר לימודו, ואשר עדיין מתקשה לרכז עצמו וכו'.

יבקש את המשפיע שלו להורותו הפרקים בתניא המדברים בענינים כגון אלו, ואיך שאל יפול לב האדם עליו ע"י מלחמות היצר ואדרבה וכמבואר שם בארוכה, וידועה הבטחת תורתנו הק' יגעת ומצאת, ובפרט שנכנס ללמוד בישיבה מיסודם של רבוה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע המעוררים ר"ר על כאו"א מהלומדים בה להצלחה בעמלם בתורה ובמצות ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור ואשר מוסיף מזמן לזמן ומעלה בקדש ומשפיע גם על חבריו בכל זה.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

יום ראשון

תהלים:
מפרק י
עד פרק יז

יום שלישי ב אדר שני ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, שלישי עם פירש״י.
תהלים: י־יז.
תניא: ואם ירחיב . . . ־86־ כמ״ש לקמן.

הברכה צריכה לאיזה דבר שתאחז בו, וכמו המטר על שדה חרושה וזרועה, או היורה ומלקוש על תבואת השדה והכרם. אבל בשדה בור לא חרושה ולא זרועה, אין המטר יורה ומלקוש מביאים תועלת.

יום שני

תהלים:
מפרק יח
עד פרק כב

יום רביעי ג אדר שני ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, רביעי עם פירש״י.
תהלים: יח־כב.
תניא: והנה בכל . . . ־86־ מסטרא דא.

מענה הצ״צ לחסיד בקי בש״ס כו׳ ומשכיל גדול בחסידות: קבלת עול איז משנה דעם מהות. דורך קבלת עול פון א עבד פשוט, וואָס בשעת ער שלאָפט איז אויך ניכר דער עול העבדות זיינער, קען אפילו א למדן און א גאון אויך קומען צו דער מעלה און חשיבות פון א פראָסט־תמימות׳דיקען מסירת־נפש איד.

תרגום חפשי

מענה הצמח צדק לחסיד בקי בש״ס כו׳ ומשכיל גדול בחסידות: קבלת עול משנה את המהות. על־ידי קבלת עול של עבד פשוט, שגם בשנתו ניכר עליו עול עבדותו, יכול גם למדן וגאון להגיע למעלתו וחשיבותו של יהודי של מסירות־נפש פשוט ותמים.

יום שלישי

תהלים:
מפרק כג
עד פרק כח

יום חמישי ד אדר שני ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, חמישי עם פירש״י.
תהלים: כג־כח.
תניא: פרק לה. והנה . . . ־מד־ ועבודתם.

צו חסידות ביים מיטעלען רבי׳ן, איז געווען זייער שטיל, דאָך פלעגט ער בשעת חסידות זאָגען: שא, שא.

דער טאטע האָט עס ערקלערט, אז דאָס איז געווען אויף להשקיט נביעת המוחין. און האָט מיט דעם מבאר געווען דעם מאמר הזהר סבא דעתוהי סתים דשקיט ושכיך.

תרגום חפשי

בעת אמירת החסידות אצל אדמו״ר האמצעי שרר שקט מוחלט, למרות זאת נהג לומר תוך כדי אמירת חסידות: שא! שא! אבא הסביר שהדבר נעשה כדי להרגיע את נביעת המוחין [המעלה במחשבה סברות נוגדות וסותרות, ובכך לאפשר הכרעה בענין הנדון], ובכך ביאר מאמר הזהר ״סבא דעתוהי סתים דשקיט ושכיך״ [זקן דעתו מופלאה (משום) ששוקט ומיושב].

יום רביעי

תהלים:
מפרק כט
עד פרק לד

יום ששי ה אדר שני ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פקודי, ששי עם פירש״י.
תהלים: כט־לד.
תניא: והוא בהקדם . . . ־מד־ בראשו עכ״ל.

לימוד הנגלה, לימוד החסידות ועבודה בפועל, כולם כאחד מוכרחים המה. ולא זו בלבד דאינו שייך לומר שהאחד ידחה או יודחה מפני חברו, אלא אדרבה הם מסייעים זה לזה, וכמאמר ולא

עם הארץ חסיד – שצריך להיות לימוד הנגלה. איזהו חסיד המתחסד עם קונו – שצריך להיות לימוד החסידות, ותכלית הלימוד הלא הוא העבודה בפועל.

יום חמישי

תהלים:
מפרק לה
עד פרק לח

שבת ו אדר שני ה'תש"ג

הפטורה: ותשלם כל המלאכה.
בברכות הפטורה אומרים תמיד: נאמן ורחמן אתה, תושיע ותשמח.

שיעורים. חומש: פקודי, שביעי עם פירש"י.
תהלים: לה־לח.
תניא: והנה ביאור . . . והמשכיל יבין.

מקובל אצל זקני אנ"ש: ספר התניא הוא לקוטי עצות מה שענה רבינו הגדול לאנ"ש על יחידות בשנות תק"מ־תק"ן. בקיץ תקנ"ב התחיל לסדר את ספר התניא בצורתו כמו שהוא עתה לפנינו. תקנ"ג כבר היו העתקות רבות ממנו, ובמשך הזמן נשתבשו, וגם התחילו לזייפו. ומהאי טעמא [ומסיבה זו] נזדרז רבינו למסרו לדפוס. יש נ"א: עשרים שנה כתב רבינו את ספרו התניא, ודייק בכל תיבה ותיבה. בשנת תקנ"ה כבר הי' צרוף וזקוק, ואז נתן רשות להעתיקו, וכשרבו ההעתקות ונשתבשו מסרו לדפוס.

הצ"צ סיפר, אשר בר"ה הראשונה לחייו – שנת תק"ן – אמר רבינו הגדול דרוש משביעין אותו תהי צדיק כו', והוא הוא שלשת פרקים הראשונים של ספר התניא.

יום ששי

תהלים:
מפרק לט
עד פרק מג

יום ראשון ז אדר שני ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויקרא, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: פרק לו. והנה . . . ־90־ ואפסי עוד.

אז מען געהט אין גאס דארף מען טראַכטען דברי תורה צי אין מחשבה צי אין דבור, דאָס וועגדט זיך, צי מען מעג ע"פ דין ריידען דאָרטען דברי תורה. אָבער אז ער געהט און איז ניט פארנומען אין דברי תורה, זאָגט איהם דער שטיין אויף וועמען ער טרעט: בולאך (גולם) וואָס טרעסטו אויף מיר? מיט וואָס ביסטו העכער פאר מיר?

תרגום חפשי

כאשר הולכים ברחוב צריך להרהר בדברי תורה, או במחשבה או בדבור – הדבר תלוי אם מותר, על פי דין, לדבר שם דברי תורה, אך אם הוא מתהלך ואינו עסוק בדברי תורה – מטיחה בו האבן עליה הוא דורך: גולם מדוע אתה דורך עלי? במה אתה נעלה עלי?!

שבת קודש

תהלים:
מפרק מד
עד פרק מח

יום שני ח אדר שני ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ויקרא, שני עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: והנה תכלית . . . ־מו־ במציאות.

אאמו"ר כותב באחד ממכתביו: טובה פעולה אחת מאלף אנחות. אלקינו חי, ותורה ומצות נצחיים המה, עזוב את האנחה ושקוד בעבודה בפועל ויחנך האלקים.

מנין לבריכת שחיה שאיננה מקוה? — יום ראשון

הלכות מקוואות פרק י, הלכה ג: מְקֻוֶה שֶׁהִנִּיחוּ רֵיקָן, וּבָא וּמְצָאוֹ מָלֵא - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה פָּפֵק מַיִם שְׁאוּבִין לְמִקְוֶה זֶה.

אחד הקשיים העיקריים הכרוכים בבניית מקוה, זה הצורך לוודא שיהא בו מאגר מי גשמים שלא נשאבו בשום צורה. לשם כך בונים את גג המקום באופן שהגשמים יכנסו ישירות למאגר, מבלי שיעברו בתוך כלי כלשהו.

נחלקו הדיעות האם מים שאובים פסולים מהתורה:

רבינו שמשון סבור שהתורה היא שפסלה מים שנשאבו בידי אדם. ואכן, בתורת כהנים נלמד פסול זה מהפסוק "אך מעיין ובור מקוה מים" – מה המעיין נוצר בידי שמים, אף המקוה כשר רק אם היווצרותו בידי שמים.

ואולם, הרמב"ם האריך בפרקים הקודמים שמן התורה כל מים מכונסים כשרים לטבילה, אפילו אם נשאבו, וחכמים הם שפסלו מים שאובים. הלימוד מהפסוק הוא בבחינת 'אסמכתא' בלבד.

דעתו מסתמכת, בין היתר, על ההלכה שלנו. נאמר בתוספתא כי בור שהיה ריק ונמצא מלא מים – כשר, כי זה ספק מים שאובים. אם פסול מים שאובים היה מהתורה, הרי ספק דאורייתא לחומרא? מכאן שכל הפסול אינו אלא מדרבנן.

רבינו שמשון יענה על כך: כאן הקלו בגלל שישנה 'חזקה' – אלו שיש להם גישה למקוואות הינם אנשים כשרים, היודעים שלא למלא את הבור במים שאובים, ומן הסתם המקוה התמלא באופן הרצוי.

[ע"פ בית יוסף יו"ד סימן רא, דף צז]

בין מים למים — יום שני

הלכות מקוואות פרק יא, הלכה ז: נָטַל מִקְצָת יָדוֹ, וְחָזַר וְהוֹסִיף וְנָטַל הַנִּשְׁאָר מִן יָדוֹ - חֲרֵי זוֹ טְמֵאָה בְּשֶׁהָיְתָה; וְאִם עָדַיִן יֵשׁ עַל מִקְצָת שֶׁנָּטַל בַּתְּחִלָּה, טוֹפֵחַ עַל מְנָת לְהַטְפִּיחַ - חֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה.

מי שנטל ידיו ובשפיכה הראשונה שפך רק על חלק מהיד – לדעת הרמב"ם אם ידו רטובה "טופח על מנת להטפיח", הריהי טהורה, ובשפיכה השניה מספיק שיטול על חלק היד שלא נרטב והכול כנטילה אחת. כך פוסק גם ה'מחבר' (או"ח קסב, ג).

אבל לדעת כמה ראשונים (ראב"ד ועוד) אין ידיים טהורות לחצאין, כי אין דרך נטילה בכך, וצריך לשפוך שפיכה שניה על כל היד. ולהלכה יש להחמיר כדעה זו (שוע"ר קסב, ז).

אמנם, לדעת אותם פוסקים יש לנגב תחילה את חלק היד הרטוב, ורק לאחר מכן לשפוך על כל היד. אבל מדברי אדמו"ר הזקן (שם ובסידור) משמע שאינו מצריך את ניגוב היד, ואפשר לתקן את הנטילה הראשונה על ידי שפיכה שניה על כל היד.

ההסבר לכך: בדרך כלל יש לנגב את היידים קודם הנטילה כדי שלא יטמאו את המים (סדר נט"י ס"ו); אבל כאן השפיכה הראשונה היתה לשם טהרת היד, אלא שבפועל נשפכו המים רק על חלק מהיד. מים כאלו לא צריכים ניגוב (בדה"ש סל"ג אות יג).

אם השכן רוצה להכניס אליך מוקצה... — יום שלישי

הלכות נזקי ממון פרק ג, הלכה יג: הַכְנִיס קְרֵרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְשִׁבְּרָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת – פָּטוּר . . וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמֹר אֶת הַקְּרֵרוֹת, בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב.

הלכה זו משליכה גם על הלכות שבת:

יהודי דר בשכנות לגוי. באחת השבתות, ביקש ממנו הגוי שיאפשר לו להכניס חפץ כלשהו לתוך ביתו. הבעיה היא, שמדובר במוקצה. האם היהודי יכול לתת לגוי לטלטל את המוקצה בתוך רשותו, ולומר לו היכן להניחו?

בהלכות שבת (פ"ו הכ"א) מתייחס הרמב"ם למקרה כזה, וקובע שהדבר מותר. לכאורה, הלוא המוקצה נכנס לרשות היהודי בעיצומה של השבת, ומדוע מותר?

אכן, הטלטול נעשה לצורך הגוי, ומותר לומר לגוי בשבת 'עשה מלאכתך'. השאלה היא, האם העובדה שהיהודי נתן לגוי רשות להכניס את החפץ, אין משמעותה שיש לו חלק במעשה.

התשובה על כך מהדין הנלמד היום. העובדה שהיהודי איפשר להניח את החפצים ברשותו אין בה כדי קבלת אחריות עליהם – עד שיאמר כן בפירוש – וכיון שאין לו אחריות, נמצא שהטלטול נעשה לצורך הגוי בלבד.

לפי האמור, אם היהודי יקבל אחריות על החפץ – אסור לו לכוון את הגוי, וגם לא לאפשר את טלטול החפץ.

[ראה רמב"ם הערוך, הלכות שבת פ"ו, אות מד]

בין "גרמא" ל"גרמי" — יום רביעי

הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה ד: שׁוֹר הַמַּזִּיק לִבְעָלִים שֶׁהִזִּיק, וְאַחַר שֶׁהִזִּיק הִקְדִּישׁוֹ אוֹ הִפְקִירוֹ - חֲרֵי זֶה פָּטוּר.

דין זה – שאם הפקירו הבעלים את השור לאחר שהזיק אינו חייב לשלם – קיים רק ב"שור תם", ואילו ב"שור המועד" חייב לשלם את הנזק.

להסברת הענין עלינו להבחין בין דין "גרמא בנזקין" לדין "גרמי בנזקין":

"גרמא בנזקין פטור", כך קובעת הגמרא (ב"ק ס, א). אדם הגורם נזק במעשיו או בדיבוריו, אין מחייבים אותו לשלם (לעיל פ"ב ה"ט). ואילו בדין "גרמי" פסק הרמב"ם, שיש לחייב את גורם

הנזק (חובל ומזיק פ"ז ה"ז).

מה ההבדל בין שני מונחים אלו? אחד ההבדלים מוסבר כך:

"גרמא", היינו כאשר בעשייתו הוא גורם נזק עתידי; זאת אומרת, פעולתו היא בטרם שנוצר חיוב ממון. ואילו דין "גרמי" הוא, כאשר כבר נעשתה הפעולה שתביא את הנזק, והוא עושה מעשה אשר יפטור את המזיק מתשלום.

ובענייננו, כך הוא גם ההבדל בין שור 'תם' לשור 'מועד':

שור תם שנגח – תשלומו הוא מדין 'קנס', שאין חיובו אלא על ידי בית דין ("אשר ירשיעון אלקים"), ולפני שבית דין קבע, לא חל שום חיוב. ואם כן, כאשר הפקיר את שורו לפני קביעת בית דין הוא גרם שלא יגיע לידי חיוב. זהו דין 'גרמא' שפטור.

מה שאין כן שור המועד דינו דין 'גרמי', כי מיד כאשר שורו הזיק כבר נתחייבו הבעלים בתשלום הנזק, ובא בעל השור ומפקיר בהמתו. כלומר, על ידי תחבולה רוצה הוא להפקיע את חובו. על כן אנו אומרים לו: תחבולה זו לא תצליח בידך, והחיוב שנתחייבת בו ימשיך לחול עליך!

[מרחשת, חלק ב' סימן לג]

אתרוג "לכם" מחוסר ראיות

יום חמישי

הלכות נזקי ממון פרק ט, הלכה ו: שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר, וְהִזִּיק, הַנִּזָּק אוֹמֵר 'שׁוֹרְךָ הִזִּיק', וְזֶה אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ . . חַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

כלל הוא שבכל דין ודברים חובת ההוכחה מוטלת על התובע, ובהעדר ראיה נשאר הממון בידי מי שמוחזק בו. מוסיף כאן הרמב"ם, כי אף כשהמוחזק עצמו מסופק שמא הצדק עם התובע, אין להוציא את הממון מידיו.

ויש לחקור: במידה והחפץ הוא אתרוג מהודר, ומחמת הספק נשאר ביד המוחזק אף שהוא עצמו מסופק אם האתרוג שלו – האם ניתן לצאת בו ידי חובה, כי השארת הממון ביד המוחזק היא הכרעה גמורה; או שעדיין הבעלות בספק, ואי אפשר לצאת ידי חובה באתרוג זה, כי צריך שארבעת המינים יהיו של הנוטל ("לכם")?

יש שכתבו, כי שאלה זו תלויה בשאלה אחרת:

במקום שבו נשאר הממון מספק ביד המוחזק, אך התובע חטף את החפץ וכעת הוא המחזיק בו: האם נוציא את החפץ מיד התופס ונחזיר אותו לידי המוחזק הראשון, או שמעתה חובת הראיה מוטלת על הצד השני?

אם גם בנידון זה אין מוציאים את החפץ מיד המוחזק, נמצא שהשארת הממון ביד המוחזק אינה הכרעה סופית שהחפץ שלו; אבל אם במקרה זה מוציאים את החפץ מן התופס, הרי שהשארת החפץ ביד המוחזק כמוה כהכרעה שהחפץ שייך לו, ואזי ניתן גם לצאת ידי חובה באותו אתרוג.

[ראה חמדת שלמה, חושן משפט סימן י; קובץ הערות סימן נא]

אין להערים פסולת ברחוב

יום שישי

הלכות נזקי ממון פרק יב, הלכה טו: עָשָׂה תֵּל גָּבוֹהַּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶחְפְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה . . חַיָּב.

החופר בור ברשות הרבים עושה מעשה שסופו להזיק, וחייב על הנזקים שהתרחשו כתוצאה מכך.

ונחלקו אמוראים (ב"ק נ) ביסודו של חיוב "בור". לדעת רב, כאשר בהמה נופלת לבור, היא ניזוקת מההבל שבתוך הבור, וזו הסיבה בגינה חופר הבור חייב לשלם על הנזק. ואילו שמואל מוסיף ואומר – לא רק ההבל שבבור הוא יסוד החיוב, אלא אף העובדה שהנפילה כרוכה בחבטה.

למחלוקת זו יש תוצאה מעשית:

מי ששיפץ את ביתו והשליך את שברי המרצפות, העפר ושאר הפסולת לרחוב, והדבר יצר תלולית ברשות הרבים. לאחר מכן בהמת חברו טיפסה על התלולית, נפלה ומתה.

לדעת רב – אמנם הבהמה נפלה ונחבטה בגלל התלולית, אבל אין לחייבו משום "בור" שיסוד חיובו הוא ההבל; ואילו לפי שמואל – שה'חבטה' היא יסוד המחייב בבור – המשפץ חייב.

הרמב"ם פוסק כדעת שמואל, "שהנזק בכל שהוא דבר מצוי וידוע", ומחולל התל היה צריך לדעת שהתל עלול להזיק ועליו לשלם.

[ראה אנציקלופדיה תלמודית, חלק ג' עמוד כד]

הגונב חפץ של... עצמו

שבת-קודש

הלכות גניבה פרק א, הלכה ב: וְאָסוּר לִגְנֹב דֶּרֶךְ שְׁחוֹק, אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר, אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְשַׁלֵּם.

דבר פלא מוצאים אנו בחלוקת ההלכות ברמב"ם. את דיני גזילה הוא צירף לדיני אבידה, ואילו את דיני גניבה כתב לחוד. זאת, למרות שגניבה וגזילה הינם איסורים דומים למדיי.

עלינו להעמיק במשמעות איסור גניבה, וכך יתבהרו הדברים:

במבט ראשון, יסוד איסור גניבה הוא הפסד ממון הזולת. ואולם, הגניבה אסורה אף בדרך שחוק או על-מנת להחזיר. יתר על כן: לדעה אחת, אפילו כאשר אדם רואה חפץ שלו אצל מי שגנבו ממנו, אם יגנוב אותו בחזרה – יעבור על איסור גניבה מהתורה (מנ"ח רכד, בשם הסמ"ג).

מכאן שיסוד האיסור אינו ההפסד, אלא עצם מעשה נטילת חפץ בחשאי. ובזה שונה איסור גניבה מאיסור גזילה: בעוד שאיסור גניבה הוא עצם נטילת החפץ, עניינו של איסור גזילה הוא הפסד ממון הזולת.

לפי זה מובנת חלוקת ההלכות: הלכות גזילה, שיסודן איסור גרימת הפסד, דומות להלכות אבידה; ואילו הלכות גניבה, שהגדרתן שונה ומיוחדת, באו בפני עצמן.

[משנת יעקב]

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – ב'־ח' אדר ב' ה'תשס"ח

יום ראשון

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת פֶּרֶק ח

א. כָּל הַמְעָרֵב לַמִּקְוֶה [מים הסמוכים למקווה] - חֲרֵי הוּא כַּמִּקְוֶה, וּמַטְבִּילִין בּוֹ. גְּמוֹת הַסְּמוּכוֹת לְמֵי הַמִּקְוֶה, וּמְקוֹם רַגְלֵי פְּרִסוֹת בְּהֵמָה שֶׁהֵיוּ בָּהֶן מַיִם - אִם הָיוּ מְעֹרָבִין עִם מֵי הַמִּקְוֶה כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד, מַטְבִּילִין בָּהֶן.

ב. חֲרֵרֵי הַמְּעָרָה [ובמערה יש מקווה] וְסִדְקֵי הַמְּעָרָה - מַטְבִּילִין בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּיִם שֶׁבָּהֶן מְעֹרָבִין עִם מֵי הַמִּקְוֶה אֶלָּא בְּכָל שֶׁהוּא.

ג. מַחַט שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה עַל מַעֲלוֹת [מדריגות] הַמִּקְוֶה [חוץ למים], וְהָיָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא בַּמַּיִם - כֵּיוָן שֶׁעָבַר עָלֶיהָ הַגַּל, טְהוֹרָה.

ד. עוּקָה [חפירה] שֶׁבְּתוֹךְ [- מתחת] הַמִּקְוֶה - אִם הָיְתָה הַקַּרְקַע הַמַּבְדֶּלֶת בֵּין הָעוּקָה וּבֵין הַמִּקְוֶה בְּרִיאָה, וְיכוֹלָה לְהַעֲמִיד עַצְמָהּ - אֵין מַטְבִּילִין בַּמַּיִם שֶׁבָּעוּקָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ מְעֹרָבִין עִם הַמִּקְוֶה בְּכִשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד; וְאִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַעֲמִיד עַצְמָהּ - אֲפִלּוּ אֵינָן מְעֹרָבִין אֶלָּא בְּכָל שֶׁהוּא, מַטְבִּילִין בָּהּ.

ה. כֹּתֶל שֶׁבֵּין שְׁנֵי מִקְוָאוֹת שֶׁנִּסְדַּק לִשְׁתֵּי [מלמעלה למטה] , מִצְטָרְפִין; וְאִם הָיָה בִּשְׁנֵיהֶם אַרְבָּעִים סְאָה, מַטְבִּיל בְּכָל אֶחָד מֵהֶן. וְאִם נִסְדַּק עֵרֶב [מימין לשמאל] - אֵין מִצְטָרְפִין, עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּמָקוֹם אֶחָד כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד. נִפְרַץ הַכֹּתֶל מִלְּמַעְלָה - אִם נִתְעָרְבוּ הַמַּיִם לְמַעְלָה מִן הַכֹּתֶל כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם עַל רֹחַב שְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד, מִצְטָרְפִין.

ו. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַנֶּקֶב שֶׁהוּא בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד? כְּרֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת שֶׁל כָּל אָדָם, וְחוֹזְרוֹת [מסתובבות] בּוֹ; וְאֵינָן בַּגּוּדָל, אֶלָּא שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת רִאשׁוֹנוֹת מִן הָאַרְבַּע שֶׁבְּכַפּוֹ הַיָּד. כֹּל שֶׁיַּעֲמֹד בִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד [בחלל הנקב] - מְמַעֵט, וַאֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁהֵן מִבְּרִיָּתוֹ שֶׁל מַיִם. סָפֵק יֵשׁ בַּנֶּקֶב כִּשְׁפוֹפֶרֶת הַנּוֹד, סָפֵק שֶׁאֵין בּוֹ - אֵין מִצְטָרְפִין; מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר הַטְבִילָה מִן הַתּוֹרָה, וְכֹל שֶׁעִקָּרוֹ מִן הַתּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁעוּרוֹ הֲלָכָה [למשה מסיני] , סָפֵק שִׁעוּרוֹ לְהַחְמִיר.

ז. מְטַהֲרִין אֶת הַמִּקְוֹאוֹת הָעֶלְיוֹן מִן הַתַּחְתּוֹן, וְהָרְחוֹק מִן הַקָּרוֹב. כֵּיצַד? מְבִיאִין סִילוֹן שֶׁל חֶרֶשׂ אוֹ שֶׁל אֶבֶן [עופרת] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁאֵין הַסִּילוֹנוֹת פּוֹסְלִין אֶת הַמִּקְוֶה, וּמַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו [סותם פתחו התחתון] עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְמַלֵּא מַיִם, וּמוֹשְׁכוֹ וּמַשִּׁיקוֹ, עַד שֶׁיִּתְעָרְבוּ הַמַּיִם שֶׁבַּסִּילוֹן עִם מֵי הַמִּקְוֶה הָאַחֵר אֲפִלּוּ כְּשַׂעֲרָה דַּיּוֹ, וַהֲרֵי שְׁנֵי הַמִּקְוָאוֹת שֶׁהַסִּילוֹן בֵּינֵיהֶן כְּמִקְוֶה אֶחָד.

ח. שְׁלֹשׁ גְּמוֹת שְׁבִנְחַל, הַתַּחְתּוֹנָה וְהָעֶלְיוֹנָה שֶׁל עֶשְׂרִים עֶשְׂרִים סְאָה, וְאֶמְצָעִית שֶׁל אַרְבָּעִים, וְשֶׁטַח שֶׁל גְּשָׁמִים עוֹבֵר בְּתוֹךְ הַנַּחַל - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִכְנָס לְתוֹכָן וְיוֹצֵא מִתּוֹכָן, אֵין זֶה עֵרוּב, וְאֵין מַטְבִּילִין אֶלָּא בָּאֶמְצָעִית; שֶׁאֵין הַמַּיִם הַנִּוְחָלִין מְעָרְבִין, אֶלָּא אִם כֵּן עָמְדוּ.

ט. טִיט רַךְ שֶׁהַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה מִמֶּנּוּ, חֲרֵי זֶה נִמְדָּד עִם הַמִּקְוֶה; הָיָה עָבֶה עַד שֶׁאֵין הַפָּרָה שׁוֹחָה וְשׁוֹתָה מִמֶּנּוּ, אֵינוֹ נִמְדָּד.

י. מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם וְטִיט, מַטְבִּילִין בַּטִּיט וּבַמַּיִם. בְּאֵיזֶה טִיט מַטְבִּילִין? בְּטִיט זֶה הָרַךְ, שֶׁהַמַּיִם צָפִין עַל גַּבָּיו. הָיוּ הַמַּיִם מִצַּד אֶחָד, וְהַטִּיט הָרַךְ מִצַּד אַחֵר - מַטְבִּילִין בַּמַּיִם, וְאֵין מַטְבִּילִין בַּטִּיט.

יא. כָּל שֶׁתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ מִן הַמַּיִם, כְּגוֹן יַבְחוּשִׁין [תולעים] אֲדֻמִּין - מַטְבִּילִין בּוֹ; וּמַטְבִּילִין בְּעֵינוֹ שֶׁל דָּג [עין כריש שנמחתה במים].

יב. מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מְכֻוָּנוֹת, וְיָרְדוּ שְׁנַיִם וְטָבְלוּ זֶה אֵצֶל זֶה - אַף עַל פִּי שֶׁרָגְלָיו שֶׁל רִאשׁוֹן בַּמַּיִם, הָרִאשׁוֹן טָהוֹר וְהַשֵּׁנִי בְּטֻמְאָתוֹ; שֶׁחֲרֵי חָסְרוּ הַמַּיִם מֵאַרְבָּעִים סְאָה. הִטְבִּיל בּוֹ תְּחִלָּה סָגוֹס [בגד צמר] עָבֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהִגְבִּיהוֹ - אִם הָיָה מְקָצָת הַסָּגוֹס נוֹגֵעַ בַּמַּיִם, חֲרֵי הַטּוֹבֵל בָּאֲחֲרוֹנָה טָהוֹר; שֶׁחֲרֵי הַמַּיִם כֻּלָּן מְעֹרָבִין. הִטְבִּיל בּוֹ הַמִּטָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - אַף עַל פִּי שֶׁדָּחַק רַגְלֵי הַמִּטָּה בְּטִיט עָבֶה שֶׁבְּקַרְקַע הַמִּקְוֶה עַד שֶׁצָּפוּ הַמַּיִם עָלֶיהָ לְמַעְלָה, חֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה; שֶׁחֲרֵי לֹא נִטְבְּעוּ, עַד שֶׁיִּטָּבְלוּ בַּמַּיִם תְּחִלָּה. הִטְבִּיל בּוֹ יוֹרָה גְּדוֹלָה, חֲרֵי זוֹ טְמֵאָה כְּשֶׁהָיְתָה, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם נִתָּזִין וְיוֹצְאִין חוּץ לַמִּקְוֶה, וְנִמְצָא חֶסֶר מֵאַרְבָּעִים. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? מוֹרִידָהּ דֶּרֶךְ פִּיהָ [- מוטת על צידה], וְהוֹפְכָהּ בַּמִּקְוֶה, וּמַטְבִּילָהּ; וּמַעֲלֶה אוֹתָהּ דֶּרֶךְ שׁוּלֶיהָ [כשהיא הפוכה] - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכָהּ שְׁאוּבִין, וַיַּחְזְרוּ לַמִּקְוֶה וְיִפָּסְלוּ אוֹתָהּ.

יג. מִקְוֶה שֶׁמֵּימָיו מְרֻדָּדִין [נמוכים] - כּוֹבֵשׁ [מניח אבנים] אֲפִלּוּ [על] חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי קָנִים בְּתוֹךְ הַמַּיִם וּמִן הַצְּדָדִין, עַד שֶׁנֶּעֶרְמוּ הַמַּיִם לְמַעְלָה; וְיוֹרֵד וְטוֹבֵל לְתוֹכָן.

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת פֶּרֶק ט

א. שֵׁשׁ מַעֲלוֹת [דרגות טהרה] בְּמִקְוָאוֹת, זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. הָרִאשׁוֹן - מֵי גְּבָאִים [שלוליות], וּמֵי בוֹרוֹת [עגול ועמוק] שִׁיחִין [מרובע ארוך וצר] וּמְעָרוֹת [בור מקורה], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִמַּיִם הַמִּכְנָסִין בַּקַּרְקַע. אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁאוּבִין, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעִים סְאָה - הוֹאִיל וְאֵינָן מִטַּמְּאִין אֶלָּא לְרָצוֹן [ברצון האדם], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - חֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרִין, וּטְהוֹרִין לַעֲשׂוֹת מֵהֶן עִסָּה הַטְבוּלָה לְחַלָּה, וְלִטֹּל מֵהֶן לַיָּדַיִם, וְהוּא שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן בִּכְלִי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ב. לְמַעְלָה מֵהֶן [- דרגה גבוהה יותר] - מֵי תַּמְצִית [גשמים הזורמים מההרים] שֶׁלֹּא פָסְקוּ, אֶלָּא עֲדַיִן הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין וְהֶהָרִים בָּצִין [מבעבעים], וְהֵם נִמְשָׁכִין וְנִקְוִין, וְאֵינָן שְׁאוּבִין, אֲבָל אֵין בָּהֶן אַרְבָּעִים סְאָה - חֲרֵי הֵם כְּשֵׁרִים לְתָרוּמָה וְלִטֹּל מֵהֶם לַיָּדַיִם, וּמַטְבִּילִין בָּהֶן אֶת הַמַּיִם שֶׁנִּטְמְאוּ. פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים וְלֹא פָסְקוּ הֶהָרִים מִלְּהַזְחִיל, עֲדַיִן הֵם מֵי תַּמְצִית; פָּסְקוּ הֶהָרִים וְאֵינָן בָּצִין, חֲרֵי אֵלּוּ כְּמֵי גְּבָאִים.

ג. הַחוֹפֵר בְּצַד הַיָּם וּבְצַד הַנָּהָר וּבִמְקוֹם הַבְּצִין, הֲרֵי הֵן כְּמֵי תַּמְצִית שֶׁלֹּא פָּסְקוּ.

ד. הַחוֹפֵר בְּצַד הַמַּעְיָן - כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בָּאִין מֻחֲמַת הַמַּעְיָן, אַף עַל פִּי שֶׁפּוֹסְקִין [- לפעמים] וְחוֹזְרִין וּמוֹשְׁכִין - הֲרֵי הֵם כְּמֵי מַעְיָן; פָּסְקוּ מִלִּהְיוֹת מוֹשְׁכִין, הֲרֵי הֵן כְּמֵי גְּבָאִין.

ה. לְמַעְלָה מֵהֶן - מִקְוֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מַיִם שֶׁאֵינָן שְׁאוּבִין, שֶׁבּוֹ טוֹבֵל כָּל אָדָם טָמֵא, חוּץ מִן הַזָּב הַזָּכָר [שצריך מעיין]. וּבוֹ מְטַבְּילִין כָּל הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין.

וְאֶת הַיָּדַיִם שֶׁמְּטַבְּילִין אוֹתָן לְקֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ו. לְמַעְלָה מִזֶּה - הַמַּעְיָן שֶׁמֵּימָיו מוּעָטִין, וְהִרְבּוּ עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין; שָׁוֶה לְמִקְוֶה, שֶׁאֵין מִטַּהֲרִין בַּמַּיִם הַנִּמְשָׁכִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא בַּמַּיִם הַנְּקוּיִן וְעוֹמְדִין בְּאַשְׁבָּרֵן [- משקע]; וְשָׁוֶה לְמַעְיָן, שֶׁהוּא מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא - שֶׁהַמַּעְיָן אֵין לְמֵימָיו שִׁעוּר, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהֵן מְטַהֲרִין.

ז. לְמַעְלָה מִזֶּה - הַמַּעְיָן שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב בּוֹ מַיִם שְׁאוּבִין, אֲבָל מֵימָיו מֻכָּנִין; כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מֵימָיו מָרִים אוֹ מְלוּחִין - שֶׁהֲרֵי הוּא מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִין, וְהֵם הַמַּיִם הַנִּגְרָרִין וְנִמְשָׁכִין מִן הַמַּעְיָן.

ח. לְמַעְלָה מִזֶּה - הַמַּעְיָן שֶׁמֵּימָיו מַיִם חַיִּים - שֶׁבָּהֶם בִּלְבַד טוֹבְלִין הַזָּבִים הַזְּכָרִים, וּמֵהֶם לוֹקְחִין לְטָהֳרַת הַמְּצֹרָע, וּלְקַדֵּשׁ מֵי חַטָּאת. מַה בֵּין מַעְיָן לְמִקְוֶה? הַמִּקְוֶה אֵינוֹ מְטַהֵר אֶלָּא בְּאַרְבָּעִים סְאָה, וְהַמַּעְיָן מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא. הַמִּקְוֶה אֵינוֹ מְטַהֵר אֶלָּא בְּאַשְׁבָּרֵן, אֲבָל הַמַּיִם הַנִּזְחָלִין מִמֶּנּוּ אֵין מְטַהֲרִין; וְהַמַּעְיָן מְטַהֵר בְּזוֹחֲלִין. הַמִּקְוֶה, לֹא תַּעֲלֶה בּוֹ טְבִילָה לְזָבִים; וְהַמַּעְיָן - אִם הָיוּ מֵימָיו מַיִם חַיִּים, הַזָּב טוֹבֵל בָּהֶן.

ט. מַעְיָן שֶׁהָיוּ מֵימָיו יוֹצְאִין וְנִמְשָׁכִין לְתוֹךְ הַשֹּׁקֶת [כלי לשתיה], וְאַחַר כָּךְ יוֹצְאִין מִן הַשֹּׁקֶת וְנִזְחָלִין - הֲרֵי כָּל הַמַּיִם שֶׁבַּשֹּׁקֶת וְשֶׁבַּחוּץ לַשֹּׁקֶת פְּסוּלִין. הָיוּ מִקְצָת הַמַּיִם נִמְשָׁכִין עַל שְׂפַת הַשֹּׁקֶת, אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁחוּץ לַשֹּׁקֶת כְּשֵׁרִין; שֶׁהַמַּעְיָן מְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא. הָיוּ מֵימָיו נִמְשָׁכִין לְתוֹךְ בְּרֵכָה שֶׁהִיא מְלֵאָה מַיִם, וְנִקְוִין שָׁם - הֲרֵי אוֹתָהּ הַבְּרֵכָה כְּמִקְוֶה; הָיָה יוֹצֵא חוּץ לַבְּרֵכָה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְזָבִין וְלִמְצֹרָעִין וּלְקַדֵּשׁ מֵי חַטָּאת, עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁיָּצְאוּ כָּל מֵי הַמִּקְוֶה שֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ הַבְּרֵכָה.

י. מַעְיָן שֶׁהָיוּ מֵימָיו נִמְשָׁכִין עַל גַּבֵּי הַכֵּלִים שֶׁאֵין לָהֶם בֵּית קִבּוּל, כְּגוֹן שֻׁלְחָן וְסַפְסָל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה כְּמִקְוֶה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְבִּיל [כשהמים -] עַל גַּבֵּי הַכֵּלִים.

יא. מַעְיָן שֶׁהָיוּ אַמּוֹת [תעלות] קְטַנּוֹת נִמְשָׁכוֹת מִמֶּנּוּ, וְרִבָּה עָלָיו מַיִם שְׁאוּבִין לְתוֹךְ הַמַּעְיָן עַד שֶׁגָּבְרוּ הַמַּיִם שֶׁבָּאַמּוֹת וְשִׁטְפוּ - הֲרֵי הֵן כְּמַעְיָן לְכָל דָּבָר. הָיוּ מֵימֵי הַמַּעְיָן עוֹמְדִין, וְאֵינָן נִמְשָׁכִין, וְרִבָּה עָלָיו מַיִם, עַד שֶׁמָּשְׁכוּ מִמֶּנּוּ אַמּוֹת הַמַּיִם - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁמָּשְׁכוּ שָׁוִין לְמִקְוֶה לְטַהֵר בְּאַשְׁבָּרֵן בִּלְבַד, וְשָׁוִין לְמַעְיָן לְטַהֵר בְּכָל שֶׁהוּא.

יב. כָּל הַמַּיִם - מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין, וּפְסוּלִין לְזָבִין וְלִמְצֹרָעִין וּלְקַדֵּשׁ מֵהֶן מֵי חַטָּאת.

יג. הַמַּיִם הַזּוֹחֲלִין מִן הַמַּעְיָן, הֲרֵי הֵן כְּמַעְיָן לְכָל דָּבָר. וְהַמִּנְטְפִין מִן הַמַּעְיָן [טיפין טיפין] - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טוֹרְדִין [נוטפים ברציפות], הֲרֵי הֵן כְּמִקְוֶה, וְאֵין מְטַהֲרִין אֶלָּא בְּאַרְבָּעִים סְאָה עוֹמְדִין, וּפְסוּלִין לְזָבִין וְלִמְצֹרָעִין וּלְקַדֵּשׁ מֵהֶן מֵי חַטָּאת. הָיוּ הַזּוֹחֲלִין מִן הַמַּעְיָן מִתְעָרְבִין עִם הַנִּטְפִין מִמֶּנּוּ - אִם רַבּוּ הַזּוֹחֲלִין עַל הַמְנַטְּפִין, הֲרֵי הַכֹּל כְּמַעְיָן לְכָל דָּבָר. וְאִם רַבּוּ הַנִּטְפִין עַל הַזּוֹחֲלִין, וְכֵן אִם רַבּוּ מֵי גְּשָׁמִים עַל מֵי הַנָּהָר - אֵינָן מְטַהֲרִין בְּזוֹחֲלִין, אֶלָּא בְּאַשְׁבָּרֵן; לְפִיכָךְ, צָרִיךְ לְהַקִּיף מַפָּץ [מחצלת] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּאוֹתוֹ הַנָּהָר הַמְעֹרָב עַד שֶׁיִּקָּווּ הַמַּיִם, וְיִטְבֹּל בָּהֶן.

יד. נוֹטְפִין שֶׁעָשָׂן זוֹחֲלִין, כְּגוֹן שֶׁפָּמַךְ לַמָּקוֹם הַמְנַטֵּף טַבְלָה שֶׁל חֶרֶשׂ חֲלָקָה, וַהֲרֵי הַמַּיִם נִזְחָלִין וְיוֹרְדִין עָלֶיהָ - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין; וְכָל דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה, וַאֲפִלּוּ מִדְּבָרִי סוֹפְרִים - אֵין מַזִּחִילִין בּוֹ.

טו. זוֹחֲלִין שֶׁקִּלְחָן [שפר אותם] בַּעֲלֵי [קליפי] אֱגוֹז - כְּשֵׁרִין כְּשֶׁהָיוּ; שֶׁאֵין בַּעֲלֵי הָאֱגוֹז הַלַּח שֶׁהוּא צוֹבֵעַ חֲשׁוּב כְּכֵלִים.

טז. מֵי גְּשָׁמִים הַבָּאִין מִן הַמִּדְרוֹן, וַהֲרֵי הֵן נִזְחָלִין וְיוֹרְדִין - אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ מִתְחִלָּתָן וְעַד סוֹפָן אַרְבָּעִים סְאָה - אֵין מַטְבִּילִין בָּהֶן כְּשֶׁהֵן נִזְחָלִין, עַד שֶׁיִּקָּווּ וְיָנוּחוּ בְּאַשְׁבָּרֵן אַרְבָּעִים סְאָה. הֲרֵי שֶׁהִקִּיף כֵּלִים וְעָשָׂה מֵהֶן מְחִיצוֹת, עַד שֶׁנִּתְקַבֵּץ בֵּינֵיהֶן אַרְבָּעִים סְאָה מִמַּיִם הַנִּזְחָלִין מִן הַגְּשָׁמִים - הֲרֵי זֶה טוֹבֵל בָּהֶן; וְכֵלִים שֶׁעָשָׂה מֵהֶן הַגֶּדֶר, לֹא עָלְתָה לָהֶן טְבִילָה.

יז. גַּל שֶׁנִּתְלַשׁ מִן הַיָּם, וְנָפַל עַל הָאָדָם אוֹ עַל הַכֵּלִים - אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין לְחַלִּין; שֶׁאֵין הַטּוֹבֵל לְחֻלִּין צָרִיךְ כַּוָּנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם נִתְכַּוֵּן, וְהָיָה מְצַפֶּה עַד שֶׁיִּפֹּל הַגַּל - עָלְתָה לוֹ טְבִילָה לַדָּבָר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹ.

יח. אֵין מַטְבִּילִין בַּגַּל כְּשֶׁהוּא בָּאֲוִיר קֹדֶם שֶׁיִּפֹּל עַל הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה - לְפִי שֶׁאֵין מַטְבִּילִין בְּזוֹחֲלִין, קַל וָחֹמֶר בַּאֲוִיר. הָיוּ שְׁנֵי רָאשֵׁי הַגַּל נוֹגְעִין בָּאָרֶץ, מַטְבִּילִין בּוֹ; וְאֵין מַטְבִּילִין בַּכִּפָּה שֶׁלּוֹ [גג הגל], מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּאֲוִיר.

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת פֶּרֶק י

א. סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין שֶׁטָּהֲרוּ חֲכָמִים כֵּיצַד? מִקְוֶה שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם נָפְלוּ לְתוֹכוֹ מַיִם שְׁאוּבִין אוֹ לֹא נָפְלוּ, וַאֲפִלּוּ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁנָּפְלוּ, סָפֵק יֵשׁ בָּהֶן שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין סָפֵק אֵין בָּהֶן, וַאֲפִלּוּ יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁהָיָה בָּהֶן שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין, סָפֵק שֶׁהָיָה בַּמִּקְוֶה שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק שֶׁלֹּא הָיָה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

ב. שְׁנֵי מִקְוָאוֹת, אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ - נָפְלוּ שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין לְאֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ לְאֵיזוֹ מֵהֶן נָפְלוּ - סְפֵקוֹ טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּמַה יִתְלֶה [-אפשר לתלות שנפלו למ' סאה]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן פְּחוּתִין מֵאַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפְלוּ לְאֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ אֵיזֶה הוּא - כָּל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן פָּסוּל, שֶׁאֵין לוֹ בְּמַה יִתְלֶה; אִם לָזֶה נָפְלוּ, נִפְסַל, וְאִם לָזֶה נָפְלוּ, נִפְסַל.

ג. מִקְוֶה שֶׁהִנִּיחוּ רֵיקָן, וּבָא וּמְצָאוֹ מָלֵא - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין לְמִקְוֶה זֶה.

ד. צִנּוֹר שֶׁהָיָה מְקַלֵּחַ לְמִקְוֶה, וְהַמַּכְתֶּשֶׁת [כלי עם מים] נְתוּנָה בְּצִדּוֹ - סָפֵק מִן הַצִּנּוֹר לַמִּקְוֶה, סָפֵק מִן הַמַּכְתֶּשֶׁת

לַמִּקְוֶה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהַפָּסוּל מוֹכִיחַ [- נראה לעיניני] ; וְאִם יֵשׁ בַּמִּקְוֶה רֻבּוֹ מַיִם כְּשֵׁרִים, הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁזֶּה סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִים הוּא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ שָׁם כָּשֵׁר קָבוּעַ.

ה. כָּל הַמִּקְוֹוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּאֶרֶץ הָעַמִּים - פְּסוּלִין, שֶׁחֶזְקָתָן שְׁאוּבִין. וְכָל הַמִּקְוֹוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּמְּדִינוֹת [כרכים] לִפְנִים מִן הַמִּפְתָּח [- שער העיר] - בְּחֶזְקַת פְּסוּלִין; שֶׁאַנְשֵׁי הַמְּדִינָה מְכַבְּסִין בָּהֶן וּמַטְבִּילִין בָּהֶן וּמְטִילִין לְתוֹכָן מַיִם שְׁאוּבִין תָּמִיד. וְכָל הַמִּקְוֹוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חוּץ לַפֶּתַח - בְּחֶזְקַת טְהָרָה, שֶׁחֶזְקָתוֹ מִן הַגְּשָׁמִים.

ו. הַטָּמֵא שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל, סָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל; וַאֲפִלּוּ טָבַל, סָפֵק יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק שֶׁאֵין בּוֹ; שְׁנֵי מִקְוָוֹת אֶחָד יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה וְאֶחָד אֵין בּוֹ, וְטָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל - סְפֵקוֹ טָמֵא; לְפִי שֶׁהַטָּמֵא בְּחֶזְקָתוֹ, עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁטָּבַל בָּרְאוּי. וְכֵן מִקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְנִמְצָא חָסֵר, בֵּין שֶׁהָיָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל גַּבָּיו [- על סמך טבילה בו] לְמַפְרֵעַ טְמֵאוֹת, עַד שֶׁיִּוָּדַע זְמַן שֶׁנִּמְדַּד בּוֹ וְהָיָה שָׁלֵם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה הַטְּבִילָה מִטַּמְאָה חֲמוּרָה [- אב הטומאה]. אֲבָל אִם טָבַל מִטַּמְאָה קַלָּה, כְּגוֹן שֶׁאָכַל אֳכָלִין טְמֵאִין, אוֹ שָׁתָה מַשְׁקִין טְמֵאִין, אוֹ בָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין, אוֹ נָפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ שְׁלֹשֶׁת לֻגִּין מַיִם שְׁאוּבִין - הוֹאִיל וְעִקַּר דְּבָרִים אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶן [- מדרבנן], הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם טָבַל אוֹ לֹא טָבַל, אִם שֶׁנִּמְצָא הַמִּקְוֶה חָסֵר לְאַחַר זְמַן וְכֵיוֹצֵא בִּסְפֵקוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

ז. שְׁנֵי מִקְוָוֹת, אֶחָד כָּשֵׁר וְאֶחָד פָּסוּל, וְטָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן מִטַּמְאָה חֲמוּרָה, וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ תְּלוּיוֹת [טמאות מספק]. טָבַל בַּשֵּׁנִי, וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת כְּשֶׁהָיוּ, וְהַשְּׁנִיּוֹת טְהוֹרוֹת; וְאִם נָגְעוּ אֵלּוּ בְּאֵלּוּ - הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת, וּשְׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ. וְכֵן אִם נִטְמָא בָּאֶמְצַע טֻמְאָה קַלָּה, וְטָבַל בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת. אֲבָל אִם טָבַל בְּאֶחָד מֵהֶן מִטֻּמְאָה קַלָּה, וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וְנִטְמָא טֻמְאָה חֲמוּרָה, וְטָבַל בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הָרִאשׁוֹנוֹת טְהוֹרוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת תְּלוּיוֹת; וְאִם נָגְעוּ אֵלּוּ בְּאֵלּוּ - יִשָּׂרְפוּ הָרִאשׁוֹנוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת תְּלוּיוֹת כְּשֶׁהָיוּ. הָיָה בְּאֶחָד מֵהֶן אַרְבָּעִים סְאָה, וְאֶחָד כֵּלּוֹ שָׁאוּב, וְטָבְלוּ בָּהֶן שְׁנַיִם, אֶחָד מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה וְאֶחָד מִטֻּמְאָה קַלָּה, וְעָשׂוּ טְהָרוֹת - הַטּוֹבֵל מִטֻּמְאָה חֲמוּרָה, טָהֲרוֹתָיו תְּלוּיוֹת; וְהַטּוֹבֵל מִן הַקַּלָּה, טָהֲרוֹתָיו טְהוֹרוֹת. הָיָה אֶחָד טָמֵא וְיָרַד לִטְבֹּל, וְהַשֵּׁנִי יָרַד לְהָקֵר [להתקרר] - זֶה שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל בְּאֶחָד מֵהֶן, טָהֲרוֹתָיו תְּלוּיוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְזֶה שֶׁיָּרַד לְהָקֵר, טָהוֹר כְּשֶׁהָיָה; שֶׁזֶּה סְפֵק מַיִם שְׁאוּבִין הוּא, שֶׁמָּא בַּשָּׁאוּב טָבַל כְּשֶׁהֻקַּר, וְנִטְמָא.

ח. שְׁנֵי מִקְוָוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים עֶשְׂרִים סְאָה, אֶחָד שָׁאוּב וְאֶחָד כָּשֵׁר, הֻקַּר בְּאֶחָד מֵהֶן, וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת; הֻקַּר בַּשֵּׁנִי, וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ יִשָּׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי בְּוַדַּאי בָּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּמַיִם שְׁאוּבִין [- שטמא מדרבנן], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יום שני

הִלְכוֹת מִקְוָוֹת פֶּרֶק יא

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁנִּטְילַת הַיָּדַיִם וּטְבִילַת יָדַיִם, הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְיָדַיִם שֶׁצְּרִיכוֹת טְבִילָה, אֵין מַטְבִּילִין אוֹתָן אֶלָּא בְּמִקְוֶה כָּשֵׁר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, שֶׁבַּמָּקוֹם שֶׁהָאָדָם טוֹבֵל בּוֹ, כֵּלִים וְיָדַיִם טוֹבְלִין. אֲבָל יָדַיִם שֶׁאֵין צְרִיכוֹת אֶלָּא נְטִילָה בִּלְבַד - אִם הִטְבִּיל אוֹתָן בְּמֵי מִקְוֶה, טְהוֹרִין. וְאִם הִטְבִּיל אוֹתָן בְּמַיִם שְׁאוּבִין, בֵּין בְּכֵלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת - לֹא טָהֲרוּ יָדָיו, עַד שֶׁיִּפְלוּ הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִין מִן הַכְּלִי עַל יָדָיו; שֶׁאֵין נוֹטְלִין לַיָּדַיִם אֶלָּא מִן הַכֵּלִים וּמִכֹּחַ נוֹתֵן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בְּרָכוֹת.

ב. כָּל הַחוֹצֵץ בִּטְבִילָה - חוֹצֵץ בַּיָּדַיִם, בֵּין בִּטְבִילָתָן בֵּין בִּנְטִילָתָן. וְכָל הָעוֹלֶה לְמִדַּת הַמִּקְוֶה כְּטִיט הַנָּרוֹק [- רך], עוֹלֶה לְשִׁעוּר הָרְבִיעִית שֶׁנּוֹטְלִין בָּהּ הַיָּדַיִם. וְכָל הַנּוֹטֵל יָדָיו, צָרִיךְ לְשַׁפְשֵׁף [- ידיו זו בזו].

ג. הַנּוֹטֵל יָדָיו לִתְרוּמָה - צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלִטֹּל פַּעַם שְׁנִיָּה בְּמַיִם שְׁנִיִּים, כְּדֵי לְהָסִיר הַמַּיִם שֶׁעַל גַּב יָדָיו; שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם שֶׁנָּטַל בָּהֶן תְּחִלָּה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין 'מַיִם רִאשׁוֹנִים', נִטְמְאוּ בְּיָדָיו. לְפִיכָךְ, אִם נָפַל כְּכָר שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ הַמַּיִם שֶׁנָּטַל בָּהֶן יָדָיו תְּחִלָּה, נִטְמָא; וְאִם נָפַל לְתוֹךְ הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים [- מי נטילה שניה], לֹא נִטְמָא; וְאִם נָטַל רִאשׁוֹנִים וּשְׁנִיִּים לְמָקוֹם אֶחָד, וְנָפַל שָׁם כְּכָר שֶׁל תְּרוּמָה - נִטְמָא. נָטַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים, וְנִמְצָא עַל יָדָיו דָּבָר חוֹצֵץ, הֱסִירוֹ, וְנָטַל אֶת הַשְּׁנִיִּים - הֲרֵי יָדָיו טְמֵאוֹת כְּשֶׁהָיוּ, שֶׁאֵין הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים מְטַהֲרִין אֶלָּא הַנִּשְׁאָר מִן הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים עַל גַּבֵּי יָדָיו.

ד. הַיָּדַיִם מִטֻּמְאוֹת וּמִטַּהֲרוֹת עַד הַפֶּרֶק. כֵּיצַד? נָטַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים עַד הַפֶּרֶק, וְנָטַל הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים חוּץ לַפֶּרֶק, וְחָזְרוּ מִחוּץ לַפֶּרֶק לְיָדוֹ - הֲרֵי יָדוֹ טְהוֹרָה, שֶׁהַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים טְהוֹרִין. נָטַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים וְהַשְּׁנִיִּים חוּץ לַפֶּרֶק, וְחָזְרוּ לְיָדוֹ - נִטְמֵאת יָדוֹ; שֶׁהַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים שֶׁחוּץ לַפֶּרֶק נִטְמְאוּ מֵחֲמַת יָדָיו, וְאֵין הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים מְטַהֲרִין מַיִם שֶׁחוּץ לַפֶּרֶק; לְפִי שֶׁחָזְרוּ הַמַּיִם שֶׁחוּץ לַפֶּרֶק לְיָדוֹ, נִטְמְאוּ.

ה. נָטַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים לְיָדוֹ אַחַת, וְנִמְלַךְ וְנָטַל אֶת הַשְּׁנִיִּים לִשְׁתֵּי יָדָיו [- כשהן מחוברים] - יָדָיו טְמֵאוֹת; שֶׁהַשְּׁנִיִּים מִטֻּמְאוֹת מֻחְמֶרֶת הַיָּד שֶׁלֹּא נִטְלָה בְּמַיִם רִאשׁוֹנִים, וְחוֹזְרִין וּמְטַמְּאִין הַיָּד הַשְּׁנִיָּה. נָטַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים לִשְׁתֵּי יָדָיו, וְנָטַל הַשְּׁנִיִּים לְיָדוֹ אַחַת - הָאַחַת טְהוֹרָה. נָטַל יָדוֹ אַחַת, וּפִשְׁפְּשָׁה בַּחֲבֶרְתָּהּ - נִטְמְאוּ הַמַּיִם שֶׁעָלֶיהָ מֻחְמֶרֶת חֲבֶרְתָּהּ שֶׁלֹּא נִטְלָה, וְחוֹזְרִין וּמְטַמְּאִין אֶת הַיָּד שֶׁנִּטְלָה. שִׁפְשְׁפָה בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בַּכִּתֵּף, הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה.

ו. נָטַל שְׁתֵּי יָדָיו מִשְּׁטִיפָה אַחַת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁזֶּה כִּנּוֹטֵל יָדוֹ אַחַת בְּמַיִם שֶׁיָּרְדוּ מֵעַל יָדוֹ הַשְּׁנִיָּה; אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה [בני אדם], זֶה בְּצַד זֶה אוֹ זֶה עַל גַּב זֶה; וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוְּנוּ בָּהֶן הַמַּיִם.

ז. נָטַל מִקְצָת יָדוֹ, וְחָזַר וְהוֹסִיף וְנָטַל הַנִּשְׁאָר מִן יָדוֹ - הֲרֵי זוֹ טֻמְאָה כְּשֶׁהָיְתָה; וְאִם עָדַיִן יֵשׁ עַל מִקְצָת שֶׁנָּטַל בַּתְּחִלָּה, טוֹפֵחַ עַל מְנָת לְהַטְפִּיחַ [האצבע שתיגע בה

תתלחלח] - חֲרִי זוֹ טְהוֹרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים; אֲבָל בַּשְּׁנִיִּים [נטילה שניה] - נוֹטֵל מִקְצָת יָדָיו, וְחוֹזֵר וּמוֹסִיף עַל מִקְצָתָן.

ח. שִׁעוּר הַמַּיִם שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן תְּחִלָּה - רְבִיעִית לְכָל אָדָם וְאָדָם לִשְׁתֵּי יָדַיִם; אֵין פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְטִילַת יָדַיִם לְפַת. אֲבָל מַיִם שְׁנִיִּים - יֵשׁ לִשְׁנַיִם לִטֹּל יְדֵיהֶן מְרֻבִּיעִית; וּמֻחֲצִי לג נוֹתְנִין לִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה; וּמִלֹּג נוֹתְנִין אֲפִלּוּ לְמֵאָה; שֶׁאֵין הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים לְטַהֵר, אֶלָּא לְהַעֲבִיר הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים.

ט. כְּלִי שֶׁהָיָה בּוֹ רְבִיעִית מַיִם כְּשֵׁרִים לִנְטִילַת יָדַיִם, וְנָתַן לְתוֹכָן מְעַט מַיִם הַפְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם - חֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין. נָטַל מִן הַכְּלִי כַּשִּׁעוּר שֶׁנָּתַן, וְנִשְׁאֲרָה רְבִיעִית בְּלִבַּד כְּשֶׁהָיְתָה - חֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם הַפְּסוּלִין הִשְׁלִימוּ שִׁעוּר הָרְבִיעִית.

י. כָּל הַמַּיִם הַפְּסוּלִין לִנְטִילָה בַּמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים, כָּךְ הֵן פְּסוּלִין בְּמַיִם שְׁנִיִּים; וְכָל כְּלִי שֶׁאֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ בְּמַיִם רִאשׁוֹנִים, כָּךְ אֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ מַיִם שְׁנִיִּים. וּכְשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים מִכֹּחַ אָדָם, כָּךְ הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים.

יא. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת בְּרָכוֹת, כָּל מֵינֵי הַמַּיִם הַפְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם וְהַכְּשֵׁרִין, וְכָל הַכֵּלִים שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן לַיָּדַיִם וְשֶׁאֵין נוֹטְלִין, וְאֵיזוֹ נִתְּנָה הִיא מִכֹּחַ נוֹתֵן וּכְשֶׁרָה וְאֵיזוֹ נִתְּנָה אֵינָהּ מִכֹּחַ נוֹתֵן וּפְסוּלָה. וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם בִּנְטִילַת יָדַיִם לְפַת חֲלִין, כָּךְ הֵן לִתְרוּמָה. וּכְשֵׁם שֶׁכָּל סְפֵק יָדַיִם טְהוֹרוֹת לְחֻלִּין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם - כָּךְ הֵן לִתְרוּמָה, כָּל סְפֵק יָדַיִם טְהוֹר.

יב. דָּבָר בָּרוּר וְגָלוּי, שֶׁהַטֻּמְאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן, וְאֵינָן מִדְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מַכְרַעְתָּן, וַהֲרֵי הֵן מִכְּלַל הַחֻקִּים; וְכֵן הַטְּבִילָה מִן הַטֻּמְאוֹת, מִכְּלַל הַחֻקִּים הִיא; שֶׁאֵין הַטֻּמְאָה טִיט אוֹ צוֹאָה שֶׁתַּעֲבֹר בְּמַיִם, אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, וְהַדָּבָר תָּלוּי בְּכַוָּנַת הַלֵּב; וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: ׳טְבָל וְלֹא הֶחְזִק [- לא כיוון]׳, כְּאִלּוּ לֹא טָבַל׳. וְאַף עַל פִּי כֵן, רָמְז יֵשׁ בַּדָּבָר: כְּשֵׁם שֶׁהַמְכַוֵּן לִבּוֹ לְטַהֵר, כֵּיוָן שֶׁטָּבַל - טָהַר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְחַדֵּשׁ בְּגוּפוֹ דָּבָר, כָּךְ הַמְכַוֵּן לִבּוֹ לְטַהֵר נַפְשׁוֹ מִטֻּמְאַת הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁהֵן מַחְשָׁבוֹת הָאָוֶן וְדֵעוֹת הָרָעוֹת - כֵּיוָן שֶׁהִסְפִּים בְּלִבּוֹ לִפְרֹשׁ מֵאוֹתָן הָעֲצוֹת, וְהֵבִיא נַפְשׁוֹ בְּמֵי הַדֵּעוֹת - טָהַר. (מֵי הַדַּעַת טְהוֹר) חֲרֵי הוּא אוֹמֵר: ״וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים, וּטְהַרְתֶּם; מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם״. הַשֵּׁם בְּרַחֲמָיו הָרַבִּים יְטַהֲרֵנוּ מִכָּל חֵטְא עָוֹן וְאַשְׁמָה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיַּעַן. נִגְמַר סֵפֶר עֲשִׂירִי וְהוּא סֵפֶר טָהֳרָה. וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, מֵאָה וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים, וְאֵלּוּ הֵם: הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת, חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים; הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, חֲמִשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת, שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, עֶשְׂרִים פְּרָקִים; הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין, שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת כֵּלִים, שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים; הִלְכוֹת מִקְוָוֹת, אַחַד עָשָׂר פְּרָקִים.

בְּשֵׁם ה׳ אֵל עוֹלָם.

הַט לִבִּי אֶל עֵדְוֹתֶיךָ, וְאַל אֶל בָּצַע.

סֵפֶר אַחַד עָשָׂר וְהוּא סֵפֶר נְזִיקִין

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן, הִלְכוֹת גְּנֵבָה, הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה, הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק, הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹות עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פָּרָטָן: (א) דִּין הַשּׁוֹר; (ב) דִּין הַבְּעֵר; (ג) דִּין הַבּוֹר; (ד) דִּין הַהַבְעָרָה. וּבֵאוּר מִצְוֹות - אֵלּוּ בְּפָרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק א

א. כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהִזִּיקָה - הַבְּעָלִים חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי מָמוֹנָם הִזִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ״; אֶחָד הַשּׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, לֹא דִּבֶּר הַכָּתוּב בְּשׁוֹר אֶלָּא בַּהֹוֶה [במצוי].

ב. וְכַמָּה מְשַׁלֵּם? אִם הִזִּיקָה בִּדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ לַעֲשׂוֹתָן תָּמִיד, כְּמִנְהַג בְּרִיָּתָהּ [כטבעה] - כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה תֶּבֶן אוֹ עָמִיר [חבילת שבלים], אוֹ הִזִּיקָה בִּרַגְלָהּ בְּדַרְכָּהּ הִלּוּכָהּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם״. וְאִם שִׁנַּת וְעָשָׂת מַעֲשִׂים שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ תָּמִיד לַעֲשׂוֹתָם, וְהִזִּיקָה בָּהֶם, כְּגוֹן שׁוֹר שֶׁנָּגַח אוֹ נָשַׁךְ - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק מִגּוּף הַמַּזִּיק עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי, וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ״ וְגוֹ׳.

ג. כֵּיצַד? שׁוֹר שֶׁוֶּה מֵאָה שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁוֶּה עֶשְׂרִים, וְהֵמִיתוֹ, וַהֲרֵי הַנִּבְלָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה - בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁמוֹנָה, שֶׁהוּא חֲצִי הַנֶּזֶק; וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּף הַשּׁוֹר שֶׁהִזִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי״. לְפִיכָךְ, אִם הֵמִית שׁוֹר שָׁוֶה עֶשְׂרִים לְשׁוֹר שָׁוֶה מֵאתַיִם, וְהַנִּבְלָה שָׁוֶה מֵאָה - אֵין בַּעַל הַנִּבְלָה יָכוֹל לוֹמַר לְבַעַל הַחַי ׳תֵּן לִי חֲמִשִּׁים׳, אֶלָּא אוֹמֵר לוֹ: ׳הֲרֵי שׁוֹר שֶׁהִזִּיק לְפָנֶיךָ, קָהֵהוּ וְלֵךְ׳, אֲפִלּוּ אֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִּינָר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכּוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ תָּמִיד, כְּמִנְהַג בְּרִיָּתוֹ - הוּא הַנִּקְרָא ׳מוּעָד׳. וְהַמְשַׁנֶּה וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ כָּל מִינוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן תָּמִיד, כְּגוֹן שׁוֹר שֶׁנָּגַח אוֹ נָשַׁךְ - הוּא הַנִּקְרָא ׳תָּם׳. וְזֶה הַמְשַׁנֶּה - אִם הֶרְגִּיל בְּשִׁנּוּיוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת, נַעֲשָׂה מוּעָד לְאוֹתוֹ דָּבָר שֶׁהֶרְגִּיל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא״.

ה. חֲמִשָּׁה מַעֲשִׂים תַּמִּים יֵשׁ בַּבְּהֵמָה - אִם הוּעֲדָה לְאֶחָד מֵהֶן, נַעֲשֵׂית מוּעֶדֶת לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה; וְאֵלּוּ הֵן: הַבְּהֵמָה אֵינָהּ מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לֹא לְגַח, וְלֹא לְגֹף [לדחוף], וְלֹא לְשַׁף, וְלֹא לִרְבֹּץ עַל כֵּלִים גְּדוֹלִים, וְלֹא לִבְעֹט. וְאִם הוּעֲדָה

לְאֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי זוֹ מוּעֶדֶת לוֹ. אֲבָל הַשֵּׁן מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ, וְהָרֶגֶל מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לִשְׁבֹּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וְהַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לִרְבֹּץ עַל פְּנֵי קְטַנִּים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן וְלִמְעֹךְ אוֹתָן.

ו. חֲמִשָּׁה מִינֵי בְהֵמָה מוּעָדִין מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן לְהַזִּיק, וַאֲפִלּוּ הֵן בְּנֵי תַרְבּוּת [אינם מזיקים] ; לְפִיכָךְ, אִם הִזִּיקוּ אוֹ הֵמִיתוּ בְּנִגְיחָה אוֹ בְּנִשִּׁיכָה וּדְרִיסָה [בצפרניים הקדמיות] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם. וְאֵלּוּ הֵם: הַזְּאֵב, וְהָאֲרִי, וְהַדֹּב, וְהַנָּמֵר, וְהַכַּרְדְּלָס. וְכֵן הַנָּחָשׁ שָׁנָשַׁךְ - הֲרֵי זֶה מוּעָד, וַאֲפִלּוּ הָיָה בֶּן תַּרְבּוּת.

ז. כָּל מוּעָד מְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו, וְכָל תָּם מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּכְנְסָה הַבְּהֵמָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק וְהִזִּיקַתְהוּ. אֲבָל אִם נִכְנַס הַנִּזָּק לִרְשׁוּת הַמַּזִּיק, וְהִזִּיקַתְהוּ בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל הַכֹּל; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לוֹ: 'אִלּוּ לֹא נִכְנַסְתָּ לִרְשׁוּתִי, לֹא הִגִּיעַ לְךָ הֶזֵּק'; וַהֲרֵי מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה: "וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירוֹ, וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר".

ח. הִזִּיקָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם, לֹא לַמַּזִּיק וְלֹא לַנִּזָּק, אוֹ בְּחָצֵר שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶם, וַהֲרֵי הִיא מְיֻחֶדֶת לְהַנִּיחַ בָּהּ פֵּרוֹת וּלְהַכְנִיס לָהּ בְּהֵמָה, כְּגוֹן הַבִּקְעָה [מקום שדות] וְכֵיוֹצֵא בָּהּ - אִם בְּשֵׁן וְרֶגֶל הִזִּיקָה, הֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ רְשׁוּת לְהַלֵּךְ בְּכָאן, וְדֶרֶךְ הַבְּהֵמָה לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּהּ וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁבֹּר בְּדַרְכָּהּ הִלּוּכָהּ. וְאִם נָגְחָה אוֹ נָגְפָה אוֹ רָבְצָה אוֹ בָּעֲטָה אוֹ נָשְׁכָה - אִם תַּמָּה הִיא, מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק; וְאִם מוּעֶדֶת, נֶזֶק שָׁלֵם.

ט. הָיְתָה הֶחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם מְיֻחֶדֶת לְפֵרוֹת, וְלֹא לְהַכְנִיס לָהּ בְּהֵמָה, וְהִכְנִיס לָהּ אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין בְּהֶמְתּוֹ, וְהִזִּיקָה - חַיָּב אַפְלּוּ עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל. וְכֵן אִם הָיְתָה מְיֻחֶדֶת לִבְהֵמָה לִשְׁנֵיהֶם, וְהָיָה רְשׁוּת לְאֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד לְהַכְנִיס לָהּ פֵּרוֹת, וְהִזִּיקָה פֵּרוֹתָיו - חַיָּב אַף עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל.

י. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת נְזִיקִין [המפורשים בתורה] בְּשׁוֹר - הַקֶּרֶן, וְהַשֵּׁן, וְהָרֶגֶל. תּוֹלְדוֹת הַקֶּרֶן [מזיקים הדומים לו] - נְגִיפָה, נְשִׁיכָה, רְבִיצָה, בְּעִיטָה. תּוֹלְדוֹת הַשֵּׁן - אִם נִתְחַכְּכָה בַּכֹּתֶל לַהֲנָאָתָהּ, וְהִזִּיקָה בְּחִכּוּכָהּ; וְכֵן אִם טִנְּפָה פֵּרוֹת [בגלגולה] לַהֲנָאָתָהּ. תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל - הִזִּיקָה בְּגוּפָהּ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, אוֹ שֶׁהִזִּיקָה בְּשָׁעָרָהּ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, אוֹ שֶׁכִּשְׁכְּשָׁה בִּזְנָבָהּ, אוֹ בָּאֲפָף שֶׁעָלֶיהָ, בִּפְרֻמְבִּיא [רסן] שֶׁבְּפִיהָ, בְּזוּג [פעמון] שֶׁבְּצַוָּארָהּ; וְכֵן חֲמוֹר שֶׁהִזִּיק בְּמַשָּׂאוֹ בִּשְׁעַת הִלּוּכוֹ, וְעָגְלָה הַמּוֹשֶׁכֶת שֶׁהִזִּיקָה בִּשְׁעַת מְשִׁיכָתָהּ; כָּל אֵלּוּ תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל הֵן, וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים פְּטוּרִין, וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק מְשֻׁלָּמִין נֶזֶק שָׁלֵם.

יא. כִּשְׁכְּשָׁה בִּזְנָבָהּ כִּשְׁכּוּשׁ רַב שֶׁאֵינוֹ דַּרְכָּהּ תָּמִיד, וְהִזִּיקָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁכִּשְׁכְּשָׁה בַּגִּיד [אבר מינה] שֶׁלָּהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקָה - פָּטוּר; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק מִמַּה שֶּׁתָּפַשׂ; שֶׁזֶּה הַדָּבָר סָפֵק הוּא, אִם אֵלּוּ תּוֹלְדוֹת הַקֶּרֶן שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל שֶׁפָּטוּר עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ב

א. אֶחָד אָבוֹת נְזִיקִין וְאֶחָד תּוֹלְדוֹת - אִם הָיָה הָאָב מוּעָד, תּוֹלַדְתּוֹ מוּעֶדֶת; וְאִם הָיָה תָּם, תּוֹלַדְתּוֹ כָּמוֹהוּ. וְכָל אָבוֹת נְזִיקִין וְכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶן, מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן הֵן - חוּץ מִן הַקֶּרֶן וְתוֹלְדוֹתָיו, שֶׁהֵן תַּמִּין בַּתְּחִלָּה עַד שֶׁיּוּעָדוּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ב. כָּל תּוֹלָדָה כָּאָב שֶׁלָּהּ, חוּץ מִצְּרוֹרוֹת [אבנים] הַמְנַתְּזִין [מתעופפים] מִתַּחַת רַגְלֵי הַבְּהֵמָה בִּשְׁעַת הִלּוּכָהּ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁתּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל הֵן, וּפָטוּר עֲלֵיהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כְּרֶגֶל, וְאִם הִזִּיקוּ בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק מְשֻׁלָּם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו כְּרֶגֶל שֶׁהִיא אָב - אַף עַל פִּי כֵן, אֵינוֹ מְשֻׁלָּם אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק.

ג. כֵּיצַד? בְּהֵמָה שֶׁנִּכְנְסָה לַחֲצַר הַנִּזָּק וְהָלְכָה, וְהָיוּ צְרוֹרוֹת מְנַתְּזִין מִתַּחַת רַגְלֶיהָ, וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים - מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו; וְדָבָר זֶה, הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה [ממשה מסיני] הוּא.

ד. וְכֵן אִם הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִתְזוּ צְרוֹרוֹת מִתַּחַת רַגְלֶיהָ לִרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים - מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק. דָּרְסָה עַל הַכֵּלִי בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק וְשִׁבְּרַתּוּ, וְנָפַל עַל כְּלִי אַחֵר וְשִׁבְּרוֹ - עַל הָרִאשׁוֹן מְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל הָאַחֲרוֹן חֲצִי נֶזֶק.

ה. הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבָעֲטָה וְהִתִּיזָה צְרוֹרוֹת וְהִזִּיקוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - פָּטוּר. וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק רְבִיעַ נֶזֶק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ; שֶׁהַדָּבָר סָפֵק הוּא - שֶׁמָּא שְׁנוּי הוּא וְאֵינוֹ תּוֹלֶדֶת רֶגֶל, שֶׁהֲרֵי בָּעֲטָה.

ו. בָּעֲטָה בָּאֳוִיר בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְהִתִּיזָה צְרוֹרוֹת מֵחֲמַת הַבְּעִיטָה, וְהִזִּיקוּ שָׁם - חַיָּב לְשַׁלֵּם רְבִיעַ נֶזֶק, שֶׁזֶּה שְׁנוּי הוּא בְּהַתָּזַת הַצְּרוֹרוֹת; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ שֶׁלֹּא תַּתִּיז, וּבָעֲטָה וְהִתִּיזָה - מְשֻׁלָּם רְבִיעַ נֶזֶק; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

ז. כָּל הַמְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם - הֲרֵי הַתַּשְׁלוּמִין מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ, כְּמִי שֶׁלָּוָה מֵחֲבֵרוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכָל הַמְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק - הֲרֵי הַתַּשְׁלוּמִין קֶנֶס, חוּץ מֵחֲצִי נֶזֶק שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁהוּא הֲלָכָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ח. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְשֻׁלָּם מַה שֶּׁהִזִּיק, הֲרֵי זֶה מָמוֹן; וְכָל הַמְשֻׁלָּם יָתֵר אוֹ פָּחוֹת, כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ חֲצִי נֶזֶק, הֲרֵי הַיָּתֵר עַל הַקֶּרֶן אוֹ הַפָּחוֹת - קֶנֶס. וְאֵין חַיָּבִין קֶנֶס אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים; אֲבָל הַמּוֹדֶה בְּכָל קֶנֶס מִן הַקֶּנָסוֹת, פָּטוּר.

ט. תַּרְנְגוֹל שֶׁהוֹשִׁיט רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר כְּלִי זְכוּכִית, וְתָקַע בּוֹ [בקולו] וְשִׁבְּרוֹ - אִם הָיוּ בְּתוֹכוֹ תְּבָלִין וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁהוֹשִׁיט רֹאשׁוֹ כְּדֵי לְאָכְלָן, עַל הַתְּבָלִין מְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל הַכְּלִי מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק, כַּחֲצִי נֶזֶק צְרוֹרוֹת, שֶׁכָּךְ הוּא דַּרְכּוֹ. וְאִם הָיָה הַכְּלִי רֵיקָן - הֲרֵי זֶה מְשֻׁנֶּה, וּמְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק כְּכָל הַקְּנָסוֹת.

י. וְכֵן סוּס שֶׁצָּנַף וַחֲמוֹר שֶׁנָּעַר [השמיעו קולם], וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים - מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק. הַתַּרְנְגוֹלִין, מוּעָדִין לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּן וּלְשַׁבֵּר. הָיָה חוֹט אוֹ רְצוּעָה קָשׁוּר בְּרַגְלֵיהֶן, וְנִסְתַּבֵּךְ כְּלִי

בְּאוֹתוֹ הַחוּט, וְנִתְגַּלְגֵּל וְנִשְׁבַּר - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁקָּשָׁרָן אָדָם. אֲבָל אִם נִקְשַׁר בְּרַגְלֵיהֶן מֵאֲלָיו, בַּעַל הַתַּרְנְגוֹלִין פָּטוּר; וְאִם הָיוּ לַחוּט בְּעָלִים, וְלֹא הָיָה הַחוּט הֶפְקֵר - בַּעַל הַחוּט חַיָּב חֲצִי נֶזֶק, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּבוֹר הַמִּתְגַּלְגֵּל [מכשול נייד].

יא. הִצְנִיעַ בַּעַל הַחוּט אֶת הַחוּט, וְהִדְּסוּ [קיפצו] הַתַּרְנְגוֹלִים עָלָיו וְהוֹצִיאוּהוּ, וְנִקְשַׁר בְּרַגְלֵיהֶן, וְשִׁבְּרוּ בּוֹ אֶת הַכֵּלִים - אַף בַּעַל הַחוּט פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אָנוּס הוּא.

יב. תַּרְנְגוֹלִין שֶׁהָיוּ מְפָרְחִין מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים - אִם בְּכַנְפֵיהֶן שִׁבְּרוּ, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; וְאִם בְּרוּחַ שֶׁבְּכַנְפֵיהֶן, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק.

יג. הָיוּ מְהַדְּסִין עַל גַּבֵּי עִסָּה אוֹ עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת, וְטִנְּפוּ אוֹ נִקְּרוּ - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם. הִזִּיקוּ בְּעָפָר אוֹ בִּצְרוֹרוֹת שֶׁהֶעֱלוּ בְּפִיהֶן, אוֹ בְּרַגְלֵיהֶן - מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק.

יד. הָיוּ מְחַטְּטִין בְּחֶבֶל, וְנִפְסַק [נקרע] הַחֶבֶל וְנִשְׁבַּר הַדְּלִי - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם; וְהוּא, שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל הַדְּלִי מֵחֲמָתָן עַד שֶׁנָּפַל וְנִשְׁבַּר. וְאִם הָיָה עַל הַחֶבֶל אֹכֶל, וּבְעֵת אֲכִילָתָן פְּסָקוּהוּ - מְשַׁלֵּם גַּם עַל הַחֶבֶל נֶזֶק שָׁלֵם.

טו. הַכֶּלֶב וְהַגְּדִי שֶׁקָּפְצוּ מֵרֹאשׁ הַגָּג מִמַּעְלָה לְמַטָּה, וְשָׁבְרוּ אֶת הַכֵּלִים - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מוּעָדִין לְדָבָר זֶה. וְכֵן אִם נָפְלוּ וְהִזִּיקוּ; שֶׁעֲלֵיהֶן לִרְאשׁ הַגָּג פְּשִׁיעָה; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְילָתָן אֹנֶס - כֹּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בְּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס, חַיָּב.

טז. קָפְצוּ מִמַּטָּה לְמַעְלָה, מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק; וְהוּא - שֶׁנִּתְלָה הַגְּדִי וְנִסְרַךְ [בציפרניו בקיר], וְקָפַץ הַכֶּלֶב; אֲבָל אִם נִסְרַךְ הַכֶּלֶב וְדִלֵּג הַגְּדִי, בֵּין מִמַּעְלָה לְמַטָּה בֵּין מִמַּטָּה לְמַעְלָה - חַיָּבִין נֶזֶק שָׁלֵם. וְכֵן תַּרְנְגוֹל שֶׁדִּלֵּג, בֵּין מִמַּעְלָה לְמַטָּה בֵּין מִמַּטָּה לְמַעְלָה - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם.

יז. כֶּלֶב שֶׁנָּטַל אֶת הַהֲרָרָה [עוגה עם גחלים], וְהָלַךְ לוֹ לְגָדִישׁ - אִם הִנִּיחָהּ בַּגָּדִישׁ וְאָכַל אֶת הַחַלָּה, וְהִדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ - עַל הַחַלָּה וְעַל מְקוֹם הַהֲרָרָה מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל שְׁאָר הַגָּדִישׁ - חֲצִי נֶזֶק. וְאִם הָיָה מְגֻרָּר אֶת הַחַלָּה עַל הַגָּדִישׁ, וְהוֹלֵךְ וְשׁוֹרֵף - מְשַׁלֵּם עַל הַהֲרָרָה נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל מְקוֹם הַגָּחֶלֶת חֲצִי נֶזֶק, וְעַל שְׁאָר הַגָּדִישׁ פָּטוּר.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁשָּׁמַר בַּעַל הַגָּחֶלֶת אֶת אִשּׁוֹ וְסָתַם אֶת הַדֶּלֶת, וּבָא הַכֶּלֶב וְחָתַר וְנָטַל אֶת הַהֲרָרָה מֵעַל הָאֵשׁ. אֲבָל אִם לֹא שָׁמַר אִשּׁוֹ - בַּעַל הָאֵשׁ חַיָּב עַל שְׂרֵפַת הַגָּדִישׁ, וּבַעַל הַכֶּלֶב חַיָּב עַל אֲכִילַת הַהֲרָרָה וְעַל מְקוֹמָהּ.

יט. הַמְשַׁסֶּה כַּלְבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּאָחָד [באדם אחר] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וּבַעַל הַכֶּלֶב חַיָּב חֲצִי נֶזֶק; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ, שֶׁאִם עוֹרְרוּ אֶת כַּלְבּוֹ לְהַזִּיק - נוֹשֵׁךְ, לֹא הָיָה לוֹ לְהַנִּיחוֹ. וְאִם שִׂסָּהוּ בְּעַצְמוֹ [על עצמו], בַּעַל הַכֶּלֶב פָּטוּר; שֶׁכָּל הַמְשַׂנֶּה, וּבָא אַחֵר וְשִׁנָּה בּוֹ - פָּטוּר.

כ. שְׁתֵּי פָּרוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אַחַת רְבוּעָה וְאַחַת מְהֻלֶּכֶת, וּבָעֲטָה מְהֻלֶּכֶת בָּרְבוּעָה - חַיָּב חֲצִי נֶזֶק; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַלֵּךְ עָלֶיהָ, אֵין דַּרְכָּהּ לִבְעֹט בָּהּ.

יום שלישי

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ג

א. הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. לְפִיכָךְ, אִם נִכְנְסָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְאָכְלָה דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ לֶאֱכֹל אוֹתָן - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר - מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם". וְאִם אָכְלָה אוֹתָן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - פָּטוּר; וְאִם נֶהֱנֵת - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵת, לֹא מַה שֶּׁהִזִּיקָה.

ב. כֵּיצַד? נִכְנְסָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְאָכְלָה שֶׁמְּשִׁמִּין אוֹ לוֹט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּשָׁוֶה דִּינָר - מְשַׁלֵּם דִּינָר. וְאִם אָכְלָה אוֹתָן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶהֱנֵת - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵן שְׁעוֹרִים אוֹ עָמִיר [חבילת שיבלים], וּמְשַׁלֵּם דְּמֵי עָמִיר אוֹ דְּמֵי שְׁעוֹרִים בְּזוֹל.

ג. אָכְלָה אֲכָלִים הָרָעִים [מזיקים] לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאָכְלָה חִטִּין - הוֹאִיל וְלֹא נֶהֱנֵת, פָּטוּר. אָכְלָה אֲכָלִין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְאָכְלָן, כְּגוֹן שֶׁאָכְלָה כְּסוּת אוֹ כֵּלִים - בֵּין בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; שֶׁזֶּה שִׁנּוּי הוּא, וְדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כְּסוּתָם וּכְלֵיהֶם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים עַד שֶׁיְּנוּחוּ מְעַט.

ד. בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְתָלְשָׁה פֵּרוֹת מֵרְשׁוּת הָרַבִּים, וַאֲכָלָתָן בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק - הֲרֵי הַדָּבָר סָפֵק. לְפִיכָךְ, אֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶלָּא מַה שֶּׁנֶּהֱנֵת; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק בְּמַה שֶׁהִזִּיקָתוּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּתוֹ אָכְלָה.

ה. כֶּלֶב שֶׁנִּכְנַס לְחָצֵר, וְנָטַל פַּת אוֹ בָּשָׂר, וְהוֹצִיאָן לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לְחָצֵר אַחֶרֶת, וַאֲכָלָן שָׁם - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנָה. אֲכָלָן בְּשָׂדֶה שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם כְּאִלּוּ אֲכָלָם בְּתוֹךְ הֶחָצֵר, שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק אֲכָלָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ו. בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה אֲכָלִין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְאָכְלָן, אֲבָל אוֹכֶלֶת הִיא אוֹתָן עַל יְדֵי הַדְּחָק [בקושי] - כְּגוֹן פָּרָה שֶׁאָכְלָה שְׁעוֹרִים, וַחֲמוֹר שֶׁאָכַל כַּרְשִׁינִין [מאכל פרה] אוֹ דָּגִים, וַחֲזִיר שֶׁאָכַל חֲתִיכַת בָּשָׂר, וְכֶלֶב שֶׁלִּקֵּק אֶת הַשֶּׁמֶן, וְחָתוּל שֶׁאָכַל תְּמָרִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - אִם אָכְלָה בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר; וְאִם נֶהֱנֵת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵת.

ז. חַיָּה שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְטָרְפָה וְאָכְלָה בְּהֵמָה אוֹ בָּשָׂר - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁזֶּה הוּא דַּרְכָּהּ. אֲבָל כֶּלֶב שֶׁאָכַל כְּבָשִׂים קְטַנִּים, אוֹ חָתוּל שֶׁאָכַל תַּרְנְגוֹלִים גְּדוֹלִים - הֲרֵי זֶה שִׁנּוּי, וּמְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק.

ח. סַל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לֶחֶם, וְנִכְנַס חָמוֹר וְשִׁבֵּר הַסַּל וְאָכַל הַלֶּחֶם - מְשַׁלֵּם עַל הַסַּל וְעַל הַלֶּחֶם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁזֶּה הוּא דַּרְכּוֹ. וְכֵן שְׁעִיר עִזִּים שֶׁרָאָה לֶפֶת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ עַל פִּי הֶחָבִית, וְנִסְתַּבֵּךְ בֶּחָבִית וְאָכַל אֶת הַלֶּפֶת וְשִׁבֵּר אֶת הֶחָבִית - מְשַׁלֵּם עַל שְׁנֵיהֶם נֶזֶק שָׁלֵם; כְּשֵׁם שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל, כָּךְ דַּרְכּוֹ לְהִתָּלוֹת בִּכְלִים וְלַעֲלוֹת כְּדֵי לֶאֱכֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם נִכְנַס הַחָמוֹר, וְאָכַל אֶת הַלֶּחֶם, וְאַחַר כָּךְ שִׁבֵּר אֶת הַסַּל - מְשַׁלֵּם עַל הַלֶּחֶם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל הַסַּל חֲצִי נֶזֶק. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ט. בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה מִתּוֹךְ הָרְחָבָה [בשוק], בֵּין דֶּרֶךְ הֲלִיכָתָהּ בֵּין שֶׁעָמְדָה וְאָכְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵת; וַאֲפִלּוּ

חָזָרָה עַל צַדֵּי [פינות] הָרִחְבָה וְאָכְלָה אוֹתָן. אֲבָל אִם הִנִּיחָה אֶת הָרִחְבָה, וְהָלְכָה וְעָמְדָה בְּצַדֵּי הָרִחְבָה וְאָכְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה. אָכְלָה מִפֶּתַח הַחֲנוּת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית; מִתּוֹךְ הַחֲנוּת, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה.

י. הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּפָשְׁטָה צַוָּארָהּ וְאָכְלָה מֵעַל גַּבֵּי חֲבֶרְתָּהּ, וַאֲפִלּוּ עָמְדָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַבְּהֵמוֹת לֶאֱכֹל זוֹ מֵעַל גַּבֵּי זוֹ. וְאִם קָפְצָה וְאָכְלָה מֵעַל גַּבֵּי חֲבֶרְתָּהּ - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה; שֶׁגַּבֵּי [הגב של] חֲבֶרְתָּהּ כַּחֲצַר הַנִּזָּק הוּא חָשׁוּב.

יא. בְּהֵמָה שֶׁהֶחְלִקָה בְּאֶבֶן אוֹ בְּמֵימֵי רַגְלֶיהָ, וְנָפְלָה לְגִנָּה, וְנֶחְבְּטָה עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת וִירָקוֹת, אוֹ שֶׁאָכְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית; אֲפִלּוּ הָלְכָה מֵעֲרוּגָה לַעֲרוּגָה, וַאֲפִלּוּ נִשְׁאֲרָה שָׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. וּמַה הֲנָיָה [הנאה] יֵשׁ לָהּ בַּחֲבִיטָתָהּ? שֶׁחֲרֵי מָצְאָה מָקוֹם רַךְ, וְלֹא נִתְרַסְּקוּ אֲבָרֶיהָ. אֲבָל אִם יָרְדָה כְּדַרְכָּהּ וְאָכְלָה, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה; וַאֲפִלּוּ טִנְּפָה פֵּרוֹת בְּמֵי לֵדָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה, מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלָּתוֹ בְּפִשִׁיעָה. וְכֵן אִם דָּחֲפָתְהּ חֲבֶרְתָּהּ וְנָפְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהַעֲבִירָן אַחַת אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְחֲפוּ זוֹ אֶת זוֹ.

יב. הֶחְלִקָה, וְנָפְלָה, וְיָצְאַת, וְחָזְרָה לַגִּנָּה - אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרָה שֶׁלֹּא לְדַעַת הַבְּעָלִים, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה; מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְשָׁמְרָהּ שֶׁלֹּא תַּחְזֹר - שֶׁהַדֶּבֶר יָדוּעַ שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּדְעָה דֶּרֶךְ הַגִּנָּה, חֲרֵי הִיא חוֹזֶרֶת מֵאֵלֶיהָ.

יג. הַקָּדָר [מוכר קדירות] שֶׁהִכְנִיס קְדֵרוֹתָיו לַחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְשִׁבְּרָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר. וְאִם הָיְתָה בָּהֶן, בַּעַל הַקְּדֵרוֹת חַיָּב; וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, פָּטוּר. וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמֹר אֶת הַקְּדֵרוֹת, בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב.

יד. וְכֵן אִם הִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לַחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר. וְאִם הֶחְלִקָה בָּהֶן, וְהֵזִּיקָה - בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב; וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, פָּטוּר. וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמֹר אֶת הַפֵּרוֹת, בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב. הִכְנִיסָן שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְהֵזִּיקָה בַּאֲכִילָתָן - בַּעַל הַפֵּרוֹת פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל. וְאִם הִכְנִיסָן בִּרְשׁוּת, וְהִנִּיחוֹ בַּעַל הֶחָצֵר אֶת זֶה [שקיבל רשות] לִשְׁמְרוֹ, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְהֵזִּיקָה בַּאֲכִילָתָן - בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב; שֶׁכֵּיוָן שֶׁרָאָה הַבְּהֵמָה אוֹכֶלֶת דְּבָרִים הַמַּזִּיקִין לָהּ וְהִנִּיחָהּ - חַיָּב, שֶׁחֲרֵי אֵין בַּעֲלֵי הֶחָצֵר מְצוּיִין שָׁם לְהַעֲבִיר הַבְּהֵמָה מֵהֶן. וּמֵעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה שֶׁנִּכְנְסָה לֶאֱפוֹת בְּתַנּוּר בְּבֵית שְׁכֵנוֹתֶיהָ, וְהִנִּיחוּ אוֹתָהּ, וְנִתְעַלְּמוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יַבִּיטוּ בָּהּ בְּעֵת לֵישָׁתָהּ וַאֲפִיָּתָהּ, וּבָא עֵז שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְאָכַל אֶת הַבָּצֵק וָמֵת; וְחִיְּבוּהָ חֲכָמִים לְשַׁלֵּם דָּמָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טו. הַמַּגְדִּישׁ [עושה גדיש] בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה - פָּטוּר. וְאִם הֶחְלִקָה בָּהֶן, וְהֵזִּיקָה - בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב. אֲכָלָתַן, וְהֵזִּיקָה בַּאֲכִילָתָן - פָּטוּר. וְאִם הִגְדִּישׁ בִּרְשׁוּת - בַּעַל הַשָּׂדֶה חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו לִשְׁמֹר; שֶׁהַשּׁוֹמֵר בַּגְּרָנוֹת [בעל השדה] - כְּיָיִן שֶׁאָמַר לוֹ 'הַגְדֵּשׁ בְּכָאן', כְּמִי שֶׁאָמַר לוֹ 'הַגְדֵּשׁ, וַאֲנִי אֶשְׁמֹר לָךְ' הוּא חָשׁוּב.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ד

א. הַכּוֹנֵס צֹאן לַדִּיר, וְנָעַל בִּפְנֵיהֶן בְּדֶלֶת שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמֹד בִּרוּחַ מְצוּיָה, וְיָצְאַת וְהִזִּיקָה - פָּטוּר. וְאִם אֵין הַדֶּלֶת יְכוֹלָה לַעֲמֹד בִּרוּחַ מְצוּיָה, אוֹ שֶׁהָיוּ כָּתְלֵי הַדִּיר רְעוּעִין - חֲרֵי לֹא נָעַל בִּפְנֵיהֶן כָּרָאוּי; וְאִם יָצְאַת וְהִזִּיקָה, חַיָּב. וַאֲפִלּוּ חָתְרָה [פרצה] וְיָצְאַת, וַאֲפִלּוּ נִפְרְצָה מְחִיצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ פְּרָצוּהָ לִסְטִים - בַּעַל הַצֹּאן חַיָּב. הָיְתָה מְחִיצָה בְּרִיאָה [חזקה], וְנִפְרְצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁפְּרָצוּהָ לִסְטִים, וְיָצְאַת וְהִזִּיקָה - פָּטוּר. הוֹצִיאוּהָ לִסְטִים, וְהִזִּיקָה - הַלִּסְטִים חַיָּבִים.

ב. הַפּוֹרֵץ גָּדֵר לִפְנֵי בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ, וְיָצְאַת וְהִזִּיקָה - אִם הָיָה גָּדֵר חָזָק וּבָרִיא, חַיָּב; וְאִם הָיָה כֹּתֶל רָעוּעַ - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְכֵן הַנּוֹתֵן סַם הַמָּוֶת לִפְנֵי בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם.

ג. הַמַּעֲמִיד בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ עַל גַּבֵּי קֶמְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ - הַמַּעֲמִיד חַיָּב לְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה. וְכֵן אִם הִכִּישָׁהּ [הכה] עַד שֶׁהָלְכָה לְקֶמֶת חֲבֵרוֹ, וְהִזִּיקָה - זֶה שֶׁהִכִּישָׁהּ חַיָּב.

ד. הַמּוֹסֵר בְּהֶמְתּוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, אוֹ לְנוֹשֵׂא [שומר] שָׂכָר, אוֹ לְשׁוֹכֵר, אוֹ לְשׁוֹאֵל - נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים; וְאִם הִזִּיקָה, הַשּׁוֹמֵר חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא שָׁמְרוּהָ כְּלָל. אֲבָל אִם שָׁמְרוּהָ שְׁמִירָה מְעֻלָּה כָּרָאוּי, וְיָצְאַת וְהִזִּיקָה - הַשּׁוֹמְרִים פְּטוּרִין, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין (אֲפִלּוּ הֵמִיתָה אֶת הָאָדָם). שְׁמָרוּהָ שְׁמִירָה פְּחוּתָה - אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא, פָּטוּר; וְאִם שׁוֹמֵר שָׂכָר אוֹ שׁוֹכֵר אוֹ שׁוֹאֵל הֵן, חַיָּבִין.

ה. הִנִּיחָהּ בַּחַמָּה - אֲפִלּוּ חָתְרָה וְיָצְאַת וְהִזִּיקָה, חַיָּב זֶה שֶׁהִנִּיחָהּ שָׁם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִנִּיחָהּ בַּחַמָּה - חֲרֵי הִיא מִצְטַעֶרֶת וּבוֹרַחַת, וְעוֹשָׂה כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לָהּ לַעֲשׂוֹת.

ו. מָסַר בְּהֶמְתּוֹ לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַשּׁוֹר קָשׁוּר, הַבְּעָלִים חַיָּבִין; שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל שׁוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ לְהַתִּיר הַקֶּשֶׁר, וְלָצֵאת וּלְהַזִּיק. אֲפִלּוּ שְׁמָרוּהָ שְׁמִירָה מְעֻלָּה, וְחָתְרָה וְיָצְאַת וְהִזִּיקָה - הַבְּעָלִים חַיָּבִין.

ז. מָסַר שׁוֹרוֹ לַחֲמִשָּׁה, וּפָשַׁע בּוֹ אֶחָד מֵהֶן, וְיָצָא וְהִזִּיק - אִם אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר אֶלָּא בַּחֲמִשְׁתָּן, זֶה שֶׁפָּשַׁע בּוֹ חַיָּב; וְאִם מִשְׁתַּמֵּר בִּשְׁאָרָן [ע"י השאר], אֵלּוּ הַנִּשְׁאָרִין חַיָּבִין.

ח. שְׁאָלוֹ בְּחֶזְקַת תָּם, וְנִמְצָא מוּעָד - אִם יָדַע הַשּׁוֹאֵל שֶׁהוּא נִגָּחָן, הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ, חֲרֵי שֵׁם בְּעָלָיו עָלָיו; וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק - שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה תָּם כְּשֶׁעָלָה [כמו שעלה] בְּדַעְתּוֹ, חֲצִי נֶזֶק הָיָה מְשַׁלֵּם, שֶׁחֲרֵי יָדַע שֶׁהוּא נִגָּחָן. וְאִם לֹא יָדַע הַשּׁוֹאֵל שֶׁהוּא נִגָּחָן - אֵין הַשּׁוֹאֵל חַיָּב כְּלוּם, וְהַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם.

ט. שְׁאָלוֹ כְּשֶׁהוּא תָּם, וְהוּעַד בְּבֵית הַשּׁוֹאֵל, וְהֶחְזִירוֹ לִבְעָלָיו - חָזַר לְתַמּוּתוֹ; הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנָּת רְשׁוּתוֹ, בָּטְלָה הַהֶעָדָה; וְהַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק, וְהַשּׁוֹאֵל פָּטוּר, שֶׁחֲרֵי הֶחְזִירוֹ.

י. שׁוֹמֵר שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שְׁמִירַת גּוּף הַבְּהֵמָה בִּלְבַד, אֲבָל לֹא שְׁמִירַת נִזְקֶיהָ, וְהִזִּיקָה - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִים.

קִבֵּל שְׁמִירַת נְזָקֶיהָ, וְהִזִּיקָה - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר; וְאִם הֻזְּקָה - פָּטוּר, וַהַבְּעָלִים עוֹשִׂין דִּין עִם הַמַּזִּיק.

יא. מָסַר הַשּׁוֹמֵר לְשׁוֹמֵר אַחֵר - הַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן חַיָּב לְשַׁלֵּם לַנִּזָּק, שֶׁהַשּׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר חַיָּב; וַהֲרֵי הַנִּזָּק אוֹמֵר לוֹ: 'לָמָּה לֹא שָׁמַרְתָּ אַתָּה בְּעַצְמְךָ וּמָסַרְתָּ לְאַחֵר? שֶׁלְּךָ לִי אַתָּה, וְלִךְ עָשָׂה דִּין עִם הַשּׁוֹמֵר שֶׁמָּסַרְתָּ לוֹ אַתָּה'. מְסָרָהּ הַשּׁוֹמֵר לִבְנוֹ, אוֹ לְבֶן בִּתּוֹ, אוֹ לְמְסַעֲדוֹ [לעוזרו] - נִכְנְסוּ תַּחַת הַשּׁוֹמֵר, וְחַיָּבִין.

יב. כָּל שׁוֹמֵר שֶׁנִּתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, וְאֵין לוֹ, וְהָיָה הַמַּזִּיק תָּם, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ - הֲרֵי הַנִּזָּק מִשְׁתַּלֵּם מִן הַבְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה, וְיִשָּׁאֵר דְּמֵי מַה שֶּׁגָּבָה הַנִּזָּק חוֹב עַל הַשּׁוֹמֵר לְבַעַל הַבְּהֵמָה.

יג. כָּל בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין, מְשַׁעֲרִין מַה שֶּׁהִזִּיקָה בְּשִׁשִּׁים, וּמְשַׁלֵּם זֶה שֶׁנִּתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, בֵּין הַבְּעָלִים בֵּין הַשּׁוֹמְרִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁאָכְלָה בֵּית סְאָה, שָׁמִין שִׁשִּׁים בֵּית סְאָה בְּאוֹתָהּ הַשָּׁדֶה כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה, וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה עַתָּה אַחַר שֶׁנִּפְסְדָה בּוֹ הַסְּאָה, וּמְשַׁלֵּם הַשְּׁאָר. וְכֵן אִם אָכְלָה קַב אוֹ רֹבַע, אֲפִלּוּ קֶלַח [גבעול] אֶחָד - שָׁמִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים.

יד. אָכְלָה פֵּרוֹת גְּמוּרִין [בשלים] שֶׁאֵין צְרִיכִים לְקָרְקַע, מְשַׁלֵּם דְּמֵי פֵּרוֹת גְּמוּרִין בִּשְׁוֵיהֶן: אִם סְאָה, דְּמֵי סְאָה; וְאִם סָאתַיִם, דְּמֵי סָאתַיִם. הֲרֵי שֶׁאָכְלָה פֵּרוֹת דֶּקֶל אֶחָד, וְכֵן הַקּוֹצֵץ פֵּרוֹת דֶּקֶל חֲבֵרוֹ וַאֲכָלָן - אִם הָיָה דֶּקֶל רוֹמִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁאֵין הַתְּמָרִים שֶׁלּוֹ יָפוֹת - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים עַל גַּב הַקַּרְקַע; וְאִם דֶּקֶל פַּרְסִי הוּא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהַתְּמָרִים שֶׁלּוֹ יָפוֹת בְּיוֹתֵר - מְשַׁעֲרִין הַדֶּקֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה, וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה עַתָּה.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ה

א. בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה רוֹעָה, וּפָרְשָׁה [עצרה לנוח] וְנִכְנְסָה בַּשָּׂדוֹת וּבַכְּרָמִים - אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִזִּיקָה, מַתְרִין בִּבְעָלֶיהָ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. אִם לֹא שָׁמַר בְּהֶמְתּוֹ, וְלֹא מָנְעָהּ מִלְּתְעוֹת - יֵשׁ רְשׁוּת לְבַעַל הַשָּׂדֶה לִשְׁחֹט אוֹתָהּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, וְאוֹמֵר לְבָעֳלֶיהָ: 'בּוֹאוּ וּמִכְרוּ בָּשָׂר שֶׁלָּכֶם'; מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהַזִּיק וּלְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק; אֲפִלּוּ לִגְרֹם הַנִּזָּק אָסוּר.

ב. לְפִיכָךְ, אָסְרוּ חֲכָמִים לְגַדֵּל בְּהֵמָה דַּקָּה וְחַיָּה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹם הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים, אֶלָּא בַּיְּעָרִים וּבַמִּדְבָּרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּמְגַדְּלִין בְּסוּרְיָה בְּכָל מָקוֹם.

ג. עֲשָׂרָה תְּנָאִים הִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ וּבֵית דִּינוֹ בְּשָׁעָה שֶׁחִלֵּק אֶת הָאָרֶץ, וְאֵלּוּ הֵן: (א) הִתְנָה שֶׁמַּרְעִין בְּהֵמָה דַּקָּה בַּיְּעָרִים שֶׁאֵילָנֵיהֶן גַּסִּין, אֲבָל אֵין מַרְעִין שָׁם בְּהֵמָה גַּסָּה. וְיַעַר שֶׁאֵילָנָיו דַּקִּין, אֵין מַרְעִין בּוֹ לֹא גַּסָּה וְלֹא דַּקָּה אֶלָּא מִדַּעַת בְּעָלָיו. (ב) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל אָדָם מֻתָּר לְלַקֵּט עֵצִים מִשָּׂדֶה חֲבֵרוֹ; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ עֵצִים פְּחוּתִים [זולים] וּקְרוֹבִים לִהְיוֹת קוֹצִים, כְּגוֹן הֵיזְמָא וְהַגָּא [קוצים וברקנים] . וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ מְחֻבָּרִין וְלַחִין; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְשָׁרֵשׁ [יעקור] . אֲבָל שְׁאָר עֵצִים אָסוּר. (ג) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל אָדָם מֻתָּר לְלַקֵּט עֲשָׂבִים הָעוֹלִין מֵאֲלֵיהֶן בְּכָל מָקוֹם, חוּץ מִשָּׂדֶה תִּלְתָּן [מן קטניות] שֶׁזְּרָעָהּ לִבְהֵמָה. (ד) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל אָדָם קוֹטֵם [קוצץ ענף ל] נְטִיעָה בְּכָל מָקוֹם, חוּץ מִגְּרוֹפְיוֹת שֶׁל זַיִת; וְאֵינוֹ קוֹטֵם מִן הָאִילָנוֹת אֶלָּא כַּדַּיִת וּכְבֵיצָה. וּבַקָּנִים וּבַגְּפָנִים מִן הַפְּקָק [קשר הקרוב לגזע] וּלְמַעְלָה; וּבִשְׁאָר הָאִילָן - מֵחֵבוֹ [תוכו] שֶׁל אִילָן, לֹא מֵחֲדוֹ [ראשו]. וּכְשֶׁהִתִּיר לְקָטֵם, לֹא הִתִּיר אֶלָּא מֻחְדָּשׁ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, אֲבָל לֹא מִיָּשָׁן שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת. וְאֵינוֹ קוֹטֵם אֶלָּא מִמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה פְּנֵי חַמָּה. (ה) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁהַמַּעְיָן הַיּוֹצֵא כְּתְחִלָּה [לראשונה] - בְּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר שֶׁיָּצָא בִּגְבוּלָם מְסֻתָּפְקִין מִמֶּנּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִקָּרוֹ בְּחֶלְקָם; וְאֵין לַאֲחֵרִים לְהִסְתַּפֵּק עִמָּהֶם מִמֶּנּוּ. (ו) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל אָדָם מֻתָּר לָצוּד דָּגִים מִיָּם טְבָרְיָה; וְהוּא, שֶׁיְּצוּד בְּחַכָּה בִּלְבַד; אֲבָל לֹא יִפְרֹשׂ קֶלַע [רשת] וְיַעֲמִיד סְפִינָה שָׁם, אֶלָּא בְּנֵי הַשָּׁבָט שֶׁהִגִּיעַ אוֹתוֹ הַיָּם בְּחֶלְקָן [נפתלי]. (ז) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁכָּל אָדָם שֶׁצָּרִיךְ לְנַקְבִיו - מְסֻתָּלֵק מִן הַדֶּרֶךְ וְנִכְנָס אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר שֶׁפָּגַע בּוֹ וְנִפְנָה שָׁם, וַאֲפִלּוּ בְּשָׂדֶה מְלֵאָה כָּרְכֹּם [פרח יקר] ; וְנוֹטֵל מִשָּׁם צְרוֹר, וּמְקַנֵּחַ. (ח) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁכָּל הַתּוֹעֶה בֵּין הַכְּרָמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְפַסֵּג [כורת זמורות המפריעות] וְעוֹלֶה מִפַּסֵּג וְיוֹרֵד, עַד שֶׁיֵּצֵא לְדַרְכּוֹ. (ט) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּרְבֶּה הַטִּיט בְּדַרְכֵי הָרַבִּים אוֹ נְקִיעֵי [שלוליות] מַיִם - יֵשׁ לְעוֹבְרֵי דְּרָכִים לְהִסְתַּלֵּק לְצִדֵּי הַדְּרָכִים וּמַהֲלְכִין שָׁם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּעָלִים. (י) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁמֵּת מִצְוָה קוֹנָה מְקוֹמוֹ, וְנִקְבָּר בַּמָּקוֹם שֶׁמְּצָאוֹ בּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֻטָּל עַל הַמֶּצַע [הדרך], וְלֹא בְּתוֹךְ תְּחוּם הַמְּדִינָה [העיר] ; אֲבָל אִם נִמְצָא עַל הַמֶּצַע, אוֹ שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ הַתְּחוּם - מְבִיאוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת.

ד. שְׁלֹמֹה תִּקֵּן, שֶׁיִּהְיוּ עוֹבְרֵי דְּרָכִים מַתְרִין בִּימוֹת הַחַמָּה לְהַלֵּךְ בִּשְׁבִילִין שֶׁיֵּשׁ לָהֶן בְּעָלִים, עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה [הגשם השני].

ה. וְתַקָּנוֹת אֵלּוּ נוֹהֲגוֹת בְּכָל מָקוֹם, אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ו. וּמִשֶּׁיֵּרֵד הַטַּל בְּבָבֶל, אָסוּר לְהַלֵּךְ בִּשְׁבִילִין שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּעָלִים.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מֵתֶר לַשְׁהוֹתָהּ קֹדֶם לֶרֶגֶל שִׁלְשִׁים יוֹם, וְקֹדֶם לְמִשְׁתֶּה בְּנוֹ שִׁלְשִׁים יוֹם, וְהַטָּבַח לוֹקֵחַ וּמַשְׁהֶה עַד שֶׁיִּשְׁחֹט מְעַט מְעַט; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֲדֶר, אֶלָּא כָּל הַמַּשְׁהֶה - מַשְׁהֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּזִּיק.

ח. וּכְבָר עָשׂוּ בָּבֶל כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֶאֱסֹר בָּהּ גִּדּוּלֵי בְּהֵמָה דַּקָּה וְחַיָּה דַּקָּה, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ רֹב הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים שָׁם בְּאוֹתָן הַיָּמִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

ט. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים לְגַדֵּל חֲזִירִים בְּכָל מָקוֹם, וְלֹא אֶת הַכֶּלֶב אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה קָשׁוּר בְּשַׁלְשֶׁלֶת. אֲבָל מְגַדֵּל הוּא כְּלָבִים בְּעִיר הַסְּמוּכָה לְסָפָר, בַּיּוֹם קוֹשְׁרוֹ וּבַלַּיְלָה מַתִּירוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אָרוּר מְגַדֵּל כְּלָבִים וַחֲזִירִים, מִפְּנֵי שֶׁהֶחָזָק מֻרְבֶּה וּמְצוּי.

י. רוֹעֶה שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִמְכֹּר מִיָּד, אֶלָּא מוֹכֵר עַל יָד עַל יָד [מעט מעט]. וְכֵן מִי שֶׁנָּפְלוּ לוֹ כְּלָבִים וַחֲזִירִים בִּירֻשָּׁה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִמְכֹּר מִיָּד, אֶלָּא מוֹכֵר מְעַט מְעַט.

יום רביעי

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ו

א. אֵיזֶה הוּא מוּעָד? כֹּל שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים. אֲבָל אִם נָגַח בְּיוֹם אֶחָד, אוֹ נָשַׁךְ אוֹ רָבַץ אוֹ בָּעַט אוֹ נָגַף אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - אֵין זֶה מוּעָד. הֵעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה כִּתֵּי עֵדִים בְּיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּעַד אוֹ לֹא הוּעַד.

ב. אֵין הֶעָדָה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבְּעָלִים וּבִפְנֵי בֵּית דִּין - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ", וְאֵין הֶעָדָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין.

ג. שׁוֹר שֶׁל חֵרֶשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן וּמִי שֶׁהוּא בִּמְדִינַת הַיָּם שֶׁנָּגְחוּ, פְּטוּרִין; אֲבָל בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶם אֶפִּיטְרוֹפִּין [אחראים], וּמְעִידִין בָּהֶן בִּפְנֵי הָאֶפִּיטְרוֹפִּין.

ד. הִזִּיקוּ אַחַר שֶׁהוּעֲדוּ בִּפְנֵי אֶפִּיטְרוֹפִּין - אִם עֲדַיִן הוּא תָּם, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ. וְאִם הוּעַד בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, וְאַחַר כָּךְ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכְסֵי אֶפִּיטְרוֹפִּין; וְלִכְשֶׁיִּגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים, יַעֲשׂוּ דִּין עִם הָאֶפִּיטְרוֹפִּין וְיִשַּׁלְּמוּ לָהֶן.

ה. שְׁוָרִים שֶׁמְּשַׁחֲקִין בָּהֶן וּמְלַמְּדִין אוֹתָן שֶׁיְּגִיחוּ זֶה אֶת זֶה, אֵינָן מוּעָדִין לָזֶה. וַאֲפִלּוּ הֵמִיתוּ אֶת הָאָדָם, אֵינָן חַיָּבִין מִיתָה - שֶׁנֶּאֱמַר: " [ו] כִּי יִגַּח שׁוֹר", לֹא שֶׁיַּגִּיחוּהוּ.

ו. שׁוֹר שֶׁהוּעַד וְנִמְכַּר, אוֹ נִתַּן בְּמַתָּנָה - חָזַר לְתַמּוֹ, שֶׁהָרְשׁוּת שֶׁנִּשְׁתַּנְּתָה מְשַׁנָּה דִּינוֹ; אֲבָל אִם הִשְׁאִילוֹ אוֹ מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ. וְכֵן שׁוֹר שֶׁהוּעַד בִּפְנֵי אֶפִּיטְרוֹפִּין, וְנִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֶשׁ, וְנִשְׁתַּפֶּה הַשּׁוֹטֶה, וְהִגְדִּיל הַקָּטָן - אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הָאֶפִּיטְרוֹפּוֹס, הֲרֵי הֵן מוּעָדִין בְּחֶזְקָתָן, שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת בַּעֲלֵיהֶן הֵן.

ז. בְּהֵמָה שֶׁהוּעֲדָה, וְחָזְרָה בָּהּ מִדָּבָר שֶׁהוּעֲדָה לוֹ - חָזְרָה לְתַמּוּתָהּ. כֵּיצַד? שׁוֹר שֶׁהוּעַד לִנְגֹּחַ, וְחָזַר שֶׁלֹּא לִנְגֹּחַ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹגֵף, הֲרֵי זֶה תָּם לִנְגִיחָה. וּמֵאֵימָתַי הִיא חֲזָרָתוֹ? עַד שֶׁיְּהוּ הַתִּינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ, וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהוּעַד לָהֶן - עַד שֶׁיְּמַשְׁמְשׁוּ בּוֹ, וְלֹא יִהְיֶה עוֹשֶׂה אוֹתָן.

ח. שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מוּעָד לְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; הוּעַד לְאָדָם, אֵינוֹ מוּעָד לִבְהֵמָה; הוּעַד לְקַטַנִּים, אֵינוֹ מוּעָד לִגְדוֹלִים. לְפִיכָךְ, אִם הִזִּיק אֶת מִין שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; וְאִם הִזִּיק לִשְׁאָר הַמִּינִין, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. הָיָה מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת, אֵינוֹ מוּעָד לְיוֹמוֹת הַחֹל. וְאִם הִזִּיק בְּשַׁבָּתוֹת, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; וּבִימוֹת הַחֹל, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. וּמֵאֵימָתַי הִיא חֲזָרָתוֹ? מִשֶּׁיְּהוּ הַתִּינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ בְּיוֹם שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה מַזִּיק נֶזֶק שֶׁהוּעַד לוֹ.

ט. נָגַח שׁוֹר הַיּוֹם, וַחֲמוֹר לְמָחָר, וְגָמָל בְּיוֹם שְׁלִישִׁי - נַעֲשָׂה מוּעָד לַכֹּל. רָאָה שׁוֹר הַיּוֹם וּנְגָחוֹ, וּלְמָחָר רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי רָאָה שׁוֹר וּנְגָחוֹ, וּבָרְבִיעִי רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַחֲמִישִׁי רָאָה שׁוֹר וּנְגָחוֹ, וּבַשִּׁשִּׁי רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ - נַעֲשָׂה מוּעָד לְסַרּוּגִין [דילוגין] לִשְׁוָרִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

י. רָאָה שׁוֹר הַיּוֹם וּנְגָחוֹ, וּלְמָחָר רָאָה חֲמוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה סוּס וּנְגָחוֹ, וּבָרְבִיעִי רָאָה גָּמָל וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַחֲמִישִׁי רָאָה פֶּרֶד וּנְגָחוֹ, וּבַשִּׁשִּׁי רָאָה עָרוֹד וְלֹא נְגָחוֹ - נַעֲשָׂה מוּעָד לְסַרּוּגִין לַכֹּל. וְאִם נָגַח בַּיּוֹם שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת הַמִּינִין שֶׁנָּגַח בְּסַרּוּגִין, הֲרֵי זֶה מוּעָד.

יא. נָגַח בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה, וּבְשִׁשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שֵׁנִי, וּבְשִׁבְעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מוּעָד עַד שֶׁיְּשַׁלֵּשׁ בְּדִלּוּג [ידלג פעם ג']. שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח, קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח, קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח - נַעֲשָׂה מוּעָד לְשׁוֹפָרוֹת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יב. נָגַח שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, וּבָרְבִיעִי נָגַח חֲמוֹר, וּבַחֲמִישִׁי נָגַח גָּמָל, אוֹ שֶׁנָּגַח חֲמוֹר וְגָמָל בַּתְּחִלָּה בִּשְׁנֵי יָמִים זֶה אַחַר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָגַח שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא מוּעָד לִשְׁוָרִים בִּלְבַד, אוֹ לִשְׁלֹשֶׁת הַמִּינִין הוּא מוּעָד. וְכֵן אִם נָגַח בִּשְׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, וּבְאֶחָד בַּשַּׁבָּת וּבַשֵּׁנִי בַּשַּׁבָּת, אוֹ שֶׁנָּגַח בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת וּבְעֶרֶב שַׁבָּת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבִשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת בִּלְבַד, אוֹ לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים שֶׁשָּׁנוּ מֵהֶם חֹל.

יג. וְכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵין מְחַיְּבִין בָּהֶן אֶת הַמַּזִּיק אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק נֶזֶק שָׁלֵם, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ז

א. שׁוֹר שֶׁקִּשְׁקְשׁוֹ בְּעָלָיו בְּמוֹסְרָה [חבל], וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי, וְיָצָא וְהִזִּיק - אִם תָּם הוּא, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. וְאִם הָיָה מוּעָד, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו" - הָא אִם שְׁמָרוֹ, פָּטוּר; וְשָׁמוּר הוּא זֶה. וְאִם הִזִּיק בְּדָבָר שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ מִתְּחִלָּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל דְּבָרִים הָרְאוּיִין לוֹ, אוֹ שִׁבֵּר בְּרַגְלוֹ כְּדַרְכּוֹ הִלּוּכוֹ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם.

ב. הָיָה מוּעָד לְקֶרֶן יָמִין, וְאֵינוֹ מוּעָד לְקֶרֶן שְׂמֹאל, וְיָצָא אַחַר שֶׁשְּׁמָרוֹ כָּרָאוּי, וְנָגַח בֵּין בְּקֶרֶן יָמִין בֵּין בְּקֶרֶן שְׂמֹאל - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק.

ג. בְּהֵמָה שֶׁחָבְלָה בְּאָדָם, בֵּין בְּכַוָּנָה בֵּין שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - אִם תָּמָה הִיא, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפָהּ; וְאִם מוּעֶדֶת, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. וּפָטוּר מִן הַשֶּׁבֶת, וּמִן הַבּשֶׁת, וּמִן הַצַּעַר, וּמִן הָרְפּוּי - שֶׁאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ, לֹא חִיְּבָה תּוֹרָה בָּהֶן אֶלָּא לְאָדָם שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אֲבָל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁחָבְלָה בַּחֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִזִּיקָה מָמוֹנוֹ, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא נֶזֶק בִּלְבַד. לְפִיכָךְ, שׁוֹרוֹ שֶׁבִּיֵּשׁ - פָּטוּר; וְאִם בִּיֵּשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ - חַיָּב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְשׁוֹרוֹ שֶׁחָבַל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ, אוֹ שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת - חַיָּב בִּנְזָקָיו; וְאִלּוּ הָיָה הוּא בְּעַצְמוֹ הָעוֹשֶׂה זֶה, הָיָה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ד. הַמַּכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ נִשְׁכּוֹ כַּלְבּוֹ - פָּטוּר. וְאִם נָגַח הוּא שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - אִם הָיָה תָּם, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; וּמוּעָד - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, כְּדִין הַנּוֹגֵחַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

ה. נָפַל לְבוֹר שֶׁבְּחָצֵר זוֹ, וְהִבְאִישׁ [העכיר] אֶת מֵימָיו - אִם הִבְאִישׁ מִיָּד בִּשְׁעַת נְפִילָה, חַיָּב בִּנְזְקֵי הַמַּיִם. וְאִם אַחַר זְמַן,

פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַשּׁוֹר תַּקָּלָה כְּבוֹר, וְהַמַּיִם הֲרֵי הֵן כִּכְלִים, וְלֹא מָצָאנוּ בּוֹר שֶׁחַיֵּב בָּהּ עַל הַכֵּלִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר; וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמֹר, הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּנֶזֶק הַשּׁוֹר שֶׁנִּפַּל לַבּוֹר.

ו. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיק אֶת בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁהֵזִּק בּוֹ בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁחָפַר בְּחָצֵר בּוֹרוֹת שִׂיחִים וּמְעָרוֹת - בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב בְּנִזְקֵי חָצֵר, וּבַעַל חָצֵר חַיָּב בְּנִזְקֵי הַבּוֹר, שֶׁהֲרֵי הָיָה עָלָיו לְסָתְמוֹ.

ז. הִזִּיק בַּעַל הַבַּיִת אֶת הַשּׁוֹר - אִם הִזִּיקוֹ שֶׁלֹּא לְדַעַת, פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: 'לָמָּה נִכְנַסְתָּ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, עַד שֶׁשָּׁגַרְתִּי בְּךָ'? וְאִם הִזִּיקוֹ לְדַעַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם; מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּתוֹ, אֲבָל לְהַזִּיקוֹ - אֵין לוֹ רְשׁוּת.

ח. שָׁמִין לַנִּזָּקִין. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁשִּׁבֵּר כְּלִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין הוּא בֵּין בְּהֶמְתּוֹ - אֵין אוֹמְרִין לַמַּזִּיק: 'קַח אַתָּה אֶת הַכְּלִי הַשָּׁבוּר, וְשַׁלֵּם לָזֶה דְּמֵי כְּלִיּוֹ'; אֶלָּא אוֹמְדִין כַּמָּה פָּחַת הַכְּלִי מִדָּמָיו, וְנוֹתֵן לוֹ כָּל הַפָּחַת אִם הָיָה הַמַּזִּיק מוּעָד, אוֹ חֲצִי הַפָּחַת אִם הָיָה תָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ", לַנִּזָּק. פָּחַת הַנִּבְלָה [שפחתה משעת הנזק], עַל הַנִּזָּק; וְשֶׁבַח הַנִּבְלָה, חוֹלְקִין אוֹתוֹ הַמַּזִּיק וְהַנִּזָּק.

ט. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגְחוּהוּ וָמֵת, וַהֲרֵי הַנִּבְלָה שָׁוֶה בִּשְׁעַת מִיתָה מֵאָה, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין פָּחֲתָה וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה שְׁמוֹנִים - אֵין הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם אֶלָּא מֵאָה; וְאִם הָיָה תָּם, מְשַׁלֵּם לוֹ חֲמִשִּׁים מִגּוּפוֹ.

י. הִשְׁבִּיחָה הַנִּבְלָה, וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה בִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין מֵאָה וְעֶשְׂרִים - הֲרֵי הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם לוֹ תִּשְׁעִים, אִם הָיָה מוּעָד; וְאִם הָיָה תָּם, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים מִגּוּפוֹ; וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן", שֶׁבַח הַנִּבְלָה יֶחֱצוּן.

יא. שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם וְהִפְחִיתוֹ חֲמִשִּׁים, וּבִשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין הִשְׁבִּיחַ הַנִּזָּק, וַהֲרֵי הוּא שָׁוֶה אַרְבַּע מֵאוֹת, וְלוּלֵא זֶה הַחֶבָל [החבלה] שֶׁהִפְחִיתוֹ, הָיָה שָׁוֶה שְׁמוֹנָה מֵאוֹת, בֵּין שֶׁפִּטְמוֹ בֵּין שֶׁשָּׁבַח מֵאֶלָּיו - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא כִּשְׁעַת הַנֶּזֶק. כָּחַשׁ מֵחֲמַת הַמַּכָּה בִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין, וַהֲרֵי הַפָּחַת שָׁוֶה מֵאָה - נוֹתֵן לוֹ כִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין.

יב. הִשְׁבִּיחַ הַמַּזִּיק בִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין - אִם מֵחֲמַת שֶׁפִּטְמוֹ שָׁבַח, אֵינוֹ מִשְׁתַּלֵּם מִמֶּנּוּ אֶלָּא מַה שֶּׁהָיָה שָׁוֶה בַּשָּׁעָה שֶׁהִזִּיק; וְאִם מֵחֲמַת עַצְמוֹ הִשְׁבִּיחַ, מִשְׁתַּלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִמֶּנּוּ כִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין.

יג. עַל הַמַּזִּיק לְטָרֵחַ בַּנִּבְלָה, עַד שֶׁמַּמְצִיא [מביא] אוֹתָהּ לַנִּזָּק. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּפַל הַשּׁוֹר לְבוֹר וָמֵת - מַעֲלֶה הַנִּבְלָה מִן הַבּוֹר וְנוֹתְנָהּ לַנִּזָּק, וְאַחַר כָּךְ שָׁמִין לוֹ פָּחַת הַנִּבְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּפֶר יָשִׁיב לְבַעֲלָיו, וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ", מְלַמֵּד שֶׁהוּא חַיָּב לְהָשִׁיב הַנִּבְלָה, וְהַפָּחַת שֶׁפָּחֲתָה מִן הַחַי - לַנִּזָּק; וְאִם הָיָה תָּם - חֲצִי הַפָּחַת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ח

א. שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אוֹ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר רֵעֵהוּ". וְכָל הַגָּדָשִׁים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה, הֵן שֶׁאֵין בָּהֶן דִּין נְזָקִין. וּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין [קדשים שנפסלו] - יֵשׁ בָּהֶן דִּין נְזָקִין, בֵּין שֶׁהִזִּיקוּ בֵּין שֶׁהֻזְּקוּ, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ לְפִדְיוֹן וְלִהְיוֹתָן [נהיו] חֻלִּין.

ב. שְׁלֵמִים שֶׁהִזִּיקוּ, גּוֹבֶה מִבְּשָׂרָן; וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַבָּשָׂר כְּנֶגֶד הָאֵמוּרִין - שֶׁהָאֵמוּרִין שֶׁל קָדָשִׁים קַלִּים מוּעָלִין בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְעִילָה. וְכֵן תּוֹדָה שֶׁהִזִּיקָה, גּוֹבֶה מִבְּשָׂרָהּ; וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלֶּחֶם הַבָּא עִמָּהּ, שֶׁאֵין הַלֶּחֶם מִכְּלַל בָּשָׂר.

ג. וְכֵיצַד גּוֹבֶה? שֶׁיֹּאכַל הַנִּזָּק וַחֲבוּרָתוֹ מִן הַבָּשָׂר בִּקְדֻשָּׁה, כְּנֶגֶד חֲצִי נֶזֶק שֶׁלּוֹ. וְכֵיצַד אֵינוֹ גּוֹבֶה כְּנֶגֶד הָאֵמוּרִין? שֶׁאִם הָיָה לוֹ לִגְבּוֹת בַּחֲצִי נִזְקוֹ שָׂוֶה דִּינָר, וְהָיָה כָּל הַבָּשָׂר עִם הָאֵמוּרִין שָׂוֶה שְׁנֵי דִינָרִין, וְהַבָּשָׂר בִּלֹא אֵמוּרִין שָׂוֶה דִּינָר וַחֲצִי - אֵינוֹ גּוֹבֶה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַבָּשָׂר, אֶלָּא חֲצִי הַבָּשָׂר בִּלְבַד.

ד. וְכֵן שׁוֹר הַהֶפְקֵר שֶׁהִזִּיק - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר רֵעֵהוּ", עַד שֶׁיִּהְיוּ הַנִּכָסִים מְיֻחָדִין לִבְעָלִים. כֵּיצַד? שׁוֹר הַהֶפְקֵר שֶׁנִּגַּח, וְקֹדֶם שֶׁיִּתְפֹּשׂ אוֹתוֹ הַנִּזָּק בַּדִּין עָמַד אַחֵר וְזָכָה בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שׁוֹר הַמְיֻחָד לִבְעָלִים שֶׁהִזִּיק, וְאַחַר שֶׁהִזִּיק הִקְדִּישׁוֹ אוֹ הִפְקִירוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בְּעָלִים בְּשָׁעַת הֶזֵּקוֹ וּבְשָׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין.

ה. שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל נָכְרִי, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד - פָּטוּר; לְפִי שֶׁאֵין הַגּוֹיִים מְחַיְּבִין אֶת הָאָדָם עַל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁהִזִּיקָה, וַהֲרֵי אָנוּ דָּנִין לָהֶם כְּדִינֵיהֶן. וְשׁוֹר שֶׁל נָכְרִי שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; קָנָס הוּא זֶה לַגּוֹיִים - לְפִי שֶׁאֵינָן זְהִירִין בִּמְצָוֹות, אֵינָן מְסַלְּקִין הֶזֵּקָן; וְאִם לֹא תְּחַיֵּב אוֹתָן עַל נִזְקֵי בְּהֶמְתָּן - אֵין מַשְׁמִרִין אוֹתָן, וּמַפְסִידִין מָמוֹן הַבְּרִיּוֹת.

ו. שׁוֹר תָּם שֶׁהִזִּיק - אִם מְכָרוֹ הַמַּזִּיק עַד שֶׁלֹּא עָמַד בַּדִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָכוּר, הֲרֵי הַנִּזָּק גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ, וְחוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְגוֹבֶה מִן הַמַּזִּיק שֶׁמָּכַר לוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנָּגַח, קוֹל [פרסום] יֵשׁ לוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ לִקַּח עַד שֶׁיִּגְבֶּה הַנִּזָּק.

ז. הִקְדִּישׁוֹ הַמַּזִּיק - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בִּלֹא פִּדְיוֹן. שְׁחָטוֹ, גּוֹבֶה מִבְּשָׂרוֹ. נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְיִגְבֶּה הַנִּזָּק מִמֶּנּוּ.

ח. הִזִּיק וְעָמַד בַּדִּין, וְאַחַר כָּךְ מְכָרוֹ - אֵינוֹ מָכוּר; הִקְדִּישׁוֹ, אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ; נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה, לֹא עָשָׂה כְּלוּם. קָדְמוּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת שֶׁל מַזִּיק וּתְפָשׂוּהוּ - בֵּין שֶׁחָב עַד שֶׁלֹּא הִזִּיק, בֵּין שֶׁלֹּא חָב עַד שֶׁלֹּא הִזִּיק - לֹא זָכוּ, אֶלָּא הַנִּזָּק גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ; שֶׁאַפִּלּוּ הָיָה שֶׁל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת מִתְּחִלָּה וְהִזִּיק, הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִגּוּפוֹ.

ט. מוּעָד שֶׁהִזִּיק, בֵּין שֶׁעָמַד בַּדִּין בֵּין שֶׁלֹּא עָמַד בַּדִּין, וְהִקְדִּישׁוֹ אוֹ מְכָרוֹ אוֹ נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ שְׁחָטוֹ - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי; קָדְמוּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת וְהִנְהִיגוּהוּ [לקחוהו], בֵּין חָב לָהֶם עַד שֶׁלֹּא הִזִּיק, בֵּין שֶׁהִזִּיק עַד שֶׁלֹּא חָב - זָכוּ בּוֹ; לְפִי שֶׁאֵין מִשְׁתַּלֵּם הַנִּזָּק אֶלָּא מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסֵי הַמַּזִּיק, וַהֲרֵי כָּל נְכָסָיו מְשֻׁעְבָּדִין לְנִזָּק זֶה.

י. כְּשֶׁבֵּית דִּין נִזָּקִין לִגְבּוֹת הַנֶּזֶק מִנְּכְסֵי הַמַּזִּיק, גּוֹבִין מִן הַמְּטַלְטְלִין תְּחִלָּה. אִם לֹא הָיוּ לוֹ מְטַלְטְלִין כְּלָל, אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ הַמְּטַלְטְלִין כְּנֶגֶד כָּל הַנֶּזֶק - גּוֹבִין הַשְּׁאָר מִן הַקַּרְקַע,

מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסֵי הַמַּזִּיק. וְכָל זְמַן שֶׁיִּמְצְאוּ מִטַּלְטְלִין, אֲפִלּוּ סֶבִין [קליפות תבואה] - אֵין נִזְקָקִין לַקַּרְקַע.

יא. מֵת הַמַּזִּיק קֹדֶם שֶׁיִּשַּׁלֵּם - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לַמַּטַּלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים, אֶלָּא לַקַּרְקַע; וְגוֹבִין לַנִּזָּק מִן הַזִּבּוּרִית, מִפְּנֵי שֶׁהַנִּזָּק נַעֲשָׂה כְּבַעַל חוֹב, וְהַמַּטַּלְטְלִין אֵין מִשְׁתַּעְבְּדִין לְבַעַל חוֹב. וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק הַמַּטַּלְטְלִין בְּחַיֵּי הַמַּזִּיק, גּוֹבִין לוֹ מֵהֶן אַחַר מוֹתוֹ.

יב. כְּבָר תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים לְגִבּוֹת בַּעַל חוֹב מִן הַמַּטַּלְטְלִין, וּפְשָׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל בָּתֵּי דִינִין; לְפִיכָךְ, מַגְבִּין לַנִּזָּקִין מִן הַמַּטַּלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים. וְאִם לֹא הִנִּיחַ מַטַּלְטְלִין, גּוֹבִין לָהֶן מִן הַזִּבּוּרִית - שֶׁכָּל הַבָּא לִפְרַע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, לֹא יִגְבֶּה אֶלָּא מִן הַזִּבּוּרִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יג. אֵין הַנִּזָּקִין מִשְׁתַּלְּמִין, וְאֵין חַיָּבִין בְּכֹפֶר [כשושר הרג אדם], וְאֵין הַבְּהֵמָה נֶהֱרֶגֶת - אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה, וּבְעֵדִים הַכְּשֵׁרִים לְהָעִיד; שֶׁלֹּא תֹּאמַר: 'הוֹאִיל וְאֵין מְצוּיִין בְּאֵרוֹת הַסּוּסִים וּבְרֶפֶת הַבָּקָר וּגְדֵרוֹת הַצֹּאן, אֶלָּא הָעֲבָדִים וְהָרוֹעִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אִם הֵעִידוּ שֶׁבְּהֵמָה זוֹ הִיא שֶׁהִזִּיקָה אֶת זוֹ - שׁוֹמְעִין לָהֶן; אוֹ אִם הֵעִידוּ הַקְּטַנִּים אוֹ נָשִׁים שֶׁאָדָם זֶה חָבַל אֶת זֶה, אוֹ הֵעִידוּ בִּשְׁאָר נִזְקִין - סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן'. אֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין מְחַיְּבִין מָמוֹן עַל פִּי עֵדִים, עַד שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים הַכְּשֵׁרִים לְהָעִיד שְׁאָר עֵדֵיוּת, וְיַעִידוּ בְּבֵית דִּין, וְיַחַיְבוּ בֵּית דִּין הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם.

יד. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹעֶה עַל גַּב הַנָּהָר, וְנִמְצָא שׁוֹר הָרוּג בְּצִדּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה מְנַגֵּחַ וְזֶה מוּעָד לְנַגֵּחַ, זֶה מְנֻשָּׁךְ וְזֶה מוּעָד לְשַׁךְ - אֵין אוֹמְרִין 'בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה נְשָׁכוֹ, וְזֶה נְגָחוֹ'; אֲפִלּוּ גָּמָל הָאוֹהֵר [נוהג בפראות] בֵּין הַגְּמַלִּים, וְנִמְצָא גָּמָל הָרוּג בְּצִדּוֹ - אֵין אוֹמְרִין 'בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה הֲרָגוֹ'; עַד שֶׁיִּרְאוּהוּ עֵדִים כְּשֵׁרִים.

יום חמישי

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק ט

א. בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִזִּיקָה - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק מִמֶּנָּה וּמִוְּלָדָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִגּוּפָהּ; אֲבָל תַּרְנְגֹלֶת שֶׁהִזִּיקָה - אֵינוֹ גּוֹבֶה מִבֵּיצָתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהַבֵּיצָה אֵינָהּ מִגּוּפָהּ הָעוֹף אֶלָּא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ.

ב. מְעֻבֶּרֶת שֶׁנִּגְּחָה, וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה יָלְדָה, אוֹ אַחַר שֶׁיָּלְדָה נָגְחָה (שֶׁנִּגְּחָה יָלְדָה) - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה, וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַוָּלָד כְּלוּם, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּגְּחָה מְעֻבֶּרֶת הָיְתָה; שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

ג. שׁוֹר שֶׁנִּגַּח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת, וְנִמְצָא עֻבָּרָהּ נוֹפֵל בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְּחָה הִפִּילָה, אוֹ מֵחֲמַת הַנְּגִיחָה הִפִּילָה - מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַפָּרָה, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַוָּלָד; שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

ד. נָגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת, וְהִפִּילָה - אֵין שָׁמִין פְּחַת הַפָּרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּפְחַת הַוָּלָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא שָׁמִין כַּמָּה הָיְתָה הַפָּרָה שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת וּבְרִיאָה, וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה הִיא וְהַנִּפֶל שֶׁלָּהּ, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת, אוֹ חֶצְיוֹ אִם הָיָה תָּם.

ה. הָיְתָה הַפָּרָה לְאֶחָד, וְהַוָּלָד - הֲרֵי פְּחַת הַשֹּׁמֶן שֶׁפְּחַת גּוּף הַפָּרָה, לְבַעַל הַפָּרָה; וּפְחַת הַנֵּפֶל, חוֹלְקִין אוֹתוֹ בַּעַל הַפָּרָה עִם בַּעַל הַוָּלָד; וְהַנֵּפֶל, לְבַעַל הַוָּלָד.

ו. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר, וְהַזִּק, הַנִּזָּק אוֹמֵר 'שׁוֹרְךָ הִזִּיק', וְזֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ, שָׁמָּא בְּסֶלַע לָקָה' - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר 'אֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי', וְזֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ'. טָעַן הַנִּזָּק וְאָמַר: 'וַדַּאי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁשּׁוֹרְךָ הִזִּיק' - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת [מדרבנן] שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, אִם הָיָה מוּעָד; אֲבָל אִם הָיָה תָּם - פָּטוּר אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת, שֶׁאֲפִלּוּ הוֹדָה מֵעַצְמוֹ פָּטוּר, שֶׁחֲצִי הַנֶּזֶק קָנָס הוּא, וּמוֹדֶה בְּקָנָס פָּטוּר.

ז. הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִין אַחַר אֶחָד, וַהֲרֵי הָעֵדִים שֶׁאֶחָד מֵהֶן הִזִּיק, וְאֵין הָעֵדִים יוֹדְעִים אֵיזֶה הוּא מִשְּׁנֵיהֶם - זֶה אוֹמֵר 'שׁוֹרְךָ הִזִּיק', וְזֶה אוֹמֵר 'שׁוֹרְךָ הִזִּיק' - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁל אִישׁ אֶחָד, חַיָּב לְשַׁלֵּם מִגּוּף הַפָּחוּת [הזול] שִׁבִּשְׁנֵיהֶם; וְאִם הָיוּ מוּעָדִין, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִנְּכָסָיו.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁשְּׁנֵי הַשְּׁוָרִים עוֹמְדִין. אֲבָל אִם מֵת אֶחָד מֵהֶן אוֹ אָבַד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן תָּם - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל אִישׁ אֶחָד, פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: 'הָבֵא רְאָיָה שֶׁזֶּה הָעוֹמֵד הוּא שֶׁהִזִּיק, וַאֲשַׁלֵּם לְךָ'.

ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשְּׁוָרִים הָרוֹדְפִין אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר 'גָּדוֹל הִזִּיק', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר 'קָטָן הִזִּיק', הָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר 'מוּעָד הִזִּיק', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר 'תָּם הִזִּיק' - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

י. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה הִזִּיק, אֶלָּא עֵדִים מְעִידִים שֶׁאֶחָד מִשְּׁנֵי אֵלּוּ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם הַמַּזִּיק כְּמוֹ שֶׁאָמַר. וְאִם טָעַן הַנִּזָּק 'שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי, שֶׁזֶּה הִזִּיק בְּפָנֶיךָ' - הֲרֵי הַמַּזִּיק נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, וּמְשַׁלֵּם כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה; שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בִּמְקֻצָּת.

יא. הָיוּ הַנִּזָּקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמַּזִּיקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר: 'גָּדוֹל הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וְקָטָן אֶת הַקָּטָן', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: 'לֹא כִי, אֶלָּא קָטָן הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן'; אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר: 'מוּעָד הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וְתָם הִזִּיק אֶת הַקָּטָן', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: 'תָּם הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וּמוּעָד אֶת הַקָּטָן' - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה - הַמַּזִּיק פָּטוּר. לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְטוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ חִטִּים, וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׁעוֹרִים - שֶׁהוּא נִשְׁבָּע הֶסֵּת, וְנִפְטָר אַף מִדְּמֵי שְׂעוֹרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִפְטָר. וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - הֲרֵי זֶה מְשַׁתֵּלֵם לַקַּרְקַע מִן הַגָּדוֹל וְלַגָּדוֹל מִן הַקָּטָן, כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה הַמַּזִּיק; אֲבָל אִם לֹא תָּפַשׂ, אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמַּזִּיק כְּלוּם.

יב. שׁוֹר שֶׁנִּגַּח שׁוֹר, וְחָזַר וְנִגַּח שׁוֹר אַחֵר - הֲרֵי הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן וְהַבְּעָלִים, כְּשֶׁתָּפְּיוּ בּוֹ. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה [שווה] כְּלוּם - הַנִּזָּק נוֹטֵל מֵאָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֵאָה. חָזַר וְנִגַּח שׁוֹר אַחֵר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה, וְהַנִּזָּק שֶׁלְּפָנָיו עִם הַבְּעָלִים נוֹטְלִין חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים. חָזַר

וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּגְבֶּלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה, וְהַנִּזָּק שֶׁלְּפָנָיו חֲמִשִּׁים, וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן עִם הַבְּעָלִים נוֹטְלִין חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקִין וְהוֹלְכִין.

יג. נִזָּק שֶׁתְּפַשׁ הַבְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה לִגְבוֹת חֲצִי נִזְקוֹ מִגּוּפָהּ, נַעֲשָׂה עָלֶיהָ שׁוֹמֵר שָׂכָר לְנִזְקֶיהָ; וְאִם יָצָאת וְהִזִּיקָה - הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּנִזְקֶיהָ, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח וְהִפְסִיד מָאתַיִם, וּתְפָשׂוֹ הַנִּזָּק לִגְבוֹת מִמֶּנּוּ מֵאָה, וְחָזַר וְנָגַח וְהִפְסִיד בְּמֵאָה וַאֲרָבָעִים - הֲרֵי זֶה הַנִּזָּק הָאַחֲרוֹן מִשְׁתַּלֵּם שִׁבְעִים, וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן שֶׁתְּפָשׂוֹ מִשְׁתַּלֵּם מוֹתַר נִזְקוֹ וְהוּא שְׁלֹשִׁים, וְהַבְּעָלִים מֵאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יד. שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה, מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. שְׁנֵיהֶן מוּעָדִין, אוֹ מוּעָד וְאָדָם שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד - מוּעָד בְּתָם, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם; וְתָם בְּמוּעָד, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. כֵּיצַד? שׁוֹר תָּם שֶׁהִפְסִיד [הזיק] בְּשׁוֹר תָּם אַחֵר שָׁוֶה מָנֶה, וְחָזַר זֶה הָאַחֲרוֹן וְהִפְסִיד בָּרִאשׁוֹן שָׁוֶה אַרְבָּעִים - הֲרֵי בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם לְבַעַל הָאַחֲרוֹן שְׁלֹשִׁים. הָיוּ שְׁנֵיהֶן מוּעָדִין, בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שִׁשִּׁים. הָרִאשׁוֹן מוּעָד וְהָאַחֲרוֹן תָּם, בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שְׁמוֹנִים. הָרִאשׁוֹן תָּם וְהָאַחֲרוֹן מוּעָד, בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם עֲשָׂרָה.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק י

א. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם בְּכָל מָקוֹם - בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן, בֵּין עֶבֶד בֵּין בֶּן חוֹרִין - אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הֲרֵי זֶה נִסְקָל; וְאִם הֵמִית אֶת הַגּוֹי, פָּטוּר כְּדִינֵיהֶם.

ב. וְאֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁהֵמִיתוּ, הֲרֵי אֵלּוּ נִסְקָלִין. מַה בֵּין תָּם שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם לְמוּעָד שֶׁהָרַג? שֶׁהַתָּם פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר, וְהַמּוּעָד חַיָּב בְּכֹפֶר; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מוּעָד לַהָרֹג.

ג. וְהוֹאִיל וְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אָדָם - נִסְקָלִין, הֵיאַךְ יִמָּצֵא מוּעָד לַהָרֹג, עַד שֶׁיִּשְׁלְמוּ בְּעָלָיו אֶת הַכֹּפֶר? כְּגוֹן שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה גּוֹיִים, וְאַחַר כָּךְ הָרַג יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַמּוּעָד לְגוֹיִים הֲרֵי הוּא מוּעָד לְיִשְׂרָאֵל; אוֹ שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה יִשְׂרָאֵל טְרֵפָה, וְאַחַר כָּךְ הָרַג שָׁלֵם; אוֹ שֶׁהָרַג וּבָרַח וְהָרַג וּבָרַח וְהָרַג וּבָרַח, וּבָרְבִיעִי נִתְפָּשׂ - שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר עַד שֶׁיִּסָּקֵל הַשּׁוֹר. וְכֵן אִם סִבֵּן [נפשם של] שְׁלֹשָׁה בְנֵי אָדָם כְּאֶחָד [ונטו למות, ואחר זמן ומתו], אוֹ הָרַג שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת - הֲרֵי זֶה מוּעָד לַהֲרִיגָה, וּבְעָלָיו מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר. וְכֵן אִם הִכִּירוּ [זיהו] הָעֵדִים אֶת בַּעַל הַשּׁוֹר, וְלֹא הִכִּירוּ אֶת הַשּׁוֹר בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, וּבְרְבִיעִית רָאוּ שׁוֹרוֹ שֶׁהָרַג, וְאֵינָן יוֹדְעִין אִם זֶה הוּא הַשּׁוֹר שֶׁהָרַג בִּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים הָרִאשׁוֹנוֹת אוֹ אַחֵר הָיָה - הוֹאִיל וְהוּעֲדוּ הַבְּעָלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בִּבְקָרָם שׁוֹר שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, הָיָה לָהֶם לִשְׁמֹר אֶת כָּל בְּהֶמְתָּם, וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ - מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר.

ד. זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" - מִפְּנֵי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וְאִם נָתַן כֹּפֶר הַנֶּהֱרָג, נִתְכַּפֵּר לוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה [כחטאת] הוּא, מְמַשְׁכְּנִין אֶת מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּכֹפֶר בְּעַל כָּרְחוֹ.

ה. וְשׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁהָרַג - כָּל אֶחָד מֵהֶן מְשַׁלֵּם כֹּפֶר שָׁלֵם, שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ כַּפָּרָה גְּמוּרָה.

ו. אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו, אִם הָיוּ לוֹ בְּעָלִים. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ לוֹ בְּעָלִים - כְּגוֹן שׁוֹר הַמִּדְבָּר, וְשׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, וְשׁוֹר גֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין - אִם הֵמִית, הֲרֵי זֶה נִסְקָל; וְגוֹמְרִין דִּינוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים. וְכֵן שׁוֹר הָאִשָּׁה, וְשׁוֹר הַיְתוֹמִים, וְשׁוֹר הָאֶפִּיטְרוֹפִין שֶׁהֵמִיתוּ - נִסְקָלִין. וְאֵין הָאֶפִּיטְרוֹפִין מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר; שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה הוּא, וְהַקְּטַנִּים אוֹ הַחֵרְשִׁים וְהַשּׁוֹטִים אֵינָן בְּנֵי חִיּוּב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין כַּפָּרָה.

ז. שׁוֹר שֶׁהוּא טְרֵפָה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אוֹ שֶׁהָיָה הַשּׁוֹר שֶׁל אָדָם טְרֵפָה - אֵינוֹ נִסְקָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" - כְּמִיתַת הַבְּעָלִים, כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר; וְכֵיוָן שֶׁבְּעָלָיו כְּמֵת הֵן חֲשׁוּבִין, וְאֵין צְרִיכִין מִיתָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

ח. הַמְשַׁסֶּה כַּלְבּוֹ בַּחֲבֵרוֹ, וַהֲרָגוֹ - אֵין הַכֶּלֶב נִסְקָל; וְכֵן אִם גֵּרָה בּוֹ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, וַהֲרָגוּהוּ. אֲבָל אִם שִׂסָּה בּוֹ נָחָשׁ, וַאֲפִלּוּ הִשִּׁיכוֹ בּוֹ, וַהֲרָגוֹ - הַנָּחָשׁ נִסְקָל; שֶׁסַּם הַנָּחָשׁ שֶׁהֵמִית, מֵעַצְמוֹ הוּא מְקִיאוֹ; לְפִיכָךְ, זֶה הָאָדָם שֶׁהִשִּׁיךְ בּוֹ הַנָּחָשׁ, פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין.

ט. אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת אִם הֵמִיתָה, עַד שֶׁתִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק לְמִי שֶׁהִיא חַיֶּבֶת עָלָיו סְקִילָה. אֲבָל שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, נִתְכַּוֵּן לְנָכְרִי וְהָרַג אֶת בֶּן יִשְׂרָאֵל, נִתְכַּוֵּן לִנְפָלִים וְהָרַג בֶּן קַיָּמָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה. וְאִם הָיָה מוּעָד - הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר, אוֹ בְּקָנָס אִם הֵמִית עֶבֶד, אַף עַל פִּי שֶׁהָרַג בְּלֹא כַוָּנָה, הוֹאִיל וְהוּא מוּעָד לָזֶה.

י. הָיָה מוּעָד לִנְפֹּל עַל בְּנֵי הָאָדָם בִּבְורוֹת, וְרָאָה יָרָק בְּבוֹר וְנָפַל לַבּוֹר בִּשְׁבִיל הַיָּרָק, וְהָיָה שָׁם אָדָם וָמֵת, אוֹ שֶׁהָיָה מוּעָד לְהִתְחַכֵּךְ בְּכְתָלִים וּמַפִּילָן עַל בְּנֵי אָדָם, וְנִתְחַכֵּךְ בַּכֹּתֶל לַהֲנָאָתוֹ, וְנָפַל עַל הָאָדָם וָמֵת מֵחֲמַת חִכּוּכוֹ - הַשּׁוֹר פָּטוּר מִמִּיתָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְהָמִית, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר - שֶׁהֲרֵי זֶה מוּעָד לִפֹּל עַל בְּנֵי אָדָם בִּבְורוֹת, אוֹ לְהַפִּיל עֲלֵיהֶן הַכְּתָלִים. וְהֵיאַךְ יְוֻדַּע שֶׁלַּהֲנָאָתוֹ נִתְחַכֵּךְ? בְּשֶׁנִּתְחַכֵּךְ אַף לְאַחַר שֶׁהִפִּיל וְהֵמִית.

יא. אֵין הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר, עַד שֶׁתְּמִית בְּהֶמְתָּן חוּץ מֵרְשׁוּתָן. אֲבָל אִם הֵמִית בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּסְקִילָה, הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר. כֵּיצַד? הַנִּכְנָס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ, וַאֲפִלּוּ נִכְנַס לִתְבֹּעַ שְׂכָרוֹ אוֹ חוֹבוֹ מִמֶּנּוּ, וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וָמֵת - הַשּׁוֹר בִּסְקִילָה, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ רְשׁוּת לְהִכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ.

יב. עָמַד בַּפֶּתַח וְקָרָא לְבַעַל הַבַּיִת, וְאָמַר לוֹ 'הֵן' [כן], וְנִכְנַס, וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - הֲרֵי הַבְּעָלִים פְּטוּרִין; שֶׁאֵין מַשְׁמַע 'הֵן', אֶלָּא עֲמֹד בִּמְקוֹמְךָ עַד שֶׁאֲדַבֵּר עִמָּךְ.

יג. בְּהֵמָה שֶׁנִּכְנְסָה לַחֲצַר הַנִּזָּק, וְדָרְסָה עַל גַּבֵּי תִּינוֹק כְּדֶרֶךְ הֲלוּכָהּ, וַהֲרָגַתּוּ - הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר;

שֶׁהָרֶגֶל מוּעֶדֶת לְהַזִּיק כְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁהָרֶגֶל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁהַמּוּעָד שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר; וְאִם הֵמִית בִּלְא כַוָּנָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר. וְתָם שֶׁהֵמִית בִּלְא כַוָּנָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן הַכֹּפֶר; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָמִית - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר, וְכֵן מִקְנַס הָעֶבֶד.

יד. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתָּם שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה - פָּטוּר מִן הַקְּנָס, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סֶלַע הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה, אִם הֵמִית שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי הָעֶבֶד אוֹ דְּמֵי הַשִּׁפְחָה מִגּוּפוֹ, כְּאִלּוּ הֵמִית שׁוֹר חֲבֵרוֹ אוֹ חֲמוֹרוֹ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק יא

א. כַּמָּה הוּא הַכֹּפֶר? כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין שֶׁהוּא דְּמֵי הַנֶּהֱרָג, הַכֹּל לְפִי שָׁוְיוֹ שֶׁל נֶהֱרָג, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו". וְכֹפֶר הָעֲבָדִים, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, זְכָרִים אוֹ נְקֵבוֹת - הוּא הַקְּנָס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה, שְׁלֹשִׁים סֶלַע כֶּסֶף יָפֶה, בֵּין שֶׁהָיָה הָעֶבֶד שָׁוֶה מֵאָה מָנֶה, בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִינָר. וְכָל [עבד משוחרר אר] הַמְעֻכָּב גֵּט שִׁחְרוּר - אֵין לוֹ קְנָס, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ אָדוֹן, שֶׁהֲרֵי יָצָא לְחֵרוּת.

ב. לְמִי נוֹתְנִין הַכֹּפֶר? לְיוֹרְשֵׁי הַנֶּהֱרָג. וְאִם הֵמִית אִשָּׁה - הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ, וְאֵינוֹ לַבַּעַל. הֵמִית מִי שֶׁחָצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין - נוֹתֵן חֲצִי הַקְּנָס לְרַבּוֹ, וְהַחֵצִי - רָאוּי לִתֵּן, וְאֵין לוֹ מִי יְקַבֵּל.

ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הָאִשָּׁה, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוּעָד לִגַּח, הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִדְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה בְּדְמֵי וְלָדוֹת, אֶלָּא לְאָדָם.

ד. נָגַח שִׁפְחָה, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁנָּגַח חֲמוֹר מְעֻבֶּרֶת. וְאִם הָיָה תָּם - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי וְלָדוֹת מִגּוּפוֹ.

ה. כֵּיצַד שָׁמִין אוֹתָן? אוֹמְדִין כַּמָּה הָיְתָה שָׁוָה שִׁפְחָה זוֹ כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה; וְנוֹתֵן לְבַעֲלֶיהָ הַפָּחֹת, אוֹ חֶצְיוֹ. וְאִם הֵמִית אֶת הַשִּׁפְחָה, מְשַׁלֵּם הַכֹּפֶר הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ו. שׁוֹר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְבְהֵמָה וְנָגַח אֶת הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאִם הֵמִיתוֹ פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - אִם חָבַל בּוֹ, חַיָּב בְּנִזְקוֹ; וְאִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ, וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם.

ז. שׁוֹר תָּם שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת. וּמוּעָד שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. קָדְמוּ וְדָנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה, חוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת.

ח. וּמֵהֵיכָן מִשְׁתַּלֵּם? מִן הַשֵּׁבַח [רווח] שֶׁהִשְׁבִּיחַ בִּרְדָיָתוֹ [חרישתו] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְסִקִילָה, אֵין לוֹ בְּעָלִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ בִּנְזָקִין. דָּנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּבָרַח - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת.

ט. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם, וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו - אֵינוֹ קָדוֹשׁ. וְכֵן אִם הִפְקִירוֹ, אֵינוֹ הֶפְקֵר; מְכָרוֹ, אֵינוֹ מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לְבְעָלָיו, אֵינָהּ חֲזָרָה. שְׁחָטוֹ, בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּהֲנָיָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְסִקִילָה. אֲבָל עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ - אִם הִקְדִּישׁוֹ, הֲרֵי זֶה קָדוֹשׁ; וְאִם הִפְקִירוֹ, הֲרֵי הוּא הֶפְקֵר; וְאִם מְכָרוֹ, מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לְבְעָלָיו, הֲרֵי זֶה מַחְזִיר. וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ, הֲרֵי זֶה מַתָּר בַּאֲכִילָה.

י. שׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים - כֻּלָּן פְּטוּרִין; לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי הַשּׁוֹר, כְּדִין הָאָדָם. נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים - אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף, כֻּלָּן נִסְקָלִין וְנִקְבָּרִין; וְהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה, כְּדִין כָּל בְּהֵמָה הַנִּסְקֶלֶת.

יא. פָּרָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם, וְכֵן כָּל בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁנֶּעְבְּרָה בָּהּ עֻבְּרָה - הֲרֵי עֻבָּרָהּ כָּמוֹהָ; הִיא וְעֻבָּרָהּ נָגְחָה, הִיא וְעֻבָּרָהּ נִרְבְּעָה.

יב. נָגְחָה וְהֵמִיתָה, וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה - אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ נִתְעַבְּרָה, וְיָלְדָה קֹדֶם גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ מֵתָר. וְאִם יָלְדָה אַחַר גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ אָסוּר; שֶׁהָעֻבָּר כְּיֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא. וְאִם נִתְעָרֵב וָלָד זֶה בַּאֲחֵרִים - כּוֹנְסִין אֶת כֻּלָּן לְכִפָּה [הסגר], עַד שֶׁיָּמוּתוּ שָׁם.

יג. שׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁהוּזְמוּ עֵדָיו, כָּל הַקּוֹדֵם בּוֹ זָכָה; שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ, הִפְקִירוּהוּ בְּעָלָיו. וְאִם הֵעִידוּ שֶׁבְּעָלָיו רִבְּעוּהוּ, וְהַזִּים אֶת הָעֵדִים - הֲרֵי הַשּׁוֹר לְבְעָלָיו, וְהַקּוֹדֵם וּמְשָׁכוֹ לֹא זָכָה בּוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַבַּעַל יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא חָטָא וְשֶׁאֵלּוּ עֵדֵי שֶׁקֶר הֵם, וַהֲרֵי הוּא מְיַחֵל לַהַזְמָן - לֹא הִפְקִיר.

יום שישי

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק יב

א. הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַבּוֹר מָלֵא גְּזוֹת שֶׁל צֶמֶר וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם". וְאֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר אוֹ שְׁאָר מִינֵי בְהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף; לֹא נֶאֱמַר "שׁוֹר" וַ"חֲמוֹר" אֶלָּא בַּהֹוֶה [במצוי].

ב. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ הַחוֹפֵר בִּרְשׁוּתוֹ וּפָתַח לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ פָּתַח לִרְשׁוּת חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁחָפַר וּפָתַח בִּרְשׁוּתוֹ וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּנִזְקֵיהֶן. אֲבָל אִם הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וּבוֹרוֹ, אוֹ שֶׁהִפְקִיר בּוֹרוֹ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ, אוֹ הִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם", מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים - וְזֶה הֶפְקֵר; וּבַתְּחִלָּה בִּרְשׁוּת חָפַר, מִפְּנֵי שֶׁחָפַר בִּרְשׁוּתוֹ.

ג. אֶחָד הַחוֹפֵר, אוֹ שֶׁנִּחְפַּר הַבּוֹר מֵאֵלָיו, אוֹ שֶׁחָפְרָתוּ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה - הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְמַלְאתוֹ אוֹ לְכַסּוֹתוֹ, וְלֹא עָשָׂה - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּנִזְקֵיהֶן. וְאֶחָד הַחוֹפֵר, אוֹ הַלּוֹקֵחַ, אוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם", מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים מִכָּל מָקוֹם.

ד. אֶחָד הַחוֹפֵר, אוֹ הַמַּגְלֶה מָקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה - שֶׁנֶּאֱמַר: "[ו]כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר, וְלֹא יְכַסֶּנּוּ". וְאִם כִּסָּהוּ כָּרָאוּי - אַף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ [התרועע בגלל תולעים] מִתּוֹכוֹ, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וָמֵת - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יְכַסֶּנּוּ" - הָא אִם כִּסָּהוּ, פָּטוּר. כִּסָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי שְׁוָרִים, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי גְּמַלִּים,

וְהָלְכוּ עָלָיו גְּמַלִּים וְנִתְרוֹעֲעַ, וְהָלְכוּ עָלָיו שָׁרָרִים וְנָפְלוּ בּוֹ - אִם אֵין הַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֹנֶס; וְאִם יְבוֹאוּ שָׁם גְּמַלִּים, אֲפִלּוּ לְפָרָקִים [לפעמים] - הֲרֵי זֶה חַיָּב.

ה. הִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְנָפְלוּ בּוֹ שָׁרָרִים - אַף עַל פִּי שֶׁהַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד, הֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ לְגְמַלִּים - הוֹאִיל וּמֵחֲמַת שֶׁהִתְלִיעַ נָפְלוּ בּוֹ הַשָּׁרָרִים, הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ו. הַמּוֹצֵא בּוֹר וְכִסָּהוּ, וְחָזַר וְגִלָּהוּ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב, וְזֶה הָאַחֲרוֹן פָּטוּר. סְתָמוֹ בְּעָפָר, וְחָזַר וְהוֹצִיא אֶת כָּל הֶעָפָר - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב; שֶׁכֵּיוָן שֶׁטְּמָמוֹ [אטמו] בְּעָפָר, נִסְתַּלְּקוּ מַעֲשֵׂי רִאשׁוֹן.

ז. בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, עָבַר הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִסָּהוּ, וְהַשֵּׁנִי וְלֹא כִסָּהוּ - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, עַד שֶׁיִּמְסֹר דָּלְיוֹ [דלי] לַשֵּׁנִי; וּמִשֶּׁמָּסַר דָּלְיוֹ לַשֵּׁנִי לִדְלוֹת מִמֶּנּוּ - נִפְטַר הָרִאשׁוֹן, וְנִתְחַיֵּב הַשֵּׁנִי לְכַסּוֹתוֹ. כִּסָּהוּ הָרִאשׁוֹן, וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה, וְלֹא כִסָּהוּ - הַשֵּׁנִי חַיָּב. וְעַד אֵימָתַי יִהְיֶה הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב? עַד שֶׁיֵּדַע הָרִאשׁוֹן שֶׁהַבּוֹר מְגֻלֶּה, וּכְדֵי שֶׁיִּשְׁכֹּר פּוֹעֲלִים וְיִכְרֹת אֲרָזִים וְיִכַּסֶּנּוּ. וְכָל שֶׁיְּמוּת בּוֹ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, הֲרֵי הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב בּוֹ; וְכָל שֶׁיְּמוּת בּוֹ אַחַר זְמַן זֶה - שְׁנֵיהֶם חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶם פָּשְׁעוּ בּוֹ.

ח. הַמּוֹסֵר בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר, הַשּׁוֹמֵר חַיָּב בִּנְזָקָיו. וְאִם מְסָרוֹ לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה, הֲרֵי הַבְּעָלִים חַיָּבִין; שֶׁהַבּוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת, וְאִלּוּ אֵין בָּהֶן דַּעַת.

ט. הַמְכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלְיוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַדְּלִי וְנָטַל דָּלְיוֹ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב.

י. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר, אוֹ שִׂיחַ אוֹ מְעָרָה אוֹ חָרִיץ. וְלָמָּה נֶאֱמַר "בּוֹר"? עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית. וְכַמָּה כְּדֵי לְהָמִית? עֹמֶק עֲשָׂרָה טְפָחִים. אֲבָל אִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ שְׂאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, וָמֵת - פָּטוּר; וְאִם הֶזִּיקוּ, חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם.

יא. הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר תִּשְׁעָה, וּמֵהֶם טֶפַח אֶחָד מַיִם - חַיָּב; שֶׁהַטֶּפַח שֶׁל מַיִם חָשׁוּב כְּעֹמֶק שְׁנֵי טְפָחִים בַּיַּבָּשָׁה. הָיָה עָמְקוֹ שְׁמוֹנָה, וּמֵהֶם שְׁנֵי טְפָחִים מַיִם, אוֹ שֶׁהָיָה עָמְקוֹ שִׁבְעָה, וּמֵהֶם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מַיִם, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וָמֵת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם; וְאִם תָּפַשׂ הַנָּזָק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, סָפֵק יֵשׁ בָּהֶן.

יב. הַחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לְעֶשְׂרִים, וּבָא שְׁלִישִׁי וְהִשְׁלִימוֹ לִשְׁלֹשִׁים - כֻּלָּן חַיָּבִין. חָפַר הָרִאשׁוֹן פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ טֶפַח, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה - בֵּין שֶׁחָפַר בּוֹ טֶפַח, אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ בִּנְיָן עַל שְׂפָתוֹ טֶפַח - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב. סָתַם טֶפַח שֶׁהוֹסִיף, אוֹ שֶׁסָּתַר טֶפַח שֶׁבָּנָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם כְּבָר נִסְתַּלְּקוּ מַעֲשֵׂי הָרִאשׁוֹן, אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְתַּלְּקוּ.

יג. חָפַר הָרִאשׁוֹן בּוֹר עָמֹק, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִרְחִיבוֹ, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר, וָמֵת - אִם מֵחֲמַת הֶבְלוֹ [אויר הבור] מֵת - הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מִעֵט הֶבְלוֹ; וְאִם מֵחֲמַת חֲבָטוֹ [חבטת הנפילה] מֵת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא הִקְרִיב הֶזֵּק בּוֹר זֶה. וְכֵן אִם נָפַל הַשּׁוֹר מֵאוֹתוֹ הַצַּד שֶׁהִרְחִיב הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הִקְרִיב הֶזֵּק בּוֹר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מִן הַהֶבֶל. וְאִם מִן הַצַּד שֶׁחָפַר הָרִאשׁוֹן נָפַל - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן מִעֵט הֶבְלוֹ.

יד. בּוֹר שֶׁחִיְּבָה עָלָיו הַתּוֹרָה - אֲפִלּוּ לֹא מֵתָה הַבְּהֵמָה אֶלָּא מֵהֶבְלוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מֵתָה מֵחֲבָטוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר כְּרָחְבּוֹ, אֵין לוֹ הֶבֶל [המזיק]; וְאִם לֹא נֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה, וּמֵתָה - פָּטוּר. הָיָה עָמְקוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ, יֵשׁ לוֹ הֶבֶל; וְאִם מֵתָה בּוֹ הַבְּהֵמָה, חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְבְּטָה בַּקַּרְקַע.

טו. עָשָׂה תֵּל גָּבוֹהַּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה, וָמֵתָה - אִם הָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְאִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, פָּטוּר עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה; אֲבָל אִם הִזִּיקָה בִּלְבַד, חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וַאֲפִלּוּ בְּתֵל גָּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא, אוֹ בַּחֲפִירָה כָּל שֶׁהִיא; שֶׁהַנֶּזֶק בְּכָל שֶׁהוּא, דָּבָר מְצוּי וְיָדוּעַ; וְאֵין הַמִּיתָה בְּכָל שֶׁהוּא מְצוּיָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ אֹנֶס.

טז. וְכֵן אֵינוֹ חַיָּב עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה בְּבוֹר, אוֹ עַל חֲבִיטָתָהּ בְּתֵל - אֶלָּא אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה קְטַנָּה, אוֹ חֵרֶשֶׁת, אוֹ שׁוֹטָה, אוֹ סוּמָה, אוֹ שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה. אֲבָל אִם הָיְתָה פִּקַּחַת, וְנָפְלָה בַּיּוֹם, וּמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁזֶּה כְּמוֹ אֹנֶס, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּהֵמָה לִרְאוֹת וְלָסוּר מִן הַמִּכְשׁוֹלוֹת. וְכֵן אִם נָפַל לְתוֹכוֹ אָדָם וָמֵת - אֲפִלּוּ הָיָה סוּמָה, אוֹ שֶׁנָּפַל בַּלַּיְלָה - בֵּין שֶׁהָיָה בֶּן חוֹרִין אוֹ עֶבֶד, הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְאִם הֵזִּיק בּוֹ הָאָדָם, אוֹ הַבְּהֵמָה הַפִּקַּחַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם, כְּמוֹ שֶׁבֹּאַרְנוּ.

יז. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין וָמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ", מִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ; יָצָא זֶה שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה, וְדִינוֹ שֶׁיִּקָּבֵר.

יח. הָיָה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנָפְלָה הַבְּהֵמָה מִקּוֹל הַחֲפִירָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר, וָמֵתָה - אִם נָפְלָה מִלְּפָנֶיךָ, חַיָּב. נָפְלָה מֵאַחוֹרֶיךָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲתָה [נבהלה] וְחָזְרָה עַל עֲקֵבָהּ לְאָחוֹר, וְנָפְלָה וָמֵתָה - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָפַל", עַד שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ נְפִילָה. נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ לַבּוֹר, וָמֵת אוֹ נִזַּק - אֵין בֵּית דִּין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נָפַל לַאֲחוֹרָיו חוּץ לַבּוֹר, וָמֵת אוֹ הֻזַּק - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר.

יט. שׁוֹר שֶׁדָּחַף הַבְּהֵמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר, וּמֵתָה הַבְּהֵמָה - אִם מוּעָד הוּא - בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם מֻחֶצָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֻחֶצָה. וְאִם תָּם הוּא - בַּעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם רְבִיעַ מִגּוּפוֹ, וּבַעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. שֶׁבַּעַל הַנְּבֵלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבּוֹר: 'פִּחַת נִבְלָה זוֹ יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה וּפִקַּחַת - כֵּיוָן שֶׁנִּזְדַּחֲפָה, הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה; כָּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשּׁוֹר, אֲנִי מוֹצִיא; וְהַשְּׁאָר, אַתָּה חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ'.

כ. וְכֵן הִנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר, וּבָא הַשּׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ, וְנָפַל לַבּוֹר, וָמֵת - הַמַּנִּיחַ אֶת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם מֻחֶצָה, וּבַעַל הַבּוֹר מֻחֶצָה.

כא. וְכֵן שׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט [חולין] וְשֶׁל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁנִּגְּחוּ כְּאֶחָד - אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁל הֶדְיוֹט, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; וְאִם מוּעָד, נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר לוֹ: 'כָּל שֶׁאֲנִי

יָכוֹל לְהוֹצִיא מִזֶּה אֲנִי מוֹצִיא, וְהַשְּׁאָר מִמְּךָ; וְזֶה, הוֹאִיל וְהֶקְדֵּשׁ הוּא וּפָטוּר - אַתָּה תְּשַׁלֵּם לִי הַכֹּל׳.

כב. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר וַהֲרָגוֹ - בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר; וְאִם מֵת הַשּׁוֹר, נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק יג

א. כֵּלִים שֶׁנָּפְלוּ לַבּוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר״ - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [במסורת] לָמְדוּ: ״שׁוֹר״, לֹא אָדָם; ״חֲמוֹר״, לֹא כֵּלִים. אֲפִלּוּ נָפַל שׁוֹר בְּכֵלָיו, וּמֵת הַשּׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ כֵּלָיו - חַיָּב עַל הַבְּהֵמָה, וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.

ב. הַבּוֹר מֵאֲבוֹת הַנְּזִיקִין הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו כְּמוֹהוּ מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן. וְכָל הַמַּנִּיחַ תַּקָּלָה, חֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת הַבּוֹר. וְאִם הֶזִּיק בָּהּ אָדָם אוֹ בְּהֵמָה, מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהִנִּיחַ הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם, בֵּין הִפְקִיר הַתַּקָּלָה, בֵּין לֹא הִפְקִיר הַתַּקָּלָה; וְאִם הֶזִּיקוּ בָּהּ כֵּלִים, פָּטוּר.

ג. כֵּיצַד? הַמַּנִּיחַ אַבְנוֹ אוֹ סַכִּינוֹ אוֹ מַשָּׂאוֹ אוֹ תִּבְנוֹ וְקַשׁוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזִּיקוּ בָּהֶן בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם. וְכֵן אִם הִנִּיחָן בִּרְשׁוּתוֹ, וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִירָן. נִתְקַל בַּקַּרְקַע, וְנֶחְבַּט בְּתַקָּלָה זוֹ וְהֶזִּיק בָּהּ - חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה. וְאִם הֶזִּיקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ, אוֹ נִטַּנְפוּ - פָּטוּר.

ד. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִרְבִּיץ גְּלָלִים [עשה צרכיו], וְנִטַּנְפוּ בָּהֶן כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר; שֶׁהַגְּלָל זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, וְלֹא מָצָאנוּ בּוֹר שֶׁחִיֵּב בּוֹ עַל הַכֵּלִים.

ה. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ הַמְהַלֵּךְ וְנִתְקַל בָּהּ, וְשִׁבְּרָהּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהֵם מְהַלְּכִין. וְאִם הֵזִּיק בָּהּ - חֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב בְּנִזְקֶיהָ, וַאֲפִלּוּ הִפְקִיר הַכַּד; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיר נְזָקִין שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹתָן מִתְּחִלָּה, חַיָּב כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן.

ו. הִנִּיחַ אֶת הַכַּד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחָהּ שָׁם, כְּגוֹן מְקוֹם הַקָּרְנוֹת [רחבות] שֶׁל גְּתוֹת [שליד מקום דריכת יין] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - חַיָּב; וְאִם הֵזִּיק בָּהּ הַמְהַלֵּךְ - בַּעַל הַכַּד פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהִסְתַּכֵּל. וְאִם הָיְתָה אֲפֵלָה, אוֹ שֶׁמִּלֵּא כָּל הַדֶּרֶךְ כַּדִּים - פָּטוּר עַל שִׁבְירָתָהּ; וְאִם נִתְקַל בָּהּ, חֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ז. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶחְלִיק אֶחָד בַּמַּיִם אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָשֶׁיהָ [בחרסיה] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, לְפִי שֶׁהוּא אָנוּס; וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִלֵּק הַחֲרָשִׁים. וַהֲרֵי הַחֲרָשִׁים וְהַמַּיִם כְּהֶפְקֵר, וְלֹא הִפְקִיר אֶלָּא אַחַר שֶׁנֶּאֱנַס, וּלְפִיכָךְ פָּטוּר. וְאִם נִתְכַּוֵּן [לקחת ו] לְזִכּוֹת בַּחֲרָשֶׁיהָ, וְהֶזִּיק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב. וְהוּא הַדִּין לְנָפְלָה גְּמַלּוֹ וְלֹא הֶעֱמִידָהּ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְאִם הֶזִּיקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ - פָּטוּר, בֵּין הִפְקִיר בֵּין לֹא הִפְקִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ח. שְׁנֵי קַדָּרִין [מוכרי קדירות] שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן - אִם הָיָה לָרִאשׁוֹן לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - חַיָּב בִּנְזָקָיו שֶׁל שֵׁנִי; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס בִּשְׁעַת נְפִילָה, אֵינוֹ אָנוּס בִּהְיוֹתוֹ מֻטָּל בַּדֶּרֶךְ, וַהֲרֵי הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד. וְאִם לֹא הָיָה לוֹ לַעֲמֹד - פָּטוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לָזֶה שֶׁנִּתְקַל בּוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָרוּד בְּנַפְשׁוֹ.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזָקָיו שֶׁל שֵׁנִי? בְּשֶׁהֶחֱזִיק גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֶזִּיקוּ כֵּלָיו - פָּטוּר, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַכֵּלִים בְּבוֹר, וְכָל תַּקָּלָה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

י. הַקַּדָּרִין וְהַזַּגָּגִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן, וְהַשְּׁלִישִׁי בַּשֵּׁנִי, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - הָרִאשׁוֹן חַיָּב בִּנְזָקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי, בֵּין שֶׁהֶחֱזִיק בְּגוּפוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן הַמֻּטָּל, בֵּין שֶׁהֶחֱזִיק בִּמְשָׂאוֹ. וְהַשֵּׁנִי חַיָּב בִּנְזָקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי, אִם הֶחֱזִיק בְּגוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֶחֱזִיק בְּמַשָּׂאוֹ שֶׁל שֵׁנִי שֶׁנָּפַל, פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ הַשֵּׁנִי: ׳בּוֹר זֶה שֶׁהוּא מַשָּׂאִי, אֵין אֲנִי הַכּוֹרֶה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הָרִאשׁוֹן הִפִּיל הַשֵּׁנִי עִם מַשָּׂאוֹ׳. וְאִם הִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה, כֻּלָּן פְּטוּרִין.

יא. נָפַל הָרִאשׁוֹן, וְהָיָה מֻטָּל לִרְחַב הַדֶּרֶךְ, וְנִתְקַל אֶחָד בְּרֹאשׁוֹ וְאֶחָד בְּרַגְלָיו וְאֶחָד בְּבִטְנוֹ - חֲרֵי הוּא חַיָּב בִּנְזָקֵי כֻּלָּן, הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד.

יב. הַשּׁוֹפֵךְ אֶת הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזִּיק בָּהֶן אֶחָד - חַיָּב בִּנְזָקָיו; וְאִם נִטַּנְפוּ כֵּלָיו - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. נִבְלְעוּ הַמַּיִם בָּאָרֶץ, וְנִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חָלָקָה, וְהֶחְלִיק וְנָפַל, וְהֶזִּיק בַּקַּרְקַע - חֲרֵי זֶה חַיָּב בִּנְזָקָיו.

יג. כָּל אֵלּוּ שֶׁפּוֹתְקִין [פותחין] בִּיבוֹתֵיהֶן [ביוב] וְגוֹרְפִין מְעָרוֹתֵיהֶן [מהזבל שבהם] - אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִשְׁפֹּךְ הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת; וַאֲפִלּוּ עַל פִּי כֵן, אִם הֶזִּיק אָדָם אוֹ בְּהֵמָה בַּמַּיִם - חַיָּבִין נֶזֶק שָׁלֵם.

יד. לֹא יוֹצִיא אָדָם תִּבְנוֹ וְקַשּׁוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּדֵי שֶׁיְּדוֹשׁוּ וְיֵעָשׂוּ לוֹ זֶבֶל [לשדותיו]. וְאִם הוֹצִיא, קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים שֶׁיְּהֵיֶה כְּהֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶם זָכָה, מֵעֵת שֶׁנִּדּוֹשׁוּ וְהִשְׁכִּיחוּ [לזיבול]; וְאִם קָדַם אָדָם וְזָכָה בָּהֶן מִשְּׁעַת הוֹצָאָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמַפְקֵר, אִם הֶזִּיק בָּהֶן אָדָם אוֹ בְּהֵמָה, חֲרֵי זֶה הַמּוֹצִיא חַיָּב לְשַׁלֵּם.

טו. יֵשׁ לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל וְאֶת הַגְּלָלִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים, וְלִצְבּוֹר אוֹתָן שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשּׁוֹף בְּרִגְלֵי אָדָם. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְחַיָּבִין עַל זֶה הַגֶּלֶל מִשּׁוּם גָּזֵל; כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ שֶׁבַח אִם נִדּוֹשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ.

טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט [במים] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים. אֲבָל גּוֹבְלִין [מערבבים] טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לִלְבֵנִים.

יז. הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא, וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה; וְכֻלָּן שֶׁהִזִּיקוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם.

יח. הַמַּצָּב שֶׁחָצַב אֶבֶן וּמְסָרָהּ לְסַתָּת, וְהֶזֵק בָּהּ אָדָם אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתָּת חַיָּב. וְסַתָּת שֶׁמְּסַר לְחַמָּר [הנושא האבן על חמורו], הַחַמָּר חַיָּב. מָסַר חַמָּר לְכַתָּף [סבל], הַכַּתָּף חַיָּב. מָסַר כַּתָּף לְבוֹנֶה, הַבּוֹנֶה חַיָּב. מְסָרָהּ הַבּוֹנֶה לְזֶה שֶׁמְּתַקֵּן יְשִׁיבָתָהּ בַּבִּנְיָן, הַמְתַקֵּן חַיָּב. וְאִם אַחַר שֶׁהֶעֱלוּהָ עַל גַּבֵּי דִימוֹס [שורת אבנים], נָפְלָה וְהִזִּיקָה, וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְּלָנוּת - כֻּלָּן חַיָּבִין; וּבִשְׁכִירוּת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, וְכֻלָּן פְּטוּרִין.

יט. הַכֹּתֶל וְהָאִילָן שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְקִירָן; לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִים לְבוֹר, שֶׁהֲרֵי אֵין תְּחִלָּתָן לְהַזִּיק. וְאִם הָיוּ רְעוּעִין, בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לָקֹץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתֹּר אֶת הַכֹּתֶל; וְכַמָּה הַזְּמַן? שִׁלְשִׁים יוֹם. נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר; לְאַחַר הַזְּמַן - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁהָה אוֹתָן.

כ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ וְאֶת הַזְּכוּכִית [בכותל], וְהַגּוֹדֵר גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים, וְהִפְרִיחַ [הבליט] לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזֵּק אַחַר בָּהֶן - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם. וְאִם גָּדֵר בְּקוֹצִים בְּצִמְצוּם [בדיוק] בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בַּכְּתָלִים.

כא. הַמַּצְנִיעַ קוֹצָיו וּזְכוּכִיּוֹתָיו בְּתוֹךְ כָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַכֹּתֶל וְסָתַר אֶת כָּתְלוֹ, וְנָפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִזִּיקוּ - אִם כֹּתֶל רָעוּעַ הָיָה, הַמַּצְנִיעַ חַיָּב; וְאִם כֹּתֶל בָּרִיא הוּא, בַּעַל הַכֹּתֶל חַיָּב.

כב. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְּכוּכִית בְּתוֹךְ שְׂדוֹתֵיהֶם בְּעֹמֶק שִׁלֹּשָׁה טְפָחִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲלֶם הַמַּחֲרֵשָׁה. וְאַחֲרִים שׁוֹרְפִין אוֹתָן בָּאֵשׁ. וַאֲחֵרִים מַשְׁלִיכִין אוֹתָן לַיָּם אוֹ לַנָּהָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזֵק בָּהֶן אָדָם.

כג. לֹא יִסָּקֵל אָדָם מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא בּוֹרוֹת וְלֹא שִׂיחִין וְלֹא מְעָרוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֲגָלָה יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן וְהִיא טְעוּנָה אֲבָנִים; שֶׁמָּא תִּפְתַּח מִלְמַטָּה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. וְהַחוֹפֵר בּוֹר לְצָרְכֵי רַבִּים, מֻתָּר.

כד. אֵין מוֹצִיאִין [מבליטים] זִיזִין וְכַצּוֹצְרִיּוֹת [קורות קטנות וגדולות] לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְמַעְלָה מִגָּמָל וְרוֹכְבוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַאֲפִיל [יחשיך] הַדֶּרֶךְ עַל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּמוֹצִיא. כָּנַס וְלֹא הוֹצִיא - חֲרֵי זֶה מוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה; אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִיר הַכְּתָלִים לִמְקוֹמָן לְעוֹלָם - שֶׁכָּל מֶצַר [דרך] שֶׁהֶחְזִיקוּ בּוֹ רַבִּים, אָסוּר לְקַלְקְלוֹ.

כה. לָקַח חָצֵר, וּבָהּ זִיזִין וְכַצּוֹצְרִיּוֹת יוֹצְאוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים - חֲרֵי זוֹ כְּחֶזְקָתָהּ; וְאִם נָפְלָה, חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ כְּשֶׁהָיְתָה.

כו. אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - קוֹצֵץ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגָּמָל עוֹבֵר בְּרוֹכְבוֹ. וּמַנִּיחִין מָקוֹם פָּנוּי [מאילנות] מִשָּׁתֵּי שְׂפָתוֹת [גדות] הַנָּהָר, כְּרֹחַב כִּתְפֵי הַמַּלָּחִים שֶׁיּוֹרְדִין שָׁם וּמוֹשְׁכִין הַסְּפִינָה. וְכָל אִילָן הַנִּמְצָא בְּרֹחַב זֶה, קוֹצְצִין אוֹתוֹ מִיָּד; וְאֵין מַתְרִין בִּבְעָלָיו, שֶׁהֲרֵי מְעַכֵּב מוֹשְׁכֵי הַסְּפִינָה.

כז. מִי שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - נְטָלָהּ, וְנָתַן לָהֶן מִן הַצַּד - מַה שֶּׁנָּתַן נָתַן, וְזָכוּ בּוֹ; וְזֶה שֶׁנָּטַל, לֹא זָכָה בּוֹ. וְכַמָּה רֹחַב דֶּרֶךְ הָרַבִּים? אֵין פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן פֶּרֶק יד

א. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְעָבְרָה [התפשטה] הַדְּלֵקָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה... שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר" וְגוֹ'.

וְהַבְּעֵרָה - מֵאֲבוֹת נְזָקִין [המפורשים בתורה] הִיא.

ב. הִדְלִיק בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִסּוֹף הַמָּצָר [הגבול], כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ. וְכַמָּה שִׁעוּר הַהַרְחָקָה? הַכֹּל לְפִי גְּבָהָּהּ שֶׁל דְּלֵקָה. וְאִם לֹא הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה וְהִזִּיקָה - פָּטוּר, שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא. וְכֵן אִם עָבְרָה נָהָר אוֹ שְׁלוּלִית שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַיִם, וְרָחְבָּן שְׁמוֹנָה אַמּוֹת - פָּטוּר.

ג. עָבְרָה גָּדֵר - אוֹמְדִין גֹּבַהּ הַגָּדֵר, וְגֹבַהּ הַדְּלֵקָה, וְהָעֵצִים אוֹ הַקּוֹצִים הַמְצוּיִין שָׁם: אִם אֵינָהּ רְאוּיָה לַעֲבֹר, פָּטוּר; וְאִם רְאוּיָה לַעֲבֹר, חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֵשׁ הַקּוֹדַחַת [רגילה]. אֲבָל אִם הָיָה לָהּ לַהַב גָּדוֹל, הָעוֹלֶה וְנִכְפָּף מִגֹּבַהּ עֲלִית הַלַּהַב, וְהָיוּ הָעֵצִים מְצוּיִין שָׁם - אֵין לָהּ אֹמֶד, אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרָה אֶלֶף אַמָּה, חַיָּב.

ד. נָפְלָה דְּלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ, וְנָפַל גָּדֵר שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַדְּלֵקָה, וְעָבְרָה וְהִדְלִיקָה בְּחָצֵר אַחֶרֶת - אִם הָיָה יָכוֹל לְגָדֵר הַגָּדֵר שֶׁנָּפַל, וְלֹא גָּדְרוֹ - חַיָּב. לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְשׁוֹרוֹ שֶׁנָּצָּא וְהִזִּיק - שֶׁהָיָה לוֹ לִשְׁמְרוֹ, וְלֹא שְׁמָרוֹ.

ה. הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמְּסַר לָהֶן גַּחֶלֶת וְלִבּוּהָ, שֶׁדֶּרֶךְ הַגַּחֶלֶת לְהִכָּבוֹת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּעֲבֹר וְתַדְלִיק. אֲבָל אִם מְסַר לָהֶן שַׁלְהֶבֶת - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ.

ו. שָׁלַח אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד פִּקֵּחַ - זֶה הַפִּקֵּחַ שֶׁהִבְעִיר חַיָּב לְשַׁלֵּם, וְהַשּׁוֹלֵחַ פָּטוּר. וְכֵן אִם הִנִּיחַ שׁוֹמֵר לִשְׁמֹר הַבְּעֵרָה, הַשּׁוֹמֵר חַיָּב.

ז. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים - הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר - הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב. בָּא אַחַר וְלִבָּה - הַמְלַבֶּה חַיָּב. לְבַּתּוּ רוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה תָּמִיד - חֲרֵי כַּלָּן פְּטוּרִין. לִבָּה, וְלִבַּתּוּ הָרוּחַ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא גָּרַם; וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפָה שֶׁבְּנִכְסָיו כִּשְׁאָר כָּל הַמַּזִּיקִין.

ח. אֵשׁ שֶׁיָּצְאָה וְאָכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים אוֹ עָפָר - חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָצְאָה קֹצִים... אוֹ הַשָּׂדֶה". אָכְלָה גָּדִישׁ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָיוּ כֵּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ הַגָּדִישׁ - אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרְגִים [כלי דיש] וּכְלֵי בָקָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַשָּׂדֶה לִטְמֹן אוֹתָן בַּגָּדִישׁ, חַיָּב לְשַׁלֵּם; הָיוּ בְּגָדִים וּכְלֵי זְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, פָּטוּר עַל הַכֵּלִים.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ. אֲבָל בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְעָבְרָה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ - פָּטוּר עַל כָּל הַכֵּלִים הַטְּמוּנִים בַּגָּדִישׁ; אֲבָל מְשַׁלֵּם הוּא שִׁעוּר מְקוֹם הַכֵּלִים, וְרוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מָלֵא גָּדִישׁ שֶׁל חִטִּים אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים.

י. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׁדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאת הָאֵשׁ וְנֶאֱכַל הַגָּדִישׁ, וְהָיָה גְּדִי כָּפוּת לוֹ וְעֵבֶד סָמוּךְ לוֹ, וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - חַיָּב, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לַעֲשׂוֹת בַּגָּדִישׁ. הָיָה עֵבֶד כָּפוּת וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ, וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר.

יא. הַמַּשְׁאִיל מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ, וְהִגְדִּישׁ [עשה גדיש] בּוֹ, וְהִטְמִין בּוֹ כֵּלִים, וְהִדְלִיק הַמַּשְׁאִיל וְשָׂרַף הַגָּדִישׁ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי גָּדִישׁ בִּלְבַד. הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם לְהַגְדִּישׁ חִטִּים, וְהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, וְהִגְדִּישׁ חִטִּים, אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ חִטִּים וְחִפָּן [כיסה] בִּשְׂעוֹרִים, אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְחִפָּן בְּחִטִּים - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי שְׂעוֹרִים בִּלְבַד.

יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה [בית] שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כֵּלֵיהֶם וְכָל ח�ֶפְצֵיהֶם בַּבָּתִּים. וְכָל שֶׁיִּטְעֹן בַּעַל הַבַּיִת - חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [קדוש], וְנוֹטֵל; וּשְׁבוּעָה זוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; וּבִלְבַד שֶׁיִּטְעֹן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן [משוער שיש לו], אוֹ שֶׁהוּא אָמוּד לִהְיוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן פְּקָדוֹן אֶצְלוֹ.

יג. גָּמָל שֶׁהָיָה טָעוּן פִּשְׁתָּן, וְעוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת, וְדָלְקָה בְּנֵרוֹ שֶׁל חֶנְוָנִי, וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה - בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהִרְבָּה בְּמַשָּׂאוֹ; בֵּין שֶׁעָמְדָה הַבְּהֵמָה, בֵּין שֶׁלֹּא עָמְדָה. הִנִּיחַ הַחֶנְוָנִי נֵרוֹ מִבַּחוּץ - הַחֶנְוָנִי חַיָּב אַף בִּדְמֵי פִּשְׁתָּן, מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ נֵרוֹ מִבַּחוּץ; וַאֲפִלּוּ נֵר חֲנֻכָּה - בַּעַל הַחֲנוּת חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְיַשֵּׁב וְלִשְׁמֹר.

יד. הַכּוֹפֵף קָמָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ לִפְנֵי הָאֵשׁ עַד שֶׁתִּדָּלֵק - אִם אֵין הָאֵשׁ מַגַּעַת לָהּ אֶלָּא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. וְהַטּוֹמֵן [מכסה] קָמָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר אוֹ בְּתֶבֶן, וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְאָכְלָה אוֹתָהּ - חֲרֵי הַטּוֹמֵן פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; מִפְּנֵי שֶׁהַמַּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פָּטוּר עַל הַטָּמוּן.

טו. אֵשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ - חֲרֵי הַמַּבְעִיר חַיָּב בְּנִזְקֶיהָ וּבְשִׁבְתּוֹתֶיהָ [בטלתו] וּבְרִפּוּיָהּ וּבְצַעֲרוֹ וּבְבָשְׁתּוֹ, כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵשׁוֹ מְמוֹנוֹ הוּא, חֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁהִזִּיק בְּחָצָיו. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֶזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ, חֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ. כֵּיצַד? הִנִּיחַ אֶבֶן אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ, וְנָפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן. וְאִם נָפְלוּ בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ, פָּטוּר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיַּעַן

שבת קודש

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן; (ב) דִּין הַגַּנָּב; (ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת; (ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת; (ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וְאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן; (ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל; (ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת גְּנֵבָה פֶּרֶק א

א. כָּל הַגּוֹנֵב מָמוֹן מִשֶּׁוָּה פְּרוּטָה וָמַעְלָה - עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִגְנֹבוּ". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין; שֶׁהַגַּנָּב - חַיָּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה לְשַׁלֵּם. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל, אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן [של] גּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה; וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל, וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּטָן.

ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל שֶׁהוּא, דִּין תּוֹרָה. וְאָסוּר לִגְנֹב דֶּרֶךְ שְׁחוֹק, אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחְזִיר, אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְשַׁלֵּם - הַכֹּל אָסוּר, שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.

ג. אֵיזֶה הוּא גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בְּסֵתֶר וְאֵין הַבַּעֲלִים יוֹדְעִין, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבַּעֲלִים רוֹאִין; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי וּבְפָרְהֶסְיָה וּבְחֹזֶק יָד, אֵין זֶה גַּנָּב אֶלָּא גַּזְלָן; לְפִיכָךְ, לִיסְטִיס מְזֻיָּן שֶׁגָּנַב [בסתר] - אֵינוֹ גַּזְלָן אֶלָּא גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעֲלִים יוֹדְעִים בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.

ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים כְּשֵׁרִים שֶׁגָּנַב, חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְבַעַל הַגְּנֵבָה; אִם גָּנַב דִּינָר, מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְּסוּת אוֹ גָּמָל, מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בְּדָמֶיהָ. נִמְצָא מַפְסִיד כְּשֶׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת חֲבֵרוֹ.

ה. הַגַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁגָּנַב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן, וּפָטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים, יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם", לֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת, שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן פָּטוּר.

ו. תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל, חוּץ מִשֶּׁה וָשׁוֹר; שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשֶּׂה אוֹ אֶת הַשּׁוֹר, וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁגָּנְבוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. הָיְתָה אִשֶּׁת אִישׁ שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם - חֲרֵי הַכֶּפֶל עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעֲלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִין מִמֶּנָּה.

ח. וְקָטָן שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, וּמַחְזִירִין דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ; וְאִם אִבְּדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף הַקֶּרֶן, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל.

ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב, פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל. וּבְעָלָיו פְּטוּרִין - שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל נִזְקֵי עַבְדָּיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מָמוֹנוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרָן; שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ, יֵלֵךְ וְיַדְלִיק גָּדִישׁ בְּאֶלֶף דִּינָר, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִשֶּׁאָר נִזְקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד, חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶת הַכֶּפֶל.

י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקָּטַנִּים עַל הַגְּנֵבָה כְּפִי כֹּחַ הַקָּטָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין בָּהּ; וְכֵן אִם הִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה, נִזְקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים שֶׁגָּנְבוּ אוֹ שֶׁהִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יָדָם מְשֻׁלַּחַת לְהַזִּיק.

יא. הָיְתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב וְהִשְׁבִּיחָה מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן כִּבְשָׂה שֶׁיָּלְדָה, וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ, וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ וְאֶת יַלְדּוֹתֶיהָ; וְאִם אַחַר יֵאוּשׁ יָלְדָה וּגְזָזָהּ, מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאוֹת וְהִשְׁבִּיחָהּ, כְּגוֹן שֶׁפִּטֵּם אוֹתָהּ - חֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁל גַּנָּב, אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ; וּכְשֶׁמַּחְזִיר הַגְּנֵבָה עִם הַכֶּפֶל, נוֹטֵל הַשֶּׁבַח מִן הַבַּעֲלִים, אוֹ מְחַשְּׁבִין לוֹ מִן הַכֶּפֶל.

יב. הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב וְלֹא נִשְׁתַּנְּתָה - חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ, בֵּין לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ; אֶלָּא שֶׁאַחַר יֵאוּשׁ, הַשֶּׁבַח לַגַּנָּב כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. נִשְׁתַּנְּתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב - קְנָיָהּ [קנאה] וְקָנָה שְׁבָחָהּ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ; וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִים.

יג. גָּנַב כִּחוּשָׁה וְהִשְׁמִינָה, אוֹ שְׁמֵנָה וְהִכְחִישָׁה - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה. גָּנַב טָלֶה וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה; טְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל - נַעֲשָׂה שְׁנוּי בְּיָדוֹ, וְקָנָהוּ, וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

יד. גָּנַב בְּהֵמָה אוֹ כְּלִי וַיֹּצֵא בָּהֶן, וּבִשְׁעַת הַגְּנֵבָה הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה, וְעָכְשָׁו בִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין שָׁוֶה שְׁנַיִם - מְשַׁלֵּם קֶרֶן כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה, וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין. הָיָה שָׁוֶה בִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין אַרְבָּעָה - אִם שָׁחַט אוֹ מָכַר אוֹ שִׁבֵּר הַכְּלִי אוֹ אִבְּדוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין; וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ אָבַד הַכְּלִי מֵאֵלָיו, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה.

טו. מִי שֶׁגָּנַב כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ אוֹ פִּחֲתוֹ, אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִפְחַת מֵאֵלָיו - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָת, אֶלָּא רוֹאִין כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה הַכְּלִי, וּמְשַׁלֵּם לִבְעָלִים שְׁנַיִם בְּדָמָיו, וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה לַגַּנָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר, וְיִשַּׁלֵּם לָהֶם הַפְּחָת וְהַכֶּפֶל - שׁוֹמְעִין לָהֶם.

טז. הַגּוֹנֵב אוֹ טָבַח אוֹ מָכַר לִפְנֵי יֵאוּשׁ הַבְּעָלִים - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ, וְחֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - חֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם טָבַח אוֹ מָכַר לְאַחַר יֵאוּשׁ, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁחֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ.

יז. הַגּוֹנֵב מֵאַחַר הַגַּנָּב - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; וְאִם טָבַח וּמָכַר, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁחֲרֵי דִּין הַבְּהֵמָה הַזֹּאת לַחֲזוֹר בְּעֵינֶיהָ [כמו שהיא] לַבְּעָלִים, וְלֹא קְנָאָהּ הַגַּנָּב; וְלֹא לַבְּעָלִים אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם הַכֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁחֲרֵי לֹא גָּנַב מֵרְשׁוּתָן.

יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב הַטָּבוּחַ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁחֲרֵי קָנָה בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה; וְגַנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

יט. גָּנַב וּמָכַר, וּבָא אַחֵר וְגָנַב מִן הַלּוֹקֵחַ - אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - חֲרֵי הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּנָּב הַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; וְאִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, אֵין הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד.

הִלְכוֹת גְּנֵבָה פֶּרֶק ב

א. הַגּוֹנֵב אֶת הַגּוֹי, אוֹ שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" - "לְרֵעֵהוּ" וְלֹא לְהֶקְדֵּשׁ, "לְרֵעֵהוּ" וְלֹא לְגוֹי. וְכֵן הַגּוֹנֵב קָדָשִׁים מִבֵּית בַּעֲלֵיהֶן - בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן [להביא אחר תחתן] בֵּין קָדָשִׁים שֶׁהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן - חֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל וּמִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ", וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁ.

ב. וְכֵן הַגּוֹנֵב עֲבָדִים וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה הַכֶּפֶל אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין שֶׁגּוּפָן [הם עצמן שווים] מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל שׁוֹר, עַל חֲמוֹר, עַל שֶׂה, עַל שַׂלְמָה"; אֲבָל הָעֲבָדִים הֵקֵשׁוּ לַקַּרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם", וְהַשְּׁטָרוֹת אֵין גּוּפָן מָמוֹן.

ג. הַגּוֹנֵב פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁל חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפָּדֶה, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁו שֶׁלּוֹ, רָאוּי הוּא לִהְיוֹתוֹ לוֹ לְאַחַר שֶׁיִּפָּדֶה.

ד. הַגּוֹנֵב טְבָלוֹ [פירות שלא הופרשו] שֶׁל חֲבֵרוֹ וַאֲכָלוֹ, מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי טְבָלוֹ. וְכֵן אִם גָּנַב חֻלְבּוֹ וַאֲכָלוֹ, מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי חֻלְבּוֹ.

ה. גָּנַב תְּרוּמָה מִבְּעָלֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִיִּים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֶלָּא טוֹבֶת הֲנָיָה [שביכולתם לבחור לאיזה כהן ליתנה], וְטוֹבַת הֲנָיָה אֵינָהּ מָמוֹן.

ו. הַגּוֹנֵב מִשֶּׁל אָבִיו, וְטָבַח אוֹ מָכַר, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו - מְשַׁלֵּם לוֹ [מנכה את החלק שלו, ומשלם לאחיו] תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. וְאִם מֵת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם הִקְדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּישָׁן קָדָשִׁים קַלִּים - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִקְדִּישׁ אַחַר יֵאוּשׁ. אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, אֵינוֹ קָדוֹשׁ; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

ז. הִקְדִּישׁוּ הַבְּעָלִים, וְהוּא בְּבֵית הַגַּנָּב - אֵינוֹ קָדוֹשׁ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר, אֲפִלּוּ אַחַר הֶקְדֵּשָׁן - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

ח. הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ, וְהַנּוֹחֵר [ממית בדקירה בכלי משחית], וְהַמְעַקֵּר [הקנה והוושט] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בִּלְבַד. אֲבָל אִם שָׁחַט לִרְפוּאָה, אוֹ לִכְלָבִים, אוֹ שֶׁנִּמְצָא טְרֵפָה, אוֹ שֶׁשְּׁחָטוֹ בָּעֲזָרָה - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; אַף עַל פִּי שֶׁחֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה, הוֹאִיל וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵיהֶם, חֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

ט. וְכֵן הַגּוֹנֵב כְּלָאִים הַבָּא מִן הַשָּׂה וּמִפִּין אַחֵר, אוֹ שֶׁגָּנַב טְרֵפָה, אוֹ קְטֹעֶת [ברגלה], אוֹ חִגֶּרֶת, אוֹ סוֹמָה, אוֹ בָּהֳמַת הַשֻּׁתָּפִין, וְטָבַח וּמָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

י. גָּנַב וְנָתַן לְאַחֵר בְּמַתָּנָה, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִטְבֹּחַ וְטָבַח, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִמְכֹּר לוֹ וּמָכַר הָאַחֵר, גָּנַב וְהִקְדִּישׁ [מכר הגניבה בהקפה], גָּנַב וְהֶחֱלִיף, גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ [פרע בגניבה קניה בהקפה], אוֹ שֶׁשְּׁלָחוֹ סְבָלוֹנוֹת [מתנות] לְבֵית חָמִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

יא. גָּנַב וּמָכַר, וְהִקְנָה לַלּוֹקֵחַ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הֵבֵר הַגַּנָּב - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא כֶּפֶל. מָכְרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ, אוֹ חוּץ מִיָּדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - שֶׁשִּׁיֵּר בּוֹ דָּבָר הַנּוֹתֵר [באכילה] עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. וְאִם מָכְרוֹ חוּץ מִגִּזְזָתוֹ, אוֹ חוּץ מִקַּרְנָיו - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁאֵין אֵלּוּ נִתָּרִים עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה.

יב. גָּנַב וְקָטַע מִמֶּנּוּ אֵבֶר, וְאַחַר כָּךְ מְכָרָהּ, אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִמְּלַאכְתָּהּ [רווח מלאכתה], אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם - אֵין מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

יג. מְכָרָהּ, וְהָיְתָה לוֹ בּוֹ שֻׁתָּפוּת - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

יד. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ, אִם טָבַח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ מָכַר מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם עָשָׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - פְּטוּרִין מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְחַיָּבִין בְּכֶפֶל.

טו. גָּנַב וְעָמַד בַּדִּין, וְאָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִין: 'צֵא תֵּן לוֹ מַה שֶּׁגָּנַבְתָּ', וְיָצָא וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. אָמְרוּ לוֹ: 'חַיָּב אַתָּה לִתֵּן לוֹ', וְטָבַח אוֹ מָכַר אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; הוֹאִיל וְלֹא חָתְכוּ הַדִּין עָלָיו, עֲדַיִן עוֹמֵד הוּא בְּגְנֵבָתוֹ.

טז. הַגּוֹנֵב [ועדיין הוא] בְּרְשׁוּת [בחצר] הַבְּעָלִים - הוֹאִיל וְהַגְּנֵבָה עֲדַיִן הִיא בִּרְשׁוּתָן, פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל; וְכֵן אִם טָבַח וּמָכַר שָׁם בִּרְשׁוּתָן, פָּטוּר. וְאִם הִגְבִּיהַּ הַגְּנֵבָה - נִתְחַיֵּב מִשּׁוּם גּוֹנֵב, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאָהּ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים.. כֵּיצַד? גָּנַב טָלֶה מִן הַדִּיר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים - פָּטוּר; הִגְבִּיהוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וָמֵת - חַיָּב. נְתָנוֹ שָׁם בְּבֵית הַבְּעָלִים לִכְרוֹרַת [פדיון] בְּנוֹ, וּלְבַעַל חוֹבוֹ, אוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שָׂכָר, וּלְשׁוֹכֵר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ, וָמֵת - פָּטוּר הַשּׁוֹמֵר. הִגְבִּיהוֹ אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים, וָמֵת - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר אוֹ בַּעַל הַחוֹב שֶׁנִּתַּן לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוֹ הַגַּנָּב מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו.

יז. הָיָה הָעֵדֶר בַּיַּעַר - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ אֶת הַבְּהֵמָה וּטְמָנָהּ [הסתירה] בְּתוֹךְ הָאִילָנוֹת וְהָעֵצִים, חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; וְאִם טְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ שָׁם, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

יח. גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וְאַחַר שֶׁיָּדְעוּ שֶׁגְּנָבָהּ הוֹצִיאָהּ וּטְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ חוּץ מֵרְשׁוּתָן, אוֹ שֶׁגָּנַב וְהוֹצִיא חוּץ מֵרְשׁוּתָן, וְטָבַח אוֹ מָכַר בִּרְשׁוּתָן - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

הִלְכוֹת גְּנֵבָה פֶּרֶק ג

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נְעָרָה, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין וְתַשְׁלוּמִין - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג. וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם; לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שׁוֹגֵג, אוֹ לֹא הִתְרוּ בּוֹ - מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין עִם עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין כְּאַחַת [ביחד], אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב תַּשְׁלוּמִין וּמַלְקוּת בְּבַת אַחַת. אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין, וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּמַלְקוּת, אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וָמֵת.

ב. כֵּיצַד? זָרַק חֵץ בְּשַׁבָּת מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע וְקָרַע [החץ] בֶּגֶד חֲבֵרוֹ בַּהֲלִיכָתוֹ, אוֹ שֶׁהִדְלִיק גָּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת, אוֹ שֶׁגָּנַב כֵּיס בְּשַׁבָּת וְהָיָה מְגָרְרוֹ עַד שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים שֶׁהִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְאִבְּדוֹ שָׁם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין; שֶׁאִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה וְהֶזֵּק בְּאֵין כְּאַחַת. אֲבָל אִם גָּנַב כֵּיס בְּשַׁבָּת, וְהִגְבִּיהוֹ שָׁם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִשְׁלִיכוֹ לַנָּהָר - חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּאִסּוּר גְּנֵבָה קֹדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּאִסּוּר סְקִילָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן אִם קָצַץ אִילָן חֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב, וְהִתְרוּ בּוֹ, אוֹ שֶׁהֶדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהִתְרוּ בּוֹ, (אוֹ גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהִתְרוּ בּוֹ) - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין; אֲבָל אִם לֹא הִתְרוּ בּוֹ - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין, וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

ג. גַּנָּב שֶׁטָּבַח בְּשַׁבָּת אוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ד. הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה אֲצְלוֹ, וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ [בכוונת] גְּנֵבָה - פָּטוּר אַף מִן הַכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי אִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה בָּאִין כְּאַחַת; וְאִם אֵין [דין] גְּנֵבָה, אֵין טִבְחָהּ וְאֵין מְכִירָהּ.

ה. גַּנָּב שֶׁמָּכַר בְּשַׁבָּת, אוֹ שֶׁמָּכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁאֵין בִּמְכִירָה מִיתָה. וְאִם נַעֲשֵׂת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת בְּעֵת הַמְּכִירָה, פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ עַד שֶׁתָּנוּחַ בַּחֲצַר הַלּוֹקֵחַ, שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת - אִסּוּר שַׁבָּת וּמְכִירָה בְּאֵין כְּאַחַת.

ו. עָשָׂה שָׁלִיחַ לִשְׁחֹט לוֹ, וְשָׁחַט לוֹ הַשָּׁלִיחַ בְּשַׁבָּת - הֲרֵי הַגַּנָּב חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי זֶה הַגַּנָּב לֹא עָשָׂה עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין; וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.

ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין שֶׁגָּנַב - בֵּין שֶׁהֵעִידוּ הֵן עַצְמָן שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, בֵּין שֶׁהֵעִידוּ אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין שֶׁגָּנַב, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, אוֹ שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁהַמּוֹדֶה בְּקִנָּס פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ח. מִי שֶׁהוֹדָה בְּקִנָּס, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - אִם הוֹדָה בַּתְּחִלָּה בִּפְנֵי בֵּית דִּין וּבְבֵית דִּין, פָּטוּר. אֲבָל אִם הוֹדָה חוּץ לְבֵית דִּין, אוֹ שֶׁהוֹדָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם בִּלְבַד, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶנֶס עַל פִּיהֶם.

ט. כֵּיצַד? הוֹדָה בְּבֵית דִּין שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ בְּקֶרֶן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים. אֲבָל אִם אָמַר ׳לֹא גָּנַבְתִּי׳, שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ מִן הַכֹּל, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, וְחָזַר וְאָמַר בְּבֵית דִּין ׳טָבַחְתִּי׳ אוֹ ׳מָכַרְתִּי׳ - אִם בָּאוּ עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, לְפִי שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ תְּחִלָּה מִכְּלוּם, עַד שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים.

י. הַגּוֹנֵב שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, וְהוֹדָה בְּבֵית דִּין לְאֶחָד מֵהֶן וְכָפַר בְּאֶחָד, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם לָזֶה שֶׁכָּפַר בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲצָיֵי שֶׂה.

יא. דִּין הַגַּנָּב לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַכֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה מִן הַמַּטַלְטָלִין שֶׁלּוֹ. אִם לֹא נִמְצְאוּ לוֹ מִטַּלְטָלִין - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו, וְגוֹבִין הַכֹּל מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו כְּשֶׁאָר הַנִּזְקִין, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: ״מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם״. וְאִם אֵין לוֹ מִטַּלְטָלִין וְלֹא קַרְקַע - בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ [לעבד], וְנוֹתְנִין דָּמָיו לַנִּזָּק, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִם אֵין לוֹ, וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ״.

יב. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה; וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה [ממשה רבינו]. וְאֵין הַגַּנָּב נִמְכָּר אֶלָּא בַּקֶּרֶן, אֲבָל הַכֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה - אֵינוֹ נִמְכָּר בּוֹ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה חוֹב עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

יג. גָּנַב אֶת הַגּוֹי אוֹ אֶת הַהֶקְדֵּשׁ - אֵינוֹ נִמְכָּר עַל הַקֶּרֶן, אֶלָּא הֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

יד. הָיָה קֶרֶן הַגְּנֵבָה מֵאָה, וְאֵין הַגַּנָּב שָׁוֶה אֶלָּא חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זֶה נִמְכָּר, וּשְׁאָר הַקֶּרֶן עִם הַכֶּפֶל עָלָיו חוֹב, עַד שֶׁיֵּצֵא בַּשְּׁבִיעִית וְיַעֲשִׁיר וְיִשַּׁלֵּם. הָיָה הַגַּנָּב שָׁוֶה מֵאָה וְאֶחָד, אֵינוֹ נִמְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ״, עַד שֶׁיִּהְיוּ דָּמָיו מֻכְלָעִין כֶּלֶף בִּגְנֵבָתוֹ [שיהא שווה כגניבתו].

טו. גָּנַב וְנִמְכַּר, וְחָזַר וְגָנַב - אִם לַשֵּׁנִי גָּנַב, הֲרֵי זֶה נִמְכָּר פַּעַם שְׁנִיָּה; וְאַפִלּוּ גָּנַב מֵאָה אִישׁ, נִמְכָּר מֵאָה פְּעָמִים. וְאִם אֶת רִאשׁוֹן גָּנַב פַּעַם שְׁנִיָּה - אֵינוֹ נִמְכָּר שְׁנִיָּה, אֶלָּא יִשָּׁאֵר עָלָיו הַכֹּל חוֹב.

טז. גָּנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה - כֻּלָּן שֶׁתָּפִין בּוֹ; אִם הָיוּ דָּמָיו כְּנֶגֶד הַקֶּרֶן שֶׁל שְׁלָשְׁתָּן, אוֹ פָּחוֹת מִן הַקֶּרֶן - נִמְכָּר וּמְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן, וּשְׁאָר הַכֶּפָלוֹת חוֹב עָלָיו; וְאִם הָיוּ דָּמָיו יָתֵר עַל זֶה - אֵינוֹ נִמְכָּר, וְהַכֹּל חוֹב עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

יז. שֻׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ כְּאֶחָד - מְשַׁלְּשִׁין [מחלקים] בֵּינֵיהֶן, וְכָל אֶחָד מֵהֶן נִמְכָּר בְּחֶלְקוֹ מִן הַקֶּרֶן; וְכָל מִי שֶׁדָּמָיו יָתֵר עַל חֵלֶק הַקֶּרֶן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ, אֵינוֹ נִמְכָּר.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ב׳־ח׳ אדר ב׳ ה׳תשס"ח

יום ראשון

הִלְכוֹת תְּמוּרָה פֶּרֶק ד

א. כֵּיצַד דִּין וְלָדוֹת הַקֳּדָשִׁים? וְלַד שְׁלָמִים, וּוְלַד תְּמוּרַת שְׁלָמִים - הֲרֵי אֵלּוּ כִּשְׁלָמִים, וְהֵן עַצְמָן כִּשְׁלָמִים לְכָל דָּבָר. וְכֵן וְלַד הַתּוֹדָה, וּוְלַד תְּמוּרָתָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִקָּרְבוּ כְּתוֹדָה, אֶלָּא שֶׁאֵין טְעוּנִין לֶחֶם; שֶׁאֵין מְבִיאִין לֶחֶם אֶלָּא עִם הַתּוֹדָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַל זֶבַח הַתּוֹדָה״ - עָלָיו, וְלֹא עַל וְלָדָהּ וְלֹא עַל תְּמוּרָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּוֻלָדוֹת עַצְמָן; אֲבָל וַלְדֵי וְלָדוֹת, אֵינָם קְרֵבִים - שֶׁמִּתּוֹךְ מַעֲשָׂיו נִכָּר שֶׁהוּא מַשָּׁהּ אוֹתָן לְגַדֵּל מֵהֶן עֲדָרִים עֲדָרִים, וּלְפִיכָךְ קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְלֹא יַקְרִיבֵם.

ב. וְלַד הַחַטָּאת - יָמוּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר וְלַד תְּמוּרָתָהּ.

ג. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַחַטָּאת, וּמָצָא בָּהּ [בבטנה] בֶּן אַרְבָּעָה חַי - הֲרֵי זֶה נֶאֱכָל כִּבְשַׂר הַחַטָּאת; שֶׁוַּלְדֵי הַקֳּדָשִׁים, בִּמְעֵי אִמָּן הֵם קְדוֹשִׁים.

ד. וְלַד תְּמוּרַת הָעוֹלָה, וּוְלַד וְלָדָהּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - הֲרֵי אֵלּוּ כְּעוֹלָה, וְהֵן עַצְמָן יִקָּרְבוּ עוֹלָה. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לְעוֹלָתוֹ [ולא זכר, כדין עולה], וְיָלְדָה - אַף עַל פִּי שֶׁיָּלְדָה זָכָר - יִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם, וְיָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה.

ה. וְלַד תְּמוּרַת הָאָשָׁם, וּוְלַד וְלָדָהּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶם מוּם, וְיִמָּכְרוּ וְיִפְלוּ דְּמֵיהֶם לִנְדָבָה; וְאִם יָלְדָה זָכָר אַחַר שֶׁהִקְרִיב אֲשָׁמוֹ, הַוָּלָד עַצְמוֹ יִקָּרֵב עוֹלָה. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לַאֲשָׁמוֹ [ולא זכר, כדין אשם], וְיָלְדָה - תִּרְעֶה הִיא וּבְנָהּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בִּדְמֵי שְׁנֵיהֶם אֲשָׁמוֹת; וְאִם כְּבָר הִקְרִיב אֲשָׁמוֹ, יִפְלוּ דְּמֵיהֶן לִנְדָבָה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין: ׳יִפְלוּ לִנְדָבָה׳ - הוּא שֶׁיִּתֵּן הַמָּעוֹת לַשּׁוֹפָרוֹת [קופות] שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה הֵן בִּשְׁקָלִים; וּבֵית דִּין מַקְרִיבִין בְּאוֹתָן הַמָּעוֹת עוֹלוֹת נְדָבָה, וְנִסְכֵּיהֶן מִשֶּׁל צִבּוּר, וְאֵינָן טְעוּנִין סְמִיכָה [סמיכת ידים]. אֲבָל מָקוֹם שֶׁנֹּאמַר: ׳הוּא עַצְמוֹ יִקָּרֵב עוֹלָה׳, אוֹ ׳יָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה׳ - הֲרֵי זוֹ טְעוּנָה סְמִיכָה, וּנְסָכֶיהָ מִשֶּׁלּוֹ.

ו. וְלַד הַמַּעֲשֵׂר, וּוְלַד תְּמוּרַת הַמַּעֲשֵׂר, וּוְלַד תְּמוּרַת הַבְּכוֹר, וּוְלָדֵי וַלְדוֹתֵיהֶן עַד סוֹף הָעוֹלָם - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִקָּרְבוּ; אֶלָּא יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיֵאָכְלוּ כִּבְכוֹר וּכְמַעֲשֵׂר שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם. וְלִדּוֹת תְּמוּרַת הַבְּכוֹר, לַכֹּהֵן; וְלִדּוֹת מַעֲשֵׂר וּתְמוּרָתוֹ, לִבְעָלָיו.

ז. וְלַד תְּמוּרַת הַפֶּסַח, כִּתְמוּרַת הַפֶּסַח: אִם הָיְתָה אִמּוֹ קְרֻבָּה שְׁלָמִים, וְלָדָהּ יִקְרַב שְׁלָמִים; וְאִם הָיָה דִּינָהּ שֶׁתִּתְמַכֵּר, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ שְׁלָמִים - אַף וְלָדָהּ נִמְכָּר, וְיָבִיא בְּדָמָיו שְׁלָמִים. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לְפִסְחוֹ וְיָלְדָה, אוֹ שֶׁהִפְרִישָׁהּ מְעֻבֶּרֶת - הִיא וּוְלָדָהּ יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן פֶּסַח; וְאִם נִשְׁאֲרָה נְקֵבָה זוֹ עַד אַחַר הַפֶּסַח, אוֹ שֶׁיָּלְדָה אַחַר הַפֶּסַח - תִּרְעֶה הִיא וּוְלָדָהּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן שְׁלָמִים.

ח. וַלְדוֹת הַקֳּדָשִׁים שֶׁיָּצְאוּ דֶּרֶךְ דֹּפֶן [בניתוח קיסרי], אוֹ שֶׁיָּלְדוּ טֻמְטוּם [סתום ואין ניכר מינו] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס [יש בו

סימני זכר ונקבה], וְכִלְאַיִם [נולד מעז וכשבה], וּטְרֵפָה [חולה בחולי שממית] - חֲרֵי אֵלּוּ יִפָּדוּ, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן קָרְבָּן הָרָאוּי לְהָבִיא בִּדְמֵי וָלָד שֶׁל זוֹ.

ט. וְלַד בַּעֲלַת מוּם - חֲרֵי הוּא כְּוֹלַד הַתְּמִימָה לְכָל דָּבָר, וְיִקָּרֵב כָּרָאוּי לוֹ.

י. קָדָשִׁים שֶׁהִפְּילוּ נֶפֶל אוֹ שִׁלְיָה [כיס שהעובר מונח בו] - יִקָּבְרוּ, וַחֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה.

יא. הַמְשַׁנֶּה אֶת הַקָּדָשִׁים מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר בַּבְּכוֹר: "לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ", שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנּוּ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּדָשִׁים, שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָם מִקְּדֻשָּׁה לְקָדְשָׁה אַחֶרֶת - אֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, וְאֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת. כֵּיצַד? אִם הִקְדִּישׁ לְבֶדֶק [החזקת] הַהֵיכָל, לֹא יְשַׁנֶּה לְבֶדֶק הַמִּזְבֵּחַ; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה.

יב. כֵּיצַד מַעֲרִימִין עַל הַבְּכוֹר, לְהַקְדִּישׁוֹ לַמִּזְבֵּחַ הֶקְדֵּשׁ אַחֵר? מַקְדִּישׁוֹ בְּבֶטֶן קֹדֶם שֶׁיִּוָּלֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יֵלֵד לַה' בִּבְהֶמָה לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ" - מְשֻׁיָּבַר, אִי אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ; אֲבָל אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ בַּבֶּטֶן. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לוֹמַר: 'מַה שֶּׁבְּמֵעֶיהָ שֶׁל מְבֻכֶּרֶת זוֹ, אִם הוּא זָכָר, חֲרֵי זוֹ עוֹלָה'; אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: 'זִבְחֵי שְׁלָמִים' - שֶׁאֵינוֹ מַפְקִיעַ אוֹתוֹ מִקְּדֻשָּׁתוֹ, כְּדֵי לֶהָנוֹת בּוֹ. וְאִם אָמַר עִם יְצִיאַת רֹב רֹאשׁוֹ: 'יִהְיֶה עוֹלָה' - חֲרֵי זֶה בְּכוֹר, וְאֵינוֹ עוֹלָה.

יג. וְאֵין מַעֲרִימִין עַל בֶּהֱמַת הֶקְדֵּשׁ לְהַקְדִּישׁ עֻבָּרָהּ קֹדֶשׁ אַחֵרֶת, אֶלָּא חֲרֵי הוּא כְּקָדֶשֶׁת אִמּוֹ - שֶׁוְּלָדוֹת הַקָּדָשִׁים, מִפְּנֵי אִמָּן הֵם קְדוֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וַחֲרֵי כָּל עֻבָּר מֵהֶם בְּקִדֻּשַׁת אִמּוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתוֹ בַּבֶּטֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בַּבְּכוֹר - שֶׁהַבְּכוֹר, בִּיצִיאָתוֹ הוּא שֶׁמִּתְקַדֵּשׁ. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה גְּזֵרוֹת הֵן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף מְעִילָה, רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶן; וְכָל שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְתֵּן לוֹ טַעַם, תֵּן לוֹ טַעַם. חֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה הֵבִין רֹב הַטְּעָמִים שֶׁל כָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה. יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ", כְּעִנְיַן שֶׁאָמַר: "וְאִם הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת בֵּיתוֹ, וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו". יָרְדָה תּוֹרָה לְסוֹף מַחֲשֶׁבֶת הָאָדָם, וְקָצַת יְצִרוֹ הָרָע - שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם נוֹטֶה לְהַרְבּוֹת קִנְיָנוֹ וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנָּדַר וְהִקְדִּישׁ, אֶפְשָׁר שֶׁחָזַר בּוֹ וְנִחַם, וְיִפְדֶּה בְּפָחוֹת מִשָּׁוְיוֹ; אָמְרָה תּוֹרָה: אִם פָּדָה לְעַצְמוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ. וְכֵן אִם הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה קְדֻשַּׁת הַגּוּף, שֶׁמָּא יַחֲזֹר בּוֹ; וְכֵיוָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְדּוֹתָהּ, יַחֲלִיפֶנָּה בִּפְחוּתָה מִמֶּנָּה, וְאִם תִּתֵּן לוֹ רְשׁוּת לְהַחֲלִיף הָרַע בְּיָפֶה, יַחֲלִיף הַיָּפֶה בְּרַע, וְיֹאמַר: 'טוֹב הוּא'. לְפִיכָךְ, סָתַם הַכָּתוּב בְּפָנָיו שֶׁלֹּא יַחֲלִיף, וְקָנַסוֹ אִם הֶחֱלִיף, וְאָמַר: "וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ". וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - כְּדֵי לָכֹף אֶת יִצְרוֹ וּלְתַקֵּן דֵּעוֹתָיו. וְרֹב דִּינֵי הַתּוֹרָה, אֵינָם אֶלָּא עֵצוֹת מֵרָחוֹק מִגְּדוֹל הָעֵצָה, לְתַקֵּן הַדֵּעוֹת וּלְיַשֵּׁר כָּל הַמַּעֲשִׂים; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הֲלֹא כְתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים בְּמוֹעֵצוֹת וָדָעַת, לְהוֹדִיעֲךָ קְשֹׁט אִמְרֵי אֱמֶת, לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן. נִגְמַר סֵפֶר תְּשִׁיעִי, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים: הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח, עֲשָׂרָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת חֲגִיגָה, שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים; הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת, חֲמִשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת מְחַסְּרֵי כַּפָּרָה, חֲמִשָּׁה פְּרָקִים; הִלְכוֹת תְּמוּרָה, אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

יום שני

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.

לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים, וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי.

סֵפֶר עֲשִׁירִי וְהוּא סֵפֶר טָהֳרָה

הִלְכוֹתָיו שְׁמוֹנָה, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת, הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת, הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין, הִלְכוֹת כֵּלִים, הִלְכוֹת מִקְוָוֹת.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין טֻמְאַת מֵת. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק א

א. הַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, טֻמְאַת שִׁבְעָה; וְטֻמְאַת מַגָּע וְאֹהֶל, מִפְּרָשִׁין בַּתּוֹרָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנֹּגֵעַ בְּמֵת, לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם - וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים", וְנֶאֱמַר: "כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל, יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים".

ב. טֻמְאַת מַשָּׂא, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממשה רבינו]; וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם נִבְלָה שֶׁהִיא טֻמְאַת עֶרֶב [- עד הערב] וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָם" - הַמֵּת, לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! וּמַה נִּבְלָה שֶׁמַּגָּעָהּ טֻמְאַת עֶרֶב, מַשָּׂאוֹ טֻמְאַת עֶרֶב - אַף הַמֵּת שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, מַשָּׂאוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה. אֵין טֻמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֶלָּא דִּין תּוֹרָה. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁשָּׁתַק מִמֶּנָּה הַכָּתוּב [- מלכותבה בפירוש], כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁתַק מֵאִסּוּר [לבוא על -] הַבַּת, לְפִי שֶׁאָסַר בְּפֵרוּשׁ אֶפְלוּ בַּת הַבַּת, וְשָׁתַק מֵאִסּוּר אֲכִילַת בָּשָׂר בְּחָלָב, לְפִי שֶׁאָסַר בְּפֵרוּשׁ אֶפְלוּ בְּשׁוּלּוֹ - כָּךְ שָׁתַק מִטֻּמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת, לְפִי שֶׁטִּמֵּא בְּפֵרוּשׁ אֶפְלוּ טֻמְאַת הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בְּשָׂאר מַשָּׂא.

ג. טֻמְאַת מַגָּע הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בְּשָׂאר הַמְטַמְּאִים - הוּא שֶׁיִּגַּע הָאָדָם בִּבְשָׂרוֹ בְּשֶׁטֻּמְאָה עַצְמָהּ; בֵּין בְּיָדוֹ, בֵּין בִּרַגְלוֹ, אוֹ בְּשְׂאָר גּוּפוֹ, אֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹנוֹ - חֲרֵי זֶה טָמֵא. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם נָגַע בְּצִפָּרְנוֹ אוֹ בְּשִׁנּוֹ - נִטְמָא; כֵּיוָן שֶׁהֵם מְחֻבָּרִים לַגּוּף, חֲרֵי הֵם כַּגּוּף. אֲבָל אִם תָּחַב אָדָם טֻמְאָה בְּכוֹשׁ [- מקל], וְהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם טָהוֹר, וְלֹא נָגְעָה בִּלְשׁוֹנוֹ, אוֹ שֶׁהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ מְעֵי הָאִשָּׁה מִלְמַטָּה, וְלֹא נָגְעָה בִּבְשָׂרָהּ - לֹא נִטְמָא הַבּוֹלֵעַ מִשּׁוּם נוֹגֵעַ, שֶׁחֲרֵי לֹא נָגַע; שֶׁנִּגְיעַת פָּנִים, אֵינָהּ נְגִיעָה.

ד. קְרוּם שֶׁעַל הַמַּכָּה, הֲרֵי הוּא כְּעוֹר הַבָּשָׂר לְעִנְיַן מַגַּע טֻמְאוֹת. וּכְשׁוּת [- שער] שֶׁל קָטָן, אֵינָן כְּעוֹר הַבָּשָׂר. כֵּיצַד? מִי שֶׁנִּגְעָה טֻמְאָה בְּקְרוּם מַכָּתוֹ - נִטְמָא, כְּאִלּוּ נָגְעָה בְּעוֹרוֹ; נָגְעָה בַּשְּׂעָר הַדַּק שֶׁעַל בְּשַׂר הַקָּטָן, לֹא נִטְמָא. וְכֵן אָדָם טָמֵא שֶׁהָיְתָה בּוֹ מַכָּה, וְנָגַע הַטָּהוֹר בְּקְרוּם מַכַּת הַטָּמֵא - נִטְמָא; אִם הָיָה קָטָן טָמֵא, וְנָגַע הַטָּהוֹר בַּכְּשׁוּת שֶׁלּוֹ - לֹא נִטְמָא; בֵּין בְּטֻמְאַת מֵת, בֵּין בִּשְׂאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן לְכְלוּכֵי צוֹאָה וְטִיט, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁחוֹצְצִין עַל הַגּוּף - אֵינָם כְּעוֹר הַבָּשָׂר, לֹא לְטַמֵּא וְלֹא לְהִתְטַמֵּא.

ה. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מִתְטַמֵּא בִּנְגִיעָתוֹ בְּטֻמְאָה, כָּךְ הַכֵּלִים; שֶׁכֵּלָן מִתְטַמְּאִין בִּנְגִיעַת הַטֻּמְאָה בָּהֶן, חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶשׂ - שֶׁאֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּטֻּמְאוֹת: כָּל הַמִּטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע, מִטַמֵּא כֵּלִים; וְכָל שֶׁאֵינוֹ מִטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע, אֵינוֹ מִטַמֵּא כֵּלִים [וְאֵין אָדָם וְכֵלִים מְקַבְּלִים טֻמְאָה אֶלָּא מֵאָב הַטֻּמְאָה].

ו. טֻמְאַת מֵת הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּשְׂאָר כָּל הַמִּטַמְּאִים בְּמַשָּׂא - הוּא שֶׁיִּשָּׂא הָאָדָם הַטָּמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ; אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ אֶבֶן - וּנְשָׂאָהּ, נִטְמָא. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא עַל רֹאשׁוֹ, אוֹ עַל יָדוֹ, אוֹ עַל שְׂאָר גּוּפוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא הוּא בְּעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁנְּשָׂאָהּ אַחֵר וְהִנִּיחָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה [- על גבו] - הוֹאִיל וְנִשֵּׂאת עָלָיו מִכָּל מָקוֹם, נִטְמָא. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בְּחוּט, אוֹ בְּשַׂעֲרָה, וְתָלָה הַחוּט בְּיָדוֹ, וְהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא, וְנִטְמָא.

ז. מֵסִיט [- מזיז], בְּכָל נוֹשֵׂא הוּא; וְכָל דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַשָּׂא, מְטַמֵּא בְּהֶסֵּט. כֵּיצַד? קוֹרָה שֶׁהִיא מֻנַּחַת עַל הַכֹּתֶל, וְעַל צִדָּהּ מֵת אוֹ גְּבָלָה וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וּבָא הַטָּהוֹר לְקָצֶה הַקּוֹרָה הַשֵּׁנִי, וֶהֱנִידוֹ - כֵּיוָן שֶׁהֵנִיד אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁבַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי, טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם מָשַׁךְ אֶת הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי כְּנֶגֶד הָאָרֶץ, עַד שֶׁהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה אוֹ שָׁגְרַר הַטֻּמְאָה עַל הָאָרֶץ - שֶׁזֶּה נוֹשֵׂא וַדַּאי. וְזוֹ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ, הִיא טֻמְאַת הֶסֵּט הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם.

ח. הַנּוֹשֵׂא בְּתוֹךְ בֵּית הַסְּתָרִים [מקומות מוסתרים בגוף] - נִטְמָא. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַנְּגִיעָה שָׁם נְגִיעָה, הַנּוֹשֵׂא שָׁם נוֹשֵׂא הוּא, אֶלָּא אִם כֵּן נִבְלְעָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מֵעָיו; שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהִגִּיעָה לְתוֹךְ בִּטְנוֹ, אֵינוֹ לֹא נוֹגֵעַ וְלֹא נוֹשֵׂא.

וְאִם טָבַל - טָהַר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מֵעָיו.

ט. אֵין מִתְטַמֵּא בְּמַשָּׂא אֶלָּא הָאָדָם בִּלְבַד, לֹא הַכֵּלִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל יָדוֹ עֲשָׂרָה כֵּלִים, זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, וְהַנִּבְלָה וְכֵיוֹצֵא בָּהּ בַּכְּלֵי הָעֶלְיוֹן - הָאָדָם טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא נְבֵלָה, וְהַכֵּלִים שֶׁעַל יָדָיו כֻּלָּם טְהוֹרִים, חוּץ מִכְּלֵי הָעֶלְיוֹן, שֶׁנִּגְעָה בּוֹ הַטֻּמְאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

י. טֻמְאַת אֹהֶל - אֵינָהּ בִּשְׂאָר טֻמְאוֹת, אֶלָּא בְּמֵת בִּלְבַד. וּבֵין שֶׁהָאֹהֶל הָאָדָם אוֹ הַכֵּלִי, אֲפִלּוּ מַחַט שֶׁהָאֹהֶלָה עַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁהָאֹהֶל הַמֵּת עַל הָאָדָם אוֹ עַל הַכֵּלִי, אוֹ שֶׁהָיָה הַמֵּת עִם הָאָדָם אוֹ עִם הַכֵּלִים תַּחַת אֹהֶל אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים.

יא. וְטֻמְאַת אֹהֶל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - הוּא שֶׁתִּטַמֵּא אוֹתָהּ טֻמְאָה אֶת הָאָדָם אוֹ אֶת הַכֵּלִים, בְּאַחַת מִשְּׁלֹשָׁה דְּרָכִים. אֶחָד הַבָּא כֻּלּוֹ לְאֹהֶל הַמֵּת, אוֹ הַבָּא מִקְצָתוֹ - הֲרֵי זֶה נִטְמָא בְּאֹהֶל; אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדוֹ, אוֹ רֹאשׁוֹ אֶצְבְּעוֹתָיו, אוֹ חָטְמוֹ לְאֹהֶל הַמֵּת - הֲרֵי זֶה נִטְמָא כֻּלּוֹ. נָגַע בַּמַּשְׁקוֹף, וְצֵרֵף [- חיבר] יָדוֹ עִם הַמַּשְׁקוֹף - נִטְמָא, וּכְאִלּוּ בָּא מִקְצָתוֹ. נָגַע בָּאַסְקֻפָּה [מפתן] - מְטֻפַּח וּלְמַטָּן קָרוֹב לָאָרֶץ, טָהוֹר; וּמְטֻפַּח וּלְמַעְלָן, טָמֵא. וְיֵרֵאֶה לִי, שֶׁדָּבָר זֶה מִדִּבְרֵיהֶם [- מדרבנן].

יב. אֶחָד הַמֵּת מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִן הַגּוֹיִם - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא.

יג. וְאֵין הַגּוֹי מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וְדָבָר זֶה - קַבָּלָה הוּא [ממשה רבינו]; וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמִלְחֶמֶת מִדְיָן: "כֹּל נֹגֵעַ בֶּחָלָל", וְלֹא הִזְכִּיר שָׁם אֹהֶל. וְכֵן הַגּוֹי, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה טָמֵא מֵת; אֶלָּא גּוֹי שֶׁנָּגַע בְּמֵת, אוֹ נְשָׂאוֹ, אוֹ הָאֱהִיל עָלָיו - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא נָגַע. הָא לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לִבְהֵמָה שֶׁנָּגְעָה בְּמֵת אוֹ הֶאֱהִילָה עַל הַמֵּת. וְלֹא בְּטֻמְאַת הַמֵּת בִּלְבַד, אֶלָּא בְּכָל הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן - אֵין הַגּוֹיִם וְלֹא הַבְּהֵמָה מִתְטַמְּאִין בָּהֶן.

יד. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיְּהוּ הַגּוֹיִם כְּזָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם. וְאֵין לְךָ בְּכָל מִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה מַה שֶּׁמִּתְטַמֵּא וְהוּא חַי, אוֹ מְטַמֵּא וְהוּא חַי - חוּץ מִן הָאָדָם בִּלְבַד; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה יִשְׂרְאֵלִי. אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן - מִתְטַמְּאִין בְּכָל הַטֻּמְאוֹת. אֲפִלּוּ בְּטֻמְאַת הַמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא" - אֶחָד הָאִישׁ בָּהּ, וְאֶחָד הַקָּטָן; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר שָׁם: "וְעַל (כָּל) הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם". אֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ שֶׁנָּגַע, אוֹ נָשָׂא, אוֹ הֶאֱהִיל הַמֵּת עָלָיו - נִטְמָא, וַהֲרֵי הוּא טָמֵא מֵת; וְהוּא, שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה [חודשי הריון]; אֲבָל בֶּן שְׁמוֹנָה - הֲרֵי הוּא כְּאֶבֶן, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה.

טו. הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ; אֲפִלּוּ מְגֻיָּד [- גרופו חתוך], אוֹ גּוֹסֵס, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִין - אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת". נִשְׁבְּרָה מַפְרַקְתּוֹ וְרֹב בָּשָׂר עִמָּהּ, אוֹ שֶׁנִּקְרַע כְּדֶגֶ מִגַּבּוֹ, אוֹ שֶׁהֻתַּז רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁנֶּחְתַּךְ לִשְׁנֵי חֲלָקִים בִּבְטְנוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הוּא מְרַפְרֵף [מפרפר] בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו.

יום שלישי

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ב

א. הַנֶּפֶל [- נולד מת באמצע הריונו] - אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, כְּאָדָם גָּדוֹל שֶׁמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנֹּגֵעַ בְּמֵת, לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם". וְכֵן כְּזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ כְּחֶרֶשׁ - מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. וְהַנֶּפֶל - כַּבָּשָׂר, וּמְטַמֵּא בִּכְזַיִת. אֵיזֶה הוּא נֶפֶל? זֶה הַבָּשָׂר שֶׁנִּמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה לֵחָה סְרוּחָה; וְהוּא, שֶׁתִּקְרֹשׁ אוֹתָהּ הַלֵּחָה הַנִּמְצֵאת מִן הַמֵּת - שֶׁאִם קָרְשָׁה, בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא מִבְּשָׂרוֹ; וְאִם לֹא קָרְשָׁה, אֵינָהּ מְטַמְּאָה - שֶׁמָּא כֵּיחוֹ וְנִיעוֹ הוּא.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁעוּרִין כֻּלָּן, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הֵם, אָמְרוּ חֲכָמִים: 'תְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם כְּזַיִת, וּלְפִיכָךְ שִׁעוּר טֻמְאַת בְּשָׂרוֹ כְּזַיִת'.

ג. אֲבָר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הָאָדָם הַחַי - הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, אֲפִלּוּ אֵבֶר קָטָן שֶׁל קָטָן בֶּן

יוֹמוֹ; שֶׁהָאֲבָרִים - אֵין לָהֶן שִׁעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת וְכוּ'", וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁדַּיִן חֲלַל חֶרֶב, כְּדַיִן חֲלַל אֶבֶן אוֹ חֲלַל שְׂאָר דְּבָרִים; וּמִפְּנֵי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁלֹּא בָּא זֶה, אֶלָּא לְטַמֵּא נוֹגֵעַ בְּאֶבֶר שֶׁפְּלָטַתּוּ [- כרתה אותו] הַחֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֵבֶר שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם", עֶצֶם שֶׁהוּא כְּאָדָם; מָה אָדָם, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת - אַף אֵבֶר מִן הַחַי, עַד שֶׁיִּהְיֶה כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. אֲבָל הַכְּלָיָה וְהַלָּשׁוֹן וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵבֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ - הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶן עֶצֶם, חֲרֵי הֵן כִּשְׂאָר הַבָּשָׂר. חֶסֶר מִן הָעֶצֶם שֶׁל אֵבֶר כָּל שֶׁהוּא - חֲרֵי הָאֵבֶר כֻּלּוֹ טָהוֹר. חֶסֶר מִבְּשָׂרוֹ - אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר שֶׁרָאוּי לַעֲלוֹת בּוֹ אֲרוּכָה [להתרפא] בְּחַי, וְיִתְרַפֵּא וְיִשְׁלַם [יתמלא בשר] - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; וְאִם לָאו - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וּבָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי, טָהוֹר; וְכֵן עֶצֶם בְּלֹא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי, טָהוֹר.

ד. אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּמֵת; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. חֶסֶר עַצְמוֹ [- עצם שלו] - אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר כְּזַיִת, מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. חֶסֶר הַבָּשָׂר - אִם נִשְׁאַר עָלָיו כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה בְּחַי, מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם לָאו, חֲרֵי הוּא כִּשְׂאָר עַצְמוֹת הַמֵּתִים שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן בָּשָׂר.

ה. מֹחַ שֶׁבְּתוֹךְ הָעֶצֶם, חֲרֵי הוּא מַעֲלֶה אֲרוּכָה מִבַּחוּץ [גורם רפואה לבשר שעל העצם]. לְפִיכָךְ, קוֹלִית [- עצם הירך] הַמֵּת, וְהוּא הָעֶצֶם הַסָּתוּם מִשְּׁנֵי קְצוֹתָיו - אִם יֵשׁ בְּתוֹכָהּ מֹחַ כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה, חֲרֵי זֶה כְּמֵת שָׁלֵם; הָיָה בָּהּ מֹחַ הַמִּתְנַדֵּד [- אינו מחובר לעצם] - אִם יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת, חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. אַף עַל פִּי שֶׁהָעֶצֶם סָתוּם מִכָּל צְדָדָיו, טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; שֶׁהַמֹּחַ, כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר.

ו. הָאֵבֶר וְהַבָּשָׂר הַמְּרֻלָּדִין בָּאָדָם - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר וְלִהְיוֹת, טְהוֹרִים. מֵת הָאָדָם, חֲרֵי הַבָּשָׂר טָהוֹר; וְהָאֵבֶר מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַמֵּת. מַה בֵּין אֵבֶר מִן הַחַי, לְאֵבֶר מִן הַמֵּת? אֵבֶר מִן הַחַי - בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, טָהוֹרִים. אֵבֶר מִן הַמֵּת - בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּפוֹרְשִׁין מִן הַמֵּת הַשָּׁלֵם; וּמְטַמְּאִין בְּשִׁעוּרָן.

ז. וּבֵין אֵבֶר מִן הַחַי, בֵּין אֵבֶר מִן הַמֵּת - אֵין לָהֶם שִׁעוּר [לטמא]. אָמְרוּ חֲכָמִים: מְאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים יֵשׁ בְּאִישׁ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בָּשָׂר וְגִידִים וְעֶצֶם; וְאֵין הַשְּׁנַיִם מִן הַמִּנְיָן. וּבְאִשָּׁה, מְאתַיִם וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים. כָּל אֵבֶר מֵהֶם שֶׁפֵּרֵשׁ כִּבְרִיָּתוֹ, בֵּין מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה אֵבָרִים יְתֵרוֹת שֶׁבְּאִשָּׁה, שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. וְכֵן אֶצְבַּע יְתֵרָה [שישית] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם, וְאֵין בָּהּ צְפָרֶן - אִם נִסְפֶּרֶת [- נמצאת בשורת האצבעות] עַל גַּב הַיָּד, עוֹלָה לְמִנְיַן רֹב הָאֵבָרִים. וְאִם אֵינָהּ נִסְפֶּרֶת - מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל; וְטֻמְאָתָהּ מִדְּבְרֵיהֶם. וְאִם הָיָה בָּהּ צְפָרֶן, חֲרֵי הִיא כִּשְׂאָר הָאֵבָרִים. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל אֶצְבַּע שֶׁאֵינָהּ נִסְפֶּרֶת? גְּזֵרָה מִשּׁוּם הַנִּסְפֶּרֶת. וְלָמָּה לֹא טִמְּאוּהָ בְּאֹהֶל? עָשׂוּ לָהּ הֶכֵּר, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדְּבְרֵיהֶם מִשּׁוּם גְּזֵרָה - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ עַל טֻמְאָתָהּ תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים.

ח. עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן בָּשָׂר - אִם נִכְּרֶת בָּהֶן צוּרַת עַצְמוֹת הָאָדָם, חֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּמֵת שָׁלֵם; שֶׁאֲנִי קוֹרֵא בָּהֶם "עֶצֶם אָדָם". וְאֵלּוּ הֵן הָעֲצָמוֹת שֶׁהֵן מְטַמְּאִין כְּמֵת: הַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בִּנְיָנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ. הַשִּׁדְרָה כֵּיצַד? שִׁדְרָה הַשְּׁלֵמָה, חֲרֵי הִיא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם חָסְרָה אֲפִלּוּ חֻלְיָה אַחַת מִשְּׁמוֹנָה עָשְׂרֵה חֻלְיוֹת, חֲרֵי הִיא כִּשְׂאָר הָעֲצָמוֹת. הַגֻּלְגֹּלֶת כֵּיצַד? גֻּלְגֹּלֶת שֶׁהִיא שְׁלֵמָה, חֲרֵי הִיא כְּמֵת; וְאִם חָסְרָה כְּסֶלַע, חֲרֵי הִיא כִּשְׂאָר הָעֲצָמוֹת. הָיוּ בָהּ נְקָבִים קְטַנִּים, כֻּלָּן מִצְטָרְפִין לִכְסֶלַע. כָּל בִּנְיָנוֹ שֶׁל אָדָם - הוּא שְׁתֵּי הַשּׁוֹקַיִם, וְהַיְרֵכַיִם, וְהַצְּלָעוֹת, וְהַשִּׁדְרָה. וְרֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת, חֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם; כֵּיצַד? כְּגוֹן שְׁתֵּי שׁוֹקָיו וְיֶרֶךְ אַחַת. אִם חָסֵר רֹב בִּנְיָנוֹ כָּל שֶׁהוּא, חֲרֵי הֵן כִּשְׂאָר הָעֲצָמוֹת. רֹב מִנְיָנוֹ כֵּיצַד? רֹב מִנְיַן עַצְמוֹת הַמֵּת, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מֵאָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים, חֲרֵי אֵלּוּ כְּמֵת שָׁלֵם; הָיוּ מֵאָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים, חֲרֵי הֵן כִּשְׂאָר הָעֲצָמוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אָדָם זֶה יָתֵר בְּאֵבָרָיו, אוֹ חָסֵר בְּאֵבָרָיו - אֵין מַשְׁגִּיחִין אֶלָּא עַל מִנְיַן רֹב כָּל אָדָם; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֶצְבַּע שֵׁשׁ בָּהּ צְפָרֶן, אוֹ שֶׁהָיְתָה נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד - שֶׁהִיא עוֹלָה לַמִּנְיָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ט. שְׁאָר עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב מִנְיָן, וְלֹא רֹב בִּנְיָן, וְלֹא שִׁדְרָה שְׁלֵמָה, וְלֹא גֻּלְגֹּלֶת שְׁלֵמָה - אִם הָיָה בָּהֶן רֹבַע הַקֶּבֶר, חֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין כְּמֵת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; הָיוּ פָּחוֹת מֵרֹבַע הַקֶּבֶר, אֲפִלּוּ עֶצֶם כְּשְׂעוֹרָה - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל.

י. הָיָה עֶצֶם אֶחָד - אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ רֹבַע - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. טֻמְאַת עֶצֶם אֶחָד, הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: " [וְעל] (כָּל) הַנֹּגֵעַ בָּעֶצֶם" - לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, אֲפִלּוּ עֶצֶם כְּשְׂעוֹרָה, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא; וּלְפִי שֶׁטֻּמְאָתוֹ הֲלָכָה [ממשה רבינו] - חֲרֵי הוּא דִּין תּוֹרָה, וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יא. מֵת שֶׁהִרְקִיבוּ עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר, וְנַעֲשָׂה רָקָב - מְלֹא חָפְנַיִם מֵאוֹתוֹ רָקָב, מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּמֵת. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע - לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְגַע בְּכֻלּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד; וַאֲפִלּוּ גִּבְלוֹ [ערבו] בְּמַיִם, אֵינוֹ חִבּוּר.

יב. דַּם הַמֵּת, מְטַמֵּא כְּמֵת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל - שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם", וְנֶאֱמַר: "כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ". וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? רְבִיעִית. וַאֲפִלּוּ תַּמְצִית הַדָּם [- טבעת שסביב הדם הקרוש] - כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמוּמִית, מְטַמֵּא בְּאֹהֶל כְּמֵת.

יג. דַּם הַחַי, אֲפִלּוּ דַּם נִחְיָרָה [- חריגה] - חֲרֵי זֶה טָהוֹר, כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַי. נִתְעָרֵב הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בָּאֲחֵרוֹנָה סָמוּךְ לְמִיתָה, עִם הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁמֵּת, וְכָל הַתַּעֲרֹבֶת רְבִיעִית, וְאֵין יָדוּעַ כַּמָּה יָצָא מֵחַיִּים וְכַמָּה יָצָא מֵאַחַר מִיתָה - אֲפִלּוּ חֲצִי רְבִיעִית מֵחַיִּים, וְחֲצִיָּהּ אַחַר מִיתָה -

חֲרֵי זֶה נִקְרָא ״דַּם תְּבוּסָה״, וּמְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְמַגָּע וּבְאֹהֶל; אֶלָּא שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יד. הָרוֹג שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל הַמִּטָּה, וְדָמוֹ מְנַטֵּף כְּשֶׁהוּא חַי וְיוֹרֵד לְגֶמֶּא, וּמֵת, וַחֲרֵי הַדָּם מְנַטֵּף אַחַר מוֹתוֹ וְיוֹרֵד לְאוֹתָהּ גֶּמֶּא - חֲרֵי כָּל הַדָּם שֶׁבָּהּ טָהוֹר; שֶׁטִּפָּה טִפָּה רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה [- אחת אחת], בְּטֹלָה בְּדָם שֶׁיָּצָא מֵחַיִּים. יָצָא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם בִּלְבַד, וְסָפַק כַּלָּהּ מֵחַיִּים סָפֵק כֻּלָּהּ לְאַחַר מִיתָה - חֲרֵי זוֹ סָפֵק טֻמְאָה, כִּשְׁאָר הַסָּפֵקוֹת; וְהַנּוֹגֵעַ בָּהּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

טו. הַקֶּבֶר - כָּל זְמַן שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּמֵת, דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אוֹ בְּמֵת, אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם, אוֹ בְּקֶבֶר״. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּגַגּוֹ שֶׁל קֶבֶר, אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּכָתְלָיו; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בָּנוּי וְסָתוּם, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה כֵּלּוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל. אֲבָל הַמַּעֲמִיד כֵּלִים אוֹ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּצִדֵּי הַמֵּת, וְכָפָה עָלָיו מִלְמַעְלָה בִּכְלִים אוֹ בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - זֶה הַכִּפּוּי הַמֻּטָּל מִלְמַעְלָה, נִקְרָא ״גּוֹלֵל״; וְאֵלּוּ הַצְּדָדִין הַמַּעֲמִידִין אֶת הַגּוֹלֵל שֶׁהוּא נִשְׂעָן עֲלֵיהֶן, נִקְרָאִין ״דּוֹפֵק״. וּשְׁנֵיהֶם, הַגּוֹלֵל אוֹ הַדּוֹפֵק - מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר, וְטֻמְאָתָם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. לְפִיכָךְ, אִם גָּרַר אֶת הַגּוֹלֵל בַּחֲבָלִים עַד שֶׁכִּסָּה בּוֹ הַמֵּת, אוֹ גְּרָרוֹ וּשְׁמָטוֹ מֵעַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁגָּרַר הַדּוֹפֵק עַד שֶׁהֶעֱמִיד עָלָיו הַגּוֹלֵל, אוֹ שְׁמָטוֹ בַּחֲבָלִים מִתַּחַת הַגּוֹלֵל - חֲרֵי זֶה טָהוֹר. וּדְבָרִים שֶׁסּוֹתְכִין אֶת הַדּוֹפֵק, וְהֵן הַנִּקְרָאִין ״דּוֹפֵק דּוֹפְקִין״ - חֲרֵי הֵן טְהוֹרִין.

טז. שָׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ בָּהּ הַקֶּבֶר, וְאָבְדוּ עַצְמוֹת הַמֵּת בַּעֲפָרָהּ - הִיא הַנִּקְרֵאת ״בֵּית הַפְּרָס״. וַעֲפָרָהּ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ עֶצֶם כְּשְׁעוֹרָה; וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. וְכֵן כָּל אַרְצוֹת הָעַמִּים - עֲפָרָן מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, מִפְּנֵי הָעֲצָמוֹת שֶׁאֵין נִזְהָרִין בָּהֶן; וְטֻמְאַת בֵּית הַפְּרָס וְאֶרֶץ הָעַמִּים - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יום רביעי

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ג

א. אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל: הַמֵּת, אֲפִלּוּ נֵפֶל שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין, וּכְזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, וּכְזַיִת נָצָל [- בשר שנימוח], וְאֵבֶר מִן הַחַי וְאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן בָּשָׂר כָּרָאוּי, וְהַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בְּנָיָנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ [של העצמות], וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב בִּנְיָן וְלֹא רֹב מִנְיָן, וּרְבִיעִית דָּם, וּרְבִיעִית דַּם תְּבוּסָה [- היוצא בעת הריגה] - הַכֹּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה.

ב. וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל: אֵבֶר מִן הַחַי שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ, וְאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ אוֹ עַצְמוֹ, וְהַשִּׁדְרָה שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע עֲצָמוֹת, וְהַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע [הקב] עֲצָמוֹת, וְעֶצֶם אֶחָד אֲפִלּוּ כְּשְׁעוֹרָה, וְאֶרֶץ הָעַמִּים, וּבֵית הַפְּרָס - הַכֹּל שְׁבָעָה.

ג. הַגּוֹלֵל וְהַדּוֹפֵק [- כיסויי הקבר] - מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. הָרָקָב [- מת שנרקב] - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע. טֻמְאַת רֹבַע עֲצָמוֹת בְּאֹהֶל, וְטֻמְאַת רְבִיעִית דָּם, וְטֻמְאַת אֵבֶר שֶׁאֵין עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי [- כשיעור] בֵּין מִן הַמֵּת בֵּין מִן הַחַי - יֵרָאֶה לִי, שֶׁכֻּלָּן טֻמְאָתָן אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה; שֶׁהֲרֵי אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְזִירוּת, וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל הַטָּמֵא בְּטֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה - חַיָּב עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁכָּל טֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֶיהָ, אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה.

ד. אֵין רָקָב הַמֵּת מְטַמֵּא - עַד שֶׁיִּקָּבֵר עָרֹם, בְּאָרוֹן שֶׁל שַׁיִשׁ אוֹ שֶׁל זְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְיִהְיֶה כֵּלּוֹ שָׁלֵם. חָסֵר מִמֶּנּוּ אֵבֶר, אוֹ שֶׁנִּקְבַּר בִּכְסוּתוֹ, אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - אֵין רָקָבוֹ טָמֵא; מִפְּנֵי שֶׁרָקָב הַכְּסוּת אוֹ רָקָב הָעֵץ אוֹ חֲלֹדַת הַמַּתֶּכֶת תִּתְעָרֵב בָּרָקָב בַּהֲוָיָתוֹ. וְרָקָב הַמְטַמֵּא שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ עָפָר כָּל שֶׁהוּא, חֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ. וְלֹא אָמְרוּ רָקָב, אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד; אֲבָל הָרוֹג, אֵין לוֹ רָקָב.

ה. קְבָרוֹ שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁגָּזוּז שְׁעָרוֹ אוֹ צִפָּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ, אוֹ שֶׁקְּבָרוּ אִשָּׁה עֻבָּרָה וַעֻבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ - אֵין לָהֶן רָקָב.

ו. טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב, אֵינוֹ מְטַמֵּא - עַד שֶׁיַּרְקִיב מֵאֵלָיו.

ז. טְחָנוֹ כֵּלּוֹ, וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁהִרְקִיב, אוֹ שֶׁהִרְקִיב מִקְצָתוֹ כְּשֶׁהוּא חַי, וּמֵת וְהִרְקִיב כֵּלּוֹ - חֲרֵי זֶה סָפֵק; וְאִם נִטְמָא לְמֵלֹא חָפְנַיִם מֵרָקָב זֶה, חֲרֵי זֶה טָמֵא בְּסָפֵק.

ח. מְלֹא חָפְנַיִם וְעוֹד מֵעָפָר הַנִּמְצָא תַּחַת הַמֵּת, אוֹ מֵעָפָר הַנִּמְצָא בְּקֶבֶר, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבוֹ, אִם הוּא רָקָב שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָפָר שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ בְּנֶצֶל הַמֵּת [- בשרו הרקוב] וְדָמוֹ - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בִּמְלֹא חָפְנַיִם וָעוֹד, מְלֹא חָפְנַיִם רָקָב. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף זוֹ טֻמְאָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ט. הַמֵּת שֶׁנִּשְׂרַף, וְשֹׁלְחוֹ קַיָּמֶת, וְהִיא הַשִּׂדְרָה וְהַצְּלָעוֹת - חֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נֶחְרַךְ [- ליחכתו האש]; אֲבָל אִם נִשְׂרַף עַד שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה צוּרַת תַּבְנִיתוֹ, טָהוֹר. וְכֵן שָׁפִיר מְרֻקָּם [- ניכרה צורת עוברו] שֶׁטָּרְפוֹ בַּמַּיִם - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי נִתְבַּלְבְּלָה צוּרָתוֹ.

י. בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּפְרַךְ וְנַעֲשָׂה כְּקֶמַח, טָהוֹר; וְכֵן אֵפֶר הַשְּׂרוּפִין, טָהוֹר. וְכֵן הַתּוֹלָעִים הַנֶּהֱוִין מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין חַיִּים בֵּין מֵתִים - טְהוֹרִין. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַמַּחַ כָּשָׂר כָּשָׂר בְּכָל מָקוֹם - בֵּין בְּמֵת, בֵּין בִּנְבֵלָה וְשֶׁרֶץ.

יא. עוֹר הָאָדָם - כִּבְשָׂרוֹ. אִם עִבְּדוֹ כָּל צָרְכּוֹ, אוֹ הִלֵּף [- דרך] בּוֹ כְּדֵי עוֹבְדָהּ [עיבוד] - חֲרֵי זֶה טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם, מְטַמֵּא בִּכְזַיִת כִּבְשַׂר הַמֵּת - גְּזֵרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל בְּנֵי אָדָם לְעַבֵּד עוֹרוֹת הָאָדָם וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן.

יב. עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל אָדָם כְּשֶׁיִּוָּלֵד - בֵּין שֶׁהָיָה חַי וְאִמּוֹ חַיָּה, בֵּין שֶׁנּוֹלַד מֵת וְאִמּוֹ מֵתָה - חֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ פֶּרֶשׂ אוֹ צוֹאָה וְקִיא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

יג. כָּל שֶׁבַּמֵּת - טָמֵא, חוּץ מִן הַשִּׁנַּיִם וְהַשֵּׂעָר וְהַצִּפָּרֶן, הוֹאִיל וְגִזְעָן מַחְלִיף [- מתחלפים כשניטלים]; וּבִשְׂעַת חִבּוּרָן, הַכֹּל טָמֵא. כֵּיצַד? הַמֵּת בַּחוּץ, וּשְׁעָרוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת

- נִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת; וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בִּשְׁעָרוֹ אוֹ בְּשִׁנָּיו אוֹ בְּצִפָּרְנָיו, כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - נִטְמָא. שְׂעָרוֹ הָעוֹמֵד לְהִגָּזֵז, וְצִפָּרְנוֹ הָעוֹמֵד לְהִנָּטֵל - הוֹאִיל וְהֵן עוֹמְדִין לְהִנָּטֵל, יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק; לְפִיכָךְ, הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן - חֲרֵי הוּא סְפֵק טָמֵא. כָּל מַשֶּׂהוּ הַיּוֹצֵא מִן הַמֵּת - טָהוֹר, חוּץ מִדָּמוֹ; וְכָל מַרְאֵה דָמִים [- אדמימות] מִן הַמֵּת - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עַל מַשֶּׂהוּ הַמֵּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁגָּזְרוּ עַל מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִכָּל הַטְּמֵאִין? מִפְּנֵי שֶׁהַמֵּת - הַכֹּל בְּדֵלִין [מובדלים] מִמֶּנּוּ, לֹא גָּזְרוּ עַל מַשְׁקָיו.

יד. כָּבֵד שֶׁנִּמּוֹחָה - מְטַמְּאָה בִּרְבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּדַם קוֹפֶה [קרוש]. דַּם [ילד] קָטָן, שֶׁיָּצָא כֻּלּוֹ - אִם אֵין בּוֹ רְבִיעִית - טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּל דָּם שֶׁבּוֹ.

טו. וְאִלּוּ, אִם חָסְרוּ כָּל שֶׁהוּא, טְהוֹרִין: רְבִיעִית דָּם, וְעֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וּכְזַיִת בָּשָׂר, וּכְזַיִת נֵצֶל, וּמְלֹא חָפְנַיִם רָקָב, וְאֵבֶר מִן הַחַי שֶׁחָסֵר מֵעַצְמוֹ כָּל שֶׁהוּא.

יום חמישי

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ד

א. רְבִיעִית דָּם הַבָּאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים - טְהוֹרָה; עַד שֶׁתִּהְיֶה הָרְבִיעִית מִמֵּת אֶחָד. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְמְרָה [נבנתה] מִשְּׁנֵי מֵתִים, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מִקְצַת הַחֻלְיוֹת מֵאֶחָד וְתַשְׁלוּמָן [השאר] מִמֵּת אַחֵר, וְכֵן הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל שְׁנֵי מֵתִים, וְרֹבַע [קב] עֲצָמוֹת מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְאֵבֶר מִן הַמֵּת מִשְּׁנֵי מֵתִים - כָּל אִלּוּ אֵינָן מִטַּמְּאִין בְּאֹהֶל, אֶלָּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כִּשְׁאָר כָּל עֲצָמוֹת.

ב. אֵבֶר מִן הַחַי מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים, טָהוֹר; אֲפִלּוּ מֵאִישׁ אֶחָד - אִם נֶחְלַק לִשְׁנַיִם, טָהוֹר.

ג. כְּזַיִת בָּשָׂר מִשְּׁנֵי מֵתִים, וּכְזַיִת נֵצֶל [בשר נימוח] מִשְּׁנֵי מֵתִים, וּמְלֹא חָפְנַיִם רָקָב מִשְּׁנֵי מֵתִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ [הגדרה של-] רָקָב - חֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה; וְכֵן כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר, וְכַחֲצִי זַיִת נֵצֶל - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁבְּמֵת - אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁווּ בְּשִׁעוּרֵיהֶן.

ד. עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה שֶׁנֶּחְלַק לִשְׁנַיִם, מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא; וְכֵן רֹבַע עֲצָמוֹת מִמֵּת אֶחָד שֶׁנִּדַּקְדְּקוּ [לחתיכות], וְאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה - מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, כְּאִלּוּ לֹא נִדַּקְדְּקוּ.

ה. כְּזַיִת מִן הַמֵּת שֶׁחָתְכוּ חֲלָקִים, וְרִדְּדוּ [- כתשו] וְדִבְּקוּ - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע קְצָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁחִבְּרוֹ - שֶׁאֵין חִבּוּרֵי [ידי -] אָדָם חִבּוּר.

ו. כְּזַיִת חֵלֶב שָׁלֵם, שֶׁהִתִּיכוֹ [- עשאו נוזל] - טָמֵא; הָיָה מְפֹרָר, וְהִתִּיכוֹ - טָהוֹר.

ז. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְרְדוּ רֹב חֻלְיוֹת שֶׁלָּהּ - אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְּדָהּ קַיֶּמֶת, אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל; וּבִזְמַן שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַקֶּבֶר - אֲפִלּוּ מְשֻׁבֶּרֶת, וַאֲפִלּוּ מְכֻתֶּתֶת - מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפָהּ.

ח. כָּל הַמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ, וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת - הָאֹהֶל מְצָרְפָן, וּמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל.

ט. עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת בָּשָׂר בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהִכְנִיס מִקְצָתוֹ לִפְנִים מִן הַבַּיִת - נִטְמָא הַבַּיִת. שְׁנֵי עֲצָמוֹת, וַעֲלֵיהֶם כִּשְׁנֵי חֲצֵי זֵיתִים בָּשָׂר, וְהִכְנִיס מִקְצָתָן לִפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא; וְאִם הָיָה הַבָּשָׂר תָּחוּב בָּעֲצָמוֹת בִּידֵי אָדָם - הַבַּיִת טָהוֹר; שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.

י. מְלֹא חָפְנַיִם [בשר -] רָקָב שֶׁנִּתְפַּזֵּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הַבַּיִת טָמֵא.

יא. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הַבַּיִת טָהוֹר לְהַבָּא; וְכָל שֶׁהָיָה בּוֹ בְּעֵת שֶׁנִּבְלְעָה הָרְבִיעִית בָּאָרֶץ, טָמֵא.

יב. כְּזַיִת מִן הַמֵּת שֶׁאָבַד בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּבֻקַּשׁ [- חופש] וְלֹא נִמְצָא - הַבַּיִת טָהוֹר; וְלִכְשֶׁיִּמָּצֵא - הַבַּיִת טָמֵא לְמַפְרֵעַ, מֵעֵת שֶׁאָבַד עַד שֶׁנִּמְצָא.

יג. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּשְׁפַּךְ בָּאֲוִיר [תחת השמים] - אִם קָרַשׁ, אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְקוֹם אַשְׁבָּרֶן [גומא שנאספים בה מים], וְהוּא הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ כְּמוֹ גֻּמָּה, וְהֶאֱהִיל הַמַּאֲהִיל עַל מִקְצָתוֹ - נִטְמָא. נִשְׁפַּךְ עַל הָאַסְקֻפָּה בְּמוֹרָד [משופע], בֵּין [אם השיפוע -] לִפְנִים בֵּין לַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא נָח הַדָּם עַל הָאַסְקֻפָּה; וְאִם הָיְתָה הָאַסְקֻפָּה אַשְׁבָּרֶן, אוֹ שֶׁקָּרַשׁ הַדָּם עָלֶיהָ - הַבַּיִת טָמֵא. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בִּכְסוּת - אִם מִתְכַּבֶּסֶת, וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם - הֲרֵי זוֹ הַכְּסוּת מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל. וְאִם לָאו - אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, וַהֲרֵי הִיא כִּכְסוּת שֶׁנָּגְעָה בְּמֵת; שֶׁכָּל הַבָּלוּעַ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת, טָהוֹר. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ? מְכַבְּסִין אוֹתָהּ בְּמַיִם, וּמֵבִיא מַיִם כְּמִדָּתָן, וְנוֹתֵן לְתוֹכָן רְבִיעִית דָּם - אִם הָיָה מַרְאֵיהֶן שָׁוֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מֵי הַכִּבּוּס אָדֹם יוֹתֵר מִמֵּי הַמֶּזֶג [- שמזגו לתוכן דם] - בְּיָדוּעַ שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית.

יד. הַמַּשָּׂא וְהַמַּגָּע וְהָאֹהֶל, שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת הֵן. וְכָל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד - מִצְטָרֵף, וּמְטַמֵּא; וּמִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת - אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וְטָהוֹר. כֵּיצַד? הַנּוֹגֵעַ בִּכְשֶׁנֵּי חֲצֵי זֵיתִים, אוֹ שְׁנָשָׂא שְׁנֵי חֲצֵי זֵיתִים בְּבַת אַחַת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצֵי זֵיתִים, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל חֲצִי זַיִת וַחֲצִי זַיִת אַחֵר מֵאֲהִיל עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה הוּא וַחֲצִי זַיִת תַּחַת הָאֹהֶל, וְהֶאֱהִיל בְּמִקְצָת גּוּפוֹ עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ הֶאֱהִיל חֲצִי זַיִת עַל מִקְצָתוֹ - הַכֹּל טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד. אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בַּחֲצִי זַיִת אוֹ הִנּוֹשֵׂא חֲצִי זַיִת, וְדָבָר אַחֵר מֵאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו חֲצִי זַיִת אַחֵר, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הוּא עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר, וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בַּחֲצִי זַיִת וְנָשָׂא חֲצִי זַיִת אַחֵר - הַכֹּל טָהוֹרִין; שֶׁאֵין הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא, לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת; וְלֹא הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הָאֹהֶל, וְלֹא הָאֹהֶל מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא.

יום שישי

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ה

א. כָּל הַמִּתְטַמְּאִין מֵחֲמַת הַמֵּת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה [ימים]. כֵּיצַד? אָדָם אוֹ כְּלִי שֶׁנָּגַע בִּדְבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַגָּע, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֹהֶל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין בְּאֹהֶל, וְכֵן אָדָם שֶׁנָּשָׂא דְּבָרִים שֶׁמְּטַמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַשָּׂא - הַכֹּל טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל, יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים".

ב. אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, וְכֵלִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶם אָדָם זֶה -

טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּטְהַרְתֶּם". אֲבָל אָדָם שֶׁיִּגַּע בְּאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת - בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ כְּשֶׁהוּא עֲדַיִן נוֹגֵעַ בַּמֵּת - חֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת, תִּטְמָא עַד הָעָרֶב". זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת וְנָגַע בְּאָדָם אַחֵר, וַעֲדַיִן הוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּכְאִלּוּ נָגַע זֶה הַשֵּׁנִי בַּמֵּת עַצְמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים; אֲבָל לְנָזִיר וּלְעוֹשֶׂה פֶּסַח, בֵּין בִּשְׁעַת חִבּוּר בֵּין אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא טֻמְאַת עֶרֶב, כְּדִין תּוֹרָה.

ג. כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, בֵּין בְּמַגָּע בֵּין בְּאֹהֶל - חֲרֵי הֵן לַנּוֹגֵעַ בָּהֶן, כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ; מָה הַמֵּת מְטַמֵּא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טֻמְאַת שִׁבְעָה - אַף כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, הֵם וְהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁיִּגַּע בָּהֶם, טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁחֶרֶב כַּמֵּת. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כֵּלִים, בֵּין כְּלֵי מַתָּכוֹת בֵּין כְּלֵי שֶׁטַח [כלים המיטהרים במקווה] וּבְגָדִים. חֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל"; וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁזֶּה יָרָה חֵץ וְהָרַג, זָרַק אֶבֶן וְהָרַג - נִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים?! אֶלָּא הוֹרֵג בְּחֶרֶב וְכַיּוֹצֵא בָּהּ; מִפְּנֵי שֶׁנִּטְמָא בִּנְגִיעָתוֹ בַּכֵּלִי שֶׁהָרַג בּוֹ - שֶׁחֲרֵי נָגַע הַכֵּלִי בַּמֵּת. וּמִנַּיִן שֶׁאַף הַכֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה? שֶׁחֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּטְהַרְתֶּם"; הָא לְמַדְתָּ, שֶׁכָּל אָדָם טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, מְטַמֵּא בְּגָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה.

ד. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: אָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת, וְאָדָם בְּאָדָם אַחֵר - הָרִאשׁוֹן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַשֵּׁנִי טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְכֵלִים בִּכְלִים - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה; הַשְּׁלִישִׁי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְאָדָם בִּכְלִים, וְכֵלִים בְּאָדָם - שִׁלְשָׁתָן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה; הָרְבִיעִי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים; אֲבָל לְחַיֵּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, אוֹ עַל אֲכִילַת קָדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַשְּׁנַיִם בִּלְבַד, הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בּוֹ, כְּדִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַטָּמֵא, יִטְמָא". אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּכְלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם, אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם דִּבְרֵי קַבָּלָה [ממשה רבינו], אֵינָן דִּין תּוֹרָה - שֶׁחֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה, אֶלָּא זֶה שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת שֶׁהוּא אָב, וְהַשֵּׁנִי הַנּוֹגֵעַ בּוֹ שֶׁהוּא רִאשׁוֹן, בֵּין אָדָם, בֵּין כֵּלִים.

ו. כְּלִי חֶרֶשׁ שֶׁנָּגַע בְּמֵת, אוֹ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּאֹהֶל - טָמֵא; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם, וְלֹא כְּלִי חֶרֶשׁ, וְלֹא שְׂאָר כֵּלִים - שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׁ נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה לְעוֹלָם, לֹא בְּמֵת וְלֹא בְּשְׂאָר טֻמְאוֹת. וְזֶה הוּא דִּין תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבָּלָה.

ז. זֶה כְּלָל גָּדוֹל בְּטֻמְאוֹת: כָּל אַב טֻמְאָה - מְטַמֵּא אָדָם וּמַטְמֵא בְּגָדִים וְכֵלִים, בֵּין כְּלֵי מַתָּכוֹת בֵּין כְּלֵי שֶׁטַח בֵּין כְּלֵי חֶרֶשׁ; וְכָל הַמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בִּנְגִיעָה, חֲרֵי זֶה אַב טֻמְאָה. וְכָל וְלַד הַטֻּמְאוֹת - מְטַמֵּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְכֵלִים, לֹא כְּלֵי חֶרֶשׁ, וְלֹא שְׂאָר כֵּלִים וּבְגָדִים.

ח. וְכָל הַנּוֹגֵעַ בְּאָב, הוּא הַנִּקְרָא 'רִאשׁוֹן'; וְהַנּוֹגֵעַ בְּרִאשׁוֹן, נִקְרָא 'שֵׁנִי'; וְהַנּוֹגֵעַ בְּשֵׁנִי, נִקְרָא 'שְׁלִישִׁי'; וְהַנּוֹגֵעַ בִּשְׁלִישִׁי, נִקְרָא 'רְבִיעִי'. וְהָרִאשׁוֹן וְשֶׁלְמַטָּה מִמֶּנּוּ, כֻּלָּן נִקְרָאִין 'וְלַד הַטֻּמְאָה'.

ט. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת טֻמְאַת שִׁבְעָה, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - הוּא הַנִּקְרָא 'טְמֵא מֵת'. וְהוּא אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, לְעִנְיַן טֻמְאַת תְּרוּמָה וְטֻמְאַת קָדָשִׁים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי לְמְנוֹת מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וּכְדֵי לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע כִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת טֻמְאַת עֶרֶב - הוּא וְלַד הַטֻּמְאָה, וְהוּא הָרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה; וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הָרְבִיעִי מִן הַמֵּת, רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים.

יא. אָדָם אוֹ כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַגַּע אֶרֶץ הָעַמִּים וּבֵית הַפָּרָס, אוֹ בְּמַשָּׂאָן, אוֹ בְּמַגַּע דַּם תְּבוּסָה [- היוצא בשעת ההריגה] וְגוֹלֵל וְדוֹפֵק [- כיסויי הקבר], אוֹ בְּאָהֳלָן, וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמַשָּׂא דַּם תְּבוּסָה - חֲרֵי אֵלּוּ כֵּלָן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, אָבוֹת טֻמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְכֵן בְּגָדִים הַמִּתְטַמְּאִין מֵחֲמַת אֵלּוּ טֻמְאַת שִׁבְעָה, כֻּלָּן אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יב. הָאֹהֶל עַצְמוֹ הַמַּאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ טֻמְאָה - חֲרֵי הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה מִן הַתּוֹרָה, וַחֲרֵי הוּא כִּבְגָדִים שֶׁנִּגְעוּ בְּמֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִזָּה עַל הָאֹהֶל". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֹהֶל בֶּגֶד אוֹ שַׂק אוֹ כְּלִי עֵץ אוֹ עוֹר, אֶחָד עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמְּתֻרְיָן לַאֲכִילָה בֵּין הָאֲסוּרִין לַאֲכִילָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן", אֵין קָרוּי אֹהֶל אֶלָּא אָרִיג וְעוֹר כְּמִשְׁכָּן. אֲבָל אִם הָיָה הָאֹהֶל נְסָרִין שֶׁל עֵץ, כְּגוֹן הַתִּקְרָה אוֹ הַמַּחְצֶלֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה עֶצֶם, אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - חֲרֵי זֶה טָהוֹר; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה בִּנְיָן, שֶׁהוּא טָהוֹר. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הַבַּיִת טָמֵא', אֵינוֹ אֶלָּא אָדָם וְכֵלִים שֶׁבְּכָל הַבַּיִת. וְאֵין לְךָ יוֹצֵא מִן הָעֵץ שֶׁהוּא מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים, אֶלָּא הַפִּשְׁתָּן בִּלְבַד.

יג. בְּגָדִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמֵת לְטַמֵּא אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה, אֵינָן כְּמֵת לְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא; שֶׁהַמַּשָּׂא לַמֵּת עַצְמוֹ אֵינוֹ מְפֹרָשׁ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּבְטֻמְאַת אֹהֶל הוּא אוֹמֵר: "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל". לְפִיכָךְ, הַנּוֹשֵׂא בְּגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת וְלֹא נָגַע בָּהֶן, וְכָל הַמַּאֲהִיל עֲלֵיהֶם, אוֹ שֶׁאֲהִילוּ עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בְּאֹהֶל - חֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, וְהֶאֱהִיל עַל הַכֵּלִים - חֲרֵי הֵן טְהוֹרִין; שֶׁאֵין טָמֵא מֵת מְטַמֵּא אֶלָּא בְּמַגָּע בִּלְבַד.

יד. הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב מִתַּחְתָּיו, וְלֹא מַדָּף מֵעַל גַּבָּיו [- בגדים שמעליו]; אֶלָּא אֶחָד כְּלִי שֶׁיִּגַּע בַּמֵּת מִצִּדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה תַּחְתָּיו, אוֹ עַל גַּבָּיו. כֵּיצַד? עֻשָּׂרָה בְּגָדִים

זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, וְהַמֵּת לְמַעְלָה, וַעֲשָׂרָה בְּגָדִים אֲחֵרִים עַל גַּבּוֹ מִלְמַעְלָה - בֶּגֶד הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, וְהַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בַּבֶּגֶד שֶׁנָּגַע בּוֹ - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה; וְהַשְּׁלִישִׁי - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, בֵּין שֶׁלְּמַעְלָה בֵּין שֶׁלְּמַטָּה; וְהָרְבִיעִי, וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַעְלָה, וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַעְלָה - כֻּלָּן טְהוֹרִין; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּמְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁכָּל הַבְּגָדִים אוֹ הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְשֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ טְהוֹרִין? בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה רְצוּצָה [- שאין מעליה חלל טפח] וְלֹא טֻמְאַת אֹהֶל, אוֹ שֶׁהָיָה מַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין הַכֵּלִים אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

שבת קודש

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת פֶּרֶק ו

א. עֲצָמוֹת הַדָּג וְעוֹרוֹ - הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים, אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְכֵן יְרוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְכֵיוֹצֵא בָּהּ; שֶׁכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה אֹהֶל מֵעוֹר הַדָּג, אוֹ מִצֶּמֶר שֶׁגִּדֵּל בַּיָּם - אֵין עַצְמוֹ שֶׁל אֹהֶל זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו כִּשְׁאָר אֹהָלִים.

ב. כְּלֵי גְּלָלִים, וּכְלֵי אֲבָנִים, וּכְלֵי אֲדָמָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין טֻמְאַת מֵת, בֵּין שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן כְּלֵי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת [- לעמוד במקום אחד], כְּגוֹן הַתֵּבָה וְהַמִּגְדָּל וְהַכַּוָּרֶת שֶׁהֵן מַחְזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח וְיִהְיֶה לָהֶן שׁוּלַיִם [- תחתית] - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין 'כְּלֵי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה'.

ג. (כְּלֵי עֵץ - פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, מְקַבְּלֵיהֶן טְמֵאִין). כְּלֵי חֶרֶשׂ - פְּשׁוּטֵיהֶן [- ללא בית קיבול] טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן [- עם בית קיבול] טְמֵאִין; וְאֵינָן מִטַּמְּאִין אֶלָּא מֵאֲוִירָן, אוֹ בְּהֶסֵּט הַדֶּבֶז; אֲפִלּוּ נָגַע כְּלִי חֶרֶשׂ בְּמֵת מִגַּבּוֹ [של כלי], אֵינוֹ מִתְטַמֵּא. וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת בַּאֲוִירוֹ - וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ, נִטְמָא. הָיָה כְּלִי חֶרֶשׂ עִם הַמֵּת בָּאֹהֶל - נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה נִכְנְסָה בַּאֲוִירוֹ. וְאִם הָיָה מֻקָּף [סגור] צָמִיד פָּתִיל [- כיסוי מהודק] - הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין טֻמְאָה נִכְנֶסֶת לוֹ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ, [או -] וּבְהֶסֵּט הַדֶּבֶז - שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּכֻלּוֹ.

ד. הָעוֹשֶׂה הַגּוֹלֶל [- כיסוי לקבר] מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה - כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן, אוֹ כְּלִי אֲדָמָה, אוֹ כְּלִי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה, אוֹ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל, אוֹ עוֹר הַדָּג וְעַצְמוֹ, וְכֵיוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּגוֹלֵל; וְאִם פָּרְשׁוּ מִלִּהְיוֹת גּוֹלֵל, אוֹ שֶׁהֵסִיר הַמֵּת מִתַּחְתֵּיהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁכִּפְּתָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ גּוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, כָּל זְמַן שֶׁהִיא גּוֹלֵל; הִתִּיר הַבְּהֵמָה, הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת. וְכֵן חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל, וְעָשָׂה אוֹתָהּ גּוֹלֵל לְמֵת - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין.

ה. קוֹרָה שֶׁעָשָׂהּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ - אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד פֶּתַח הַקֶּבֶר; וְהַנּוֹגֵעַ בַּקָּצֶה הַמֻּנָּח חוּץ לַקֶּבֶר, טָהוֹר. עָשָׂה רֹאשָׁהּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת עַל הַקֶּבֶר כְּמוֹ אִילָן - הַנּוֹגֵעַ מִמֶּנָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים סָמוּךְ לַקֶּבֶר, טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה; וּמֵאַרְבָּעָה טְפָחִים וּלְמַעְלָה, טָהוֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד לָקוֹץ [לחתוך] אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אֵינוֹ עָתִיד לָקוֹץ, כֻּלָּהּ גּוֹלֵל.

ו. שְׁתֵּי אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה טְפָחִים שֶׁעָשָׂן גּוֹלֵל - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁתֵּיהֶן, טָמֵא. נִטְלָה אַחַת מֵהֶן - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶן - טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ שֶׁתֵּצֵא בּוֹ.

ז. גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁעָשָׂהוּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר - אֵין טָמֵא אֶלָּא סֵדֶר הַפְּנִימִי [- שורה תחתונה], שֶׁהוּא צָרִיךְ שֶׁל קֶבֶר; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּשְׁאָר הָאֲבָנִים, טָהוֹר.

ח. אָרוֹן שֶׁהוּא חָקוּק [חצוב] בְּסֶלַע, וְהִנִּיחַ בּוֹ הַמֵּת, וְכָסָהוּ בְּגוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בַּסֶּלַע בְּכָל מָקוֹם, טָהוֹר; וְהַנּוֹגֵעַ בַּגּוֹלֵל, טָמֵא. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְבוֹר גָּדוֹל מָלֵא מֵתִים, וְאֶבֶן גְּדוֹלָה עַל פִּיו - שֶׁאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד חֲלָלָהּ. וְאִם בָּנָה נָפָשׁ [- חדרון] עַל גַּבָּהּ - הֲרֵי זוֹ כְּקֶבֶר סָתוּם, וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו. הָיְתָה הָאָרוֹן הַחֲקוּקָה בַּסֶּלַע רְחָבָה מִלְמַטָּן וְצָרָה מִלְמַעְלָן, וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְמַטָּן, טָהוֹר; וּמִלְמַעְלָן, טָמֵא: שֶׁהֲרֵי הַצְּדָדִין שֶׁלְּמַעְלָה סְכֻכוּ עַל גַּבֵּי הַמֵּת, וְנַעֲשׂוּ כְּגוֹלֵל. הָיְתָה הָאָרוֹן רְחָבָה מִלְמַעְלָן וְצָרָה מִלְמַטָּן - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָמֵא. הָיְתָה שָׁוָה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִטֶּפַח הַסָּמוּךְ לְקַרְקָעִיתָהּ וּלְמַעְלָה, טָמֵא; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה, טָהוֹר. נִקַּב [- חצב] אָרוֹן בְּסֶלַע, וְהִכְנִיס הַמֵּת בְּתוֹכָהּ כְּמוֹ נֶגֶר [- יתד] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָהוֹר; חוּץ מִמְּקוֹם פִּתְחָהּ.

ט. מְעָרָה שֶׁהַקֶּבֶר בְּתוֹכָהּ, וְחָצַר לִפְנֵי הַמְּעָרָה - בִּזְמַן שֶׁהֶחָצֵר לָאֲוִיר [- אינה מקורה] - הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּשִׁקּוּף [משקוף] הַמְּעָרָה. וּבִזְמַן שֶׁהֶחָצֵר מְקֹרָה - אִם הָיָה בָּהּ אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, הַנִּכְנָס לְשָׁם טָהוֹר; הָיְתָה פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָמֵא, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בְּפֶתַח הַמְּעָרָה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ב'־ח' אדר ב' ה'תשס"ח

יום ראשון

מצות עשה קט.

הַמִּצְוָה הַק"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִטְבּוֹל בְּמֵי מִקְוֶה וְאָז נִטְהַר מִכָּל־מִין מִמֵּינֵי הַטֻּמְאָה שֶׁנִּטְמְאנוּ בּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ" (ויקרא טו, טז), וּבָא בַּקַּבָּלָה (ספרא פרשת מצורע): "מַיִם שֶׁכָּל־בְּשָׂרוֹ עוֹלֶה בָּהֶם וְהוּא שִׁעוּר מִקְוֶה", אֶלָּא אִם הָיוּ מַיִם נוֹבְעִים (ממעין), שֶׁלָּהֶם אֵין שִׁעוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִצְוָה זוֹ (הלכות מקוואות). וּמִתְּנָאֵיהָ, שֶׁהַזָּב בִּלְבַד יִהְיוּ הַמַּיִם שֶׁיִּטְהַר בָּהֶם נוֹבְעִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "בְּמַיִם חַיִּים" (שם, יג). וְאֵין הַכַּוָּנָה בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהַטְּבִילָה מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁכָּל־טָמֵא חַיָּב לִטְבּוֹל בְּהֶכְרֵחַ, כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּל־הַמִּתְעַטֵּף בְּטַלִּית חַיָּב לַעֲשׂוֹת צִיצִית, אוֹ שֶׁכָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת חַיָּב לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה — אֶלָּא כַּוָּנָתִי בְּכָךְ לְדִין טְבִילָה שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־הָרוֹצֶה לְהִטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ לֹא יִתָּכֵן דָּבָר זֶה אֶלָּא בִּטְבִילָה בַּמַּיִם, וְאָז יִטְהָר. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אחרי מות): "וְרָחַץ בַּמַּיִם, יָכוֹל גְּזֵרַת מֶלֶךְ (הקדוש ברוך הוא, ללא טעם) תַּלְמוּד לוֹמַר: וְאַחַר יָבֹא אֶל הַמַּחֲנֶה — מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה". הֲרֵיהוּ רוֹמֵז לַכְּלָל הַזֶּה שֶׁבְּאַרְתִּי לְךָ: שֶׁזֶּה דִּין בִּלְבַד לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְהִטַּהֵר שֶׁיַּעֲשֶׂה־כָּךְ — וְדִין זֶה הוּא הַמִּצְוָה; אֲבָל לֹא שֶׁנְּחַיְּבֵהוּ טְבִילָה דַּוְקָא, אֶלָּא הָרוֹצֶה לְהִשָּׁאֵר בְּטֻמְאָתוֹ וְלֹא יִכָּנֵס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה (מעזרת ישראל שבבית המקדש ולפנים) אֵיזֶה זְמַן — רַשַּׁאי. וּכְבָר בְּאֵר סֵפֶר הָאֱמֶת ("ספר התורה") שֶׁכָּל־מִי שֶׁנִּטְמָא וְטָבַל שֶׁהוּא טָהוֹר, אֶלָּא שֶׁאֵין טָהֳרָתוֹ שְׁלֵמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ (שתשקע השמש ביום הטבילה). וְכֵן בָּא גַּם בַּפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, שֶׁצָּרִיךְ לִטְבֹּל וְגוּפוֹ עָרוֹם נוֹגֵעַ בְּשֶׁטַח הַמַּיִם. אָמְרוּ (עירובין ד:): "כָּל־בְּשָׂרוֹ — שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁמִּצְוָה זוֹ — וְהִיא מִצְוַת טְבִילָה — כּוֹלֶלֶת דִּינֵי הַמִּקְוֶה וְדִינֵי הַחֲצִיצָה וְדִינֵי טְבוּל יוֹם (זה שטבל ועדיין לא העריב — שקעה — שמשו). וּמִצְוָה זוֹ מְבֹאֶרֶת בְּמַסֶּכֶת מִקְוָאוֹת וּבְמַסֶּכֶת טְבוּל יוֹם.

יום שני

מצות עשה קט. רלז.

הַמִּצְוָה הַק"ט נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הָרל"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִין הַשּׁוֹר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִגַּח שׁוֹר וְגוֹ'" (שמות כא, כח), "וְכִי־יִגּוֹף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ" (שם, לה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּשֵׁשֶׁת הַפְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים מִ(בבא) קַמָּא.

יום שלישי

מצות עשה רמ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַהֶבְעֵר (שביערו בהמותיו, והזיקו שדות אחרים), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְגוֹ'" (שמות כב, ד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בִּכְלָלוּתוֹ בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מִ(בבא) קַמָּא וּפֶרֶק ה' מִגִּטִּין.

יום רביעי

מצות עשה רלח.

הַמִּצְוָה הָרל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִין הַבּוֹר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר" (שמות כא, לג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ה' מִ(בבא) קַמָּא.

יום חמישי, יום שישי

מצות עשה רמא.

הַמִּצְוָה הָרמ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַבְעֵרָה (אש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים" (שמות כב, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מִ(בבא) קַמָּא.

שבת קודש

מצות לא תעשה רמד.

מצות עשה רלט.

הַמִּצְוָה הָרמ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגַנּוֹב מָמוֹן, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִגְנֹבוּ" (ויקרא יט, יא). וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "לֹא תִגְנֹבוּ — הֲרֵי אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב

בְּתַשְׁלוּמִין שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב: אוֹ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, אוֹ הַחֲזָרַת הַקֶּרֶן בִּלְבָד (כשהודה). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּגְנֵבָה: 'שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם' (שמות כב, ג) לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'לֹא תִגְנֹבוּ' עַל מְנָת לְמַקֵּט", כְּלוֹמַר: (אל תגנבו) כְּדֵי לְהַרְגִּיז אֶת־הַנִּגְנָב וְלַהֲבִיאוֹ בְּמְבוּכָה, וְאַחַר־כָּךְ תַּחֲזִיר לוֹ; "'לֹא תִגְנֹבוּ' עַל מְנָת לְשַׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִבָּבָא קַמָּא.

הַמִּצְוָה הָרל"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַגּוֹנֵב שֶׁנִּגְבָּה מִמֶּנּוּ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, אוֹ נַהֲרָגְנוּ אִם בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת, אוֹ נִמְכְּרָנוּ, וְכָל־עָנְשֵׁי הַגַּנָּב בִּכְלָל כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה בְּפֶרֶק ז' מִ(בבא) קַמָּא וּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין וּפֶרֶק ג' מִ(בבא) מְצִיעָא וּבִמְקוֹמוֹת מְעַטִּים בִּכְתֻבוֹת (ל:) וְקִדּוּשִׁין (נח:) וּשְׁבוּעוֹת (מב:).

אגרות קודש

ב"ה, ג' אד"ש, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ה אד"ר והקודמו, בם כותב אודות פעולות בכרם חב"ד ובמסגרת צעירי אגו"ח, ובודאי ימשיך במנהגו טוב זה להודיע על דא וכל המפרט ה"ז משובח, נוסף למ"ש כ"פ שכתיבה זו מוסיפה במרץ ע"ד מרז"ל בהנוגע לשבטי י"ה, אלמלא הי' ראובן ידוע וכו'...

במ"ש אודות ההצעה שקבל להכנס בהנהלת צעירי אגו"ח וכו' גם בזה כתבתי כ"פ שאודות ענינים כאלו צריכים לדון על אתר, כיון שההחלטה תלוי' בכמה פרטים ופרטי פרטים, והנקודה התיכונית היא שמוכרחה הפעולה בממדים היותר רחבים וגדולים בהפצת המעינות חוצה, וכאו"א מאנ"ש ועאכו"כ מהצעירים מחוייבים בזה, ופשיטא שההתחייבות שלו לא תוגרע ע"י שלא נכנס בועד פלוני או הנהלה פלונית כי ההתחייבות באה לא ע"י בחירות או מינוי של בני אדם אלא שזהו תפקיד הנשמה להאיר חלקו בעולם ואלו שזכו למאורות החסידות באיזה אופן שיהי' אם רב או מעט פשוט שהפצת החסידות בכלל זה, ולא רק בכלל זה אלא בעיקר זה, ז. א. שכל הפצת עניני היהדות צ"ל חדורים רעיון זה של החסידות, וכמובן מתואר זהר הק' אשר פנימיות התורה היא נשמתא דעניני נגלה שבתורה, וק"ל, ובמילא מ"ש שאם לא יכנס בהנהלה לא יעמוד בנסיונות, אין לזה מקום וההחלטה בזה תלוי' כנ"ל בפרטי פרטים הנ"ל שבהם הנקודה ניצול כשרונות ויכולת להפצת המעינות באופן הכי פעיל.

במ"ש אודות שני אברכים שנתקרבו ואח"כ נתרחקו וכו' מובן איך הדבר מבהיל, וההבהלה לא פחותה היא גם מהפרט שכותב שלא ידעו שהנ"ל נתרחקו! היאומן כי יסופר! ועיין ב"ב ח' ע"ב תליסר שנין דלא חזיא לי והשתא נמי דעתאי עלויהו, שמשמע שאם לא הי' דעתי' עלויהי לאחר תליסר שנין, גם ע"ז קאי השאלה שלפני זה, שבקתיה להימנותך, עי"ש ואם בזמן הש"ס דאכשור דרא ובחו"ל הדברים אמורים עאכו"כ בפלטרין של מלך ובימינו דעקבתא דמשיחא חשך כפול ומכופל, ומובן שדברי אלה מטרתם שיבואו לידי פועל ולא רק בהנוגע לאחרים שתושלל אפשרית דתופעות האמורות, אלא גם בהנוגע להנ"ל, שבטח ישנו מקום לתיקון, וכידוע הלימוד דפסח שני, הובא בהיום יום פסח שני, ויה"ר שיהי' התיקון ע"ד המבואר באגרת התשובה סוף פרק ט' הי' רגיל לקרות דף אחד יקרא שני דפים.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך הלכות שבת

ג וְכָל זֶה בַּיָּמִים. אֲבָל בַּנְּהָרוֹת, בֵּיוָן שֶׁאֵין שׁוּם צַעַר* לְהַמַּפְלִיגִין בָּהֶן, מֻתָּר לְהַפְלִיג בָּהֶם אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּכָל עִנְיָן אִם הַסְּפִינָה הוֹלֶכֶת בִּשְׁבִיל נְכָרִים[15].

ואע"פ שֶׁהוֹלֵךְ בְּשַׁבָּת כַּמָּה פַּרְסָאוֹת*, אֵין בָּזֶה מִשּׁוּם אִסּוּר תְּחוּמִין אֲפִלּוּ לְהָאוֹמְרִים דִּתְחוּם י"ב מִיל הוּא מִן הַתּוֹרָה*, שֶׁנֶּאֱמַר[17] "אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ", דְּהַיְנוּ מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיְתָה י"ב מִיל, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁמְּהַלֵּךְ עַל פְּנֵי הַמַּיִם אֵין בָּזֶה אִסּוּר[18] מִן הַתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיְתָה בַּיַּבָּשָׁה*. וְאע"פ שֶׁעַל כָּל פָּנִים יֵשׁ אִסּוּר תְּחוּמִין בְּמַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מִכָּל מָקוֹם אִם הַסְּפִינָה מְהַלֶּכֶת לְמַעְלָה מִי' טְפָחִים מִקַּרְקַע הַנָּהָר אֵין בָּזֶה אִסּוּר אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, לְפִי שֶׁיֵּשׁ סָפֵק אִם יֵשׁ אִסּוּר תְּחוּמִין לְמַעְלָה מִי' טְפָחִים אֲפִלּוּ בי"ב מִיל בַּיַּבָּשָׁה כמ"ש בְּסִי' ת"ד[20], וְכֵיוָן שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם אֵין אִסּוּר תְּחוּמִין אֲפִלּוּ י"ב מִיל אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים לְדִבְרֵי הַכֹּל, אִם כֵּן הֲרֵי זֶה סָפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהוֹלְכִין בּוֹ לְהָקֵל בְּכָל מָקוֹם.

אֲבָל אִם הַסְּפִינָה מְהַלֶּכֶת לְמַטָּה מִי' טְפָחִים, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵין י' טְפָחִים מַיִם מִתַּחַת שׁוּלֵי הַסְּפִינָה עַד קַרְקָעִית הַנָּהָר, אָסוּר לֵילֵךְ בָּהּ בְּשַׁבָּת חוּץ לַתְּחוּם אֲפִלּוּ נִכְנַס לַסְּפִינָה שִׁלְשָׁה יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת, דְּהַיְנוּ מִלֵּיל רְבִיעִי בְּשַׁבָּת וְאֵילָךְ. וַאֲפִלּוּ אִם הַסְּפִינָה מְשֻׁקַּעַת הַרְבֵּה בַּמַּיִם* בְּעִנְיָן שֶׁאֵצֶל דָּפְנֶיהָ יֵשׁ בַּמַּיִם עֹמֶק י' טְפָחִים וְתַחַת שׁוּלֶיהָ אֵין שָׁם י' טְפָחִים, הֲרֵי זֶה אָסוּר, אֲפִלּוּ אִם הוּא יוֹשֵׁב לְמַעְלָה בְּעִנְיָן שֶׁמִּמְּקוֹם יְשִׁיבָתוֹ יֵשׁ יוֹתֵר מִי' טְפָחִים. וְיֵשׁ מַתִּירִין כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְמַעְלָה מִי' טְפָחִים וְאֵין רַגְלָיו תְּלוּיוֹת לְתוֹךְ מַטָּה מִי' טְפָחִים, אִם הַסְּפִינָה מְהַלֶּכֶת לְמַעְלָה מִג' טְפָחִים*. וְאֵין אִסּוּר אֶלָּא כְּשֶׁיּוֹשֵׁב עַל שׁוּלֵי הַסְּפִינָה וְאֵין מֵעַל שׁוּלֶיהָ עַד הַקַּרְקַע י' טְפָחִים, אוֹ שֶׁיּוֹשֵׁב עַל דָּבָר אַחֵר וְאֵין מֵעַל אוֹתוֹ דָּבָר* עַד הַקַּרְקַע י' טְפָחִים. וְיֵשׁ לִסְמוֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם בְּשָׁצְרִיךְ לְכָךְ:

ביאורים

שאין שום צער – שאין הספינה מתנענעת כל כך. (ובקצוה"ש על אתר העיר שאין מצוי כ"כ להפליג בנהרות, ולכאורה היה מצוי בעיקר במדינות בהם ישנם נהרות רחבים שמובילים בהם סחורות ועצים).

כמה פרסאות – פרסה = 3.84 ק"מ (2.39 מייל).

י"ב מיל הוא מן התורה – מן התורה אסור להתרחק מן העיר בשבת למעלה מי"ב מיל (11.520 ק"מ = 7.16 מייל), אבל חכמים אסרו לצאת יותר מאלפיים אמה שהן מיל אחד (960 מטר = 3,149.16 רגל).

שהיתה ביבשה – ולהלן[19] מבואר (לגבי רשות הרבים) שאפילו עוברים בים ששים ריבוא אינו רה"ר, לפי שאינו נוח תשמיש הליכתן כמו ביבשה ואינו דומה לדגלי מדבר.

הספינה משוקעת הרבה במים – והוא הדין אם אינה משוקעת, רק שקרקעיתה אינה גבוהה י' טפחים מקרקעית הים, אלא שנקט בדבר המצוי יותר.

למעלה מג' טפחים – שאז נחשב כעומד באויר, אבל כשקרקעית הספינה למטה מג' טפחים נחשבת הספינה כאילו מונחת על הקרקע, וכל שמונח על הקרקע אפילו גובהו למעלה מעשרה טפחים נחשב 'כקרקע עבה' ('ארעא סמיכתא'), ומטעם זה נאסר להלן[21] לשבת על הקרון או על הסוס גם כשגבוהים למעלה מי' טפחים[22].

ואין מעל אותו דבר – החתם-סופר כתב לאסור נסיעה ברכבת בשבת, משום איסור תחומין[23].

ואין מעל אותו דבר - נסיעה בחשמלית או ברכבת הנוסעת רק בתוך העיר אסורה (אף שאינו יוצא מן התחום) משום שכל פעם שהרכבת עוצרת ונוסעת צריכה להוסיף כח במנוע בשבילו, ואין חילוק בין עליה או ירידה, וכן אסורה משום עובדין דחול, אף אם יתבטל על ידי כך מתפילה בציבור[24].

מקורות

15) כמבואר להלן סעיף ו.
16) סימן שצו ס"א.
17) שמות טז, כט: "רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי".
18) הובא גם להלן סי' תד ס"ג, לענין תחומין בספינה שהגיעה לנמל בשבת, ורוצה להכנס לעיר. ובסי' תה ס"ז לענין תחומין למי שעלה לספינה בשבת.
19) סימן שמה סי"ט.
20) סעיף א: הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מי' טפחים או לאו מפני שאפשר שהילוך גבוה י' טפחים אינו נקרא הילוך.
21) סי' רסו ס"ז.
22) קו"א ס"ק ב.
23) שו"ת חת"ס הובא בלקו"ש חכ"ח ע' 126 הערה 15 וראה שם כמה ספיקות באיסור זה, ונשאר במסקנא שאין להתיר.
24) שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' לא, שו"ת חלקת יעקב ח"ג

ד וְאִם הוּא מְסֻפָּק* אִם הִיא מְהַלֶּכֶת לְמַעְלָה מִ' טְפָחִים אוֹ לְמַטָּה מִ' טְפָחִים, הֲרֵי זֶה מֻתָּר. שֶׁכָּל שֶׁיֵּשׁ סָפֵק בְּדִבְרֵי סוֹפְרִים הוֹלְכִין לְהָקֵל, וְאֵין צָרִיךְ לְהַחְמִיר* אֶלָּא כְּשֶׁיְּדוּעַ בְּבֵרוּר שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים:

ביאורים

ואין מעל אותו דבר - לענין לנסוע באוירון קודם דהשבת, באופן שידוע בבירור שהמטוס לא ינחת אלא אחר צאת השבת, וכן רוב הנוסעים נכרים דינו כדין הספינה שאפשר להתיר לדבר מצוה, אמנם בזמננו כרוכה הנסיעה באיסורים רבים נוספים (כדלהלן אות לג לענין ספינה), וכן דבר שאינו מצוי הוא שהאוירון ישהה באויר למשך כל השבת. ועליה וירידה מהמטוס כרוכה באיסורי שבת רבים[25].

ואין מעל אותו דבר – נסיעה בחללית שישהה בתוכה בשבת, וסובבת סביב כדור הארץ, אם יכול להמנע משאר איסורי שבת – אין כאן חשש, ואין בזה איסור תחומין כלל[26].

ואם הוא מסופק – סעיף ד ותחלת סעיף ה מתייחסים לשני הדיעות שהוזכרו בסעיף הקודם, שכן גם לדעה הראשונה המחמירה – אין כאן איסור מן התורה.

ואין צריך להחמיר – אף כשאינו צריך לכך.

מקורות

סי' קלז, שו"ת יהודא יעלה סי' נח, ועוד.

25) ע"פ שערים מצויינים בהלכה סי' ע"ד סק"ג, ולענין אם חשב שינחת קודם השבת ונחתו בשבת יתבאר להלן בעז"ה על סי' תד ס"ג.

26) ע"פ המבואר לעיל, ורק בתנאי שלא חייב לעבור על איסורי שבת, וראה קו"א ס"ק ג.

סימן רמח, חלק ב, דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת

שולחן ערוך – הלכות תפילין

א אִם נִקְרְעוּ מְחִצּוֹת הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁבֵּין בַּיִת לְבַיִת בְּתְפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וּמִבַּחוּץ כֻּלָּן קַיָּמִין וּשְׁלֵמִים, אִם הֵם חֲדָשִׁים — כְּשֵׁרִים בְּכָל עִנְיָן (אֶלָּא אִם כֵּן נִקְרְעוּ שְׁלֹשָׁה בָּתִּים בְּעִנְיָן זֶה), וְאִם הֵם יְשָׁנִים — פְּסוּלִים, אֲפִלּוּ לֹא נִקְרְעוּ אֶלָּא שְׁנֵי בָּתִּים, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ מְחִצָּה שְׁלֵימָה בֵּינֵיהֶם, אֶלָּא שֶׁנִּקְרְעוּ בָּזֶה מְחִצָּה שֶׁל צַד יָמִין וּבָזֶה מְחִצָּה שֶׁל צַד שְׂמאל.

אֲבָל אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם בַּיִת אֶחָד שָׁלֵם, דְּהַיְנוּ שְׁתֵּי מְחִצּוֹת שְׁלֵמוֹת — כְּשֵׁרִים אֲפִלּוּ הֵם יְשָׁנִים, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא נִקְרְעוּ שְׁלֹשָׁה בָּתִּים, דְּהַיְנוּ כָּל שֶׁלֹּשׁ מְחִצּוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְהֵפֶךְ, שֶׁחֲדָשִׁים גְּרוּעִים מִיְּשָׁנִים, שֶׁבֵּיְן שֶׁבִּזְמַן מוּעָט נִקְרְעוּ כָּל־כָּךְ — בְּוַדַּאי עוֹר מְקֻלְקָל הוּא מֵעִקָּרוֹ. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר כְּדִבְרֵי שְׁנֵיהֶם:

ב יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁהוּא הַדִּין בַּתְּפִירוֹת, אִם נִפְסְקוּ שְׁתֵּי תְּפִירוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ, אוֹ שָׁלֹשׁ אֲפִלּוּ זוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זוֹ — פְּסוּלִים.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּיְשָׁנִים, אֲבָל בַּחֲדָשִׁים כָּל זְמַן שֶׁעוֹר מוֹשֵׁב הַבָּתִּים קַיָּם — כְּשֵׁרִים. וְאֵלּוּ הֵם חֲדָשִׁים: כָּל שֶׁאוֹחֲזִין מִקְצָת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תִּפְרוֹ וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין וְהוּא חָזָק וְאֵינוֹ נִפְסָק, אֲבָל אִם אֵינוֹ רָאוּי לְתְלוֹת בּוֹ אֶלָּא הוּא נִפְסָק — הֲרֵי אֵלּוּ יְשָׁנִים.

וּלְדִבְרֵי הָאוֹמְרִים שֶׁחֲדָשִׁים גְּרוּעִים מִיְּשָׁנִים לְעִנְיַן נִקְרְעוּ הַבָּתִּים — הוּא הַדִּין שֶׁהֵם חֲזָקִים לְעִנְיַן נִפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת. וְטוֹב לָחוּשׁ לְדִבְרֵיהֶם, גַּם בְּנִפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת, לְהַחְמִיר בַּחֲדָשִׁים כְּמוֹ בִּיְשָׁנִים, אֲפִלּוּ בְּשֶׁנִּפְסְקוּ שְׁנַיִם זוֹ בְּצַד זוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ מְקֻלְקָלִין בָּזֶה לְגַמְרֵי בֵּין בַּחֲדָשִׁים בֵּין בִּיְשָׁנִים. אֲבָל בְּשֶׁנִּפְסְקוּ שָׁלֹשׁ אֲפִלּוּ זוֹ שֶׁלֹּא בְּצַד זוֹ — הֵם פְּסוּלִים לְדִבְרֵי הַכֹּל.

וּבְמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמְצֹא תְּפִלִּין אֲחֵרִים וְלֹא לַחֲזֹר וְלִתְפֹּר תְּפִלִּין אֵלּוּ — יֵשׁ לִסְמֹךְ עַל הַמְקִלִּין בְּנִפְסְקוּ שְׁתֵּי תְּפִירוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ בֵּין בַּחֲדָשִׁים בֵּין בִּיְשָׁנִים, שֶׁלֹּא לְהִתְבַּטֵּל מִמִּצְוַת תְּפִלִּין:

ג עוֹר הֶרְצוּעוֹת — צָרִיךְ לִהְיוֹת מְבֻהֶמָה אוֹ חַיָּה הַטְּהוֹרִים, שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרוּ לְמֵאֲכֶת שָׁמַיִם אֶלָּא טְהוֹרִים בִּלְבַד. וְצָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה מֵעֶבֶד לִשְׁמוֹ, וְאִם לָאו — פָּסוּל לְרִבְרֵי הַכֹּל, וַאֲפִלּוּ לְהַמַּכְשִׁירִים בַּבָּתִּים. וְיָכוֹל לַעֲשׂוֹתָן אֲפִלּוּ מִקֶּלֶף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן לב:

ד הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁיִּהְיוּ הֶרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת מִבַּחוּץ, אֲבָל מִצַּד פְּנִים יַעֲשֶׂה מֵאֵיזוֹ צֶבַע שֶׁיִּרְצֶה, חוּץ מֵאָדֹם שֶׁהוּא גְּנַאי, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁמִּדַּם חֲטָטָיו נִצְבְּעוּ וְהֶאֱדִימוּ. אֲבָל הַבָּתִּים אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁחוֹרוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם נוֹי מִצְוָה וְלֹא מֵהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן לב:

ה וְכֵיוָן שֶׁהֶרְצוּעוֹת שְׁחוֹרוֹת הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי — צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁחִירֶן יִשְׂרָאֵל לִשְׁמָן, וְלֹא נָכְרִי. וַאֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד פְּסוּלוֹת עַל יְדֵי נָכְרִי, אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן לב בְּעִבּוּד. (א) וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ לָהֶן תַּקָּנָה שֶׁיַּחֲזֹר וְיַשְׁחִירֶן יִשְׂרָאֵל לִשְׁמָן. וְטוֹב לְהַחְמִיר.

אֲבָל אִם הִנִּיחַ הַשְׁחִיר אֶת הַבָּתִּים — כְּשֵׁרִים, שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ לֹא הִשְׁחִירָן כְּלָל — כְּשֵׁרִין. וּמִכָּל מָקוֹם, לְכַתְּחִלָּה טוֹב שֶׁיַּשְׁחִירֶן יִשְׂרָאֵל לִשְׁמָן, כְּמוֹ הֶרְצוּעוֹת:

ו רְצוּעָה שֶׁנִּפְסְקָה — אֵין לָהּ תַּקָּנָה לֹא בְּקֻשְׁיָרָה וְלֹא בִּתְפִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם", וְדָרְשׁוּ רַז"ל: קֶשֶׁר תָּם, דְּהַיְנוּ הֶרְצוּעָה שֶׁקּוֹשֵׁר בָּהּ הַתְּפִלִּין — תִּהְיֶה תַּמָּה וּשְׁלֵמָה, וְלֹא קְשׁוּרָה אוֹ תְּפוּרָה.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּפְסְקוּ תּוֹךְ שִׁעוּרָן, דְּהַיְנוּ בְּשֶׁל רֹאשׁ עַד הַסָּבוּר מִצַּד יָמִין וְעַד הֶחָזֶה מִצַּד שְׂמֹאל, וּבְשֶׁל יָד עַד כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף הַזְּרוֹעַ לְקֶשֶׁר הַתְּפִלָּה עִם הַזְּרוֹעַ, וּכְדֵי שֶׁתִּתְמַתַּח עַד אֶצְבַּע אֶמְצָעִית וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל אוֹתָהּ אֶצְבַּע שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת וְיִקְשֹׁר, אֲבָל כָּל יִתְרוֹן הָאָרְךְ שֶׁהִיא בִּשְׁבִיל שֶׁכְּרִךְ הֶרְצוּעָה כַּמָּה פְּעָמִים סָבִיב הַיָּד — אֵין הַקֶּשֶׁרָה וְהַתְּפִירָה פּוֹסְלִין בּוֹ.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין קְשִׁירָה וּתְפִירָה פּוֹסֶלֶת בּוֹ אֶלָּא בְּמַה שֶׁמַּקִּיף הָרֹאשׁ בִּלְבַד, אוֹ בְּמַה שֶׁמַּקִּיף הַזְּרוֹעַ לְקֶשֶׁר הַתְּפִלָּה עִם הַזְּרוֹעַ,

שֶׁכְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם קֶשֶׁר אוֹ תֶּפֶר — אֵין הַקֶּשֶׁר שֶׁל רֹאשׁ אוֹ שֶׁל יָד נִקְרָא קְשִׁירָה תַּמָּה, אֲבָל בְּמַה שֶׁתָּלוּי מִן הָרֹאשׁ עַד הֶחָזֶה וְהַסַּבּוּר, וְכֵן בְּמַה שֶׁנִּמְתָּח מֵהַזְּרוֹעַ עַד אֶצְבַּע אֶמְצָעִית — מוֹעֶלֶת בָּהּ קְשִׁירָה אוֹ תְּפִירָה.

וְיֵשׁ מְקִלִּים עוֹד שֶׁאֲפִלּוּ בְּמַה שֶׁמַּקִּיף הָרֹאשׁ וְהַזְּרוֹעַ — מוֹעֶלֶת תְּפִירָה כְּשֶׁתּוֹפְרָן מִצַּד פְּנִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַתֶּפֶר נִרְאֶה מִבַּחוּץ וּתְהֵא נִרְאֵית כִּשְׁלֵמָה, וְהוּא שֶׁיִּתְפָּרְנָה בְּגִידִים כְּשֵׁרִים.

וְיֵשׁ מְקִלִּין אֲפִלּוּ בְּחוּטִים.

וּלְעִנְיַן הֲלָכָה — יֵשׁ לְהַחְמִיר (בְּשֶׁל תּוֹרָה) כַּסְּבָרָא הָרִאשׁוֹנָה בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר. וְאַף שֶׁיֵּשׁ לְהָקֵל לְחָפֹר מִבִּפְנִים בְּמַה שֶׁתָּלוּי מִן הָרֹאשׁ, הוֹאִיל וְיֵשׁ מַתִּירִים אֲפִלּוּ בְּמַה שֶׁמַּקִּיף הָרֹאשׁ, מִכָּל מָקוֹם קָשֶׁה לְזַהֵר שֶׁלֹּא תְּהֵא הַתְּפִירָה נִרְאֵית כְּלָל מִבַּחוּץ. אֲבָל בְּשָׁעַת הַדְּחָק — יֵשׁ לִסְמֹךְ עַל דִּבְרֵי הַמְקִלִּין יוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל מִמִּצְוַת תְּפִלִּין. וּמִכָּל מָקוֹם — לֹא יְבָרֵךְ, שֶׁבְּרָכוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת:

סימן לג דין תיקוני התפילין ודיני הרצועות ובו ו' סעיפים

א סֵדֶר הֲנָחַת הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁל רֹאשׁ בַּבָּתִּים — קִבְּלוּ חֲכָמִים: "קַדֵּשׁ" "וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ" — בִּימִין הַקּוֹרֵא, שֶׁהוּא הָאִישׁ הָעוֹמֵד בְּנֶגֶד הַמְּנִיחִים, ו"שְׁמַע" "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ" — מִשְּׂמֹאל הַקּוֹרֵא, שֶׁהוּא יְמִין הַמְּנִיחַ. וַאֲפִלּוּ אִם הַמְּנִיחַ הוּא אִשָּׁה — אֵין הוֹלְכִין אַחַר יָמִין וּשְׂמֹאל שֶׁלּוֹ, אֶלָּא אַחַר יָמִין וּשְׂמֹאל שֶׁל הַקּוֹרֵא, דְּהַיְנוּ יָמִין וּשְׂמֹאל שֶׁל כָּל אָדָם:

חלק א', סימן לד דין הנחת הפרשיות בתפילין

תורה אור

תוכן הפרק: יישוב השאלה אמאי גדלה שמחת פורים משמחת יו"ט, וביאור השיעור "עד דלא ידע בין ארור המן וברוך מרדכי"

ועפ"ז יובן מארז"ל חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע כו', ששמחת פורים עצומה ויתירה מהשמחה שביו"ט.

כי הנה על כל היו"ט כתיב רננו צדיקים בהוי"ה, וכמבואר בזוהר תרומה דלכך אומרים מזמור זה בשבתות וימים טובים.

על כל יו"ט כתיב "רננו צדיקים בהוי"", לפי שבכתוב זה נרמזת מדריגת השמחה והרינה של יו"ט, שהיא השמחה בשם בהוי'.

והנה הוי"ה הוא בחינת השתלשלות העולמות, יו"ד חכמה ה' בינה כו'.

שם הוי' רומז על האור האלקי המאיר בהעולמות, כי בד' אותיות שם הוי' נרמזות העשר ספירות, שהוא בחינת "סדר השתלשלות", דסדר ירידת האור האלקי בכל עולם ממדריגה למדריגה הוא ענין ה"עשר ספירות", שהן עשר מדריגות ובחינות שבאור האלקי, וכל עשר הספירות נרמזות בד' אותיות השם, דאות יו"ד רומזת על ספירת החכמה, אות ה"א ראשונה - ספירת הבינה, אות ו' - ששת המדות (חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד), ואות ה"א אחרונה - ספירת המלכות.

ורננו בהוי"ה היינו שממשיכים תוספת אור וגלוי מלמעלה מהשתלשלות בסדר ההשתלשלות.

וענין "רננו בהוי"", שהיא השמחה בהוי', מורה על תוספת גילוי אור שלא ע"ד הרגיל באותיות דשם הוי" (היינו העשר ספירות).

ועל דרך שמחה גשמית, שמידת השמחה מתעוררת באדם רק בעת שנתוסף אצלו דבר חדש. למשל: אדם שיש לו פרנסה קבועה אינו מתעורר בשמחה גלוי' כשמגיעה לו פרנסתו הרגילה, ורק אם בא לידו סכום גדול שלא ע"ד הרגיל ישמח ותגל נפשו.

וכך הוא למעלה, שענין השמחה והרינה "בהוי"" מורה על תוספת גילוי אור יתירה על הרגיל. שהאור האלקי שב"סדר השתלשלות" הוא אור קצוב ומדוד, שבכל מדריגה ומדריגה מתצמצם האור ונמדד לפי ערך ההגבלות והגדרים של המדריגה ההיא, אמנם בזמן יום טוב (שהוא זמן שמחה ועת רצון למעלה), נמשכת בסדר השתלשלות "תוספת אור וגילוי" מלמעלה מסדר השתלשלות, בתוך "סדר ההשתלשלות". ומתוספת אור זו למעלה, נמשכת בעולם קדושה יתירה, שזהו ענין קדושת מועד.

והנה תוספת אור זה הוא ג"כ בשיעור ומדה, מאחר שנמשך בהשתלשלות חכמה ובינה ואינו ערוך למהותו ועצמותו ית' הפשוט בתכלית הפשיטות, וסדר ההשתלשלות הוא רק כטפה מן הים כו'.

אמנם, גם תוספות אור הזאת יש לה שיעור ומידה, מאחר שנמשך ומתלבש בתוך העולמות דרך ד' אותיות שם הוי', היינו ע"י התלבשות האור בתוך הספירות חכמה ובינה וכו' (הנקרא "השתלשלות" כנ"ל), שהן

כוחות מוגבלים, כל ספירה בציור והגדרה שלה, ואין להן שום ערך ודמיון למהותו ועצמותו יתברך שהוא "פשוט בתכלית הפשיטות", וכל העולמות כולם אינם אלא כטפה מן הים אצלו יתברך. וא"כ גם תוספת אור המאירה בסדר השתלשלות אינה "אין סוף" אלא אור מוגבל ומדוד.

ולכן מצות שמחת יו"ט שנאמר ושמחת בחגך היא בגבול ומדה, בשלמי שמחה אין שמחה אלא בבשר, ועבשיו משחרב בהמ"ק אין שמחה אלא ביין, וברביעית יין יוצא ידי חובת שמחת יו"ט, שהשמחה היא בגבול ושיעור.

מאחר שגם ה"תוספת אור" יש לה שיעור ומידה, לכן, גם השמחה המתעוררת מחמת תוספת גילוי זו היא בגבול ומידה, וזהו מה שמצות שמחת יום טוב היא בגבול ומידה, שיוצאים י"ח מצות שמחה בכזית מבשר שלמים או רביעית יין (בזמן הזה).

משא"כ שמחת פורים שהשמחה גדולה יותר למעלה מהדעת, עד דלא ידע כו'.

והוא מפני ענין המבואר למעלה, שע"י המסירת נפש שהיה בהם אז כל השנה, שהוא בחינה שלמעלה מהטעם ודעת, הנה באתערותא דלתתא ובטול זה הניעו למעלה מעלה בעצמות אין סוף ב"ה, שלמעלה מעלה מגדר ההשתלשלות, שאינו בגדר סובב וממלא כו', שמזה דוקא נמשך בחינת המסירת נפש, כנ"ל באריכות.

ולכן השמחה מגילוי זה הוא למעלה מהדעת.

השמחה של פורים היא למעלה מן הדעת ("עד דלא ידע"), הן מצד האדם, דמסירת נפש (שזהו ענינו של פורים) היא למעלה מטעם ודעת כנ"ל, והן מצד מדריגת האור שנמשך בפורים, ממהותו ועצמותו יתברך, שהוא למעלה מן הדעת. וזהו גם מה שהשמחה היא "למעלה מהגבלה ושיעור ומדה כלל, כי מה שהוא עפ"י דעת יתכן לומר בזה גבול ושיעור, משא"כ בחינה שלמעלה מהדעת היא בבחינת אין סוף ממש".

והיינו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כי בהגלות נגלות הארת עצמותו ית' בולם שוים ממש, וכחשכה כאורה כמ"ש גם חשך לא יחשיך, וכמ"ש אם צדקת מה תתן לו ורבו פשעיך מה תעשה לו.

ובזה יובן גם מה שאמרו "חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", דתמוה כיצד אפשר לומר שאין צריכים להבדיל בין ארור המן לברוך מרדכי, אלא שבזה רמזו חז"ל איך שע"י המסירת נפש דפורים ושמחת פורים מגיעים לעצמותו יתברך, כי בהגלות נגלות הארת עצמותו יתברך, הרי כולם שוים ממש, וכמ"ש כחשכה כאורה, דחושך ואור שווים לפניו, וכמ"ש גם חשך לא יחשיך, ונאמר "אם צדקת מה תתן לו ורבו פשעיך מה תעשה לו", וכמבואר בכמה מקומות שמצד עצמותו יתברך, שאינו בגדר העולמות ונבראים כלל, לא שייך לומר שעבודת הנבראים או העדר עבודתם תתפוס מקום אצלו יתברך (וכמאמר "וכי מה איכפת לו להקב"ה בין ששוחט כו' לא ניתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות"), וזהו "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי".

ד"ה חייב אינש פרק ז

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

ולהבין יותר מה שיש כמה אנשים יראי אלקים שמצטערים על חורבן ביהמ"ק [ולמה צריכים] הלא די באחד (משום אם לא בריתי כנ"ל) [בסוד כל העולם לא נברא אלא בשביל זה כו']. הענין הוא כמ"ש בלקו"א שיש ס"ר נשמות ולכל נשמה שייך חלק א' מס"ר בעולם (וזהו בד"כ, ובד"פ נחלק כל חלק לס"ר כנגד ס"ר ניצוצות שבכל נשמה כמבואר לעיל באריכות), ואם יש איזה קטרוג על איזה נשמה שיסתלק כל רצונו ית' מאתו מחמת העונות כנ"ל והחלק בעולם השייך לה יאבד, אזי לוקחים ניצוץ א' מהנשמה ההיא לראות אם יש רעו"ד בחלקו כנ"ל לומר עליו את האלקים ירא כו' כי כל העולם השייך לנשמתו לא נברא אלא בשביל זה (והצער והיסורין הוא למרק עונותיו שעשה), והכל לפ"ע העונות, אך יש שנבדק בנסיון בביתו ויש שגוזרין עליו מלמע' שיבדק בידיהם דוקא (לפי שצריכים שיעבור בן ישראל בעת מלחמה או שום סיבה אחרת במדבריות או במקומות אחרים בארץ לא זרועה ולא ישב אדם שם לטהר אותו האויר חוץ לארץ כמבו' במ"א, וזה הטעם [הוא] ג"כ

שצריכים לאיש שלא נתברר [גם] בידיהם ונשאר כמו שהוא רק כיון שלא המיר דתו יכול לטהר את האויר [שעובר] שם כידוע), ועל פרטי פרטיות אלה הדברים נא' בהדי כבשא דרחמנא למה לך. ואף דגם בעת החורבן הי' כמה וכמה צדיקים ומ"מ נסתלקו קס"א מצות ולא נשארו בשבילם, היינו דמשום אם לא בריתי [משום מאמר דכל העולם לא נברא כו'] נשארו פ"ז מצות [בשבילם] אבל עתה בעוה"ר שנעשה קטרוג גדול שיבטלו גם הפ"ז מצות והעולם יחרב משום אם לא בריתי כו' לכן כדאי הוא זה [שמצטער ברעוד"ל] שלא יחרב העולם על ידו [שעליו נאמר] כל העולם לא נברא אלא בשביל זה כנ"ל וד"ל.

ולהבין הענין מה שיש שלא הי' ממיר דתו לעולמים אם הי' בין ישראל, וביניהם הוא ממיר א"ע, למה צ"ל כן (ואעפ"כ לא יתגבר הקטרוג לאמר הוברר הדבר שלא הי' לו רעו"ד [מקודם] במצות שעשה, כיון שיש א' מהנשמות יר"ש כנ"ל אף שיהיו אלף מומרים לא יתבטלו הפ"ז מצות שכדאי שיתקיים כל העולם בשבילו וד"ל), והענין הוא [כ]דכתי' יתבררו ויצטרפו ויתלבנו והרשיעו רשעים, היינו שקודם ביאת הגואל צדק צ"ל בירור שלא יהי' טו"ר מעורבים כו' כ"א שירשיעו רשעים שיהי' ניכרים שהם רשעים וד"ל, וכמו בחטא העגל שנשתברו הלוחות הראשונות, ואיתא במדרש שאלמלא [לא] נשתברו לוחות הראשונים הי' מתקיים מצותיו ית' יותר וביהמ"ק לא הי' נחרב (למשל באדם זיווג ראשון האה' גדולה מזיווג שני), וכמו"כ במ"ת שהי' ג"כ בחי' חתן וכלה וכמ"ש והוא כחתן יוצא כו' היינו שהתורה שהוא וחכמתו א' כידוע הי' בבחי' חתן לשון נחות דרגא ונסוב אתתא, שהוא קדוש ומובדל מגדר עולמות, והוא בחי' השפלה אצלו ית', וכנס"י היא בחי' כלה לשון כלתה נפשי [להוי' וכלה הוא ג"כ כמ"ש] ואל אישך תשוקתך כו' וד"ל. ומי גרמו למעשה העגל המה הערב רב כמ"ש וירא העם כי בושש משה כו' ופירש"י כ"מ שכתב העם היינו ערב רב, והנה אם היו [הערב רב הנ"ל] אותן הרשעים ממש במצרים לא הי' יכולים לקלקל לכללות ישראל, אך כשהם מעורבים בין ישראל יכולים לקלקל כיון שלא נתבררו, לכן מחמת עונותיהם יכול להיות [איזה] קלקול לישראל, וכן עתה כשמתברר מישראל ויוצא מגדר כלל ישראל אינו יכול לקלקל עוד לישראל במעשיו הרעים ולהיפך אם לא הי' מתברר וד"ל.

ובאמת הדבר תלוי זה בזה שכיון שנעשה א' יר"ש כנ"ל לכן בהכרח נעשה בירור שכנגד פסולת גמור המה האפיקורסים ומומרים כמ"ש ויתבררו ויתלבנו ויצטרפו למשל צירוף הכסף שכשאין הכסף מנוקה ומבורר מכל סיג ופסולת אזי גם הפסולת יש בו מעט כסף, אבל כשמתברר הכסף כ"כ עד שאין בו שום פסולת כ"א כסף נקי מאד אזי אין בהפסולת שום כסף, וכ"ה בענין בירור צדיקים ורשעים כיון שנתברר צדיק א' עד שאין בו שום פסולת כלל וכלל אזי אין בהפסולת שום טוב וזהו"ע הזהר בגחלתן של ת"ח שלא תכוה. וכמ"ש במ"א בארוכה בענין האפיקורסים המפורסמים שהיו בימי הבעש"ט הקדוש ז"ל נ"ע. ובטוב מסיימין וד"ל.

ד"ה להבין ענין לקיחת אנשי חיל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

ה) **והנה** בהבדלה אנו אומרים המבדיל בין קדש לחול ולא נז' בין טהור לטמא דלית הלכתא כמ"ד כן בערבי פסחים (דף ק"ד א') כידוע, להיות כי ענין ההבדלה בין שבת לחול הוא ענין חזרת הפרסא שנסתלקה בשבת שלכן אומרים רצה והחליצנו ע"ש חלוץ הנעל דמט"ט וסנדל הנ"ל השולטים בחול וכמ"ש בפע"ח ובמ"ח וע' מ"ש הרמ"ז פ' חוקת בביאור מאמר הזהר ע"פ שלף איש נעלו כו' (רות ה' ז') ע"ש, ובמוצ"ש שחוזר הפרסא הנ"ל אומרים הבדלה ולכן אין מזכירים ההבדלה שבין טהור לטמא שזו אינו שייך לישראל רק לאומות בלבד שהם יש גמור כנ"ל, אך להבין מ"ש חול ולא כמ"ש בפרכת בין קדש לקדה"ק, אך הענין דבאמת החיות נמשך לישראל ולאומות ושם חול כוללם אלא שבאומות הוא חול גמור ונק' טמא וכמ"ש ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור (ויקרא י' י') אבל בישראל הנה נעשה מחול זה קדש ממש והוא סוד חולין שנעשו עטה"ק וגם נק' חולו של מועד: וביאור זה יובן בהקדים ענין שבת וחול דכתיב ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות כו' (שמות כ"ג י"ב) ולכאורה יפלא ענין הציווי תעשה מעשיך הגם שכוונתו לומר על וביום הז' תשבות ליתן מ"ע לשביתה בשביעי מ"מ פשטי' דקרא שגם זה ל' ציווי הוא, ויותר יפלא כי מאחר שבאמת כולא קמי' כלא חשיב ואין עוד מלבדו כנודע בענין יחוד אלקות בפ' שמע וכפי שנת' קצת למעלה פ"ב, א"כ היאך יתכן שמצוה לעבוד שהוא בחי' פירוד שנראה יש ונפרד לגמרי כאילו הוא העושה בכחו ועוצם ידו וגם באמת היאך יתכן שהעומד לפני המלך מלכו של עולם אשר מכה"כ ולית אתר פנוי מיני' ירים יד לעשות מלאכת עבודה והלא גם אפי' למאן דמחוי במחוג

בלבד קמי' מלכא אמרו דלא הוה אימתא דמלכותא עלי' וקטלוה כדאי' בפ"ד דפסחים (דף נ"ז ב'. ובחגיגה ה' ב') אך הטעם הוא כמ"ש כי ששת ימים עשה ה' את השמים כו' (שמות כ' י"א) שגם למעלה יש ו' ימי המעשה שה' ית' עושה השמים והארץ והים וכל אשר בהם להיות בבחי' יש ונפרדים כי אין מלך בלא עם והיינו ע"י שמחי' אותם על ידי העלם והסתר שמעלים ומסתיר אורו דרך הפרסא והסנד"ל הנ"ל החופה רוב הרגל וזו נק' עשי' ועבודה כי באמת לאו אורחי' דמלכא לאשתעי' במילין דהדיוטא לומר יהי אור יהי רקיע כו' ולעשות צמצומים כ"כ לפנינו בלבד כי באמת קמי' גם עכשיו הכל כלא וכאין כמו שהי' קודם בריאת העולם כנ"ל ובשבת הוא שובת ונח כי אז החיות נמשך בגילוי יותר ולכן כל שבת הוא שבת בראשית ממש וכל יום הוא ממש אותו יום משי"ב ונק' לכך יומי' דחול שגורמים התהוות היש, ולכן גם האדם נצטווה לעשות מלאכתו בו' ימות החול כדי שיהנה מיגיע כפו ויתראה כאילו הוא יש בפ"ע ובחכמתו הכין פרנסתו ובאמת ברכת ה' תעשיר רק שזוהי ההעלם דחול ובשבת הוא שובת ונח כעומד לפני המלך בביטול כי אז הוא הגילוי אלקות והנה באמת ארז"ל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת (ע"ז ג' א') כי המנוחה לא שייך אלא בקדימת המלאכה וגם באמת יש בזה טוב טעם להפך היש ונפרד שיתבטל שלזה נתאווה הקב"ה להיות דירה בתחתונים דוקא וכמו שהשיב למה"ש יצה"ר יש ביניכם כו' (שבת פ"ט א') ע"ד שית' לקמן ח"ב פ"א, וע"י ביטול זה בחול מאיר הארה בשבת, והנה היא מתפשטת ג"כ בכל ימות החול שיש בהם הארה מעין שבת בתוך התפלה וכמ"ש בפע"ח שג' ימים הראשונים מקבלים משבת העבר ונק' בתר שבתא וג' ימים האחרונים מקבלים משבת הבא ונק' קמי' שבתא, וז"ס חולין שנעשו עטה"ק וע"כ אומרים ברוך המבדיל כו' כי הבדלה זו עם כי הוא העלם מ"מ הוא ברכה והמשכה ממש שהרי דרך ההעלם מאיר הקדש דשבת והוא פעולה שיהי' ביטול היש בחול ועי"ז יהי' עוד שבת בז' ימים שאח"כ, ולכן אין הבדלה אחר יום ג' מפני שאז ההארה משבת הבא ולא משבת העבר: וז"ס כתנות אור בא' (ע' בראשית רבה פ"כ מי"ב) שהי' כתוב בתורתו של ר"מ המאיר לארץ ולדרים עלי' דרך הפרסא שמשם הי' שורש נשמת ר' מאיר, אמנם כתנות עור בעיי"ן הוא לבוש גס המסתיר לגמרי והוא ההבדלה שבין טהור לטמא שאחרי הבדלה זו הם הטמאים העושים עצמם יש גמור וזהו כלל גדול והוא שעיקר ההבדל בין סט' דקדושה לסט"א שבקדושה הוא בחי' הביטול, שבקדושה יש ביטול היש עש איז גאר ניטא קיין איך משא"כ בסט"א הגם שיודעים את ה' אינו פועל בגופם שינוי כי רק קרו לי' אלקא דאלקייא וזה הי' ענין הערב רב ויעמדו מרחוק, וזה הי' גם ההפרש בעסק הפלסופי' בין הרמב"ם לאריסטו הממרא להבדיל בין קדש לחול שהרמב"ם כל שהשיג יותר אמתת ה' הי' נרתע ופחות יותר בעיניו ואריסטו כל שהשיג יותר נעשה יש יותר באמרו הלא דבר אני בהשגתי מציאת ה' ואחדותו בשכלי במופתים מכריחים, אבל איש האלקי הרמב"ם הרי אדרבה מצד השגה זו יגיע לו הביטול האמיתי להשליך נפשו מנגד מכל וכל בראותו כי ה' לנגד עיניו וכמ"ש רמ"א משמו בד"מ לא"ח סי' א', והוא ענין ההפרש בין ב' הבדלות שבישראל החול נק' חולין שנעשו עטה"ק ובאומות נק' חול גמור טמא וד"ל:

ספר המצוות – מצות מילה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

[מז)] **וביאור** ענין[88] נחל איתן, צ"ל מ"ש משכיל לאיתן האזרחי, הנה פי' איתן הוא מלשון חוזק, מלשון איתן מושבך, האזרחי הוא מלשון כל האזרח בישראל, שענין פי' האזרח הוא מלשון כגר כאזרח, שהגר הבא ממקום אחר לכאן ה"ה בכאן גר, היינו שלא כביר בא לכאן, ואזרח הוא אשר הוא נולד כאן עד"מ ואבותיו ואבות אבותיו היו כאן, לזה יקרא אזרח להיותו פה מאז ומעולם כמו מאז יסדה, או מאז היותו לאיש ה"ה כאן, ונמצא כי איתן לפי פירושו מל' חוזק ל' איתן מושבך ואזרח קרובי' לגבי הדדי, כי מי שהוא אזרח במקום זה

88) וביאור ענין. . משכיל לאיתן האזרחי: מאמר זה הוא מאמר השביעי שבהמשך והחרים תרל"א. וראה לכללות המאמר לקמן ע' שסז ד"ה ולהבין בתוס' ביאור כו' בענין והאיתנים שהוא רישומי דברים ממאמר זה.

לכמה מעניני המאמר ראה ד"ה זימנא חדא באוה"ת ויקרא ע' רנד ואילך. ובסה"מ תרכ"ז ע' רצב. המאמר נמצא בקיצור בד"ה וכי תאמרו מה נאכל בסה"מ תרל"ב ח"א ע' קסו-ז. [וראה גם שם ע' שטו-ז]. ובארוכה בד"ה להבין ענין רשב"י תשמ"ה בסה"מ מלוקט ח"ב ע' שא ואילך.

להתחלת וסיום המאמר (ע"פ משכיל לאיתן האזרחי) ראה גם לקו"ת ראה יח, א ואילך. אוה"ת ויחי שפז, א ואילך. שצב, א ואילך. שם (כרך ה) תתרי, א ואילך. שמות ע' יד ואילך. ראה ע' תרלח ואילך. תרסב ואילך. סה"מ תרכ"ו ע' רח ואילך. תרל"ג ח"ב ע' תמד ואילך. וע' תנה ואילך.

הרי ישיבתו בכאן הוא בחוזק, משא"כ הגר הבא מארץ רחוקה אין ישיבתו בכאן בחוזק, אם מפאת אשר דעתו ולבו אל המקום אשר הלך משם, או מפאת אשר עדיין לא נתיישבה דעתו להיות כאזרחי הארץ להיות כהם בענין חן מקום על יושביה, ולכן דעתו אינו מקובלת להאזרחי בענין הנהגת הארץ ההיא, וכמ"ש ללוט האחד בא לגור וישפוט שפוט, שזהו מהתימה מאחר שעדיין לא נתיישב בפה הרבה רק לא כביר בא לכאן, שעש"ז אמרו עליו לשון גרות שזה מורה על מי שבא לכאן לא כביר, לכן איך ישפוט שנקבל דעתו מאחר שכל ישיבתו אינו בחוזק עדיין כו'. ועוד יש פי' בענין אזרח לשון זריחה, כמו וזרח השמש, וא"כ פי' האזרח[89] הוא מה שאני עתיד להזריח בכם כו', ולפ"ז צ"ל מהו עוד הבחי' משכיל לבחי' איתן האזרחי. הנה ענין איתן כמשמעו קשה, פי' קשה שאינו נמשך כ"כ בדרך השפעה כענין דבר רך.

והענין הוא דהנה נת' לעיל בענין כל הנחלים הולכים אל הים שזהו ע"י התורה והאיתנים מוסדי ארץ איתנים אותיות תנאים, שהם הם מוסדי ארץ תושבע"פ שנק' ארץ כנ"ל, ופי' וענין מוסדי לכאורה הוא מלשון יסוד כמו שעל היסוד עומד הבנין, שהעיקר תלוי בו, אם היסוד חזק עומד כל הבנין בחוזק, כן י"ל ענין פי' מוסדי ארץ שהם יסוד הארץ דתושבע"פ, וזה נודע שבזה אינו דומה יסוד שלמטה ליסוד שלמעלה, שלמטה היסוד למטה והבנין נבנה על היסוד, ולמעלה בהיפך שהיסוד הוא למעלה[90] והבנין הוא למטה מהיסוד. אמנם באמת אינו דומה כלל המשל להנמשל בענין והאיתנים מוסדי ארץ שענין היסוד למטה אין היסוד עושה הבנין כלל, כ"א סובלו, אבל הבנין הוא דבר בפ"ע כו', אבל ענין והאיתנים שהם התנאים שהם מוסדי ארץ הנה הם הם העושים בחי' תושבע"פ, שהרי הוא קיבוץ דינים ממאמריהם שמפרשים דברי הפסוק, ולכן אין הפי' מוסדי מלשון יסוד כ"א מענין שהם המייסדים כל הבנין, ולא יסוד כענין סובל ומחזיק, אלא ע"ד משפיע ועושה הכל. וה"ז כמו יסוד למעלה שדרך בו עובר השפע למל', ומ"מ אינו דומה ממש, שהרי למעלה מ"מ נבנה בנין פרצוף המל' גם קודם השפעת היסוד היינו מבחי' מל' של כל ספי' כנ"ל, ובענין תושבע"פ ה"ה הם המייסדים לגמרי ועושים הכל, אך י"ל שענין בנין המל' מהמל' שבספי' י"ל שזהו ג"כ ע"י בחי' יסוד של כל מדה, וצ"ע. וזהו ענין הנחל איתן דתנאים מוסדי ארץ כמשנ"ת לעיל, ונק' איתן ע"ש קבלתם איש מפי איש משה כו'.

המשך והחזרים תרל"א

ד"ה משכיל לאיתן האזרחי

89) פי' איתן. מל' חוזק. האזרחי. מל' כל האזרח: בהבא לקמן בפיסקא זו ראה בדרושים (ע"פ משכיל לאיתן) שנסמנו בתחילת המאמר. לעיל ע' קנח. וש"נ.

90) שלמטה היסוד למטה. ולמעלה בהיפך שהיסוד הוא למעלה: ראה גם אוה"ת שמות (כרך ז) ע' ב'תקלב (בשם הפרדס שכ"ג ערך יסוד. וראה גם ס' דרך אמונה [להר"מ בן גבאי] ספ"ט). סה"מ תרל"ג ח"ב ע' שסד. ובארוכה סה"מ מלוקט ח"א ע' סו.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס ומעין

וְהִנֵּה לְהָבִין סְתִירַת הַמַּאֲמָרִים בְּעִנְיַן מְזוֹנוֹתָיו וּצְרָכָיו שֶׁל הָאָדָם, דְּפַעַם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּפַעַם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָדָם נִידּוֹן בְּכָל יוֹם, וְרַב יֵיבָא הָיָה מִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם שֶׁיִּנָּתֵן לוֹ מְזוֹנוֹ וְכִדְאִיתָא בְּזֹהַר דְּאַף עַל גַּב דַּהֲווֹי לֵיהּ לְמֵיכְלָא לָא הֲוָה מְתַקֵּן לֵיהּ עַד דְּשָׁאֵיל לֵיהּ מִבֵּי מַלְכָּא בְּצָלוֹתָא, הַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ ג' עִנְיָנִים הָא' מַה שֶּׁמְּזוֹנוֹתָיו וּצְרָכָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הַב' דְּאָדָם נִידּוֹן בְּכָל יוֹם, וְהַג' דְּאַף גַּם שֶׁכְּבָר הַכֹּל מוּכָן לְפָנָיו הִנֵּה אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עַד דְּשָׁאֵיל לֵיהּ מִבֵּי מַלְכָּא בְּצָלוֹתָא, דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּפָרְעֵ עֵץ חַיִּים אֲשֶׁר מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא תִּקּוּן וּבְנְיַן הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת עַד שֶׁבִּתְפִלַּת נְעִילָה הוּא תַּכְלִית הָעֲלִיָּה שֶׁל הַמַּלְכוּת שֶׁמִּתְעַלִּית עַד דְּיִקְנָא דַּאֲרִיךְ אַנְפִּין, שֶׁגַּם בַּשַּׁבָּת אֵין לָהּ עֲלִיָּה כָּזוֹ, דְּבַשַּׁבָּת מִתְעַלִּית בִּמְקוֹם אַבָּא, וְרַק זָ"א [וְזֵעִיר אַנְפִּין] עוֹלֶה עַד הַדְּיִקְנָא, וּבִנְעִילָה דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים הַמַּלְכוּת עוֹלָה עַד הַדְּיִקְנָא וּמְקַבֶּלֶת שָׁם ה' גְּבוּרוֹת דְּעַתִּיק יוֹמִין, וְזֶהוּ עִנְיַן הַחוֹתָם דִּנְעִילָה דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁהוּא עִנְיַן הה' גְּבוּרוֹת דְּעַתִּיק יוֹמִין.

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הה' גְּבוּרוֹת דְּעַתִּיק יוֹמִין שֶׁמְּקַבֶּלֶת הַמַּלְכוּת בִּתְפִלַּת נְעִילָה, וַהֲלֹא בִּנְעִילָה אָז עִיקַּר הַמְּשָׁכַת בְּחִינַת רַחֲמִים פְּשׁוּטִים מַמָּשׁ, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פְּסִיקְתָּא דְּרַב כַּהֲנָא פָּרָשָׁה וּלְקַחְתֶּם לָכֶם) הַסְּלִיחָה מוּפְקֶדֶת אֶצְלְךָ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּכָלָל הוּא בִּבְחִינַת רַחֲמִים פְּשׁוּטִים, וּבִפְרָט בְּעֵת הַנְּעִילָה שֶׁאָז הוּא בְּחִינַת תַּכְלִית הָרַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן כְּיָדוּעַ, וְאִם כֵּן מַהוּ עִנְיַן הה' גְּבוּרוֹת שֶׁמְּקַבֶּלֶת אָז, וְגַם מַהוּ עִנְיַן הַחוֹתָם.

אַךְ הָעִנְיָן הוּא דְּהִנֵּה יָדוּעַ דִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הִיא מְקוֹר הָעוֹלָמוֹת דִּבְרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קמה. יג) מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים, דְּכָל עוֹלָמִים שֹׁרֶשׁ הִתְהַוּוּתָם הוּא מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת, וְנִקְרֵאת אֵם כָּל חַי לְפִי שֶׁהִיא מְקוֹר הַחַיִּים וּמְקוֹר כָּל הַהַשְׁפָּעוֹת בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, וְכִדְאִיתָא בְּפַרְדֵּס בְּשַׁעַר עֶרְכֵי הַכִּנּוּיִים עֵרֶךְ חַוָּה שֶׁהִיא סְפִירַת הַמַּלְכוּת שְׁנִּקְרֵאת אֵם כָּל חַי.

וְהִנֵּה בְּכָל יוֹם חֲרֵי מִדָּה זוֹ מְחַדֶּשֶׁת שֶׁפַע הָאוֹר וְהַחֶסֶד עֶלְיוֹן בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, וְזֶהוּ שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד כו' וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עֲבוֹדָה זָרָה ג. ב) שְׁלִישִׁיוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְזָן אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מִקַּרְנֵי רְאֵמִים עַד בֵּיצֵי כִּנִּים, דְּהַיְינוּ מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה בְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן עַד תַּחְתִּית עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה בָּעוֹלָם הַשָּׁפָל, שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים נִכְלָלִים בְּכְלַל זֶה, דְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת חֲלוּקָה מִכָּל הַסְּפִירוֹת בָּזֶה דְּסְפִירַת הַמַּלְכוּת נֶאֱצְלָה בִּנְקוּדָה וְהַט' סְפִירוֹת שֶׁבָּהּ בָּאוֹת בְּסוֹד תּוֹסָפוֹת, דְּמִסְפִּירַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּחָכְמָה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת סְפִירַת הַחָכְמָה שֶׁבְּמַלְכוּת וּמִסְפִּירַת הַמַּלְכוּת שֶׁבִּבִינָה נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת סְפִירַת הַבִּינָה שֶׁבְּמַלְכוּת וְכֵן כּוּלָּם, וְהַיְינוּ דְּהָאוֹר וְהַחַיּוּת מְקֻבָּלֶת סְפִירַת הַמַּלְכוּת מֵהַסְּפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנָּה, וְשֹׁרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה הוּא מִכֶּתֶר עֶלְיוֹן, וְזֶהוּ עִנְיַן בְּנְיַן הַמַּלְכוּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לִהְיוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת כֶּתֶר מַלְכוּת דְּהַיְינוּ הָרָצוֹן לִמְלוֹכָה, כְּיָדוּעַ וּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרִיכוּת, וְלָכֵן אָז הוּא עִיקַּר הַמְשָׁכַת הָאוֹר בִּבְחִינַת מַלְכוּת (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הָרָצוֹן לִמְלוֹכָה) וּבְכָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה נִמְשָׁךְ אוֹר חָדָשׁ מֵאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא לְמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ לְהַחֲיוֹת עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה לְזוּנָם וּלְפַרְנָסָם, שֶׁאוֹר וְחַיּוּת זֶה הוּא כּוֹלֵל חַיּוּת עוֹלָם-שָׁנָה-נֶפֶשׁ שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ, אֶלָּא דְּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בַּבֶּסֶה עֲדַיִין שֶׁמְּכוּסֶּה וְנֶעְלָם, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה וְגִילּוּי לְמַעְלָה, וּבַסֻּכּוֹת הוּא לְיוֹם חֲגֵינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּגִילּוּי יוֹתֵר אַךְ בִּבְחִינַת מַקִּיף, וּבְשִׁמְינִי עֲצֶרֶת נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַקְּלִיטָה דְּשִׁמְינִי עֲצֶרֶת, וְאַחַר כַּךְ נִמְשָׁךְ עַל יְדֵי בְּחִינַת מַלְכוּת בְּכָל יוֹם וְיוֹם בְּגִילּוּי לְמַטָּה בָּעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה-יְצִירָה-עֲשִׂיָּה.

וְזֶהוּ בְּחִינַת הַמְשָׁכַת הַחֶסֶד עֶלְיוֹן שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הַכֶּתֶר בְּחִינַת חֲסָדִים דְּעַתִּיק בִּבְחִינַת מַלְכוּת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמִבְּחִינַת מַלְכוּת נִמְשָׁךְ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת.

קִיצּוּר. אֲצִילוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת בְּסוֹד שֹׁרֶשׁ וּנְקוּדָה אַחַת וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּנְיַן הַמַּלְכוּת שֶׁמְּקֻבָּלֶת מֵהַט' סְפִירוֹת שֶׁלְּמַעְלָה וְשֹׁרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה מִכֶּתֶר מַלְכוּת, שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה עֲדַיִין מְכוּסֶּה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מִתְגַּלֶּה וּבַסֻּכּוֹת בְּמַקִּיף וּבַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת בְּקְלִיטָה וְנִמְשָׁךְ עַל יְדֵי סְפִירַת הַמַּלְכוּת.

מאמר יח פרק א

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים תרצ"ב

והנה בירידת הנשמה למטה הנה לבד זאת שבכדי שיהי' בירור ועליית העולם ע"י התומ"צ הוא ע"י נש"י דוקא, דבשביל זה הוא הפיזור הגדול של נש"י שפזורים בכל המדינות[40] בכדי להאיר באור תורה ומצוה כנ"ל. הנה עוד זאת הרי ע"י הגלות והשעבוד נבחן אמיתת בחירת האדם בהעבודה האלקית שזהו תכלית העלי' שנעשה ע"י ירידה זו. ולכן נקרא הגלות והשעבוד בשם כור ברזל וכמו בגלות מצרים דכתיב (שמות א יד) וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה וגו' וכתיב (שם ב כג) ויאנחו בנ"י מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה, דהשעבוד בעבודה קשה מצרף ומזכך ושורף ומכלה את הסיגים והפסולת, והיינו ששובר את גסות הגוף והנה"ב וכש"כ שמנקה את אבק הגסות שנדבק בהנה"א מהתלבשותו בכחות הנה"ב. וזהו ויאנחו בנ"י מן העבודה דעבודה קשה שוברת את הגסות והחומריות שהוא הרע וכמארז"ל (כתובות דס"ב[41]) אמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם. ויזעקו היינו התגלות הפנימי', דע"י העבודה נעשה הצעקה בתוקף ההתפעלות דוקא. דכך היא המדה בעבודת השב אל ה' שהוא יוצא מדרכו הרעה אל דרך הטוב והישר בתוקף עוז. והיינו דכשם שבתחלה הי' בתכלית הריחוק במרד ובמעל, הנה עתה הוא בתכלית הקירוב בתוקף גדול. ובהיות כן הנה ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה דוקא. דע"י גלות מצרים זכינו למ"ת שהו"ע התגלות העצמות ב"ה כנ"ל. וכן הוא בגלות האחרון שמצרף ומזכך דזהו מה שהגלות נק' כור עני[42]. והוא גודל העוני והלחץ ודוחק הפרנסה וריבוי השעבוד והטרדא שטרוד ומוטרד כל היום, ויומם ולילה לא ינוח ולא ישקוט דבנפשו ממש יביא לחמו[43], עד

40) ראה גם מאמרי אדמו"ר הזקן הקצרים ע' רנו.
41) עמוד א.
42) ע"פ ישעי' מח, י.
43) ע"פ פיוט כי כשמך בתפלת מוסף (דהש"ץ) דר"ה ויוהכ"פ

שרוב הבלבולים והטרדות מונעים ומעכבים מלימוד התורה וידיעתה ושקידת העבודה. והיינו דגם אם הוא לומד תורה ומתפלל אינו מאיר ונרגש בפנימיותו להיות פועל ישועות בנפשו. וכשם דבגלות מצרים כתיב (שמות ו' ט') ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה דע"י העבודה קשה הי' קצר הרוח, אַז מי האָט ניט דער הערט מדריגת משה, הנה כמו"כ הוא בגלות האחרון שמפני ריבוי העוני והדוחק, דער ניט גוט פון וועלט, וריבוי הטרדא והדאגה בעניני פרנסה ה"ה אינו כלי כלל לאור התורה והעבודה שיפעול בפנימיותו. אמנם הדוחק הזה ה"ה מצרף ומזכך ששובר את גסות היש דגוף ונה"ב ופועל בו שפלות והכנעה גדולה, אַ אַראָפגעפאַלענקייט, דהכנעה ושפלות זו מסירה את העפר והאבק של הנה"ב שמכסה על הכחות דנה"א. ובפרט כאשר שם לבו להתבונן בפרטי עניניו איך שכולם המה הבל ורעות רוח, ואיך שבהבל בא ובחשך ילך, והריחוק הגדול שנתרחק כ"כ מאלקות שנתטמטם מוחו ולבו און עס אַרט אים ניט. והיינו אַז מי איז ר"ל אין אַזאַ ריחוק שגם הקרירות וכללות מצבו אינו נוגע לו, שההתבוננות היא בקצרה ובעומק, ומה יהי' אחרית דבר, דע"י התבוננות זו נעשה הצעקה פנימי' שהיא צעקת הלב וכמ"ש[44] צעק לבם אל ה' בבכי' מקרב ולב עמוק על מעמדו ומצבו כי ברע הוא. ומתעורר בהתעוררות גדולה ביותר להשליך חייו מנגד בדרך הפקירות ממש שלא יתפעל כלל מכל הענינים. ואין הכוונה שלא יעסוק כלל בעניני פרנסה, כ"א שיהי' בלא לב ולב[45], שלא יהי' בהתפעלות והרגש פנימי כ"כ. ער טוט אַלץ וואָס עס איז נוגע לעסקו ופרנסתו[46], אָבער אַלץ איז ווי ע"פ תורה. והיינו דלבד זאת דכל פרטי עניני העסק צ"ל ע"פ תורה שלא יהי' בזה גניבה גזילה אונאה, הנה גוף ועצם העסק צ"ל ע"פ תורה שלא יהי' מונע ומעכב אותו מתפלה בצבור וקביעות עתים לתורה, שעושה החלט והסכם בנפשו שהכלי לפרנסה הוא דבר שאינו מונע לתפלה בצבור וקביעות עתים לתורה. ומוחלט אצלו בהסכם חזק מאד. דחיזוק זה מהקירוב שאחר הריחוק שהוא בתוקף יותר מכמו שלא הי' מרוחק ומעונה כלל, והיינו דהעוני והדוחק שוברים את הגסות ומרככים את לבו דאז הצעקה היא ביציאה מקרב לבו בתוקף גדול ובהסכם גמור, שבהחלט והסכם זה ה"ה מברר את הנסיון, ער צוברעכט דעם נסיון, דאז הנה הוי' שלמעלה מהטבע בעוזרו ומצליח לו בעניניו.

ד"ה ויתן לך האלוקים וגו'

("בנפשו יבוא לחמו"). ובאיכה ה, ט: בנפשנו נביא לחמנו.

44) איכה ב, יח.

45) ע"פ לשון הכתוב דברי הימים־א יב, לג, וכפי' ויק"ר פכ"ה, ב - הובא ברש"י שם. וראה גם לקו"ת שלח מב, ד.

46) ראה תורת חיים ויקהל תרכ, א ואילך (בהוצאה החדשה - ח"ב ע' תיד, סע"ב ואילך). ובכ"מ.

לקוטי דיבורים

ליקוט ח.

א. שנת תרנ"ו שייכת לזמנים בהם היה אבי מתוועד עם הקהל באחד מערבי חול המועד ולחגוג את שמחת בית השואבה.

משנת תרנ"ד נתהווה בכלל שינוי בהנהגתו החיצונית של אבי ביחס לעניני נשיאות שונים, כמו קבלת אנשים ב"יחידות", הוצאת המאמרים בכתב ותשובות על שאלות אנ"ש שהגיעו בכתב.

לראש השנה תרנ"ג הגיע לליובאוויטש קהל רב, אז אמר אבי המאמר "שופר של ר"ה" והמאמר "א"ר אבהו וכו' אמרו לפני כו'".

מאות חסידים חזרו על מאמרי החסידות האמורים. הקביעות של ראש השנה היתה אז בימי חמישי וששי ובהמשך לכך שבת תשובה, והיה מספיק זמן לחזור על המאמרים. בין האורחים היו כמה מנינים חסידים שקלטו היטב ובקלות את המאמרים.

באותן שנים היה אבי אומר חסידות בדירתו, ולעתים רחוקות בלבד בחג כשהיה קהל גדול היה אומר חסידות בבית המדרש.

בראש השנה תרנ"ג היה מאד צפוף ב"מנין", ותודות למזג האויר הנוח ששרר אז - דבר נדיר בליובאוויטש - התפללו חלק מהאורחים ברחוב וברחבה שליד ה"מנין".

ביום שני של ראש השנה - יום ששי בערב - אמר אבי המאמר "א"ר אבהו", היה מאד צפוף וחם, וכפי הנראה הנה בהלכו מה"מנין" לדירתו, הצטנן. בשבת תשובה בבוקר קיבל חום ועל אף מזג האויר הנוח, נמנע ממנו ללכת ל"מנין".

היה זה בפעם הראשונה בחיי נעורי שראיתי שהוציאו אחד השולחנות מה"מנין" לרחבה, העלו כסא על השולחן והחסיד ר' ליב הופמן ישב וחזר על החסידות.

היה זה בשבת תשובה בבוקר לפני התפלה.

התפללו בכמה מנינים, הרחבה היתה מלאה אדם, ובשעה שלש אחרי הצהרים שוב חזרו על החסידות וסיימו בניגונים ובריקודים עד מאוחר בלילה.

ב. י"ג תשרי תרנ"ג היה יום הזכרון העשירי להסתלקות הסבא, הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, והיתה זו השנה הראשונה שחסידי ליובאוויטש התעודדו בחיות מחודשת בראותם ממלא מקום על כסא הנשיאות של ליובאוויטש.

אחרי השמחה הגדולה בשבועות תרמ"ב ומיד אחרי שבועות בחתונת דודי הר' מנחם מענדל, שבאו אז אלפי אנשים לליובאוויטש, הנה כעבור כמה שבועות חלה הסבא ובמשך כמה חדשים הורע מצבו ונעשה רציני ביותר, וביום י"ג תשרי תרמ"ג נסתלק זי"ע ועכ"י.

האירועים בחדשי הקיץ של שנת תרמ"ב היו להם השפעה גדולה על העסקנות הציבורית שעסק בה הסבא במשך עשרים שנה. העסקנות הציבורית הראשונה שלו היתה בשנת תרכ"א כשנסע בפעם השלישית לפטרבורג ונפגש עם עסקני הכלל ועם שרי המלוכה השונים.

הסתלקות הסבא פגע קשות בחסידי ליובאוויטש שנשארו מיותמים ותוהים, שכן, בנו הגדול של הסבא - דודי הרז"א נ"ע - מיאן לקבל על עצמו את עול הנשיאות, וגם אבי מיאן לקבל זאת על עצמו.

הסתלקות הסבא פעלה כל כך על בריאותו של אבי, שלפי דרישותיהם החמורות של הפרופסורים בפטרבורג ובמוסקבה, נאלץ לשהות במקומות הבראה שונים בהם שהה בהפסקות קצרות כמה שנים.

אירועי עשר השנים תרמ"ג-תרנ"ג רשומים אצלי ברשימה "ליובאוויטש", בהתאם למה ששמעתי מאבי ומהסבתא, מבני הבית וממקורבים שונים כמו החסידים מורי הרשב"ץ, ר' חנוך הענדל, ר' מאיר מרדכי, מורי ר' ניסן ועוד.

בידענו גודל האהבה והאחוה ששררו בין חסידי ליובאוויטש והאהבה הפנימית הגדולה ששררה בחסידים לבית הסבא בכלל ולאבי ביחוד, לא מופלאת שמחתם הגדולה של חסידי ליובאוויטש במאמרי ראש השנה.

החסידים חשו שיש להם רבי, מנהיג ומדריך, ושמש ליובאוויטש החלה שוב לזרוח. לאחרי הפסקה של עשר שנים, הנה שנת תרנ"ג היא שנת ההתעודדות של ליובאוויטש.

בחיי הפרטיים מהווה שנת תרנ"ג השנה הראשונה של חיי-מצוה. באותה שנה, י"ב בתמוז, נעשיתי לבר מצוה.

ג. שמיני עצרת תרנ"ו היה מאמר "ביום השמיני עצרת", שנאמר בשני המשכים, האחד בשמיני עצרת ביום, בשעת הקידוש, והשני בשמחת תורה בלילה. המאמרים היו קשים במיוחד ונושא הענין היה שבשמיני עצרת ישנה המשכת השמחה על כל השנה.

באחת ההתוועדויות אמר אבי ששמיני עצרת הוא אמיתת ענין "והוא יכלכלך", בשמיני עצרת נמשך אור עצמי בכלים, אלא שהכלים חתומים וסתומים מכל צד.

אימרה זו עמוקה ביותר ודורשת ביאור והסבר. ביאור והסבר הם שני דברים. ביאור הוא הבנה בעצם הענין של האימרה, לדעת בבהירות מה שאמרו, ולאחר מכן שייך ענין ההסבר שהוא הבנת הדברים שנאמרו.

"השלך על הוי' יהבך והוא יכלכלך"[1], ופירש רש"י "יהבך - משאך". לכל אחד המשא שלו, משא כבד למדי. והעצה היא "השלך - את המשא - על הוי'", כפי שנאמר בזוהר[2] ר' יוסי אשכחי' לרבי אבא דהוה יתיב וקארי האי קרא דכתיב השלך על הוי' יהבך וכו' - על דייקא, ואז יהיה "והוא יכלכלך" שהשי"ת יעשה את האדם לכלי לנשיאת המשא שלו, וכאשר יש לאדם כלים - נעשה המשא קל.

המשא נקרא "יהב"ך" המורכבת משתי מלים י"ה ב"ך, ההמשכה של ראש השנה היא י"ה, כפי שמבואר[3] בענין "מן המיצר קראתי י"ה", הכלים הם אותיות התורה, וזה מציינת המלה ב"ך, כ"ב האותיות, המשכת האותיות היא בשמיני עצרת ושמחת תורה.

כעת נבין את האימרה, שאמיתת הענין של "והוא יכלכלך" היא בשמיני עצרת, שכן בשמיני עצרת נמשך אור עצמי, והוא ההמשכה של י"ה, ה"ענני במרחב י"ה". אור עצמי זה בא בכלים, והם "ב"ך" - כ"ב אותיות התורה, ואילו הכלים חתומים וסתומים מכל צד.

ד. מעלת התיקון היא בכלים, מעלת התהו היא באורות, כמאמר הידוע: בתהו - אורות מרובים וכלים מועטים, ובתיקון - אורות מועטים וכלים מרובים.

המלה תהו היא שם התואר. כל המשמעות של דיבור היא תואר. תיאור הדבר שאודותו מדובר.

חלק גדול מדיבורו של האדם הוא תיאור והצגת הדבר שאודותו הוא מדבר, ועל ידי הדיבור מבין הזולת את הדבר שמספרים לו כאילו ראה אותו בעצמו.

כדי שהדיבור יהיה מדוייק, כלומר קצר ובעל תוכן, ישנו משפט מסויים של מלים, הידוע לכל, הכולל בתוכו מובן מסויים של הדבר, והמלים המרכיבות את המשפט נקראת "שם התואר".

לשמות התואר שייכות גם שתי המלים "תהו" ו"תיקון", אלו הן מלים שכל אחת מהן מציינת ענינים מסויימים בעלי הבנות עמוקות בחקירה אלקית, אלא שכל זה שובץ במשפט הקצר: תהו - אורות מרובים וכלים מועטים, תיקון - אורות מועטים וכלים מרובים.

אור וכלי, ריבוי ומיעוט, הם גם כן שמות של תואר,

1) תהלים נה, כג.
2) ח"ג עט, ב.
3) עיין בדרושי ר"ה (סה"מ קונטרסים ח"ב, קונטרס כ"ח).

שכל אחד מהם נושא משמעותו של ענין שלם. כל ענין כפי שהוא לעצמו מסודר בנקודה שכלית הבאה מכוח המשכיל ובהתרחבות מכוח ההשגה וההסברה בדוגמאות רבות בשני הקווים של חיוב ושלילה המהווים גדרי השכל. וכל זה בא בשם התואר בצורה מתומצתת במלה אחת. ואם לא במלה אחת, הרי לכל היותר במשפט קצר.

לדוגמא: השמות אור וכלי, ריבוי ומיעוט, הרי יש לכל תואר השכלה עמוקה יחד עם הבנה רחבה, מה זה אור ומה זה כלי, ומה הם גדריהם, שגדר האור הוא גדר הגילוי, גדר הגילוי הוא בנקודה, וגדר הכלי הוא גדר ההעלם, גדר ההעלם הוא חושך ומניעה, הרי במילא מה שבא לידי גילוי הוא בא באריכות ובהתרחבות, שעל ידי ההתרחבות עצמה נעשה העלם הנקודה השכלית, ככלל הידוע "כל השגה בריחוק מן העצם".

ריבוי ומיעוט הם גם כן שמות התואר, שכל אחד מהם מכיל השכלה עמוקה והבנה רחבה, היכן ריבוי והיכן מיעוט. ריבוי ומיעוט הם לא רק תואר על כמות, כמו הריבוי והמיעוט של מספר וכדומה, אלא מציין גם ריבוי ומיעוט של איכות.

ה. אלא שכל אלה, אור וכלי, ריבוי ומיעוט, מתרכז כל התואר שלהם במלה אחת. כשאומרים "אור" יודעים כבר מה הוא כללות הענין, או כשאומרים "כלי" יודעים כבר את הענין הכללי שהמלה מסמלת. למרות שהידיעה של התואר אור וכלי או ריבוי ומיעוט, היא ידיעה כללית, שכן המלה איננה מתארת באיזה אור מדובר ולאיזה כלי מתכוונים, כך גם התוארים ריבוי ומיעוט מסמלים ידיעה כללית בלבד. בכל זאת, יש בכך משום ידיעה ואי אפשר שתהיה כאן טעות.

ברם, בתוארים של תהו ותיקון, הרי המלים הספורות כשלעצמן אינן נותנות שום ידיעה בדבר, אפילו לא ידיעה במקצת, עד שבמלים הספורות, תהו ותיקון, יכולים לטעות בעצם הענין. במילא התוארים כאן אינם באים במלה אחת, אלא במשפט שלם, שלא זו בלבד ששומר מטעות אלא גם נותן ידיעה כללית בכל הענין.

בתהו – אורות מרובים. ולמרות שהוא ריבוי איכותי, הרי זה מכל מקום תהו. החסרון הוא מה שהכלים הם מועטים.

בתיקון – כלים רחבים. ולמרות שהאורות הם מועטים, אך הכלים הם רחבים. ומיעוט האור שבתיקון טוב יותר מאשר ריבוי האור שבתהו.

הכוונה העליונה היא שריבוי האור שבתהו יומשך בכלים הרחבים שבתיקון. אז מתבצעת הכוונה העליונה בשלימות. אלא, כדי שכוונה עליונה זו תתבצע, שהכלים הרחבים שבתיקון יוכלו לקלוט את האור המרובה שבתהו, על הכלים שבתיקון לקלוט בתחילה את האורות שבתיקון.

תוכן נושא הענין הוא: מעלת התיקון – בכלים, מעלת התהו – באורות, והשלימות היא כאשר האורות שבתהו יתקבלו בכלים שבתיקון.

ו. הרי "נעשה אדם בצלמנו וגו'"[4]. כל המדריגות שלמעלה ישנן באדם, שזה פירוש המלה "אדם" – "אדמה לעליון". האדם שלמטה הוא בדוגמא לאורות ולכלים שלמעלה, וכל המדריגות שלמעלה ישנן באדם שלמטה, שעל ידי כך יכולה להיות באדם שלמטה השגה בענינים שלמעלה. ועל ידי שהאדם מבצע בתוכו הענינים המרמזים על המדריגות והבחינות העליונות – מתבצעים על ידי כך הענינים למעלה.

תהו ותיקון באדם הם השכלה ועבודה. תהו – השכלה, ותיקון – עבודה.

השכלה היא תהו, אורות מרובים וכלים מועטים. עבודה היא תיקון, כלים רחבים ואורות מועטים.

חיים של השכלה בלי עבודה בפועל לפי ערך וענין ההשכלה, הם תהו. ואמנם, תהו אין משמעה ריקנות ושממה כפי שאנשים סתם מפרשים את המלה תהו, אלא תהו היא אכן אורות מרובים, השכלות עמוקות עם הבנה רחבה, אך – זה תהו.

בשכל האנושי של חכמת המעשה רואים אנו, שאחד המציא שכל של מכונה של בית ריחיים או של מכשיר אחר, הרי אם הריחיים אכן מוציאים קמח, הנה לבד התועלת הפרטית, מאמת ה"פועל" שהשכל הוא אמיתי. ואילו כשה"פועל" איננו, הרי זה הוראה שהשכל אינו אמיתי. הוא אמנם יכול להיות שכל יפה, אבל אינו אמת.

עבודה היא תיקון, זה אמנם אורות מועטים, אך האורות הם אור בכלי, זה מביא את ה"פועל ממש" בתיקון מדה, הנהגה טובה בין אדם לחברו, תוקף ביראת שמים.

השלימות היא – אורות דתהו בכלים דתיקון. כשהאורות המרובים של השכלה נמשכים בכלים הרחבים של עבודה, מתבצעת אז הכוונה העליונה בשלימות.

בשמיני עצרת מעניקים אור עצמי, אך אור עצמי זה בא בכלים סתומים וחתומים.

שמיני עצרת ושמחת תורה תרצ"ה

4) בראשית א, כו.

אגרות קודש

ב"ה, א', ה' אדר ראשון, תרפ"א
רוסטוב-דון

כבוד ידידנו אוהבינו, מקושרי ותלמידי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק גאון ישראל, תפארתו והדרו, חסידא ופרישא זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, הכ"מ, מחבבי פעולותיו הנשגבות, מייקרי שם הוד קדשו וזכרו הטוב, יראי אלקים די בכל אתר ואתר, ד' עליהם יחיו, ויתענגו על טוב הוי' בזמני ונצחי.

לשלום אין קץ ולברכה אין סוף.

אלקי הרוח והבשר, שחלק מחכמתו ליראיו, שם אבן החן, בעטרת ראש, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, הכ"מ, אות האהבה, חיבה היתירה שהנחילוהו ממרום, להיות נחמד לבריות, יקר מכובד, ומופלא בעיני כל רואיו ומכיריו, הוא שנותן לי, הכח והיכולת, לדבר בשער בת רבים.

התורה אומרת ואתם הדבקים בהוי' אלקיכם חיים כולכם היום, ביום שכל העולם כולו מתים אתם חיים (סנהדרין צ', ב') ונפלינו אנחנו עם סגולה מכל העמים שעל פני האדמה, הצלחת רכושי הנפש וקניניו, הבאה לנו, תודת לדאגת פרנסינו, נשיאי ישראל, גאוניו וריעיו, בכל דור, כבירי הרוח, ואדירי הדעה, דורשי ושוקדי טובת קהלם ומרעיתם. מה נעים גורלינו, ומה רבה ירושתינו, אשר אחת לאחת ינחילנו, רבותינו היושבים בסתר עליון, פנינים יקרים, במדעים ונפלאים, מנהגים ישרים, וארחות צדיקים אשר בהן ועל ידן הנה מלבד אשר פני ישראל סבא יזהירו בזוהר אלקי, הנה עוד זאת כי זכרון נשיאי ישראל, חכמיו ואלופיו, לא יסוף מאתנו לעד, ונשמור עקבי מהלך רוח קדשם, ונקדש יום עלות נשמתם בגנזי מרומים, הן המה שרשרת אהבה ויקר, פתילי מדות תרומיות, הנטועים בלב עם חכם ונבון לנשיאיו ורועיו, קדושי עליון, משיחי מרום, מלאכי האור, עבדי הוי', וישלח פארתיו בכל מרחבי חיי עם אלקי ישראל, בכבוד והדר אלקי.

קהל עדת ישורון - בכל מקום שהם, ברכות אלקים ישיגם - זכור יזכור את המאור הגדול, מורינו הכ"מ, אשר כנסת ישראל בו התהלל, בהגיגו בעזוז כחו, אדרת האלקי, על כל הנוגע בבבת עין, חיי הלאום הקדוש, ומה גם מקושריו ותלמידיו, אשר נהלם בעצותיו, ממתנת אל חי, אחת היתה שקידתו ומעינו להיטיב לכל, לנחם ולעזור שדודי יום, ולחבש עצבי רוח.

האמונה והתום, האמת והעוז, היו נר ביד עבודתו ויחווה דעתו בכל הענינים הציבוריים, דעת קדושים, גלוי לעין כל, וידבר את משמאיליו, באותו העדינות והנועם שדיבר את מאמיניו ומעריציו, ועם זה עמד חזק על משמרתו, מבלי תת רמוס ישראל, תורתו וכל הקדוש במסורת אבות, לא סג אחור, מכל מונע מבית ומבחוץ, ולא חת מכל. וישם נפשו הטהורה בכפו תמיד, לבצע את אשר זמם, לטובת אחינו - ה' עליהם יחיו - מבלי התחשב עם חלישות בריאותו, וחייו הפרטים, יזכור לו אלקי לטובה. גם בימיו האחרונים מצוקי ישראל - יאמר ד' לצרותינו די - סבבו לב צדיק, ומנוחה לא ידעה נפשו העדינה, ויבכה יום יום על עם ד' ותורתו, וכרועה נאמן רוח, השב לאדונו, הנה בעמדו על מפתן גן אלקים, יבוא בכתובים, לעם סגולה, להזהירם ולהנחותם בקדושת מסורת אבות, כאמור בכתב צוואתו - המועתקה במכתבי הכללי, מחדש סיון תר"ף - ויברכם בברכות מאליפות.

עם ישראל יבכה למשפחותיו, על הלקח עדי האלקי מאתנו כאמור (ב"ב צ"א א') אותו היום שנפטר אברהם אבינו ע"ה מן העולם, עמדו כל גדולי הדור בשורה, ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה. גדולי הדור יבכו על העדר חכמת התורה הבאה בגניזת הצדיק, כי אין צדיק יורד לחלק חבירו, שקיבל מהר סיני, הבינונים יבכו על חסרון מדות הטובות המתמעטים מאין מורה דעה, וכל עם ד' יבכה על חטאתיו, כי אנחנו גרמנו בחטאינו כי נקח נחמתינו ואושר נפשינו אל האלקי' הוי' הוא יראה בענינו והוא ירחמינו, ויכפר בעדינו (שבת ל"ג, ב).

האמונה הטהורה היא תסמכני, והיתה נפש אדוני - אבי מורי ורבי - צרורה בצרור החיים את הוי' אלקיך, כל ת"ח שעוסק בתורה מקטנותו ועד זקנותו, לא מת, ובאמת לא מת, אלא הוא עדיין בחיים, לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה כו' את הוי' אלקיך, מקיש הכתוב את הת"ח הצדיק אל האלקים, מה אלקיך, הוא שמו הגדול מבורך לעד ולעולמי עולמים, כך הת"ח שיושב ועוסק בתורה כל ימיו ומת, הרי הוא בחיים והוא חי (תנד"א).

מלאך הוי' צבאות (מגיד מישרים פ' שמות) מבאר הכתוב וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. כי הצדיקים במיתתם מולידין תולדות יותר מבחייהם, ועיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים (רש"י נח) ואשריהם לצדיקים שזוכין ומזכין עד סוף כל הדורות (יומא פ"ז).

על פי הדברים האלה, כהיום הנני מוצא חוב בנפשי, להשביע ענג נפש, אלפי ורבבי קהל עדת ישראל, כן ירבו, וירום קרנינו, - החפצים לדעת מהנהגת מאורינו רבינו, הגדול בענקים, הכ"מ, ולזכות בהם, בדבר שהזמן גרמא, להטבת ועילוי נפשינו.

בשלשה פרקים בשנה, בסעודת חג הפורים, שמחת תורה, י"ט כסלו, הי' מעמיד קערה של צדקה, ויכני' בשם על-דעתי, כלומר מי שמנדב בקערה זו, הוא על דעתו הקדושה, מה

שימצא לנכון ונחוץ לעשות בסכום המתקבץ. מהתרומה הלזו החזיק כמה מוסדות הציבוריים, במקומות שונים, חדרים, תלמוד תורה, ישיבות (על הישיבה תומכי תמימים לא הי' לוקח מהתרומה זו, כי היא בכל עת קבעה ברכה לעצמה) מקואות, תמיכת אנשים פרטים, הכנסת כלה, ועוד ועוד, אשר עתה, קופת-רבינו בעזה"י ובל"נ תתעסק בכל אלה, כפי מצב היכולת. החפצים להנות מאור רבינו, ולעשות זכר למו, הנה בחג הפורים הבע"ל, ירימו תרומה לזכר צדקת רבינו, הכ"מ, הכל בשם קערת רבינו, ואת התרומה יואילו למסור לקופת רבינו. והנני להציע, אשר איש איש, יכתוב שמו ושם אמו, וסכום נדבתו, ובבוא רשימת המנדבים הנה, יקראו באהל הקדוש, לעורר רחמי וחסד, אל עליון.

בשני בניסן הורד המשכן, וכאמרם ז"ל (מד"ר שמות פל"ה ד') א"ר הושעי' כו' אמר משה לפני הקב"ה, והלא עתידים הם שלא יהי' להם לא משכן, ולא מקדש, ומה תהא עליהם, אמר הקב"ה, אני נוטל מהם צדיק אחד וממשכנו בעדם, וכתי' יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, דבר קשה וכבד הוא בעיני ד' להמית את חסידיו, (רש"י וראב"ע והמהר"ל מפראג האריך בזה, שראוים החיים לצדיקים, גם על צד ההפלגה, ונגד הטבע, ורק שאין רצון הצדיקים במה שהוא נגד הטבע) והוא מהגמרא (ר"ה י"ח ב') שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו, וגדולה מזו שמענו, מרגליות הקינה מפי זקן (במד"ר איכה פ"א ל"ז) על ר' יוסי ממלחיא, במעמד ר' יוחנן וריש לקיש ור' יצחק פסאקא, מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר כו' ומחורבן בית המקדש, כי הם עמוד התורה והמצוה, ראשי אלפי ישראל המלמדים דעה, ויראת ה' ואהבתו לעם סגולה.

מחנה אלקים עם הקדש, לאורם יסעו, ויתעלו בעילוי הצלחה הנפשית, המשובצת בכשרון מעשים נעימים, גלילי החיים הזמני.

גבורי ישראל, מגיני ארץ, גם בהשיבם נפשם אל חיק אביהם שבשמים, אשר לו משלימים נפשותם (מד"ר בראשית פ"ק בתחילה) הנה לא זה בלבד שלא יפרדו מעל צאן מרעיתם, הנה עוד מתרפסים להדום כסא מרום, להתיצב לפני הוד אל רם ונשא, להגן על עם ישורון (עי' מד"ר בראשית פמ"ד ה') לדרוש רחמי וחסדי האב על בניו, עמו ונחלתו.

תלמידי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע זצוקללה"ה הכ"מ, מקושריו, מחבבי שמו וזכרו, יתאספו ביום היאצ"ט בשני בניסן הבע"ל - להתפלל במנין קבוע. בש"ק שלפניו ישתדלו לעלות לתורה, ובערב יבחרו וירימו מי שיתפלל לפני התיבה, מהראוי שיתפלל אחד כל הג' תפלות, מעריב, שחרית ומנחה, אך אם ימצאו לנכון לחלקם, יתפללו שנים או שלשה, כל אחד תפלה שלימה, ולא ימהרו בתפילתם. אחרי תפלת ערבית, יחזרו דא"ח בעל פה, ואם אין מי שיחזור בע"פ ילמדו בס' בפנים, כשעה ויותר, בבוקר קודם התפלה ילמדו פרק תניא, אחר התפלה ילמדו משניות, אותיות השם ונשמה, מהראוי שביום הזה יהי התועדות אנ"ש יחיו, לחזק ולהתיעץ באופן הטבת מצב הרוחניי, בלימודם והדומה, כל אחד ירים תרומה, באחת הקופות, רבינו מאיר, תומכי תמימים, קופת רבינו, לזכר היום המיוחד הלזה, תפלת המנחה ואחריו לימוד פרק תניא.

האל הטוב יחזק לבבינו, להיות מקושרים באמת ובתמים, בלב שלם, ונזכה להיעוד המקווה והקיצו ורננו שכני עפר, והוא כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע הכ"מ בתוכם וישמיענו נפלאות בתורת אל חי.

והיו ברכה ושלום כאו"נ והדורש שלומם וטובם מוקירם ומכבדם ברגשי כבוד ויקר.

בן מורם ורבם

יוסף יצחק שניאורסאהן

[אג"ק מוהריי"צ כרך א עמ' קלח]

יהושע א א־יח

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מ֣וֹת מֹשֶׁ֗ה עֶ֚בֶד יְהוָ֔ה וַיֹּ֣אמֶר יְהוָ֔ה אֶל־יְהוֹשֻׁ֥עַ בִּן־נ֖וּן מְשָׁרֵ֣ת
מֹשֶׁ֑ה לֵאמֹֽר׃ ב מֹשֶׁ֥ה עַבְדִּ֖י מֵ֑ת וְעַתָּ֗ה ק֚וּם עֲבֹ֣ר אֶת־הַיַּרְדֵּ֣ן הַזֶּ֔ה אַתָּ֖ה
וְכָל־הָעָ֣ם הַזֶּ֑ה אֶל־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֤ר אָנֹכִי֙ נֹתֵ֣ן לָהֶ֔ם לִבְנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃ ג כָּל־מָק֕וֹם אֲשֶׁ֥ר
תִּדְרֹ֛ךְ כַּף־רַגְלְכֶ֖ם בּ֣וֹ לָכֶ֑ם נְתַתִּ֖יו כַּאֲשֶׁ֥ר דִּבַּ֖רְתִּי אֶל־מֹשֶֽׁה׃ ד מֵהַמִּדְבָּ֣ר
וְהַלְּבָנ֗וֹן הַזֶּה֙ וְעַד־הַנָּהָ֣ר הַגָּדוֹל֙ נְהַר־פְּרָ֔ת כֹּ֖ל אֶ֣רֶץ הַחִתִּ֑ים וְעַד־הַיָּ֥ם הַגָּד֖וֹל
מְב֥וֹא הַשָּׁמֶ֖שׁ יִהְיֶ֥ה גְבוּלְכֶֽם׃ ה לֹא־יִתְיַצֵּ֥ב אִישׁ֙ לְפָנֶ֔יךָ כֹּ֖ל יְמֵ֣י חַיֶּ֑יךָ כַּאֲשֶׁ֤ר
הָיִ֙יתִי֙ עִם־מֹשֶׁ֣ה אֶהְיֶ֔ה עִמָּ֖ךְ לֹ֣א אַרְפְּךָ֑ וְלֹ֥א אֶעֶזְבֶֽךָּ׃ ו חֲזַ֥ק וֶאֱמָ֖ץ כִּ֣י אַתָּ֗ה
תַּנְחִיל֙ אֶת־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה אֶת־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּ֥עְתִּי לַאֲבוֹתָ֖ם לָתֵ֥ת לָהֶֽם׃ ז רַ֚ק
חֲזַ֣ק וֶאֱמַ֔ץ מְאֹ֕ד לִשְׁמֹ֖ר לַעֲשׂ֑וֹת כְּכָל־הַתּוֹרָ֗ה אֲשֶׁ֤ר צִוְּךָ֙ מֹשֶׁ֣ה עַבְדִּ֔י אַל־תָּס֥וּר
מִמֶּ֖נּוּ יָמִ֣ין וּשְׂמֹ֑אול לְמַ֨עַן֙ תַּשְׂכִּ֣יל בְּכֹ֔ל אֲשֶׁ֖ר תֵּלֵֽךְ׃ ח לֹא־יָמ֗וּשׁ סֵ֚פֶר הַתּוֹרָ֣ה

רש"י

(א) ויהי אחרי מות משה. מחובר על סדר התורה המסיימת בפטירת משה, וזה מחובר לה: **(ב) משה עבדי מת.** ואילו היה קיים, בו הייתי חפץ, ורבותינו דרשוהו (תמורה טז א) על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, בא יהושע ושאל, אמר לו הקב"ה: משה עבדי מת, והתורה על שמו נקראת, לומר לך אי אפשר, צא וטורדן במלחמה: **(ג) כל מקום אשר תדרך כף רגלכם.** כיוצא בו נאמר למשה ושנינו בספרי (פ' עקב) אם ללמד על תחומי ארץ ישראל, הרי הוא אומר מהמדבר והלבנון הזה, אם כן למה נאמר **אשר תדרך כף,** אף חוצה לארץ, משתכבשו את הארץ, כל מה שתכבשו מחוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם: **(ד) מהמדבר והלבנון הזה.** הוא מדבר קדש, מדבר צין שעל ידי אדום, שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ, שנאמר (במדבר כ טז): והנה אנחנו בקדש וגו', ומנין שהיא בדרומית מזרחית, שנאמר (שם לד ג): והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום: **ועד הנהר הגדול נהר פרת.** זה רחבה מדרום לצפון: **כל ארץ החתים.** בכלל הזה: **ועד הים הגדול מבא השמש.** לארכה, מן המזרח למערב: **(ו) חזק ואמץ.** בדרך ארץ, כמה שהוא אומר: כי אתה תנחיל: **(ז) רק חזק ואמץ מאד.** בתורה, כמו שהוא אומר: לשמור ולעשות ככל התורה: **תשכיל.** תצליח: **(ח) ספר התורה הזה.** ספר משנה

מצודת דוד

(א) ויהי. באה הוי"ו להוסיף ולחבר למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה, ואמר שאחרי זה אמר ה' אל יהושע וכו': **(ב) משה עבדי מת.** רצה לומר, אילו היה עדיין חי, לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור: **ועתה.** הואיל והוא מת, קום עבור וכו': **(ג) בו.** מוסב על תחלת המקרא, על כל מקום: **(ד) מבוא השמש.** שהוא ברוח מבוא השמש: **(ה) לא יתיצב.** רצה לומר, לא יתגבר להיות נצב הקומה: **לא ארפך.** לא אתן לך רפיון ממני: **(ו) חזק ואמץ.** בהנהגת העם כראוי: **(ז) רק וגו'.** כי לולא זאת, לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי: **למען.** בעבור שמירת התורה תשכיל: **(ח) הזה.**

מצודת ציון

(א) בן נון. בחיר"ק, כמו בן בסגו"ל, ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות, תקל הקריאה בחיר"ק מבסגו"ל: **(ב) קום.** הוא ענין זרוז, כמו (דברים י יא) קום לך למסע: **(ג) תדרך.** מלשון דרך, וענינו הליכה וצעידה: **(ד) והלבנון.** כן שם היער, ואולי גדלו בו אילני לבנה: **מבוא.** ענין שקיעה, כמו (בראשית כח יא) כי בא השמש: **(ו) ואמץ.** אף הוא ענין חוזק, כמו (משלי כד ה) מאמץ כח: **(ז) תשכיל.** ענינו הצלחה, וכן (שמואל א יח יד) ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, כי המצליח נראה להבריות שעשה מעשיו בהשכל: **(ח) ימוש.** יסור, כמו (ישעיהו נט כא) לא ימושו מפיך: **והגית.** פעם תשמש לדבור, כמו (תהלים לה

הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז
תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ
וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי
הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה
כִּי בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט
הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה
עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת:
יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד
אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם
מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל

רש"י

תורה היה לפניו: **והגית בו.** והתבוננת בו, כל הגיון שבתורה בלב, כמה דאת אמר (תהלים יט טו): והגיון לבי לפניך; (ישעיהו לג יח): לבך יהגה אימה: **(ט) הלוא צויתיך חזק ואמץ.** במלחמה, כמו שנאמר: אל תערוץ ואל תחת, והיכן צוהו, בימי משה שנאמר (דברים לא כג): ויצו את יהושע בן נון וגו': **(י) ויצו יהושע.** ביום שתמו ימי בכי אבל משה: **(יא) הכינו לכם צדה.** כל דבר הצריך לדרך וכלי זיינם למלחמה אמר להם לתקן, שאם אתה אומר במאכל ובמשתה, הרי היו מסתפקים במן שבכליהם עד ט"ז בניסן, וכן הוא אומר (לקמן ה' י"ב): וישבות המן ממחרת (מפי רבי): **בעוד שלשת ימים.** בסוף שלשת ימים, בעוד שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו: **(יד) כל גבורי החיל.** שבכם יעברו חלוצים: **(טו) מזרח**

מצודת דוד

האמור במקרא שלפניו (פסוק ז) אשר צוך משה: **למען תשמור.** כי כשימוש מפיך, פן תשכח מה: **כי אז.** כשתשמור לעשות וגו', אז תצליח: **(ט) צויתיך.** אני מצוה לך חזק במלחמה מול האויב ואל תירא: **כי עמך ה' וגו'.** ולא אמר 'כי עמך אני', אף שה' היה המדבר, ודוגמתו (שמואל א יב יא) וישלח כו' ואת שמואל, והמדבר היה שמואל: **(יא) וצוו וכו'.** אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים, מכל מקום על כרחך הצווי היה אחרי זה, כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו, ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם, וביום שאחריו לנו אצל הירדן, וממחרת עברו הירדן: **הכינו.** עם כי עדיין אכלו את המן, מכל מקום היה בידם מפרי האדמה, ממה שהביאו להם תגרי הגוים, ואת זה צום להכין: **(יג) זכור.** עליכם לזכור: **מניח.** נותן לכם מקום מנוחה, בתת לכם הארץ הזאת שבעבר הזה: **(טו) עד אשר יניח.** עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם: **וירשתם.** רצה לומר, אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל ותקיימו התנאי: **מזרח השמש.** בעבר המזרחי:

מצודת ציון

כח) ולשוני תהגה, ופעם תשמש למחשבה, כמו (שם מט ד) והגות לבי: **(ט) הלוא.** המלה ההיא תורה לזרז ולחזק, כמו (שופטים ו יד) הלוא שלחתיך: **תערוץ ותחת.** שתיהם ענין פחד, כמו (דברים ז כא) לא תערוץ מפניהם וכו'; (שם א כא) ואל תחת: **(י) שוטרי.** הם הממונים להשמיע להעם דברי המושל ולהכריח על קיומם, כמו (שם טז יח) שופטים ושוטרים: **(יא) צדה.** מזון, כמו (יהושע ט ה) לחם צידם: **בעוד.** תרגומו: בסוף: **(יד) חמושים.** מזויינים, כמו (שמות

אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ׃ יז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־
מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה׃
יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת
רַק חֲזַק וֶאֱמָץ׃

רש"י

השמש. עבר מזרחי של ירדן: **(יח) ימרה.** יקניט את דבריך:

מצודת דוד

(יז) **רק וכו'.** רצה לומר, לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו', אבל לא בזולת זה:

מצודת ציון

יג יח) **וחמשים עלו: (יח) ימרה.** מלשון מרי ומרד, כמו (דברים כא יח) סורר ומורה:

דברי הימים–א א א־נד

א א אָדָם שֵׁת אֱנוֹשׁ׃ ב קֵינָן מַהֲלַלְאֵל יָרֶד׃ ג חֲנוֹךְ מְתוּשֶׁלַח לֶמֶךְ׃ ד נֹחַ

רש"י

(א) אדם שת אנוש. עזרא כתב ספר היחס הזה על ידי חגי זכריה ומלאכי בתוך י"ח שנה שמאותו זמן שבא לירושלים זרובבל ויהושע הכהן בימי כורש הראשון עד שבא כורש בן אסתר והכל משום יחס דוד המלך, והלוים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד על מעמדם והכהנים למשמרותם, לפיכך יחסם מאדם ועד אברהם ולפי שהוצרך ליחס את אברהם הזכיר גם שאר העכו"ז בניו ובני בניו ומשום בניו צריך ליחס שאר עכו"ם בני כנען להודיע היאך ירש אברהם את ארצם ומאחר שהוצרך להזכיר וליחס תולדות כנען הזכיר על גבם (תולדות) שאר עכו"ז ומזכירם מעט מעט ומשליכם עד שהגיע לעיקר כדמפרש בבראשית רבה משל לאדם שהיה עובר ממקום למקום ונפלה לו מרגליות ועמד האדם וכבר בכברה העפר עד שמצא מרגליות כך אמר הקב"ה מה לי לייחס שם וארפכשד וכו' ותרח אלא למצוא לאברהם ומצאת את לבבו נאמן (לפניך) ומפני כבודו של יצחק יחס בני עשו וישמעאל ובני קטורה ומשליכן מעט מעט ומניחן ובני שעיר החורי מזכיר על כי בני עשו ירשום וגם לייחס תמנע שנעשית פילגש לבני אברהם להודיע שבחו של אברהם שהיתה בת נשיאים ואלופים ורצתה להיות פילגש לזרע אברהם דכתיב ואחות לוטן תמנע (בראשית ל"ז) וכתיב ותמנע היתה פילגש (שם) אלא לפי שאמרה אם איני כדאי להנשא לו לאשה אהיה לו פילגש ועוד לכן יחס בני שעיר שהם היו אלופים ומלכים והר שעיר של שעיר היה ובאהבת יצחק נתנה הקב"ה לעשו דכתיב ובני עשו יירשום וישבו תחתם (דברים ב') ולהודיע קיום דברי הקב"ה שאמר ליצחק להרבות זרעו ולהשליטו בכל ובשביל כבודו של יצחק כתב כמו כן אלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגומר (לקמן א'): **אדם שת אנוש.** פתרונו כמו בני אדם שת ובני שת אנוש ולפי שאינו עיקר היחס מקצרן ומה שלא הזכיר קין והבל לפי שלא העמידו תולדות אבל משת יצאו תולדות נח ואברהם ומאברהם עד דוד:
(ד) נח שם חם. והיה לו לחשוב בני שם מיד למצוא מרגלית אברהם וכו' עד דוד ומשליך הטפל ומקצר היחס שלו ותופש העיקר וכן דרך כל היחס הזה דדברי הימים וכן בסמוך בני

מצודת דוד

(א) **אדם שת אנוש.** כאלו אמר הראשון אדם יולד והוא הוליד את שת ושת את אנוש וכן עד נח ולא ראה להזכיר שאר התולדות על כי כולם ספו תמו במי המבול ולא נשאר מהם זרע ע"פ האדמה: (ד) **נח שם.** כאלו אמר נח

שֵׁם חָם וָיֶפֶת׃ ה בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבַל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ ו וּבְנֵי
גֹמֶר אַשְׁכְּנַז וְדִיפַת וְתוֹגַרְמָה׃ ז וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישָׁה כִּתִּים וְרוֹדָנִים׃
ח בְּנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם פּוּט וּכְנָעַן׃ ט וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּא וְרַעְמָא
וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָא שְׁבָא וּדְדָן׃ י וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹוד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת
גִּבֹּור בָּאָרֶץ׃ יא וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־(כתיב לודיים) לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים
וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ יב וְאֶת־פַּתְרֻסִּים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים
וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃ יג וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹון בְּכֹרֹו וְאֶת־חֵת׃ יד וְאֶת־הַיְבוּסִי
וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת הַגִּרְגָּשִׁי׃ טו וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי׃ טז וְאֶת־
הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי׃ יז בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד
וַאֲרָם וְעוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמֶשֶׁךְ׃ יח וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־שֶׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד

רש"י

אברהם יצחק וישמעאל אלה תולדותם בכור ישמעאל נביות וכו׳ ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישראל בני עשו אליפז שמזכיר תחלה ליחס הטפל ואח"כ העיקר: **(ו) אשכנז ודיפת.** (בדלי"ת) ובחומש כתיב (בראשית יז) וריפת שמתחלה היו רפין ולא היו מתגברים על ישראל ולסוף נתמלאו דופי וריעוע: **(ז) ובני יון אלישה.** ומה שלא הזכיר מגוג ומדי לפי שלא הזכיר אלא היחס אבל בני מגוג ובני מדי לא הזכיר לפי שלא יצאו מהם ראשי עובדי כוכבים אלא כל עובדי כוכבים נקראו על שם כתים ודודנים: **ורודנים.** ולהלן (שם) הוא אומר ודודנים כשישראל חוטאים הם באים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומרים בני דודינו אתם בתחילה היו נראין כאוהבים בשעת הנאתן לבסוף רודים בהם: **(י) הוא החל להיות גבור בארץ.** הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ: **(יא) ומצרים ילד את לודים.** בב"ר א"ר אבא בר כהנא כל מוניגנא של מצרים אינה אלא בים א"ר יהושע בן קרחה בד"ה לודים לודיים כתיב בשני יודין לומר לך לודיים לודי ים ענמים ענמי ים להבים להבי ים נפתוחים נפתוחי ים: **(יב) פתרוסים.** פתרוסי ים כסלוחים כסלוחי ים פלשתים פלשתי ים כפתורים כפתורי ים לפיכך כתוב בשני יודי"ן לדרוש וכן כולם: **(יג) וכנען ילד וגו׳.** י"א הם וכנען עמהם הרי י"ב והיינו דכתיב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב) כלומר גבולות עמים העמיד כנגד שבטי ישראל שגם הם י"ב כנגד שבטי ישראל

מצודת דוד

הוליד את שם ואת וכו׳: **(ה) בני יפת.** לפי שעיקר הספור הוא בעבור אברהם וזרע ישראל הבאים משם ויאריך בהם הספור לזה הניח מלהזכיר את בני שם עד לאחרונה אבל בני יפת ובני חם הספור בהם מעט לזה הקדימם בראשונה ופסק מהם: **(י) ואת נמרוד.** לפי שהיה החשוב מכל בני כוש לזה חשבו לעצמו ולא עם יתר בניו: **הוא החל וגו׳.** כי עד ימיו היו כל בני אדם שוים ולא התגבר מי מהם למשול על חברו ונמרוד התחיל להתגבר ולמשול בארץ: **(יב) אשר יצאו משם פלשתים.** ר"ל מבני כסלוחים באה האומה של פלשתים: **ואת כפתורים.** חוזר הוא על מצרים שהוא ילד את כפתורים: **(יז) עוץ וחול וכו׳.** אלו הד׳ היו בני ארם ולקצר חשבם בבני שם כי בני בנים הם כבנים:

מצודת ציון

(ו) ודיפת. ובתורה כתיב וריפת ברי"ש ובשתי השמות היה נקרא והוא כלל גדול בכל שינוי השמות ולא הזכיר כל חלוף השמות כי רבו מאד:

אֶת־עֵבֶר׃ יט וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ
וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן׃ כ וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שֶׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת
וְאֶת־יָרַח׃ כא וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה׃ כב וְאֶת־עֵיבָל וְאֶת־
אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא׃ כג וְאֶת־אוֹפִיר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃
כד שֵׁם אַרְפַּכְשַׁד שָׁלַח׃ כה עֵבֶר פֶּלֶג רְעוּ׃ כו שְׂרוּג נָחוֹר תָּרַח׃ כז אַבְרָם
הוּא אַבְרָהָם׃ כח בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל׃ כט אֵלֶּה תּוֹלְדוֹתָם בְּכוֹר
יִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ ל מִשְׁמָע וְדוּמָה מַשָּׂא חֲדַד וְתֵימָא׃
לא יְטוּר נָפִישׁ וְקֶדְמָה אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל׃ לב וּבְנֵי קְטוּרָה פִּילֶגֶשׁ
אַבְרָהָם יָלְדָה אֶת־זִמְרָן וְיָקְשָׁן וּמְדָן וּמִדְיָן וְיִשְׁבָּק וְשׁוּחַ וּבְנֵי יָקְשָׁן שְׁבָא וּדְדָן׃
לג וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃
לד וַיּוֹלֶד אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק ס בְּנֵי יִצְחָק עֵשָׂו וְיִשְׂרָאֵל׃ לה בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפָז
רְעוּאֵל וְיעוּשׁ וְיַעְלָם וְקֹרַח׃ לו בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן וְאוֹמָר צְפִי וְגַעְתָּם קְנַז וְתִמְנַע
וַעֲמָלֵק׃ לז בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת זֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה׃ לח וּבְנֵי שֵׂעִיר לוֹטָן וְשׁוֹבָל

רש"י

הציב גבולות עמים דוגמת אשר הצבת לבדנה (בראשית כ"א): **(יט) כי בימיו נפלגה הארץ.** נתחלקו ונתמעטו ימיהם של בריות שמתחלה היו בני אדם חיים ט' מאות שנה ויותר ונחצו בימי ארפכשד ואילך לד' מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחצו למאתים מאותן ד' מאות: **(כג) כל אלה בני יקטן.** שהיו מקטין עסקיו, נביא גדול היה עבר אבל שמות אחרים לא נתנו לידרש כי לא ע"פ נביא נתן להם שמות: **(כד) שם ארפכשד שלח.** למעלה מנה בניו של שם ועתה התחיל שוב פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל לאדם שנפלה לו מרגלית כו' כדלעיל: **(כז) אברם הוא אברהם.** עכשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם שנקרא אברהם: **(לב) קטורה פילגש אברהם.** כל גנאי שיכול לספר בהם, הוא מספר משום כבודו של יצחק שכולם היו בני פלגש אבל הוא היה עיקר ואדון הבית: **(לג) ובני מדין עיפה ועפר וגו'.** ה' ראשי עכומ"ז על כן העמידו חמשה מלכים לכל אומה מלכה דכתיב את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור וגו' חמשת מלכי מדין (מדבר ל"א): **כל אלה בני קטורה.** בשביל כבודו של אברהם: **(לד) בני יצחק עשו וישראל.** מפני כבודו של דוד אמר ישראל ולא יעקב: **(לה) בני עשו אליפז.** כדי לקצר ולהשליכו

מצודת דוד

(יט) נפלגה הארץ. בני הארץ נפרדו זה מזה ע"פ כל האדמה: **(כד) שם ארפכשד וכו'.** כאומר העולה מזה ששם ילד את ארפכשד והוא ילד את שלח וכו' עד שנולד אברהם: **(כז) הוא אברהם.** הוא הנקרא אחר זה בשם אברהם ע"ש אב המון גוים כמ"ש בתורה: **(לב) ילדה.** כמו אשר ילדה: **(לג) כל אלה בני קטורה.** כי בני בנים הם כבנים: **(לו) ותמנע.** כאלו אמר ותמנע היתה לו לפילגש ואת עמלק ילדה לו וכן נאמר בתורה ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק (בראשית ל"ו): **(לח) ובני שעיר.** לא היה שעיר מבני עשו והזכירו בעבור תמני בת אשתו שהיתה פילגש לאליפז בן עשו:

מצודת ציון

(יט) נפלגה. ענין חלוקה והפרדה וכן בפלגות ראובן (שופטים ה):

וְצִבְעוֹן וַעֲנָה וְדִישֹׁן וְאֵצֶר וְדִישָׁן׃ לט וּבְנֵי לוֹטָן חֹרִי וְהוֹמָם וַאֲחוֹת לוֹטָן
תִּמְנָע׃ מ בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְיָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפִי וְאוֹנָם ס וּבְנֵי צִבְעוֹן אַיָּה וַעֲנָה׃
מא בְּנֵי עֲנָה דִּישׁוֹן ס וּבְנֵי דִישׁוֹן חַמְרָן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃ מב בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן
וְזַעֲוָן יַעֲקָן בְּנֵי דִישׁוֹן עוּץ וַאֲרָן׃ מג וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם
לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃ מד וַיָּמָת בָּלַע
וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ מה וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חוּשָׁם
מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃ מו וַיָּמָת חוּשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן
בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ (כתיב עֲיוּת) עֲוִית׃ מז וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה
מִמַּשְׂרֵקָה׃ מח וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ מט וַיָּמָת
שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ נ וַיָּמָת בַּעַל חָנָן וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הֲדַד וְשֵׁם עִירוֹ פָּעִי וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃ נא וַיָּמָת
הֲדַד ס וַיִּהְיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף (כתיב עַלְיָה) עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת׃
נב אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃ נג אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף
מִבְצָר׃ נד אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם׃

רש"י

והזכירו לכבוד יצחק: **(מא) חמרן ואשבן.** ובחומש (בראשית ל"ו) כתיב חמדן בתחלה היו חמודים ונחמדין כצדיקים ולבסוף מכוערין כחמור כן דרך החמור בתחילה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחלה מכוער ולבסוף יפה: **(מג) ואלה המלכים.** מפרש בב"ר א"ר איבו קודם שלא עמד מלך מישראל (אבל משמלך מלך לישראל) נצב מלך באדום רבי יוסי בן חנינא אומר בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים אמר רבי יהושע בן לוי זה העמיד ח' וזה העמיד ח' ושמעתי וכי לא היה לאדום אלא אלו ח' מלכים ולישראל ח' והלא יותר היו יורם אחזיה יואש וכו' אלא זה העמיד ח' מלכים פירוש מזמן שהמליכו אותן ח' מלכים של אדום לא המליכו את מלכי ישראל כי קודם דוד היו וראשי בית אבותיו:

מצודת דוד

(לט) ואחות לוטן תמנע. אחותו מן האם ולא היתה בת שעיר אביו כי אליפז בא על אשת שעיר וילדה לו את תמנע ונעשית פילגשו: **(מג) לפני מלך מלך וכו'.** עד לא עמדו מלכים בישראל: **בלע.** ר"ל המלך הראשון היה בלע: **(מו) המכה את מדין וכו'.** כשבאו להלחם על מואב בא הוא לעזרת מואב והכה את מדין: **(נ) בת מי זהב.** מטרד היתה בת מי זהב והוא שם אדם: **(נא) ויהיו אלופי אדום.** אחר שמת הדד פסקה מהם המלכות והנהיגו עצמן ע"פ אלופים:

מצודת ציון

(נא) אלופי. ענין שררה וכן אלופים לראש (ירמיה י"ג):

א וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּמַלֵּיל יְיָ עִמֵּהּ
מִמַּשְׁכַּן זִמְנָא לְמֵימָר: ב מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֱנָשׁ
אֲרֵי יְקָרֵב מִנְכוֹן קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ
מִן בְּעִירָא מִן תּוֹרֵי וּמִן עָנָא

א א וַיִּקְרָ֣א אֶל־מֹשֶׁ֔ה וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֵלָ֑יו
מֵאֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד לֵאמֹ֖ר ס״א: ב דַּבֵּ֣ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל
וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם אָדָ֕ם כִּֽי־יַקְרִ֥יב מִכֶּ֖ם קָרְבָּ֑ן
לַיהוָ֗ה מִן־הַבְּהֵמָה֙ מִן־הַבָּקָ֣ר וּמִן־הַצֹּ֔אן

רש״י

(א) **וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה.** לְכָל דִּבְּרוֹת וּלְכָל אֲמִירוֹת וּלְכָל צִוּוּיִם, קָדְמָה קְרִיאָה. לְשׁוֹן חִבָּה, לָשׁוֹן שֶׁמַּלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה״, אֲבָל לִנְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִגְלָה עֲלֵיהֶן בְּלְשׁוֹן עֲרַאי וְטֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם״: **וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה.** הַקּוֹל הוֹלֵךְ וּמַגִּיעַ לְאָזְנָיו וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שׁוֹמְעִין. יָכוֹל אַף לְהַפְסָקוֹת הָיְתָה קְרִיאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וַיְדַבֵּר״, לְדִבּוּר הָיְתָה קְרִיאָה וְלֹא לְהַפְסָקוֹת. וּמָה הָיוּ הַפְסָקוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה וּבֵין עִנְיָן לְעִנְיָן, קַל וָחֹמֶר לְהֶדְיוֹט הַלּוֹמֵד מִן הַהֶדְיוֹט: **אֵלָיו.** לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: י״ג דִּבְּרוֹת נֶאֶמְרוּ בַּתּוֹרָה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן. וּכְנֶגְדָּם נֶאֶמְרוּ י״ג מִעוּטִין, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא לְאַהֲרֹן נֶאֶמְרוּ, אֶלָּא לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן; וְאֵלּוּ הֵן י״ג מִעוּטִין: ״לְדַבֵּר אִתּוֹ״, ״מְדַבֵּר אֵלָיו״, ״וַיְדַבֵּר אֵלָיו״, ״וְנוֹעַדְתִּי לְךָ״ - כֻּלָּן בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. יָכוֹל שָׁמְעוּ אֶת קוֹל הַקְּרִיאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״קוֹל לוֹ״, ״קוֹל אֵלָיו״. מֹשֶׁה שָׁמַע וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ. (מ״כ בְּשֵׁם הָרַ״ן שֶׁדִּיּוּקוֹ דְּרַשׁ״י מִמַּה שֶׁהַתֵּבָה הַמְיַחֶדֶת הַדִּבּוּר מֻרְגֶּשֶׁת בַּמִּבְטָא יוֹתֵר מֵאִלּוּ הָיָה כָּתוּב ׳לוֹ׳ שֶׁגַּם־כֵּן תּוֹרָה עַל יְחוּד הַדִּבּוּר, אֲבָל אֵינָהּ מֻרְגֶּשֶׁת. וְכָתַב ׳אֵלָיו׳ שֶׁגַּם־כֵּן הִיא תֵּבָה הַמְיַחֶדֶת הַדִּבּוּר, וְאָמְנָם מֻרְגֶּשֶׁת בַּמִּבְטָא, לְהוֹרוֹת יְחוּד יוֹתֵר, וְהוּא, שֶׁמֹּשֶׁה שָׁמַע וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ, וְדו״ק. מָצָאתִי): **מֵאֹהֶל מוֹעֵד.** מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לָאֹהֶל. יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֶת הַקּוֹל״. מַהוּ ה״קּוֹל״? הוּא הַקּוֹל הַמִּתְפָּרֵשׁ בְּתִהִלִּים: ״קוֹל ה׳ בַּכֹּחַ, קוֹל ה׳ בֶּהָדָר, קוֹל ה׳ שֹׁבֵר אֲרָזִים״. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר ״מֵאֹהֶל מוֹעֵד״? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק. כֵּיוֹצֵא בּוֹ: ״וְקוֹל כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה״. יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״כְּקוֹל אֵל־שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ״. אִם־כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר: ״עַד־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה״? שֶׁכֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעַ שָׁם, הָיָה נִפְסָק: **מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר.** יָכוֹל מִכָּל הַבַּיִת? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מֵעַל הַכַּפֹּרֶת״. יָכוֹל מֵעַל הַכַּפֹּרֶת כֻּלָּהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים״: **לֵאמֹר.** צֵא וֶאֱמֹר לָהֶם דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין: ׳בִּשְׁבִילְכֶם הוּא נִדְבָּר עִמִּי׳, שֶׁכֵּן מָצִינוּ, שֶׁכָּל ל״ח שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר כְּמְנֻדִּים, מִן הַמְרַגְּלִים וְאֵילָךְ, לֹא נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת... וַיְדַבֵּר ה׳ אֵלַי לֵאמֹר״ אֵלַי הָיָה הַדִּבּוּר. דָּבָר אַחֵר: צֵא וֶאֱמֹר לָהֶן דְּבָרַי, וַהֲשִׁיבֵנִי אִם יְקַבְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ׳״: **(ב) אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם.** כְּשֶׁיַּקְרִיב, בְּקָרְבָּנוֹת נְדָבָה דִּבֵּר הָעִנְיָן: **אָדָם.** לָמָּה נֶאֱמַר? מָה אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא הִקְרִיב מִן הַגָּזֵל, שֶׁהַכֹּל הָיָה שֶׁלּוֹ, אַף אַתֶּם לֹא תַּקְרִיבוּ מִן הַגָּזֵל: **הַבְּהֵמָה.** יָכוֹל אַף חַיָּה בַּכְּלָל? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״בָּקָר וָצֹאן״: **מִן הַבְּהֵמָה.** וְלֹא כֻּלָּהּ, לְהוֹצִיא אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע: **מִן־הַבָּקָר.** לְהוֹצִיא אֶת הַנַּעֲבָד: **מִן־הַצֹּאן.** לְהוֹצִיא אֶת הַמֻּקְצֶה: **וּמִן־הַצֹּאן.** לְהוֹצִיא אֶת הַנּוֹגֵחַ שֶׁהֵמִית. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְמַטָּה מִן הָעִנְיָן ״מִן־הַבָּקָר״, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר, לְהוֹצִיא אֶת הַטְּרֵפָה: **תַּקְרִיבוּ.** מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנַיִם מִתְנַדְּבִים עוֹלָה בְּשֻׁתָּפוּת: **קָרְבַּנְכֶם.** מְלַמֵּד שֶׁהִיא בָּאָה נִדְבַת צִבּוּר, הִיא עוֹלַת קִיץ הַמִּזְבֵּחַ, הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת:

תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם רס״י: ג אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ
מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה רס״י:
ד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר
עָלָיו רס״י: לוי ה וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה
וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ
אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד רס״י: ו וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ
לִנְתָחֶיהָ רס״י: ז וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ רס״י:

תְּקָרְבוּן יָת קֻרְבַּנְכוֹן: ג אִם
עֲלָתָא קֻרְבָּנֵהּ מִן תּוֹרֵי דְכַר שְׁלִים
יְקָרְבִנֵּהּ לְתַרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא יְקָרֵב
יָתֵהּ לְרַעֲוָא לֵהּ קֳדָם יְיָ:
ד וְיִסְמוֹךְ יְדֵהּ עַל רֵישׁ עֲלָתָא
וְיִתְרְעֵי לֵהּ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי:
ה וְיִכּוֹס יָת בַּר תּוֹרֵי קֳדָם יְיָ
וְיִקָּרְבוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יָת דְּמָא
וְיִזְרְקוּן יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא
סְחוֹר סְחוֹר דִּי בִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא: ו וְיַשְׁלַח יָת עֲלָתָא וְיפַלֵּג
יָתֵהּ לְאִבְרָהָא: ז וְיִתְּנוּן בְּנֵי
אַהֲרֹן כַּהֲנָא אֶשָּׁתָא עַל מַדְבְּחָא
וְיסַדְּרוּן אָעַיָּא עַל אֶשָּׁתָא:

רש״י

(ג) זָכָר. וְלֹא נְקֵבָה. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״זָכָר״ לְמַטָּה, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר ״זָכָר״, וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוּס: **תָּמִים.** בְּלֹא מוּם: **אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד.** מְטַפֵּל בַּהֲבָאָתוֹ עַד הָעֲזָרָה, מַהוּ אוֹמֵר: יַקְרִיב יַקְרִיב? אֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה עוֹלַת רְאוּבֵן בְּעוֹלַת שִׁמְעוֹן יַקְרִיב כָּל אֶחָד לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא. וְכֵן עוֹלָה בְּחֵלִּין יִמָּכְרוּ הַחֵלִּין לְצָרְכֵי עוֹלוֹת וַהֲרֵי הֵן כֻּלָּן עוֹלוֹת וְתִקָּרֵב כָּל אַחַת לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא. יָכוֹל אֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה בִּפְסוּלִין אוֹ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״יַקְרִיבֶנּוּ״: **יַקְרִיב אֹתוֹ.** מְלַמֵּד, שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ. יָכוֹל בְּעַל־כָּרְחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לִרְצֹנוֹ״. הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר ׳רוֹצֶה אֲנִי׳: **לִפְנֵי ה׳ וְסָמַךְ.** אֵין סְמִיכָה בְּבָמָה: **(ד) עַל רֹאשׁ הָעֹלָה.** לְהָבִיא עוֹלַת חוֹבָה לִסְמִיכָה, וּלְהָבִיא עוֹלַת הַצֹּאן: **הָעֹלָה.** פָּרָט לְעוֹלַת הָעוֹף: **וְנִרְצָה לוֹ.** עַל מַה הוּא מְרַצֶּה לוֹ? אִם תֹּאמַר עַל כְּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, אוֹ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, אוֹ מַלְקוּת – חֲרֵי עָנְשָׁן אָמוּר. הָא אֵינוֹ מְרַצֶּה אֶלָּא עַל ׳עֲשֵׂה׳ וְעַל ׳לֹאו׳ שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה׳: **(ה) וְשָׁחַט וְהִקְרִיבוּ הַכֹּהֲנִים.** מְקַבָּלָה וְאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה. לִמֵּד עַל הַשְּׁחִיטָה, שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר: **לִפְנֵי ה׳.** בָּעֲזָרָה: **וְהִקְרִיבוּ.** זוֹ קַבָּלָה שֶׁהִיא הָרְאשׁוֹנָה, וּמַשְׁמָעָהּ לְשׁוֹן ״הוֹלָכָה״. לָמַדְנוּ, שְׁתֵּיהֶן [סְפָרִים אֲחֵרִים: שֶׁשְּׁתֵּיהֶן] בִּכְנֵי אַהֲרֹן: **בְּנֵי אַהֲרֹן.** יָכוֹל חֲלָלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״הַכֹּהֲנִים״: **אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם.** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״דָּם״, ״דָּם״ שְׁתֵּי פְּעָמִים? לְהָבִיא אֶת שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמִינוֹ אוֹ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. יָכוֹל אַף בִּפְסוּלִים, אוֹ בַּחַטָּאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, אוֹ בַּחַטָּאוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, שֶׁאֲלוּ לְמַעְלָה וְהֵיא לְמַטָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: ״אֶת־דָּמוֹ״: **וְזָרְקוּ.** עוֹמֵד לְמַטָּה וְזוֹרֵק מִן הַכְּלִי לְכֹתֶל הַמִּזְבֵּחַ לְמַטָּה מִחוּט הַסִּקְרָא כְּנֶגֶד הַזָּוִיּוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״סָבִיב״, שֶׁיְּהֵא הַדָּם נִתָּן בְּד׳ רוּחוֹת הַמִּזְבֵּחַ. אוֹ יָכוֹל יַקִּיפֶנּוּ כְּחוּט? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְזָרְקוּ״, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַקִּיף בְּזָרִיקָה. אִי ״וְזָרְקוּ״, יָכוֹל בְּזָרִיקָה אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״סָבִיב״, הָא כֵּיצַד? נוֹתֵן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע: **אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד.** וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהוּא מְפֹרָק: **(ו) וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה.** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״הָעֹלָה״? לְרַבּוֹת אֶת כָּל הָעוֹלוֹת לְהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ: **אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ.** וְלֹא נְתָחֶיהָ לְנַתְּחִים: **(ז) וְנָתְנוּ אֵשׁ.** אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם, מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט: **בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן.** כְּשֶׁהוּא בְּכִהוּנָתוֹ, הָא אִם

ח וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יָת אֶבְרַיָּא יָת רֵישָׁא וְיָת תַּרְבָּא עַל אָעַיָּא דִּי עַל אֶשְׁתָּא דִּי עַל מַדְבְּחָא: ט וְגַוֵּהּ וּכְרָעוֹהִי יְחַלֵּל בְּמַיָּא וְיַסֵּק כָּהֲנָא יָת כֻּלָּא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא קׇרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: י וְאִם מִן עָנָא קׇרְבָּנֵהּ מִן אִמְּרַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי עִזַּיָּא לַעֲלָתָא דְּכַר שְׁלִים יְקָרְבִנֵּהּ: יא וְיִכּוֹס יָתֵהּ עַל צִדָּא דְמַדְבְּחָא צְפוּנָא קֳדָם יְיָ וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יָת דְּמֵהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: יב וְיַפְלֵג יָתֵהּ לְאֶבְרוֹהִי וְיָת רֵישֵׁהּ וְיָת תַּרְבֵּהּ וְיַסְדַּר כָּהֲנָא יָתְהוֹן עַל אָעַיָּא דִּי עַל אֶשְׁתָּא דִּי עַל מַדְבְּחָא: יג וְגַוָּא וּכְרָעַיָּא יְחַלֵּל בְּמַיָּא וְיִקְרֵב כָּהֲנָא יָת כֻּלָּא וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא קׇרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: יד וְאִם מִן עוֹפָא עֲלָתָא קׇרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ

ח וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ רס״י: ט וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ לַיהוָה רס״י: ס ישראל י וְאִם־מִן־הַצֹּאן קׇרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ רס״י: יא וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב רס״י: יב וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: יג וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: פ ע״כ בחול שני יד וְאִם מִן־הָעוֹף עֹלָה קׇרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב

רש״י

עָבַד בְּבִגְדֵי כֹּהֵן הֶדְיוֹט, עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה: **(ח) בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים.** כְּשֶׁהֵם בְּכְהוּנָם. הָא כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁעָבַד בִּשְׁמוֹנָה בְּגָדִים, עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה: **אֵת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ.** לְפִי שֶׁאֵין הָרֹאשׁ בִּכְלַל הַפְּשֵׁט, שֶׁכְּבָר חַתַּז בַּשְּׁחִיטָה, לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ לְמְנוֹתוֹ לְעַצְמוֹ: **וְאֶת־הַפָּדֶר.** לָמָּה נֶאֱמַר? לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמַּעֲלֶהוּ עִם הָרֹאשׁ וּמְכַסֶּה בּוֹ אֶת בֵּית הַשְּׁחִיטָה. וְזֶהוּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה: **אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ.** שֶׁלֹּא יְהִיוּ הַגִּזְרִין יוֹצְאִין חוּץ לַמַּעֲרָכָה: **(ט) עֹלָה.** לְשֵׁם עוֹלָה יַקְטִירֶנּוּ: **אִשֵּׁה.** כְּשֶׁיִּשְׁחָטֶנּוּ, יְהֵא שׁוֹחֲטוֹ לְשֵׁם הָאֵשׁ. וְכָל ״אִשֶּׁה״, לְשׁוֹן אֵשׁ פושיי״ר בְּלַעַ״ז: **נִיחוֹחַ.** נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי: **(י) וְאִם מִן הַצֹּאן.** וָ״ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן. וְלָמָּה הִפְסִיק? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה: **מִן־הַצֹּאן מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים.** הֲרֵי אֵלּוּ ג׳ מִעוּטִין, פָּרָט לְזָקֵן, לְחוֹלֶה וְלִמְזֹהָם: **(יא) עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ.** עַל צַד הַמִּזְבֵּחַ: **צָפֹנָה לִפְנֵי ה׳.** וְאֵין צָפוֹן בְּבָמָה: **(יד) מִן־הָעוֹף.** וְלֹא כָּל הָעוֹף, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״תְּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים״, תַּמּוּת וְזַכְרוּת בַּבְּהֵמָה וְאֵין תַּמּוּת וְזַכְרוּת בָּעוֹפוֹת; יָכוֹל אַף מְחֻסָּר אֹבֶר? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מִן הָעוֹף״: **תֹּרִים.** גְּדוֹלִים וְלֹא קְטַנִּים: **בְּנֵי יוֹנָה.** קְטַנִּים וְלֹא גְּדוֹלִים: **מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה.** פָּרָט לְתִחְלַת הַצְּהוּב שֶׁבָּזֶה וְשֶׁבָּזֶה, שֶׁהוּא פָּסוּל, שֶׁגְּדוֹל הוּא אֵצֶל בְּנֵי יוֹנָה וְקָטָן אֵצֶל תּוֹרִים:

מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ ס״א׃
טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ
וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר
הַמִּזְבֵּחַ ס״א׃ טז וְהֵסִיר אֶת־מְרָאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ
וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחָ קֵדְמָה אֶל־מְקוֹם
הַדָּשֶׁן ס״א׃ יז וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל
וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים
אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה ס״א׃ ס ב א וְנֶפֶשׁ כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן

וְיִקָּרֵב מִן שַׁפְנִינַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי
יוֹנָה יָת קָרְבָּנֵהּ׃ טו וְיִקָּרְבִנֵּהּ
כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא וְיִמְלוֹק יָת רֵישֵׁהּ
וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא וְיִתְמְצֵי דְמֵהּ עַל
כְּתֶל מַדְבְּחָא׃ טז וְיֶעְדֵּי יָת זָפְקָהּ
בְּאֶכְלֵהּ וְיִרְמֵי יָתַהּ לְסְטַר מַדְבְּחָא
קִדּוּמָא לַאֲתַר דְּמוֹשְׁדִין קִטְמָא׃
יז וְיִפָּרֵק יָתֵהּ בְּגַדְפּוֹהִי לָא יַפְרֵשׁ
וְיַסֵּק יָתֵהּ כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא עַל
אָעַיָּא דִּי עַל אֶשָּׁתָא עֲלָתָא הוּא
קָרְבָּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃
א וְאֶנֶשׁ אֲרֵי יְקָרֵב קָרְבַּן מִנְחָתָא
קֳדָם יְיָ סֹלְתָּא יְהֵי קָרְבָּנֵהּ וְיִרִיק

רש״י

(טו) וְהִקְרִיבוֹ. אַפִלּוּ פְּרִידָה אַחַת יָבִיא: **הַכֹּהֵן וּמָלַק.** אֵין מְלִיקָה בִּכְלִי, אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל כֹּהֵן; קוֹצֵץ בְּצִפָּרְנוֹ מִמּוּל הָעֹרֶף וְחוֹתֵךְ מַפְרֶקֶת עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסִּימָנִין וְקוֹצְצָן: **וְנִמְצָה דָמוֹ.** לְשׁוֹן ״מִיץ אַפַּיִם״, (משלי ל)״כִּי־אָפֵס הַמֵּץ״ (ישעיה טז). כּוֹבֵשׁ בֵּית הַשְּׁחִיטָה עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַדָּם מִתְמַצֶּה וְיוֹרֵד: **וּמָלַק וְהִקְטִיר וְנִמְצָה.** אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? מֵאַחַר שֶׁהוּא מַקְטִיר, הוּא מוֹצֶה?! אֶלָּא, מַה הַקְּטָרָה רֹאשׁ בְּעַצְמוֹ וְהַגּוּף בְּעַצְמוֹ וְכוּ׳, אַף מְלִיקָה כֵּן. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא מְסֹרָס הוּא: וּמָלַק וְהִקְטִיר, וְקֹדֶם הַקְּטָרָה, ״וְנִמְצָה דָמוֹ״ כְּבָר: **(טז) מֶרְאָתוֹ.** מְקוֹם הָרְעִי, וְזֶה הַזֶּפֶק: **בְּנֹצָתָהּ.** עִם בְּנֵי מֵעֶיהָ. וְ״נוֹצָה״ לְשׁוֹן דָּבָר הַמָּאוּס, כְּמוֹ: ״כִּי נָצוּ גַּם־נָעוּ״, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: ״בְּאוּכְלֵיהּ״, וְזֶהוּ מִדָּרְשׁוֹ שֶׁל אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן, שֶׁאָמַר: נוֹטֵל אֶת הַקֻּרְקְבָּן עִמּוֹ, וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ: קוֹדֵר סְבִיב הַזֶּפֶק בְּסַכִּין כְּמוֹ אֲרֻבָּה וְנוֹטְלָהּ עִם הַנּוֹצָה שֶׁעַל הָעוֹר. בְּעוֹלַת בְּהֵמָה, שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת אֶלָּא בְּאִבּוּס בְּעָלֶיהָ, נֶאֱמַר: ״וְהַקֵּרֵב וְהַכְּרָעִים יִרְחַץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר״, בָּעוֹף, שֶׁנִּזּוֹן מִן הַגָּזֵל, נֶאֱמַר: ״וְהִשְׁלִיךְ״ אֵת הַמֵּעַיִם, שֶׁאָכְלוּ מִן הַגָּזֵל: **אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה.** בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ: **אֶל־מְקוֹם הַדָּשֶׁן.** מָקוֹם שְׁנוֹתְנִין שָׁם תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן בְּכָל בֹּקֶר, וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה, וְכֻלָּם נִבְלָעִים שָׁם בִּמְקוֹמָן: **(יז) וְשִׁסַּע.** אֵין שִׁסּוּעַ אֶלָּא בַּיָּד; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּשְׁמְשׁוֹן: ״וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הַגְּדִי״: **בִכְנָפָיו.** עִם כְּנָפָיו; אֵינוֹ צָרִיךְ לִמְרֹט כַּנְפֵי נוֹצָתוֹ: **בִכְנָפָיו.** נוֹצָה מַמָּשׁ. וַהֲלֹא אֵין לְךָ הֶדְיוֹט שֶׁמֵּרִיחַ רֵיחַ רַע שֶׁל כְּנָפַיִם נִשְׂרָפִים וְאֵין נַפְשׁוֹ קָצָה עָלָיו. וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב: ״וְהִקְטִיר״? כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ שָׁבֵעַ וּמְהֻדָּר בְּקָרְבָּנוֹ שֶׁל עָנִי: **לֹא יַבְדִּיל.** אֵינוֹ מְפָרְקוֹ לְגַמְרֵי לִשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת, אֶלָּא קוֹרְעוֹ מִגַּבּוֹ. נֶאֱמַר בָּעוֹף: ״רֵיחַ נִיחֹחַ״, וְנֶאֱמַר בַּבְּהֵמָה: ״רֵיחַ נִיחוֹחַ״. לוֹמַר לְךָ: ׳אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט, וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם׳: **(א) וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב.** לֹא נֶאֱמַר ״נֶפֶשׁ״ בְּכָל קָרְבָּנוֹת נְדָבָה, אֶלָּא בִּמְנָחָה; מִי דַּרְכּוֹ לְהִתְנַדֵּב מִנְחָה? עָנִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ: **סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ.** הָאוֹמֵר: ״הֲרֵי עָלַי מִנְחָה״, סְתָם, מֵבִיא מִנְחַת סֹלֶת, שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבַּמְּנָחוֹת וְנִקְמֶצֶת כְּשֶׁהִיא סֹלֶת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן. לְפִי שֶׁנֶּאֶמְרוּ כָּאן חֲמִשָּׁה מִינֵי מְנָחוֹת, וְכֻלָּן בָּאוֹת אֲפוּיוֹת קֹדֶם קְמִיצָה חוּץ מִזּוֹ, לְכָךְ קְרוּיָה ״מִנְחַת סֹלֶת״: **סֹלֶת.** אֵין ״סֹלֶת״ אֶלָּא מִן הַחִטִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״סֹלֶת חִטִּין״, וְאֵין מִנְחָה פְּחוּתָה מֵעִשָּׂרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת . . לְמִנְחָה״, עִשָּׂרוֹן לְכָל מִנְחָה:

עֲלַהּ מִשְׁחָא וְיִתֵּן עֲלַהּ לִבְנְתָּא׃
ב וְיַיְתְנַהּ לְוָת בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא
וְיִקְמוֹץ מִתַּמָּן מְלֵי קֻמְצֵהּ מִסֹּלְתַּהּ
וּמִמִּשְׁחַהּ עַל כָּל לְבֻנְתַּהּ וְיַסֵּק
כַּהֲנָא יָת אַדְכַּרְתַּהּ לְמַדְבְּחָא קֻרְבַּן
דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃
ג וּדְאִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי קֻדְשׁ קוּדְשִׁין מִקֻּרְבָּנַיָּא
דַיְיָ׃ ד וַאֲרֵי תְקָרֵב קֻרְבַּן מִנְחָתָא
מַאֲפֵה תַנּוּרָא סֹלְתָּא גְּרִיצָן פַּטִּירָן
דְּפִילָן בְּמִשַׁח וְאֻסְפּוּגִין פַּטִּירִין
דְּמִשִׁיחִין בְּמִשְׁחָא׃ ה וְאִם מִנְחָתָא

מִנְחָה֙ לַיהוָ֔ה סֹ֥לֶת יִהְיֶ֖ה קָרְבָּנ֑וֹ וְיָצַ֥ק עָלֶ֖יהָ
שֶׁ֣מֶן וְנָתַ֥ן עָלֶ֖יהָ לְבֹנָ֑ה רס״י׃ ב וְהֵבִיאָ֗הּ אֶל־בְּנֵי
אַהֲרֹן֙ הַכֹּהֲנִ֔ים וְקָמַ֥ץ מִשָּׁ֛ם מְלֹ֥א קֻמְצ֖וֹ
מִסָּלְתָּ֑הּ וּמִשַּׁמְנָ֣הּ עַל־כָּל־לְבֹנָתָ֗הּ וְהִקְטִ֤יר
הַכֹּהֵן֙ אֶת־אַזְכָּרָתָ֔הּ הַמִּזְבֵּחָ֕ה אִשֵּׁ֥ה רֵ֖יחַ נִיחֹ֣חַ
לַיהוָ֑ה רס״י׃ ג וְהַנּוֹתֶ֣רֶת מִן־הַמִּנְחָ֗ה לְאַהֲרֹן֙
וּלְבָנָ֔יו קֹ֥דֶשׁ קָדָשִׁ֖ים מֵאִשֵּׁ֥י יְהוָֽה רס״י׃ ס ד וְכִי
תַקְרֵ֣ב קָרְבַּ֣ן מִנְחָ֗ה מַאֲפֵ֛ה תַּנּ֖וּר סֹ֣לֶת חַלֹּ֑ת

רש״י

וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן. עַל כֻּלָּהּ: וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה. עַל מִקְצָתָהּ; מַנִּיחַ קֹמֶץ לִבְלוֹנָה עָלֶיהָ לְצַד אֶחָד. וּמָה רָאִיתָ לוֹמַר כֵּן? שֶׁאֵין רִבּוּי אַחַר רִבּוּי בַּתּוֹרָה, אֶלָּא לְמַעֵט. דָּבָר אַחֵר: שֶׁמֶן עַל כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבְלָל עִמָּהּ וְנִקְמָץ עִמָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ״, וּלְבוֹנָה עַל מִקְצָתָהּ שֶׁאֵינָהּ נִבְלֶלֶת עִמָּהּ וְלֹא נִקְמֶצֶת עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַל כָּל לְבֹנָתָהּ״, שֶׁלְּאַחַר שֶׁקָּמַץ, מְלַקֵּט אֶת הַלְּבוֹנָה כֻּלָּהּ וּמַעֲלֶיהָ: וּמַקְטִירָהּ: וְיָצַק... וְנָתַן... וְהֵבִיאָהּ. מִלַּמֵּד שֶׁיְּצִיקָה וּבְלִילָה כְּשֵׁרִים בְּזָר: **(ב) הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ.** מִקְמִיצָה וְאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה: **וְקָמַץ מִשָּׁם.** מִמָּקוֹם שֶׁרַגְלֵי הַזָּר עוֹמְדוֹת, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַקְּמִיצָה כְּשֵׁרָה בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה, אַף בְּאַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה שֶׁל מָקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל: **מְלֹא קֻמְצוֹ.** יָכוֹל מִבַּרְץ, וּמִבַּצְבֵּץ וְיוֹצֵא לְכָל צַד? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: ״וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ״, לֹא יְהֵא כָּשֵׁר אֶלָּא מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַקֹּמֶץ. אִי ״בְּקֻמְצוֹ״, יָכוֹל חָסֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מְלֹא״. הָא כֵּיצַד? חוֹפֶה שָׁלֹשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו עַל פִּי יָדוֹ, וְזֶהוּ ״קֹמֶץ״ בְּמַשְׁמַע לָשׁוֹן הָעִבְרִית: **עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ.** לְבַד כָּל הַלְּבוֹנָה יְהֵא הַקֹּמֶץ מָלֵא: **לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר.** אַף הַלְּבוֹנָה בְּהַקְטָרָה: **מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ.** הָא, אִם קָמַץ וְעָלָה בְיָדוֹ גַּרְגֵּר מֶלַח אוֹ קֹרֶט לְבוֹנָה, פְּסוּלָה: אַזְכָּרָתָהּ. הַקֹּמֶץ הָעוֹלֶה לְגָבֹהַּ הוּא זִכָּרוֹן הַמִּנְחָה, שֶׁבּוֹ נִזְכָּר בְּעָלֶיהָ לְטוֹבָה וּלְנַחַת רוּחַ: **(ג) לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו.** כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל חֵלֶק בְּרֹאשׁ שֶׁלֹּא בְּמַחֲלֹקֶת, וְהַהֶדְיוֹט בְּמַחֲלֹקֶת: **קֹדֶשׁ קָדָשִׁים.** הִיא לָהֶם: **מֵאִשֵּׁי ה׳.** אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּהּ, אֶלָּא לְאַחַר מַתְּנוֹת הָאִשִּׁים: **(ד) וְכִי תַקְרִיב** וְגוֹ׳. שֶׁאָמַר: ״הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַאֲפֵה תַנּוּר״; וְלִמֵּד הַכָּתוּב, שֶׁיָּבִיא אוֹ חַלּוֹת, אוֹ רְקִיקִין. חַלּוֹת בְּלוּלוֹת וְהָרְקִיקִין מְשׁוּחִין. וְנֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִשִּׁיחָתָן: יֵשׁ אוֹמְרִים: מוֹשְׁחָן וְחוֹזֵר וּמוֹשְׁחָן עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּלּוֹג, שֶׁכָּל הַמְּנָחוֹת טְעוּנוֹת לוֹג שֶׁמֶן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מוֹשְׁחָן כְּמִין כַּ״ף יְוָנִית וּשְׁאָר הַשֶּׁמֶן נֶאֱכָל בִּפְנֵי עַצְמוֹ לַכֹּהֲנִים. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״בַּשֶּׁמֶן״, ״בַּשֶּׁמֶן״, שְׁתֵּי פְּעָמִים? לְהַכְשִׁיר שֶׁמֶן שְׁנִי וּשְׁלִישִׁי הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים, וְאֵין צָרִיךְ שֶׁמֶן רִאשׁוֹן אֶלָּא לַמְּנוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: ״זָךְ״. וְשָׁנִינוּ בִּמְנָחוֹת: כָּל הַמְּנָחוֹת הָאֲפוּיוֹת לִפְנֵי קְמִיצָתָן וְנִקְמָצוֹת עַל יְדֵי פְּתִיתָה, כֻּלָּן בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְהָאָמוּר בָּהּ: ״רְקִיקִין״, בָּאָה עֶשֶׂר רְקִיקִין: **(ה) וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת.** שֶׁאָמַר: ״הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַחֲבַת״, וּכְלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁאוֹפִין בּוֹ מִנְחָה עַל הָאוּר בַּשֶּׁמֶן, וְהַכְּלִי אֵינוֹ עָמֹק אֶלָּא צָף, וּמַעֲשֵׂה הַמִּנְחָה שֶׁבְּתוֹכוֹ קָשִׁין, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהִיא

עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנְךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה
תִּהְיֶה רס״א: ו פָּתוֹת אֹתָהּ פְּתִּים וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ
שֶׁמֶן מִנְחָה הִוא רס״א: ס שלישי ז וְאִם־מִנְחַת
מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה רס״א:
ח וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה
לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ רס״א: ט וְהֵרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־
אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה רס״א: י וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה: יא כָּל־
הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ
כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ
אִשֶּׁה לַיהוָה רס״א: יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ
אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרֵיחַ
נִיחֹחַ רס״א: יג וְכָל־קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח
וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב

עַל מַסְרְתָא קָרְבָּנָךְ סֻלְתָּא דְּפִילָא
בְּמִשַׁח פַּטִּיר תְּהֵי: ו בְּצַע יָתַהּ
בִּצוּעִין וּתְרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא
מִנְחָתָא הִיא: ז וְאִם מִנְחַת רִדְתָּא
קָרְבָּנָךְ סֻלְתָּא בְּמִשַׁח תִּתְעֲבֵד:
ח וְתַיְתִי יָת מִנְחָתָא דִּי יִתְעֲבֵד
מֵאִלֵּין קֳדָם יְיָ וְיִקָּרְבִינַהּ לְוָת
כַּהֲנָא וְיִקָּרְבִנַּהּ לְמַדְבְּחָא:
ט וְיָרִים כַּהֲנָא מִן מִנְחָתָא יָת
אַדְכָּרַתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא קָרְבַּן
דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:
י וּדְאִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי קֻדָּשׁ קוּדְשִׁין מִקָּרְבָּנַיָּא
דַיְיָ: יא כָּל מִנְחָתָא דִּי תְקָרְבוּן
קֳדָם יְיָ לָא תִתְעֲבֵד חֲמִיעַ אֲרֵי כָל
חֲמִיר וְכָל דְּבַשׁ לָא תַסְּקוּן מִנֵּהּ
קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: יב קָרְבַּן קַדְמֵי
תְּקָרְבוּן יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וּלְמַדְבְּחָא
לָא יִתַּסְּקוּן לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא:
יג וְכָל קָרְבַּן מִנְחָתָךְ בְּמִלְחָא
תְּמַלַּח וְלָא תְבַטֵּל מְלַח קְיָם

רש״י

צָפָה, הָאוּר שׁוֹרֵף אֶת הַשֶּׁמֶן. וְכֻלָּן טְעוּנוֹת שָׁלֹשׁ מַתְּנוֹת שֶׁמֶן: יְצִיקָה וּבְלִילָה וּמַתַּן שֶׁמֶן בַּכְּלִי קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן: **סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן.** מְלַמֵּד שֶׁבּוֹלְלָן בְּעוֹדָן סֹלֶת: **(ו) פָּתוֹת אֹתָהּ פְּתִּים.** לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת הַנֶּאֱפוֹת קֹדֶם קְמִיצָה לִפְתִיתָה: **וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הִוא.** לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת לִיצִיקָה. יָכוֹל אַף מִנְחַת מַאֲפֵה תַּנּוּר כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״עָלֶיהָ״. אוֹצִיא אֶת הַחַלּוֹת וְלֹא אוֹצִיא אֶת הָרְקִיקִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: הִוא: **(ז) מַרְחֶשֶׁת.** כְּלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, עָמֹק, וּמִתּוֹךְ שֶׁהִיא עֲמֻקָּה, שַׁמְנָהּ צָבוּר וְאֵין הָאוּר שׁוֹרְפוֹ, לְפִיכָךְ מַעֲשֵׂה מִנְחָה הָעֲשׂוּיִין לְתוֹכָהּ רוֹחֲשִׁין. כָּל דָּבָר רַךְ, עַל־יְדֵי מַשְׁקֶה נִרְאֶה כְּרוֹחֵשׁ וּמְנַעְנֵעַ: **(ח) אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה.** מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים הַלָּלוּ: **וְהִקְרִיבָהּ.** בְּעָלֶיהָ אֶל הַכֹּהֵן: **וְהִגִּישָׁהּ.** הַכֹּהֵן: **אֶל־הַמִּזְבֵּחַ.** מַגִּישָׁהּ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ: **(ט) אֶת־אַזְכָּרָתָהּ.** הוּא הַקֹּמֶץ: **(יא) וְכָל־דְּבַשׁ.** כָּל מְתִיקַת פְּרִי קָרוּי ״דְּבַשׁ״: **(יב) קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ.** מַה יֵּשׁ לְךָ לְהָבִיא מִן הַשְּׂאוֹר וּמִן הַדְּבַשׁ? קָרְבַּן רֵאשִׁית, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת, הַבָּאִים מִן הַשְּׂאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״חָמֵץ תֵּאָפֶינָה״, וּבְכוּרִים מִן הַדְּבַשׁ, כְּמוֹ בְּכוּרֵי תְאֵנִים וּתְמָרִים: **(יג) מֶלַח בְּרִית.** שֶׁהַבְּרִית כְּרוּתָה לְמֶלַח מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁהֻבְטְחוּ הַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים לְקָרֵב

אֱלָהָךְ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל קָרְבָּנְךָ
תְּקָרֵב מִלְחָא: יד וְאִם תְּקָרֵב
מִנְחַת בִּכּוּרִין קֳדָם יְיָ אָבִיב קְלִי
בְּנוּר פֵּרוֹכָן רַכִּיכָן תְּקָרֵב יָת
מִנְחַת בִּכּוּרָךְ: טו וְתִתֵּן עֲלַהּ
מִשְׁחָא וּתְשַׁוִּי עֲלַהּ לְבֻנְתָּא
מִנְחָתָא הִיא: טז וְיַסֵּק כַּהֲנָא יָת
אִדְכַּרְתַּהּ מִגְרְסַהּ וּמִמְשְׁחַהּ עַל
כָּל לְבֻנְתַּהּ קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ:
א וְאִם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קָרְבָּנֵהּ אִם
מִן תּוֹרֵי הוּא מְקָרֵיב אִם דְּכַר אִם
נֻקְבָּא שְׁלִים יְקָרְבִינֵהּ קֳדָם יְיָ:
ב וְיִסְמוֹךְ יְדֵהּ עַל רֵישׁ קָרְבָּנֵהּ
וְיִכְסְנֵהּ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יָת דְּמָא
עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר:
ג וְיִקְרֵב מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא קָרְבָּנָא
קֳדָם יְיָ יָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא
וְיָת כָּל תַּרְבָּא דִּי עַל גַּוָּא: ד וְיָת
תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן

מֶלַח רס״א: ס יד וְאִם־תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים
לַיהוָה אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב
אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ רס״א: טו וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן
וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה מִנְחָה הִוא: טז וְהִקְטִיר
הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ מִגִּרְשָׁהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל
כָּל־לְבֹנָתָהּ אִשֶּׁה לַיהוָה: פ רביעי ג א וְאִם־
זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן־הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב
אִם־זָכָר אִם־נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי
יְהוָה רס״א: ב וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: ג וְהִקְרִיב מִזֶּבַח
הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־
הַקֶּרֶב רס״א: ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת

רש״י

בַּמִּזְבֵּחַ בַּמֶּלַח וְנִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג: **עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ**.
עַל עוֹלוֹת בְּהֵמָה וָעוֹף וְאֵמוּרֵי כָּל הַקֳּדָשִׁים כֻּלָּן:
(יד) וְאִם־תַּקְרִיב. הֲרֵי ״אִם״ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳כִּי׳,
שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה רְשׁוּת, שֶׁהֲרֵי בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב
מְדַבֵּר, שֶׁהִיא חוֹבָה. וְכֵן ״וְאִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל וְגוֹ׳״:
מִנְחַת בִּכּוּרִים. בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב מְדַבֵּר,
שֶׁהִיא בָּאָה אָבִיב בִּשְׁעַת בְּשׁוּל הַתְּבוּאָה, וּמִן
הַשְּׁעוֹרִים הִיא בָּאָה. נֶאֱמַר כָּאן: ״אָבִיב״ וְנֶאֱמַר
לְהַלָּן; ״כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב״: **קָלוּי בָּאֵשׁ.** שֶׁמְּיַבְּשִׁין
אוֹתוֹ עַל הָאוּר בְּאַבּוּב שֶׁל קָלְיוֹת. [פִּרֵשׁ רַשִׁ״י
בְּמִנָּחוֹת, שֵׁם הַכְּלִי שֶׁל מוֹכְרֵי קָלְיוֹת], שֶׁאִלּוּלֵי כֵּן
אֵינָהּ נִטְחֶנֶת בָּרֵיחַיִם, לְפִי שֶׁהִיא לַחָה: **גֶּרֶשׂ
כַּרְמֶל.** גְּרוּשָׁה בְּעוֹדָהּ לַחָה: **גֶּרֶשׂ.** לְשׁוֹן שְׁבִירָה
וּטְחִינָה, גּוֹרְסָהּ בְּרֵיחַיִם שֶׁל גְּרוֹסוֹת, כְּמוֹ: ״וַיִּגְרֹס
בְּחָצָץ״. וְכֵן: ״גָּרְסָה נַפְשִׁי״: **כַּרְמֶל.** בְּעוֹד הַכַּר
מָלֵא, שֶׁהַתְּבוּאָה לַחָה וּמְלֵאָה בְּקַשִּׁין שֶׁלָּהּ, וְעַל־כֵּן
נִקְרָאִים הַמְּלִילוֹת: ״כַּרְמֶל״, וְכֵן: ״וְכַרְמֶל
בְּצִקְלֹנוֹ״: **(א) שְׁלָמִים.** שֶׁמַּטִּילִים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם.
דָּבָר אַחֵר: ״שְׁלָמִים״, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שָׁלוֹם לַמִּזְבֵּחַ,
וְלַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים: **(ג) וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב** וְגוֹ׳.
׳לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַקֶּבָה׳, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי
עֲקִיבָא אוֹמֵר: ׳לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַדַּקִּין׳:
(ד) הַכְּסָלִים. [פלנקי״ן בְּלַע״ז] שֶׁהַחֵלֶב שֶׁעַל
הַכְּלָיוֹת כְּשֶׁהַבְּהֵמָה חַיָּה, הוּא בְּגֹבַהּ הַכְּסָלִים, וְהֵם
מִלְמַטָּה, וְזֶהוּ הַחֵלֶב שֶׁתַּחַת הַמָּתְנַיִם, שֶׁקּוֹרִין
בְּלַע״ז לונבילו״ש, לָכֵן הַנּוֹרְאָה לְמַעְלָה בְּגֹבַהּ
הַכְּסָלִים, וּבְתַחְתִּיתוֹ, הַבָּשָׂר חוֹפֵהוּ: **הַיֹּתֶרֶת.** הוּא
דֹּפֶן הַמָּסָךְ, שֶׁקּוֹרִין איברי״ש, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי:

יְסִירֶנָּה רס״י׃ ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְּנֵי־אַהֲרֹן
הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר
עַל־הָאֵשׁ אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה רס״י׃ פ
ו וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה
זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ ז אִם־כֶּשֶׂב
הוּא־מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי
יְהוָה רס״י׃ ח וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ
וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב רס״י׃ ט וְהִקְרִיב
מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה
תְּמִימָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב
הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עַל־הַקֶּרֶב רס״י׃ י וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת
עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ יא וְהִקְטִירָם
הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיהוָה רס״י׃ פ
יב וְאִם־עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ יג וְסָמַךְ
אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל
מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ

דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דְּעַל
כַּבְדָּא עַל כָּלְיָתָא יְעַדִּנַּהּ׃
ה וְיַסְקוּן יָתֵהּ בְּנֵי אַהֲרֹן
לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא דִּי עַל אָעַיָּא
דִּי עַל אֶשָּׁתָא קָרְבַּן דְּמִתְקַבַּל
בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ ו וְאִם מִן עָנָא
קָרְבָּנֵהּ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ
דְּכַר אוֹ נֳקְבָא שְׁלִים יְקָרְבִנֵּהּ׃
ז אִם אִמַּר הוּא מְקָרֵב יָת קָרְבָּנֵהּ
וְיָקָרֵב יָתֵהּ קֳדָם יְיָ׃ ח וְיִסְמוֹךְ יָת
יְדֵהּ עַל רֵישׁ קָרְבָּנֵהּ וְיִכּוֹס יָתֵהּ
קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי
אַהֲרֹן יָת דְּמֵהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר׃ ט וְיָקָרֵב מִנְכְסַת קוּדְשַׁיָּא
קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ תַּרְבֵּהּ אַלְיָתָא
שְׁלִמְתָּא לָקֳבֵל שְׁזַרְתָּא יְעַדִּנַּהּ וְיָת
תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת כָּל תַּרְבָּא
דִּי עַל גַּוָּא׃ י וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן
וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסַיָּא
וְיָת חִצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא עַל כָּלְיָתָא
יְעַדִּנַּהּ׃ יא וְיַסְקִנֵּהּ כַּהֲנָא
לְמַדְבְּחָא לְחֵם קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃
יב וְאִם מִן בְּנֵי עִזַּיָּא קָרְבָּנֵהּ
וְיָקָרֵבִנֵּהּ קֳדָם יְיָ׃ יג וְיִסְמוֹךְ יָת
יְדֵהּ עַל רֵישֵׁהּ וְיִכּוֹס יָתֵהּ קֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן יָת
דְּמֵהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃

רש״י

״חִצְרָא דְּכַבְדָּא״: **עַל הַכָּבֵד**. שֶׁיִּטֹּל מִן הַכָּבֵד עִמָּהּ מְעַט, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר: ״וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד״: **עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת**. לְבַד מִן הַכָּבֵד וּלְבַד מִן הַכְּלָיוֹת, יְסִירֶנָּה לְזוֹ: **(ה) עַל־הָעֹלָה**. מִלְּבַד הָעוֹלָה. לָמַדְנוּ, שֶׁתַּקְדִּים עוֹלַת תָּמִיד לְכָל קָרְבָּן עַל הַמַּעֲרָכָה: **(ז) אִם־כֶּשֶׂב**. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּאֵמוּרֵי הַכֶּשֶׂב מַה שֶּׁאֵין בְּאֵמוּרֵי הָעֵז, שֶׁהַכֶּשֶׂב אַלְיָתוֹ קְרֵבָה, לְכָךְ נֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת: **(ח) וְזָרְקוּ**. שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע, וְעַל־יְדֵי הַכְּלִי הוּא זוֹרֵק, וְאֵינוֹ נוֹתֵן בָּאַצְבַּע אֶלָּא בְּחַטָּאת: **(ט) חֶלְבּוֹ**. הַמַּבְחָר שֶׁבּוֹ, וּמַהוּ? זֶה הָאַלְיָה תְּמִימָה: **לְעֻמַּת הֶעָצֶה**. לְמַעְלָה מִן הַכְּלָיוֹת הַיּוֹעֲצוֹת: **(יא) לֶחֶם אִשֶּׁה לַה׳**. לַחְמוֹ שֶׁל אֵשׁ לְשֵׁם גְּבֹהַּ: **לֶחֶם**. לְשׁוֹן מַאֲכָל, וְכֵן: ״נַשְׁחִיתָה עֵץ

יד וְיִקְרַב מִנְּהָ֖ה קָרְבָּנֵ֑הּ קָרְבָּ֣ן קֳדָ֔ם
יְיָ֙ יָת֙ תַּרְבָּ֣א דְּחָפֵ֔י יָת֖ גַּ֑וָּא וְיָת֙ כָּל
תַּרְבָּ֣א דִּ֔י עַל־גַּ֖וָּא׃ טו וְיָת֙ תַּרְתֵּ֣ין
כָּלְיָ֔ן וְיָת֙ תַּרְבָּ֣א דִּ֔י עֲלֵיהֶ֖ן דִּ֣י עַל
גִּסְסַ֑יָּא וְיָת֙ חִצְרָ֣א דִּ֔י עַל־כַּבְדָּ֖א
עַל־כָּלְיָתָ֥א יְעַדִּנַּֽהּ׃ טז וְיַסְקִנּ֥וּן
כַּהֲנָ֖א לְמַדְבְּחָ֑א לְחֵ֣ם קָרְבָּנָ֔א
לְאִתְקַבָּלָ֖א בְּרַעֲוָ֑א כָּל־תַּרְבָּ֖א קָדָֽם
יְיָ׃ יז קְנֵ֥ם עָלָ֛ם לְדָרָתֵיכ֖וֹן בְּכֹ֣ל
מוֹתְבָנֵיכ֑וֹן כָּל־תַּרְבָּ֥א וְכָל־דְּמָ֖א
לָ֥א תֵיכְל֖וּן׃ א וּמַלִּ֥יל יְיָ֖ עִם
מֹשֶׁ֥ה לְמֵימָֽר׃ ב מַלֵּ֥ל עִם־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵ֖ל לְמֵימָ֑ר אֱנָ֣שׁ אֲרֵ֔י יֵחוֹב
בְּשָׁלּוּ֙ מִכָּל֙ פִּקּוּדַ֣יָּא דַיְיָ֔ דִּ֥י לָ֖א
כָּשְׁרִ֑ין לְאִתְעֲבָדָ֖א וְיַעֲבֵ֥ד מִן־חַ֖ד
מִנְּהוֹן׃ ג אִם־כַּהֲנָ֥א רַבָּ֖א יֵחוֹב
לְחוֹבַ֣ת עַמָּ֑א וְיַקְרֵ֣ב עַל־חוֹבְתֵ֗הּ דִּ֤י
חָב֙ תּ֣וֹר בַּר־תּוֹרֵ֔י שְׁלִ֥ים קָדָ֖ם יְיָ
לְחַטָּאתָֽא׃ ד וְיַיְתֵ֤י יָת֙ תּוֹרָ֔א
לִתְרַ֖ע מַשְׁכַּ֣ן זִמְנָ֑א לָקֳדָ֖ם יְיָ
וְיִסְמוֹךְ֙ יָת֣ יְדֵ֔הּ עַ֖ל רֵ֣ישׁ תּוֹרָ֑א
וְיִכּ֥וֹס יָת֙ תּוֹרָ֔א קָדָ֖ם יְיָ׃ ה וְיִשְׁחַ֗ט
כַּהֲנָ֤א רַבָּא֙ מִדְּמָ֣א דְתוֹרָ֔א וְיָעֵ֕ל
יָתֵ֖הּ לְמַשְׁכַּ֣ן זִמְנָֽא׃ ו וְיִטְבּ֣וֹל
כַּהֲנָ֗א יָת֙ אֶצְבְּעֵ֣הּ בִּדְמָ֔א וְיַדֵּ֥י מִן

סָבִֽיב׃ ד וְהִקְרִ֖יב מִמֶּ֑נּוּ קָרְבָּנ֔וֹ אִשֶּׁ֥ה לַיהוָֽה
אֶת־הַחֵ֙לֶב֙ הַמְכַסֶּ֔ה אֶת־הַקֶּ֖רֶב וְאֵת֙ כָּל־
הַחֵ֔לֶב אֲשֶׁ֖ר עַל־הַקֶּֽרֶב׃ ט וְאֵת֙ שְׁתֵּ֣י הַכְּלָיֹ֔ת
וְאֶת־הַחֵ֙לֶב֙ אֲשֶׁ֣ר עֲלֵהֶ֔ן אֲשֶׁ֖ר עַל־הַכְּסָלִ֑ים
וְאֶת־הַיֹּתֶ֙רֶת֙ עַל־הַכָּבֵ֔ד עַל־הַכְּלָיֹ֖ת יְסִירֶֽנָּה׃
יא וְהִקְטִירָ֥ם הַכֹּהֵ֛ן הַמִּזְבֵּ֖חָה לֶ֣חֶם אִשֶּׁ֑ה לְרֵ֣יחַ
נִיחֹ֔חַ כָּל־חֵ֖לֶב לַיהוָֽה׃ יב חֻקַּ֥ת עוֹלָ֖ם לְדֹרֹתֵיכֶ֑ם
בְּכֹ֣ל מוֹשְׁבֹתֵיכֶ֔ם כָּל־חֵ֥לֶב וְכָל־דָּ֖ם לֹ֥א
תֹאכֵֽלוּ׃ ס פ חמישי ד א וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־
מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃ ב דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לֵאמֹר֙
נֶ֣פֶשׁ כִּי־תֶחֱטָ֔א בִּשְׁגָגָ֖ה מִכֹּ֣ל מִצְוֹ֣ת יְהוָ֑ה
אֲשֶׁ֥ר לֹֽא־תֵעָשֶׂ֖ינָה וְעָשָׂ֥ה מֵאַחַ֖ת מֵהֵֽנָּה׃
ג אִם־הַכֹּהֵ֥ן הַמָּשִׁ֖יחַ יֶחֱטָ֑א לְאַשְׁמַ֣ת הָעָ֔ם
וְהִקְרִ֞יב עַל־חַטָּאתוֹ֙ אֲשֶׁ֣ר חָטָ֔א פַּ֥ר בֶּן־בָּקָ֖ר
תָּמִ֛ים לַיהוָ֥ה לְחַטָּֽאת׃ ד וְהֵבִ֤יא אֶת־הַפָּר֙
אֶל־פֶּ֣תַח אֹ֔הֶל מוֹעֵ֖ד לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְסָמַ֤ךְ אֶת־
יָדוֹ֙ עַל־רֹ֣אשׁ הַפָּ֔ר וְשָׁחַ֥ט אֶת־הַפָּ֖ר לִפְנֵ֥י
יְהוָֽה׃ ה וְלָקַ֤ח הַכֹּהֵן֙ הַמָּשִׁ֔יחַ מִדַּ֖ם הַפָּ֑ר וְהֵבִ֥יא אֹת֛וֹ אֶל־אֹ֥הֶל
מוֹעֵֽד׃ ו וְטָבַ֤ל הַכֹּהֵן֙ אֶת־אֶצְבָּע֔וֹ בַּדָּ֖ם וְהִזָּ֣ה מִן־הַדָּ֑ם שֶׁ֥בַע פְּעָמִ֖ים

רש"י

בְּלַחְמוֹ", "עֲבַד לְחֵם רַב", "לִשְׁחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם": (יז) **חֻקַּת עוֹלָם.** יָפֶה מְפֹרָשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה: (ב) **מִכֹּל מִצְוֹת ה'.** פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: אֵין חַטָּאת בָּאָה, אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁזִּדּוֹנוֹ לָאו וְכָרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת: **מֵאַחַת מֵהֵנָּה.** מִמְּקֹצָת אַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן: הַכּוֹתֵב בְּשַׁבָּת "שֵׁם" מִשְּׁמְעוֹן, "נַח" מִנָּחוֹר, "דָּן" מִדָּנִיֵּאל: (ג) **אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם.** מִדְּרָשׁוֹ: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהֶעְלֵם

לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ רס״י: ז וְנָתַן
הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת
הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת ׀
כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה
אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד רס״י: ח וְאֶת־כָּל־חֵלֶב
פַּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־
הַקֶּרֶב רס״י: ט וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת
עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה: י כַּאֲשֶׁר יוּרָם
מִשּׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל
מִזְבַּח הָעֹלָה רס״י: יא וְאֶת־עוֹר הַפָּר וְאֶת־כָּל־
בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ:
יב וְהוֹצִיא אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־
מָקוֹם טָהוֹר אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ

דְּמָא שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ קֳדָם
פָּרֻכְתָּא דְקוּדְשָׁא: ז וְיִתֵּן כַּהֲנָא
מִן דְּמָא עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא
דְקְטוֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָם יְיָ דִּי
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל דְּמָא דְתוֹרָא
יֵשׁוּד לְיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא דַעֲלָתָא
דִּי בִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: ח וְיָת כָּל
תְּרַב תּוֹרָא דְחַטָּאתָא יַפְרֵשׁ מִנֵּהּ
יָת תַּרְבָּא דְחָפֵי עַל גַּוָּא וְיָת כָּל
תַּרְבָּא דִּי עַל גַּוָּא: ט וְיָת תַּרְתֵּין
כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל
גִּסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דְעַל כַּבְדָּא עַל
כָּלְיָתָא יֶעְדִּנַּהּ: י כְּמָא דִי
מְתַפְרַשׁ מִתּוֹר נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
וְיַסְּקִנּוּן כַּהֲנָא עַל מַדְבְּחָא
דַעֲלָתָא: יא וְיָת מְשַׁךְ תּוֹרָא וְיָת
כָּל בִּסְרֵהּ עַל רֵישֵׁהּ וְעַל כָּרְעוֹהִי
וְגַוֵּהּ וְאָכְלֵהּ: יב וְיַפֵּק יָת כָּל
תּוֹרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר
דְּכִי לַאֲתַר בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא
וְיוֹקִיד יָתֵהּ עַל אָעַיָּא בְּאֶשָּׁתָא עַל
אֲתַר בֵּית מֵישַׁד קִטְמָא יִתּוּקַד:

רש״י

פָּרֻכֶת הַקֹּדֶשׁ. כְּנֶגֶד מְקוֹם קָדֶשָׁתָהּ - מְכָוָן כְּנֶגֶד בֵּין הַבַּדִּים, וְלֹא הָיוּ נוֹגְעִים דָּמִים בַּפָּרֻכֶת, וְאִם נָגְעוּ, נָגְעוּ: (ז) וְאֵת כָּל־דַּם. שְׁיָרֵי הַדָּם: (ח) וְאֶת־כָּל־חֵלֶב פַּר. ׳חֶלְבּוֹ׳ הָיָה לוֹ לוֹמַר. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״פַּר״? לְרַבּוֹת פָּר שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים לִכְלָיוֹת וְלַחֲלָבִים וּלְיֹתֶרֶת: הַחַטָּאת. לְהָבִיא שְׁעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה לִכְלָיוֹת, וְלַחֲלָבִים וּלְיֹתֶרֶת: יָרִים מִמֶּנּוּ. מִן הַמְחֻבָּר, שֶׁלֹּא יְנַתְּחֶנּוּ קֹדֶם הֲסָרַת חֶלְבּוֹ (ת״כ): (י) כַּאֲשֶׁר יוּרָם. מֵאוֹתָן אֵמוּרִין הַמְפֹרָשִׁין בְּשׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים. וְכִי מַה פֵּרֵשׁ בְּזֶבַח הַשְּׁלָמִים שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן? אֶלָּא לְהַקִּישׁוֹ לִשְׁלָמִים: מַה שְּׁלָמִים לִשְׁמָן, אַף זֶה לִשְׁמוֹ; וּמַה שְּׁלָמִים שָׁלוֹם לָעוֹלָם, אַף זֶה שָׁלוֹם לָעוֹלָם. וּבִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים מַצְרִיכוֹ לִלְמֹד הֵימֶנּוּ: שֶׁאֵין לְמֵדִין לָמֵד מִן הַלָּמֵד בְּקָדָשִׁים. בְּפֶרֶק ׳אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן׳: עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו. כֵּלָן לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת הֵן, כְּמוֹ ׳מִלְבַד׳: (יב) אֶל־מָקוֹם טָהוֹר. לְפִי שֶׁיֵּשׁ מִחוּץ לָעִיר מָקוֹם מוּכָן לְטַמְאָה, לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים מְנֻגָּעוֹת וּלְבֵית הַקְּבָרוֹת, הֲצָרָךְ לוֹמַר: ״מִחוּץ לַמַּחֲנֶה״, זֶה שֶׁהוּא חוּץ לָעִיר, שֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם טָהוֹר: מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. חוּץ לְשֶׁלֹשׁ מַחֲנוֹת; וּבְבֵית עוֹלָמִים, חוּץ לָעִיר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא וּבְסַנְהֶדְרִין: אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן. מָקוֹם שֶׁשּׁוֹפְכִין בּוֹ הַדֶּשֶׁן הַמְסֻלָּק מִן הַמִּזְבֵּחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה״: עַל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף. שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר, אֶלָּא

יג וְאִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתְּלוּן וְיהֵי מְכַסָּא פִּתְגָמָא מֵעֵינֵי קְהָלָא וְיַעְבְּדוּן חַד מִכָּל פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ דִי לָא כָשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְיִחוֹבוּן׃ יד וְתִתְיְדַע חוֹבְתָא דִי חָבוּ עֲלַהּ וְיִקְרְבוּן קְהָלָא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וְיַיְתוּן יָתֵהּ לָקֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ טו וְיִסְמְכוּן סָבֵי כְנִשְׁתָּא יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ תּוֹרָא קֳדָם יְיָ וְיִכּוֹס יָת תּוֹרָא קֳדָם יְיָ׃ טז וְיָעֵל כַּהֲנָא רַבָּא מִן דְּמָא דְתוֹרָא לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יז וְיִטְבּוֹל כַּהֲנָא אֶצְבְּעֵהּ מִן דְּמָא וְיַדֵּי שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ (יָת) קֳדָם פָּרְכְּתָא׃ יח וּמִן דְּמָא יִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא דִי קֳדָם יְיָ דִי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל דְּמָא יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא דְּמַדְבְּחָא דַעֲלָתָא דִי בִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יט וְיָת כָּל תַּרְבֵּהּ יַפְרֵשׁ מִנֵּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא׃ כ וְיַעְבֵּד לְתוֹרָא כְּמָא דִי עֲבַד לְתוֹרָא דְחַטָּאתָא כֵּן יַעְבֵּד לֵהּ וִיכַפַּר

כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן וְנִסְלַח

רש״י

לְלַמֵּד שֶׁאַפִלּוּ אֵין שָׁם דֶּשֶׁן׃ **(יג) עֲדַת יִשְׂרָאֵל.** אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין׃ **וְנֶעְלַם דָּבָר.** טָעוּ לְהוֹרוֹת בְּאַחַת מִכָּל כְּרֵתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהוּא מֵתָר׃ **הַקָּהָל וְעָשׂוּ.** שֶׁעָשׂוּ צִבּוּר עַל פִּיהֶם׃ **(יז) אֶת פְּנֵי הַפָּרֹכֶת.** וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר׃ ״אֶת פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ״. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁסָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה. אִם מְעוּטָהּ סָרְחוּ, פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת, וְאִם כֻּלָּם סָרְחוּ, אֵין פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת. אַף כָּאן, כְּשֶׁחָטָא כֹּהֵן מָשִׁיחַ, עֲדַיִן שֵׁם קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם עַל הַמִּקְדָּשׁ; מִשֶּׁחָטְאוּ כֻּלָּם, חַס וְשָׁלוֹם, נִסְתַּלְּקָה הַקְּדֻשָּׁה׃ **(יח) יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד.** זֶה יְסוֹד מַעֲרָבִי, שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח׃ **(יט) וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים.** וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת, לְמִדְרִין הֵם מִ״וְעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה וְגוֹ״. וּמִפְּנֵי־מָה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בּוֹ? תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל׃ מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁזָּעַם עַל אוֹהֲבוֹ וּמִעֵט בְּסַרְחוֹנוֹ מִפְּנֵי חִבָּתוֹ׃ **(כ) וְעָשָׂה לַפָּר.** זֶה׃ **כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת.** כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפַר כֹּהֵן מָשִׁיחַ, לְהָבִיא יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת, שֶׁפֵּרֵשׁ שָׁם מַה שֶּׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן, וְלִכְפֹּל בְּמִצְוֹת הָעֲבוֹדוֹת, לְלַמֵּד שֶׁאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל הַמַּתָּנוֹת - פָּסוּל, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּנִּתָּנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנִּתָּנָן בְּמַתָּנָה אַחַת - כְּפֹר, הֻצָּרְךְ

לָהֶם ס״א: כא וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֶת הַפָּר
הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא: פ כב אֲשֶׁר נָשִׂיא
יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל־מִצוֹת יְהוָה אֱלֹהָיו
אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם ס״א: כג אוֹ־
הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא
אֶת־קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים ס״א:
כד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ
בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה לִפְנֵי יְהוָה
חַטָּאת הוּא ס״א: כה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־
דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה ס״א: כו וְאֶת־
כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כְּחֵלֶב זֶבַח
הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח
לוֹ ס״א: פ ששי כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה
מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְהוָה
אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם: כח אוֹ הוֹדַע אֵלָיו
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת
עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא:
כט וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת וְשָׁחַט אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם

עֲלֵיהוֹן כַּהֲנָא וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן:
כא וְיַפֵּק יָת תּוֹרָא לְמִבְּרָא
לְמַשְׁרִיתָא וְאוֹקִיד יָתֵהּ כְּמָא דִי
אוֹקִיד יָת תּוֹרָא קַדְמָאָה חַטַּאת
קְהָלָא הוּא: כב אִם רַבָּא יֵחוֹב
וְיַעְבֵּד חַד מִכָּל פִּקּוֹדַיָּא דַיְיָ
אֱלָהֵהּ דִי לָא כָשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא
בְּשָׁלוּ וְיֵחוֹב: כג אוֹ אִתְיְדַע לֵהּ
חוֹבְתֵהּ דִי חַב בַּהּ וְיַיְתִי יָת
קֻרְבָּנֵהּ צְפִיר בַּר עִזִּין דְּכַר שְׁלִים:
כד וְיִסְמוֹךְ יְדֵהּ עַל רֵישָׁא
דְצְפִירָא וְיִכּוֹס יָתֵהּ בַּאֲתַר דְּיִכַּס
יָת עֲלָתָא לָקֳדָם יְיָ חַטָּאתָא הוּא:
כה וְיִסַּב כָּהֲנָא מִדְּמָא דְחַטָּאתָא
בְּאִצְבְּעֵהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא
דַּעֲלָתָא וְיָת דְּמֵהּ יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא
מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא: כו וְיָת כָּל
תַּרְבֵּהּ יַסֵּק לְמַדְבְּחָא כְּתַרְבָּ נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כָּהֲנָא
מֵחוֹבְתֵהּ וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ: כז וְאִם
אֱנָשׁ חַד יֵחוֹב בְּשָׁלוּ מֵעַמָּא
דְאַרְעָא בְּמֶעְבְּדֵהּ חַד מִפִּקּוֹדַיָּא
דַיְיָ דִי לָא כָשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא
וְיֵחוֹב: כח אוֹ אִתְיְדַע לֵהּ חוֹבְתֵהּ
דִי חָב וְיַיְתִי קֻרְבָּנֵהּ צְפִירַת עִזִּין
שְׁלֵמְתָּא נְקוּבְתָא עַל חוֹבְתֵהּ דִי
חָב: כט וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵהּ עַל רֵישׁ
חַטָּאתָא וְיִכּוֹס יָת חַטָּאתָא בַּאֲתַר

רש״י

לוֹמַר כָּאן, שֶׁמַּתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת: **(כב) אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא.** לְשׁוֹן ׳אַשְׁרֵי׳; אַשְׁרֵי הַדּוֹר, שֶׁהַנָּשִׂיא שְׁלוֹ נוֹתֵן לֵב לְהָבִיא כַּפָּרָה עַל שִׁגְגָתוֹ! קַל וָחֹמֶר שֶׁמִּתְחָרֵט עַל זְדוֹנוֹתָיו: **(כג) אוֹ־הוֹדַע.** כְּמוֹ ׳אִם הוֹדַע הַדָּבָר׳; הַרְבֵּה ״אוֹ״ יֵשׁ שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן ״אִם״ וְ״אִם״ בִּמְקוֹם ״אוֹ״; וְכֵן: ״אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגַּח הוּא״: **הוֹדַע אֵלָיו.** כְּשֶׁחָטָא הָיָה סָבוּר שֶׁהוּא הֶתֵּר, וּלְאַחַר מִכָּאן נוֹדַע לוֹ שֶׁאָסוּר הָיָה: **(כד) בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה.** בַּצָּפוֹן, שֶׁהוּא מִפְרָשׁ בָּעוֹלָה: **חַטָּאת הוּא.** לִשְׁמוֹ - כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ - פָּסוּל: **(כה) וְאֶת דָּמוֹ.** שְׁיָרֵי הַדָּם: **(כו) כְּחֵלֶב זֶבַח הַשְּׁלָמִים.** כְּאוֹתָן אֵמוּרִין

הָעֹלָה׃ ל וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן
עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ
אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ לא וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר
כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ ק״ע׃ פ לב וְאִם־
כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת נְקֵבָה תְּמִימָה
יְבִיאֶנָּה׃ לג וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת
וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט
אֶת־הָעֹלָה ק״ע׃ לד וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־
כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ לה וְאֶת־כָּל־
חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב הַכֶּשֶׂב מִזֶּבַח
הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֹתָם הַמִּזְבֵּחָה עַל
אִשֵּׁי יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ ק״ע׃ פ ה א וְנֶפֶשׁ כִּי־
תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה
אוֹ יָדָע אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ ק״ע׃ ב אוֹ
נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל־דָּבָר טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת

דַּעֲלָתָא׃ ל וְיַסֵּב כַּהֲנָא מִדְּמַהּ
בְּאֶצְבְּעֵהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא
דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל דְּמַהּ יֵשׁוֹד
לְיסוֹדָא דְּמַדְבְּחָא׃ לא וְיָת כָּל
תַּרְבֵּהּ יַעְדֵּי כְּמָא דִי מְתַעְדָּא תְּרַב
מֵעַל נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיַסֵּק כַּהֲנָא
לְמַדְבְּחָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא וְיִשְׁתְּבֵק
לֵהּ׃ לב וְאִם אִמַּר יַתְּי קָרְבָּנֵהּ
לְחַטָּאתָא נְקָבָא שְׁלִמְתָּא יַיְתִנֵּהּ׃
לג וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵהּ עַל רֵישָׁא
דְּחַטָּאתָא וְיִכּוֹס יָתֵהּ לְחַטָּאתָא
בְּאַתְרָא דִי יִכּוֹס יָת עֲלָתָא׃
לד וְיַסֵּב כַּהֲנָא מִדְּמָא דְּחַטָּאתָא
בְּאֶצְבְּעֵהּ וְיִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא
דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל דְּמַהּ יֵשׁוֹד
לְיסוֹדָא דְּמַדְבְּחָא׃ לה וְיָת כָּל
תַּרְבֵּהּ יַעְדֵּי כְּמָא דִי מְתַעְדָּא תְּרַב
אִמְּרָא מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָּא וְיַסֵּק
כַּהֲנָא יָתְהוֹן לְמַדְבְּחָא עַל קׇרְבְּנַיָּא
דַּיְיָ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל
חוֹבְתֵהּ דִּי חָב וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ׃
א וֶאֱנָשׁ אֲרֵי יֵחוֹב וְיִשְׁמַע קַל
מוֹמֵי וְהוּא סָהִיד אוֹ חָזָא אוֹ יָדַע
אִם לָא יְחַוִּי וְיִקַּבֵּל חוֹבֵהּ׃ ב אוֹ
אֱנָשׁ דִּי יִקְרַב בְּכָל מִדַּעֲם מְסָאֲבָא
אוֹ בְּנִבְלַת חַיְתָא מְסָאֲבָא אוֹ
בְּנִבְלַת בְּעִירָא מְסָאֲבָא אוֹ בְּנִבְלַת

חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בִּנְבֵלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בִּנְבֵלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם

רש״י

הַמְפָרְשִׁים בָּעֵז הָאָמוּר אֵצֶל שְׁלָמִים׃ **(לא) כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים.** כְּאֵמוּרֵי עֵז הָאֲמוּרִים בִּשְׁלָמִים׃ **(לג) וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת.** שְׁתְּהֵא שְׁחִיטָתָהּ לְשֵׁם חַטָּאת׃ **(לה) כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב הַכֶּשֶׂב.** שֶׁנִּתְרַבּוּ אֵמוּרִים בָּאַלְיָה, אַף חַטָּאת, כְּשֶׁהִיא בָּאָה כְּשָׂבָה, טְעוּנָה אַלְיָה עִם הָאֵמוּרִין׃ עַל אִשֵּׁי ה׳. עַל מְדוּרוֹת הָאֵשׁ הָעֲשׂוּיוֹת לַשֵּׁם. פּוּאיילי״ש בְּלַעַ״ז׃ **(א) וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה.** בְּדָבָר שֶׁהוּא עֵד בּוֹ, שֶׁהִשְׁבִּיעוּהוּ שְׁבוּעָה, שֶׁאִם יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת שֶׁיָּעִיד לוֹ׃ **(ב) אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע וְגוֹ׳.** וּלְאַחַר הַטֻּמְאָה הַזּוֹ יֹאכַל קָדָשִׁים אוֹ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת. בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת נִדְרַשׁ

מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם רס״י׃ ג אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ
וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם רס״י׃ ד אוֹ נֶפֶשׁ
כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע ׀ אוֹ
לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה
וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא־יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה
רס״י׃ ה וְהָיָה כִּי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה
וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ׃ ו וְהֵבִיא אֶת־
אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה
מִן־הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ־שְׂעִירַת עִזִּים לְחַטָּאת
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ׃ ז וְאִם־לֹא תַגִּיעַ
יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי
תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת
וְאֶחָד לְעֹלָה׃ ח וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן
וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמָלַק
אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל רס״י׃ ט וְהִזָּה
מִדַּם הַחַטָּאת עַל־קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֶה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ

רַחֲשָׁא מִסָּאַב וְיהֵי מְכַסָּא מִנֵּהּ
וְהוּא מְסָאַב וְחָב׃ ג אוֹ אֲרֵי
יִקְרַב בְּסוֹאֲבַת אֱנָשָׁא לְכָל סוֹבְתֵהּ
דִּי יִסְתָּאַב בַּהּ וְיהֵי מְכַסָּא מִנֵּהּ
וְהוּא יָדַע וְחָב׃ ד אוֹ אֱנַשׁ אֲרֵי
יְקַיֵּם לְפָרָשָׁא בְּסִפְוָן לְאַבְאָשָׁא אוֹ
לְאוֹטָבָא לְכֹל דִּי יְפָרֵשׁ אֱנָשָׁא
בְּקִיּוּם וְיהֵי מְכַסָּא מִנֵּהּ וְהוּא יָדַע
וְחָב לַחֲדָא מֵאִלֵּין׃ ה וְיהֵי אֲרֵי
יֵחוֹב לַחֲדָא מֵאִלֵּין וְיוַדֵּי דִּי חָב
עֲלַהּ׃ ו וְיַיתֵי יָת אַשְׁמֵהּ קֳדָם יְיָ
עַל חוֹבְתֵהּ דִּי חָב נְקוּבְתָא מִן
עָנָא אִמְּרְתָא אוֹ צְפִירַת עִזִּין
לְחַטָּאתָא וְיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא
מֵחוֹבְתֵהּ׃ ז וְאִם לָא תְּמְטֵי יְדֵהּ
כְּמִסַּת שֵׂיתָא וְיַיתֵי יָת חוֹבְתֵהּ דִּי
חָב תְּרֵין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי
יוֹנָה קֳדָם יְיָ חַד לְחַטָּאתָא וְחַד
לַעֲלָתָא׃ ח וְיַיתֵי יָתְהוֹן לְוָת
כַּהֲנָא וְיקָרֵב יָת דִּי לְחַטָּאתָא
קַדְמֵיתָא וְיִמְלוֹק יָת רֵישֵׁהּ
מִלָּקֳבֵל קְדָלֵהּ וְלָא יַפְרֵשׁ׃
ט וְיַדֵּי מִדְּמָא דְחַטָּאתָא עַל כּוֹתֶל

רש״י

כֵּן׃ **וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ.** הַשְּׁמָאָה׃ **וְאָשֵׁם.** בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ
אוֹ בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ׃ **(ג) בְּטֻמְאַת אָדָם.** זוֹ טֻמְאַת
מֵת׃ **לְכֹל טֻמְאָתוֹ.** לְרַבּוֹת טֻמְאַת מַגַּע זָבִין וְזָבוֹת׃
אֲשֶׁר יִטְמָא. לְרַבּוֹת הַנּוֹגֵעַ בְּבוֹעֵל נִדָּה׃ **בָּהּ.**
לְרַבּוֹת בּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף טָהוֹר׃ **וְנֶעְלַם... וְהוּא**
יָדַע. שֶׁשָּׁכַח הַשְּׁמָאָה׃ **וְאָשֵׁם.** בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ
בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ׃ **(ד) בִּשְׂפָתַיִם.** וְלֹא בַלֵּב׃ **לְהָרַע.**
לְעַצְמוֹ׃ **אוֹ לְהֵיטִיב.** לְעַצְמוֹ, כְּגוֹן׃ אֹכַל וְלֹא אֹכַל,
אִישַׁן וְלֹא אִישַׁן׃ **לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא.** לְרַבּוֹת
לְשָׁעָבַר׃ **וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ.** וְעָבַר עַל שְׁבוּעָתוֹ, כָּל אֵלֶּה
בְּקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד כַּמִּפְרָשׁ כָּאן, אֲבָל שְׁבוּעָה שֶׁיֵּשׁ
בָּהּ כְּפִירַת מָמוֹן, אֵינָהּ בְּקָרְבָּן זוֹ אֶלָּא בְּאָשָׁם׃
(ח) וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה. חַטָּאת
קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה. (זבחים ז׳) לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה?
לְפַרְקְלִיט שֶׁנִּכְנַס לְרַצּוֹת, רָצָה פָּרַקְלִיט, נִכְנַס דּוּרוֹן
אַחֲרָיו׃ **וְלֹא יַבְדִּיל.** אֵינוֹ מוֹלֵק אֶלָּא סִימָן אֶחָד׃
עֹרֶף. הוּא גֹּבַהּ הָרֹאשׁ הַמְשֻׁפָּע לְצַד הַצַּוָּאר. מוּל
עֹרֶף, מוּל הָרוֹאֶה אֶת הָעֹרֶף, וְהוּא אֹרֶךְ כָּל אֲחוֹרֵי
הַצַּוָּאר׃ **(ט) וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת.** בְּעוֹלָה, לֹא
הִטְעִין אֶלָּא מִצַּוִּי, וּבְחַטָּאת הַזָּאָה וּמִצַּוִּי׃ אוֹחֵז

חַטָּאת הִוא רס״ע׃ י וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה
כַּמִּשְׁפָּט וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־
חָטָא וְנִסְלַח לוֹ רס״ע׃ ס שביעי יא וְאִם־לֹא תַשִּׂיג
יָדוֹ לִשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה וְהֵבִיא
אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת
לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ
לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִוא רס״ע׃ יב וְהֵבִיאָהּ אֶל־
הַכֹּהֵן וְקָמַץ הַכֹּהֵן ׀ מְמֶּנָּה מְלוֹא קֶמְצוֹ
אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה
חַטָּאת הִוא רס״ע׃ יג וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא מֵאַחַת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ
וְהָיְתָה לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה רס״ע׃ ס יד וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ טו נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל

מַדְבְּחָא וּדְאִשְׁתָּאַר בִּדְמָא יִתְמְצֵי
לְיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא חַטָּאתָא הוּא׃
י וְיָת תִּנְיָנָא יַעְבֵּד עֲלָתָא כִּדְחָזֵי
וְיכַפֵּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא מֵחוֹבְתֵהּ דִּי
חָב וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ׃ יא וְאִם לָא
תַדְבֵּק יְדֵהּ לְתַרִין שַׁפְנִינִין אוֹ
לִתְרִין בְּנֵי יוֹנָה וְיַיְתֵי יָת קָרְבָּנֵהּ
דִּי חָב חַד מִן עַסְרָא בִּתְלַת סְאִין
סֻלְתָּא לְחַטָּאתָא לָא יְשַׁוֵּי עֲלַהּ
מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלַהּ לְבֻנְתָּא אֲרֵי
חַטָּאתָא הִיא׃ יב וְיַיְתֵנַהּ לְוָת
כַּהֲנָא וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִנַּהּ מְלֵי
קֻמְצֵהּ יָת אַדְכָּרְתַּהּ וְיַסֵּק
לְמַדְבְּחָא עַל קָרְבָּנַיָּא דַיְיָ חַטָּאתָא
הִיא׃ יג וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל
חוֹבְתֵהּ דִּי חָב מֵחָדָא מֵאִלֵּין
וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ וּתְהֵי לְכַהֲנָא
כְּמִנְחָתָא׃ יד וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ טו אֱנָשׁ אֲרֵי יְשַׁקַּר שְׁקַר

רש״י

בָּעֵרֶךְ וּמַתִּיז, וְהַדָּם נִתָּז וְהוֹלֵךְ לַמִּזְבֵּחַ׃ **חַטָּאת הוּא.** לִשְׁמָהּ - כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - פְּסוּלָה׃ **(י) כַּמִּשְׁפָּט.** כְּדַת הָאָמוּר בְּעוֹלַת הָעוֹף שֶׁל נְדָבָה בְּרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה׃ **(יא) כִּי חַטָּאת הִוא.** וְאֵין בַּדִּין שֶׁיְּהֵא קָרְבָּנָהּ מְהֻדָּר׃ **(יב) חַטָּאת הִוא.** נִקְמֶצֶת וְנִקְטֶרֶת לִשְׁמָהּ - כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - פְּסוּלָה׃ **(יג) עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא.** כָּאן שִׁנָּה הַכָּתוּב, שֶׁהָרֵי בַּעֲשִׂירוּת וּבְדַלּוּת נֶאֱמַר: ״מֵחַטָּאתוֹ״, וְכָאן בְּדַלֵּי דַלּוּת, נֶאֱמַר: ״עַל־חַטָּאתוֹ״, דִּקְדְּקוּ רַבּוֹתֵינוּ (כריתות כז) מִכָּאן, שֶׁאִם חָטָא כְּשֶׁהוּא עָשִׁיר, וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לְכִשְׁבָּה, אוֹ שְׁעִירָה, וְהֶעֱנִי, יָבִיא מִמִּקְצָתָן שְׁתֵּי תּוֹרִים. הִפְרִישׁ מָעוֹת לִשְׁתֵּי תּוֹרִים וְהֶעֱנִי, יָבִיא מִמִּקְצָתָן עֲשִׂירִית הָאֵיפָה [לְכָךְ נֶאֱמַר: ״מֵחַטָּאתוֹ״]; הִפְרִישׁ מָעוֹת לַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה וְהֶעֱשִׁיר, יוֹסִיף עֲלֵיהֶן וְיָבִיא קָרְבַּן עָשִׁיר, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: ״עַל־חַטָּאתוֹ״: **מֵאַחַת מֵאֵלֶּה.** מֵאַחַת מִשָּׁלֹשׁ כַּפָּרוֹת הָאֲמוּרוֹת בָּעִנְיָן: אוֹ בַּעֲשִׁירוּת, אוֹ בְּדַלּוּת, אוֹ בְּדַלֵּי דַלּוּת (ת״כ); וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר? שֶׁיָּכוֹל, הַחֲמוּרִים שֶׁבָּהֶם יְהִיוּ בִּכְשִׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה, וְהַקַּלִּין יְהִיוּ בְּעוֹף, וְהַקַּלִּין שֶׁבַּקַּלִּין יְהִיוּ בַּעֲשִׂירִית הָאֵיפָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מֵאַחַת מֵאֵלֶּה״, לְהַשְׁווֹת קַלִּין לַחֲמוּרִין לְכִשְׁבָּה וּשְׂעִירָה, אִם הִשִּׂיגָה יָדוֹ, וְאֶת הַחֲמוּרִים לַקַּלִּין לַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה בְּדַלֵּי דַלּוּת׃ **וְהָיְתָה לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה.** לְלַמֵּד עַל מִנְחַת חוֹטֵא שֶׁיְּהֵא שִׁיָּרֶיהָ נֶאֱכָלִין; זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (ת״כ): ״וְהָיְתָה לַכֹּהֵן״, וְאִם חוֹטֵא זֶה כֹּהֵן הוּא, תְּהֵא לוֹ כִּשְׁאָר מִנְחַת נְדָבַת כֹּהֵן, שֶׁהִיא בְּ״כָלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל״ (לקמן ו טז): **(טו) כִּי־תִמְעֹל מַעַל.** (ת״כ) אֵין ״מְעִילָה״ בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא שִׁנּוּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברי הימים א ה כה): ״וַיִּמְעֲלוּ בֵּאלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי עַמֵּי־הָאָרֶץ״; וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּסוֹטָה (במדבר ה): ״וּמָעֲלָה בּוֹ מָעַל״׃

וְחָטְאָה֙ בִּשְׁגָגָ֔ה מִקָּדְשֵׁ֖י יְהוָ֑ה וְהֵבִיא֩ אֶת־
אֲשָׁמ֨וֹ לַיהוָ֜ה אַ֣יִל תָּמִ֗ים מִן־הַצֹּ֙אן֙ בְּעֶרְכְּךָ֣
כֶּ֣סֶף־שְׁקָלִ֔ים בְּשֶׁ֥קֶל־הַקֹּ֖דֶשׁ לְאָשָׁ֑ם ס״א: טז וְאֶת
אֲשֶׁ֥ר חָטָ֛א מִן־הַקֹּ֖דֶשׁ יְשַׁלֵּ֑ם וְאֶת־חֲמִישִׁתּ֣וֹ
יוֹסֵ֣ף עָלָ֔יו וְנָתַ֥ן אֹת֛וֹ לַכֹּהֵ֖ן וְהַכֹּהֵ֥ן יְכַפֵּ֛ר עָלָ֥יו
בְּאֵ֖יל הָאָשָׁ֑ם וְנִסְלַ֖ח לֽוֹ׃ ס״א: פ יז וְאִם־נֶ֤פֶשׁ כִּי
תֶחֱטָ֙א֙ וְעָשְׂתָ֣ה אַחַ֔ת מִכָּל־מִצְוֹת֙ יְהוָ֔ה אֲשֶׁ֥ר
לֹ֣א תֵעָשֶׂ֔ינָה וְלֹ֥א יָדַ֖ע וְאָשֵׁ֑ם וְנָשָׂ֖א עֲוֹנֽוֹ׃ ס״א:
יח וְהֵבִ֨יא אַ֜יִל תָּמִ֣ים מִן־הַצֹּ֗אן בְּעֶרְכְּךָ֙ לְאָשָׁ֔ם

וְיֵחוֹב בְּשָׁלוּ מִקּוּדְשַׁיָּא דַיְיָ֔ וְיֵיתֵי
יָת אַשְׁמֵהּ קֳדָם יְיָ֔ דִכַר שְׁלִים מִן
עָנָא בְּפַרְסָנֵהּ כְּסַף סְלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא לַאֲשָׁמָא׃ טז וְיָת דִּי חָב
מִן קוּדְשָׁא יְשַׁלֵּם וְיָת חֻמְשֵׁהּ
יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן יָתֵהּ לְכַהֲנָא
וְכַהֲנָא יְכַפַּר עֲלוֹהִי בְּדִכְרָא
דַאֲשָׁמָא וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ׃ יז וְאִם
אֱנָשׁ אֲרֵי יֶחוֹב וְיַעְבֵּד חֲדָא מִכָּל
פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ֔ דִּי לָא כָשְׁרִין
לְאִתְעֲבָדָא וְלָא יָדַע וְיֵחוֹב וְיִקַּבֵּל
חוֹבֵהּ׃ יח וְיֵיתֵי דִכַר שְׁלִים מִן
עָנָא בְּפַרְסָנֵהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת כַּהֲנָא

רש״י

וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה׳. שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ. וְהֵיכָן הֲזַהַר? נֶאֱמַר כָּאן: ״חֵטְא״ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן: ״חֵטְא״ בְּתִרוּמָה (לקמן כב): ״וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא״. מַה לְּהַלָּן הֲזָהִיר, אַף כָּאן הֲזָהִיר. אִי, מַה לְּהַלָּן לֹא הֲזָהִיר עַל הָאוֹכֵל, אַף כָּאן לֹא הֲזָהִיר אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״תִּמְעֹל מַעַל״, רַבָּה: **מִקָּדְשֵׁי ה׳.** הַמְיֻחָדִים לַשֵּׁם, יָצְאוּ קָדָשִׁים קַלִּים: **אַיִל.** לְשׁוֹן קֶשֶׁה, כְּמוֹ (יחזקאל יז יג): ״וְאֶת־אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח״, אַף כָּאן קֶשֶׁה בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים: **בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף־שְׁקָלִים.** שֶׁיְּהֵא שָׁוֶה שְׁתֵּי סְלָעִים: **(טז) וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם.** (כריתות, כו) קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לַהֶקְדֵּשׁ: **(יז) וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם... וְהֵבִיא.** הָעִנְיָן הַזֶּה מְדֻבָּר בְּמִי שֶׁבָּא סָפֵק כָּרֵת לְיָדוֹ וְלֹא יָדַע אִם עָבַר עָלָיו אִם לָאו, כְּגוֹן: חֵלֶב וְשֻׁמָּן לְפָנָיו, וּכְסָבוּר שֶׁשְּׁתֵיהֶן הֶתֵּר, וְאָכַל אֶת הָאַחַת. אָמְרוּ לוֹ: אַחַת שֶׁל חֵלֶב הָיְתָה, וְלֹא יָדַע אִם זוֹ שֶׁל חֵלֶב אָכַל, הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי וּמֻגָּן עָלָיו כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ שֶׁוַּדַּאי חָטָא, וְאִם יִוָּדַע לוֹ לְאַחַר זְמַן, יָבִיא חַטָּאת: **וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ.** (ת״כ) רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: הֲרֵי הַכָּתוּב עָנַשׁ אֶת מִי שֶׁלֹּא יָדַע, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּעַנֵּישׁ אֶת שֶׁיָּדַע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נַפְשְׁךָ לְיַדֵּעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, צֵא וּלְמַד מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה אֶלָּא עַל מִצְוַת ״לֹא תַעֲשֶׂה״ וְעָבַר עָלֶיהָ, רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ עָלָיו וּלְדוֹרוֹתָיו! וְכִי אֵיזוֹ מִדָּה מְרֻבָּה: שֶׁל טוֹבָה, אוֹ שֶׁל פֻּרְעָנוּת? הֱוֵי אוֹמֵר: מִדָּה טוֹבָה. אִם מִדַּת פֻּרְעָנוּת הַמְּעוּטָה, רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו, מִדָּה טוֹבָה הַמְּרֻבָּה, הַיּוֹשֵׁב לוֹ מִן הַפִּגּוּלִין וְהַנּוֹתָרוֹת וְהַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים יז ו): ״עַל־פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים וְגוֹ׳״. אִם מִתְקַיֶּמֶת הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פֵּרַט לְךָ הַכָּתוּב בִּשְׁלֹשָׁה? אֶלָּא לְהָבִיא שְׁלִישִׁי לְהַחֲמִיר עָלָיו, וְלַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ לְעִנְיַן עֹנֶשׁ וַהֲזָמָה. אִם כָּךְ עָנַשׁ הַכָּתוּב לַנִּטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַנִּטְפָּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה כְּעוֹשֵׂי מִצְוָה. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: (דברים כד יט) ״כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה״. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שם כד): ״לְמַעַן יְבָרֶכְךָ וגו׳״ - קֶבַע הַכָּתוּב בְּרָכָה לִמְי שֶׁבָּאת עַל־יָדוֹ מִצְוָה בְּלֹא יָדַע. אֱמֹר מֵעַתָּה: הָיְתָה סֻלַּם צְרוּרָה בִּכְנָפָיו וְנָפְלָה הֵימֶנּוּ, וּמְצָאָהּ הֶעָנִי וְנִתְפָּרְנֵס בָּהּ, הֲרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קוֹבֵעַ לוֹ בְּרָכָה: **(יח) בְּעֶרְכְּךָ לָאָשָׁם.** בָּעֵרֶךְ הָאָמוּר

וְיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל שָׁלוּתֵהּ
דְּאִשְׁתְּלִי וְהוּא לָא יָדַע וְיִשְׁתְּבֵק
לֵהּ: יט אֲשָׁמָא הוּא עַל חוֹבְתֵּהּ
דְּהוּא חָב אֲשָׁמָא יְקָרֵב קֳדָם יְיָ:
כ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
כא אֱנָשׁ אֲרֵי יֵחוֹב וְיִשַׁקַּר שְׁקַר
קֳדָם יְיָ וִיכַדֵּב בְּחַבְרֵהּ בְּפִקָּדוֹנָא
אוֹ בְשֻׁתָּפוּת יָדָא אוֹ בִגְזֵלָא אוֹ
אֲנִיס יָת חַבְרֵהּ: כב אוֹ אַשְׁכַּח
אֲבֵדְתָּא וִיכַדֵּב בַּהּ וְאִשְׁתְּבַע עַל
שִׁקְרָא עַל חֲדָא מִכֹּל דִּי יַעְבֵּד
אֱנָשָׁא לְמֵיחַב בְּהֵן: כג וִיהֵי אֲרֵי
יֶחֱטֵי וְיֵחוֹב וְיָתֵב יָת גְּזֵלָא דִּי גְזַל
אוֹ יָת עֲשְׁקָא דִּי עֲשַׁק אוֹ יָת
פִּקְדוֹנָא דִּי אִתְפַּקַּד לְוָתֵהּ אוֹ יָת
אֲבֵדְתָּא דִּי אַשְׁכָּח: כד אוֹ מִכֹּל
דִּי יִשְׁתְּבַע עֲלוֹהִי לְשִׁקְרָא וִישַׁלֵּם
יָתֵהּ בְּרֵישֵׁהּ וְחֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי
לְדִי הוּא דִילֵהּ יִתְּנִנֵּהּ בְּיוֹמָא

אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר־
שָׁגַג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ רס״י: יט אָשָׁם הוּא
אָשֹׁם אָשֵׁם לַיהוָה רס״י: פ כ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כא נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה
מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־
בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־
עֲמִיתוֹ רס״י: כב אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ
וְנִשְׁבַּע עַל־שֶׁקֶר עַל־אַחַת מִכָּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֶנָּה רס״י: כג וְהָיָה כִּי־יֶחֱטָא
וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־
הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת־הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר
הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא רס״י:
כד אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשָּׁקֶר וְשִׁלַּם
אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשְׁתָּיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם

רש״י

לְמַעְלָה: **אֲשֶׁר־שָׁגַג וְהוּא לֹא־יָדַע,** (ת״כ) הָא אִם יָדַע לְאַחַר זְמַן, לֹא נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּאָשָׁם זֶה, עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאת. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁנִּתְעָרְפָה וְאַחַר־כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג: **(יט) אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשֵׁם.** הָרִאשׁוֹן כֵּלוֹ קָמָץ, שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר. וְהָאַחֲרוֹן חֶצְיוֹ קָמָץ וְחֶצְיוֹ פָּתַח, שֶׁהוּא לְשׁוֹן פָּעַל. וְאִם תֹּאמַר: מִקְרָא שֶׁלֹּא לְצָרְכּוֹ הוּא, כְּבָר נִדְרַשׁ הוּא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים: **אָשֹׁם אָשֵׁם.** לְהָבִיא אָשָׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה, שֶׁיְּהֵא אַיִל. (בן שתי שנים) יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אָשָׁם נָזִיר וַאֲשָׁם מְצֹרָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״הוּא״: **(כא) נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא,** (ת״כ פכ״ב) אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: מָה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳״? לְפִי שֶׁכָּל הַמַּעֲלָה וְהַלּוָה וְהַנּוֹשֵׂא וְהַנּוֹתֵן, אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא בְּעֵדִים וּבִשְׁטָר. לְפִיכָךְ, בִּזְמַן שֶׁהוּא מְכַחֵשׁ - מְכַחֵשׁ בָּעֵדִים וּבַשְּׁטָר, אֲבָל הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתֵּדַע בּוֹ נְשָׁמָה אֶלָּא שְׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם, לְפִיכָךְ, בִּזְמַן שֶׁהוּא מְכַחֵשׁ, מְכַחֵשׁ בַּשְּׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם: **בִּתְשׂוּמֶת יָד.** שֶׁשָּׂם בְּיָדוֹ מָמוֹן לְהִתְעַסֵּק, אוֹ בְּמִלְוָה: **אוֹ בְגָזֵל.** שֶׁגָּזַל מִיָּדוֹ כְּלוּם: **אוֹ עָשַׁק.** הוּא שְׂכַר שָׂכִיר: **(כב) וְכִחֵשׁ בָּהּ.** שֶׁכָּפַר עַל אַחַת מִכָּל אֵלֶּה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא וּלְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר לִכְפִירַת מָמוֹן: **(כג) כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם.** (שבועות כד) כְּשֶׁיַּכִּיר בְּעַצְמוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה וְלָדַעַת וּלְהִתְוַדּוֹת כִּי יֶחֱטָא (גירסת ספרים אחרים: וּבְדַעְתּוֹ לְהִתְוַדּוֹת כִּי חָטָא) וְאָשֵׁם: **(כד) בְּרֹאשׁוֹ.** הוּא הַקֶּרֶן, רֹאשׁ הַמָּמוֹן: **וַחֲמִשְׁתָּיו.** (ב״ק קח א) רִבְתָּה תּוֹרָה חֲמִשִּׁיוֹת הַרְבֵּה לְקֶרֶן אַחַת, שֶׁאִם כָּפַר בַּחֹמֶשׁ וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה, חוֹזֵר וּמֵבִיא חֹמֶשׁ עַל אוֹתוֹ חֹמֶשׁ. וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ, עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַקֶּרֶן

אַשְׁמָתוֹ׃ רס״א׃ כה וְאֶת־אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן׃ כו וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ׃ פפפ

קי״א פסוקים, עדיא״ל סימן. ציו״ה סימן

דְּחוֹבְתֵהּ׃ כה וְיָת אֲשָׁמֵהּ יַיְתֵי לָקֳדָם יְיָ דִּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפַרְסָנֵהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת כַּהֲנָא׃ כו וְיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ עַל חֲדָא מִכֹּל דִּי יַעְבֵּד לְמֵיחַב בַּהּ׃ פ פ פ

רש״י

שֶׁנִּשְׁבַּע עָלָיו פָּחוֹת מִשְּׁוֶה פְּרוּטָה׃ **לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ.** [לְאַפּוּקֵי בְּנוֹ וּשְׁלוּחוֹ. ת״כ] לְמִי שֶׁהַמָּמוֹן שֶׁלּוֹ (ב״ק קג)׃ חסלת פרשת ויקרא

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

וקוראין בספר שני פרשת זכור (מפטיר)

מפטיר יז זָכֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ יח אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ יט וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ | לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר* עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִשְׁכָּח׃

*אומרים פעמיים מילת זכר. הראשון זֵכֶר (בצירה) ובשני זֵכֶר (בסגול).

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

הפטרה לשנים מקרא ואחד תרגום בישעיה פרק מג

כא עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ: כב וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל: כג לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה עְלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה: כד לֹא־קָנִיתָ לִי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֶלֶב זִבְחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאתֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ: כה אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: כו הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק: כז אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי: כח וָאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וָאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לִגְדוּפִים:

מד א וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ: ב כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ: ג כִּי אֶצֹק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנוֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבְרָכָתִי עַל־צֱאֶצָאֶיךָ: ד וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם: ה זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה: ו כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים: ז וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידָהּ וְיַעְרְכָהּ לִּי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ: ח אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדָי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי: ט יֹצְרֵי פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדָעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ: י מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל: יא הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד: יב חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּעָף: יג חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָוֹ יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׁרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה יְתָאֲרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת: יד לִכְרֹת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֵּץ־לוֹ בַּעֲצֵי יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל: טו וְהָיָה לְאָדָם לְבָע�ֹר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּח�all אַף־יַשִּׁיק וְאָפָה לֶחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ: טז חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר: יז וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגָּד לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֶּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה: יח לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם: יט וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו לָחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד: כ רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטֵּהוּ וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא שֶׁקֶר בִּימִינִי: כא זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי: כב מָחֵיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: כג רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר:

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר). שולחן ערוך, בעל התניא והשולחן ערוך סימן רפד סעיף יא.

הפטרה בציבור לפרשת זכור ולשמו"ת שמואל־א טו

טו ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ
בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם: ג עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל
עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר: ד וַיִּשְׁמַע
שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה:
ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל: ו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ
עֲמָלֵקִי פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי
מִתּוֹךְ עֲמָלֵק: ז וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם: ח וַיִּתְפֹּשׂ
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חַי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב: ט וַיַּחְמ�ל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג
וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַהַרִימָם וְכָל־
הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ: י וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר: יא נִחַמְתִּי
כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק
אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה: יב וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל
הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל: יג וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ
שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה: יד וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמָה קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה
בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: טו וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם
עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֶר הֶחֱרַמְנוּ: טז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
אֶל־שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ דַּבֵּר: יז וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל:
יח וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדֶרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד
כַּלּוֹתָם אֹתָם: יט וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:

כ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: כא וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם
לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל: כב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל
יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים: כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים
הַפְצֵר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ: כד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי
כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם: כה וְעַתָּה שָׂא נָא
אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה: כו וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי
מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: כז וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק
בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע: כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם
וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ: כט וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם:
ל וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי־עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ: לא וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה: לב וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת: לג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסַּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגַג לִפְנֵי יְהוָה
בַּגִּלְגָּל: לד וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת
וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלְיָהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

אגרות קודש

ב״ה, ב׳ אד״ש, תשי״ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ״ד אד״ר:

א) כיון שלימוד התניא הוא אחד מהשיעורים ששמענו כמה פעמים אודותו מכ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע שהוא מסוגל לכמה ענינים, מהנכון שנוסף על לימודו תניא כפי שכותב, ילמוד גם כן כפי שנחלק התניא לימות השנה ע״י כ״ק מו״ח אדמו״ר, וכמובא במורה שיעור, והרי בודאי יכול להבין לימוד זה גם עתה אף שמובן שכשילמוד כל התניא איזה פעמים תהי׳ הבנתו יותר עמוקה, וכמו בכל חלקי תורתנו שבכל פעם שלומדים מחדש נתוסף גם בהבנה והשגה, וע״ד מאמר רז״ל אי אפשר לביהמ״ד בלא חידוש.

ב) בשאלתו לשיעור החומש, הוא: שביום ראשון בשבוע לומדים פרשה ראשונה של הסדרה של השבוע, וביום שני פרשת שני עד שלישי וכו׳ וכן בכל שבוע פרשה אחת ליום מהסדרה של השבוע.

ג) בשאלתו לשמות החלקים של ספר התניא וכו׳, - יעיין במ״ש בזה בתניא הוצאת קה״ת ברוקלין, בהערות שבאו לבסוף הספר ושם חלקיו, ונדפס ג״כ בחוברת בפ״ע: מפתחות ספר התניא וכו׳.

ד) במ״ש אודות מדת הכעס והגאוה, - כמו בכל הענינים דרך התיקון בזה הוא צעד אחר צעד, וההתחלה להתעכב שלא להביע הכעס או הגאוה בדבור, שעי״ז מתמעטת ההתפשטות שבמדה וכנראה במוחש, וביחד עם זה גם להתבונן בעת התעוררות מדה מ״ש בתניא פרק מ״א בתחלתו, ומהנכון שיהיו שגורים דברים אלו בפיו ומה טוב שידע אותם גם בע״פ וכמבואר מהתחלת הפרק עד דף נ״ו ע״ב, ובפרט שידוע בכתבי האריז״ל אשר ע״י כעס נחלפת הנשמה, וראה בשיחת כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע י״ט כסלו תרצ״ג ביאור מרז״ל כל הכועס כאילו כו׳.

ה) בודאי למותר לעוררו ע״ד ההכרח והחובה שעל כל אחד היכול לעשות בזה - להתעסק בהפצת המעינות תורת החסידות עד שיגיעו גם חוצה. ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

מזכיר

לוח זמנים לשבוע פרשת ויקרא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו		
אוסטריה וינה	6:20	6:10	8:16	8:10	9:13	9:07	10:10	10:06	17:52	17:59	18:22	18:30	17:41	18:45
אוסטרליה מלבורן	6:13	6:18	8:32	8:34	9:22	9:23	10:24	10:24	18:47	18:40	19:13	19:06	18:22	19:19
אוקראינה אודסה	6:22	6:13	8:20	8:15	9:16	9:10	10:13	10:09	17:56	18:03	18:26	18:33	17:45	18:48
אוק. דנייפרופטרובסק	6:05	5:55	8:00	7:54	8:58	8:52	9:55	9:51	17:37	17:44	18:07	18:15	17:26	18:30
אוקראינה ז'יטומיר	6:32	6:21	8:24	8:17	9:24	9:18	10:21	10:17	18:01	18:09	18:33	18:41	17:51	18:57
אוקראינה קייב	6:25	6:14	8:17	8:10	9:17	9:11	10:14	10:10	17:54	18:02	18:26	18:34	17:44	18:50
איטליה מילאנו	6:47	6:37	8:46	8:40	9:40	9:35	10:37	10:34	18:21	18:28	18:50	18:57	18:10	19:12
ארגנטינה ב. איירס	6:48	6:52	9:08	9:10	9:56	9:57	10:58	10:58	19:20	19:13	19:45	19:38	18:55	19:51
ארה"ב בולטימור	6:26	6:19	8:32	8:28	9:22	9:17	10:20	10:16	18:07	18:12	18:34	18:39	17:54	18:52
ארה"ב ברוקלין נ.י.	6:18	6:10	8:22	8:17	9:12	9:08	10:10	10:07	17:56	18:02	18:23	18:29	17:44	18:42
ארה"ב לוס אנג'לס	6:11	6:04	8:22	8:17	9:07	9:03	10:05	10:02	17:56	18:00	18:21	18:25	17:42	18:37
ארה"ב מיאמי	6:36	6:31	8:52	8:48	9:34	9:31	10:33	10:30	18:27	18:30	18:50	18:52	18:12	19:04
ארה"ב מישיגן	6:55	6:46	8:58	8:52	9:49	9:44	10:47	10:43	18:32	18:38	18:59	19:05	18:20	19:19
ארה"ב ניו ג'רסי	6:18	6:10	8:23	8:19	9:13	9:08	10:11	10:07	17:57	18:03	18:24	18:29	17:45	18:43
ארה"ב ניו הייבן	6:13	6:05	8:17	8:12	9:08	9:03	10:06	10:02	17:52	17:58	18:20	18:25	17:40	18:39
ארה"ב שיקאגו	6:11	6:03	8:15	8:10	9:06	9:01	10:04	10:00	17:50	17:56	18:18	18:23	17:38	18:37
ברזיל ס. פאולו	6:06	6:08	8:29	8:30	9:11	9:12	10:12	10:13	18:28	18:23	18:50	18:46	18:05	18:57
ברזיל ריו דה ז'נרו	5:52	5:54	8:16	8:16	8:58	8:58	9:59	9:59	18:14	18:10	18:36	18:32	17:52	18:43
בריטניה לונדון	6:27	6:16	8:18	8:11	9:19	9:13	10:16	10:11	17:55	18:03	18:27	18:36	17:45	18:53
בריטניה מנצ'סטר	6:38	6:26	8:24	8:17	9:29	9:22	10:26	10:20	18:02	18:12	18:37	18:46	17:54	19:03
גרמניה פרנקפורט	6:52	6:41	8:44	8:38	9:44	9:38	10:41	10:37	18:21	18:29	18:53	19:01	18:11	19:17
ישראל באר שבע	5:58	5:52	8:11	8:07	8:55	8:51	9:53	9:50	17:45	17:49	18:09	18:13	17:31	18:24
ישראל חיפה	5:58	5:51	8:09	8:05	8:54	8:50	9:52	9:49	17:44	17:47	18:08	18:12	17:17	18:24
ישראל ירושלים	5:56	5:50	8:08	8:05	8:53	8:49	9:51	9:48	17:43	17:47	18:07	18:11	17:07	18:23
ישראל תל אביב	5:59	5:52	8:10	8:06	8:55	8:51	9:53	9:50	17:45	17:49	18:09	18:13	17:29	18:25
מולדובה קישינב	6:29	6:19	8:26	8:21	9:22	9:17	10:19	10:16	18:02	18:09	18:32	18:39	17:51	18:54
מקסיקו מקסיקו	6:49	6:45	9:08	9:05	9:48	9:45	10:47	10:45	18:44	18:46	19:06	19:07	18:28	19:18
סינגפור סינגפור	7:12	7:11	9:36	9:34	10:14	10:12	11:14	11:12	19:18	19:17	19:38	19:37	19:00	19:47
פולין ורשא	6:04	5:52	7:53	7:46	8:55	8:49	9:52	9:47	17:30	17:39	18:04	18:12	17:21	18:29
צרפת ליאון	7:04	6:55	9:03	8:58	9:58	9:53	10:55	10:52	18:39	18:45	19:08	19:15	18:27	19:29
צרפת פריז	7:17	7:06	9:11	9:05	10:09	10:03	11:06	11:02	18:47	18:55	19:18	19:26	18:37	19:42
קנדה טורונטו	6:41	6:32	8:42	8:37	9:35	9:29	10:32	10:28	18:16	18:22	18:44	18:51	18:04	19:05
קנדה מונטריאול	6:18	6:09	8:17	8:12	9:12	9:06	10:09	10:05	17:52	17:59	18:21	18:28	17:41	18:42
רוסיה מוסקבה	6:59	6:46	8:41	8:33	9:50	9:42	10:46	10:40	18:21	18:31	18:57	19:07	18:13	19:26
רוסיה רוסטוב (דנון)	6:46	6:37	8:43	8:38	9:40	9:34	10:37	10:33	18:19	18:27	18:49	18:57	18:09	19:12
שוייץ ציריך	6:50	6:41	8:47	8:41	9:44	9:38	10:41	10:37	18:23	18:30	18:53	19:00	18:12	19:15

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.
2. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.
3. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנֻיוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בחסות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב״ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail:OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

פקס 08-8502772 E-mail: chazak@zahav.net.il

Dvar Malchus
Issue # 00103
9/03/2008